

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Gri Yeşil: İzmit

Derleyen
TUNCAY BİLECEN

"Uzun yolculuklarda içinden geçilen, tepelere kurulmuş, upuzun, ipince, garip bir kenttir İzmit. Yolların, yolculukların kentidir. Bütün yolların Roma'ya çıktığı vakitler, Roma İmparatorluğu'nun doğudaki başkenti ve en önemli kentlerinden biri değil miydi zaten? İzmit bir geçiş coğrafyasının üzerinde kuruludur. (...) İzmit gurbetin şehridir... İzmit'te İzmitliler bile gurbette gibi yaşar... Yolların üzerinde bir kapıdır İzmit... İstanbul'a açılan kapıdır, İstanbul'dan Anadolu'ya açılan kapıdır... En çok da geçim kapısıdır..."

Tuncay Bilecen

Sanayi kenti veya "sanayi yorgunu" kent... Göç ve göçmen kenti veya gurbet kenti... İstanbul'un uzantısına dönüşmüş bir kent... Deniz kıyısında ama denize sanki sırtını dönmüş... Hem köklü, tarihî bir kent hem de sanki "yeni yerleşim" havasında... Bir türlü bakarsanız yeşil, bir türlü bakarsanız gri...

Roma'ya uzanan tarihiyle, kültür-sanat (özellikle tiyatro) sahnesiyle, toplumsal hayatıyla, yerel basınıyla, tabii pişmaniyesiyle, üniversite ortamıyla, SEKA'nın unutulmayan mirasıyla, emek hareketiyle, depremin acı hatırasıyla, kent kimliği etrafındaki arayış ve tartışmalarla, bir de Değirmendere'siyle... Bir İzmit şehrengizi.

Yeşil-siyahın, Kocaelispor'un başarı, çöküş ve diriliş hikâyesi de eksik değil - kulüp başkanı Bahri Yavuz'la kapsamlı bir söyleşiyle beraber.

Yayına hazırlayan **Tuncay Bilecen**'in ve **İsmet Çiğit, Efnan Dervişoğlu, Esin Hamdi Dinçer, Nilay Etiler, Ayşegül Kanbak, Burcu Kümbül Güler, Işıl Kasapoğlu, Mustafa Küpçü, Tülün Liman, Kuvvet Lordoğlu, Hagop Minasyan, Ruhan Odabaş, Atilla Oral, Pınar Özkan, Arzu Özsoy Özmen, Murat Özveri, Doğa Başar Sarıipek, Feyza Turgay, F. Yavuz Ulugün, Kadir Yüksel**'in yazıları, **Muhammet Şengöz**'ün çizgileriyle.

Derleyen
TUNCAY BİLECEN
Gri Yeşil: İzmit

İletişim Yayınları 2649 • Memleket Kitapları 34

ISBN-13: 978-975-05-2449-3

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Tuncay Bilecen

Zm

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Düzenleme
Ny.Ozlem

Derleyen
TUNCAY BİLECEN
**Gri Yeşil:
İzmit**

İÇİNDEKİLER

<i>Sunuş</i> TUNCAY BİLECEN	9
<i>İzmit'te yaşamak, İzmit'i yaşamak</i> TUNCAY BİLECEN	13
 <i>Kültür-sanat-edebiyat, cemiyet hayatı</i>	
<i>SEKA'da doğan kadın hareketi:</i> <i>SEKA Çocuk Dostları Derneği</i> TUNCAY BİLECEN	35
<i>Seka Postası'ndan Varlık sayfalarına</i> <i>İzmit'ten bir yazar: Naci Girginsoy</i> EFNAN DERVİŞOĞLU	45
<i>Ruşen Hakkı'nın ardından...</i> TUNCAY BİLECEN	63
<i>Faytonla gelen haber: İzmit'in yakın dönem dergiciliğine bir yolculuk</i> ESİN HAMDİ DİNÇER	69

<i>İzmit'te tiyatronun serüveni</i> KADIR YÜKSEL	85
<i>İzmit basın tarihinden anılar</i> İSMET ÇIĞIT	101
<i>İzmitliler Derneği: Kendini ve kentini koruma içgüdüğü</i> AYŞEGÜL KANBAK	119
<i>Dünden bugüne İzmit'te esnaf kültürü</i> MUSTAFA KÜPÇÜ	133

Mekânlar, simgeler

<i>“Kravatla değil atkıyla, parasıyla değil aşkıyla”: Kocaelispor Başkanı Bahri Yavuz’la söyleşi</i> TUNCAY BİLECEN	145
<i>Nasut Kayalı ile Kocaelispor tarihine yolculuk</i> TUNCAY BİLECEN	171
<i>İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu’nun kuruluşu ve gelişim süreci</i> IŞIL KASAPÖĞLU	179
<i>İzmit’in elleriydi eski tren garı</i> KADIR YÜKSEL	191
<i>Eski İzmit meyhanelerine yolculuk</i> RUHAN ODABAŞ	201
<i>Bizim pişmaniye</i> F. YAVUZ ULUGÖN	211
<i>Kenti teğet geçerken: İzmit'te üniversite öğrencisi olmak</i> PINAR ÖZKAN	223

<i>Değirmendere eski Belediye Başkanı Ertuğrul Akalın'la söyleşi: "Bilim, kültür ve sanat kenti Değirmendere"</i>	
TUNCAY BİLECEN	237

Sanayi kenti İzmit

<i>Emeğin büyükşehirlerinden biri olarak; küçük bir Kocaeli</i>	
KUVVET LORDOĞLU	257
<i>Kocaeli'de çevre sağlığı</i>	
NILAY ETİLER	273
<i>SEKA: Bir fabrikadan fazlası</i>	
FEYZA TURGAY	285
<i>Sesine kulak tıkanan SEKA işçisi</i>	
MURAT ÖZVERİ	299
<i>Yıllardır çok sesli, çok renkli bir şehirdir İzmit</i>	
DOĞA BAŞAR SARIPEK - ARZU ÖZSOY ÖZMEN - BURCU KÜMBÜL GÜLER	313

Evvel zaman içinde İzmit

<i>Roma İmparatorluğu başkenti Nicomedia</i>	
F. YAVUZ ULUGÜN	327
<i>Geçmişten günümüze Bithynia yöresinde yaşayan Ermeni toplumuna bir bakış</i>	
HAGOP MINASYAN	359
<i>Altmışıncı yılında Üsküdar faciası</i>	
ATILLA ORAL	379
<i>Arafta kalmak</i>	
TÜLÜN LIMAN	397
YAZARLAR	407

.

Sunuş

TUNCAY BİLECEN

Bir içinden geçenlerin gördüğü İzmit vardır, bir de içinde yaşayanların bildiği... İzmit'i ilk defa görenler için, yol boyunca sıralanan pişmaniyeci dükkânları ve bu dükkânların enteresan rekabet tabelaları dikkati çeker ilkin; sonra üstgeçitler ve üstgeçitlerdeki insan kalabalığı. Bir tarafta deniz, körfezin ardında tepeleri karlı dağlar, diğer tarafta iç içe girmiş evleriyle tepeler. İşte ilk defa görenler için İzmit'ten akılda kalanlar... Bir de kentin içine adım atanların bulacağı İzmit vardır. "Fabrika" şehri, göç ve gurbet şehri olmaktan sıyrılır o vakit İzmit. Kalabalıkların aktığı yürüyüş yolunda çınar ağaçlarının altında, bir yemek molası için uğranılan Kapanönü Çarşısı'nda, telaşlı müşterilerin balık seçtiği Balık Pazarı'nda, gittikçe küçülse de müdavimlerinin terk etmediği Barlar Sokağı'nda, Anadolu'ya ve İstanbul'a durmadan yolcu taşıyan, eskisini özleten yeni tren garında, kendi gidip parkı yadigâr kalan SEKA'da, tepelerde komşuluğun daha ölmediği eski evlerin yer aldığı sokaklarda, Çocuk Parkı'nda kâhyaların "maça, maça" diye bağırdığı peş peşe sıralanmış yeşil minibüslerin arasında, şehirden uzaklaştıkça her yolun yeşile çıktığı kırlarda kendini ele verir İzmit...

Coğrafi konumu, bir bakıma İzmit'in hem şansı hem de şanssızlığıdır. İstanbul'a yakınlığı ve lojistik üstünlüğü, İzmit'in

kaldıramayacağı kadar sanayi yükünü sırtlanmasına yol açarken bu durum aynı zamanda kentin kültürel zenginliğinin de gerekçesini oluşturur. İzmit bir göç kenti. İzmitlilik olgusunu da göçten azade düşünmenin mümkünü yok. Kitabı tamamlarken, Kocaelispor Başkanı Bahri Yavuz’la yaptığım söyleşide bu durum bir kez daha karşıma çıktı. Anne tarafından Trabzonlu, baba tarafından Mardinli olan İzmit âşığı Yavuz, bütün kromozomlarıyla doğduğu kente ait olduğunu söylüyordu. İzmitlilik tam da böyle bir şey zaten. Yine Bahri Yavuz’un ifadesiyle İzmit bir aşureye benziyor; birbirinden farklı kültürlerin birikimi İzmit’in dokusunu, tadını oluşturuyor. Kentin tarihinde iz bırakan kişilerin ortak özelliklerinden biri de bu. Aynı şekilde İzmit kitabına katkı veren yazarlara baktığımızda da İzmit’in kendine özgü bu durumunu gözlemlemek mümkün.

Gelelim kitaba... Elinizdeki kitap bir Kocaeli kitabı değil, İzmit kitabı. Bunun da çeşitli nedenleri var: Bir kere Kocaeli; Gebze’den Kandıra’ya, Karamürsel’den Hereke’ye kadar geniş bir alanı kapsadığı için bunun üstesinden gelmenin imkânı yoktu. Her ilçeye, her beldeye ilişkin bir yazı yazılsa kitap bir ansiklopedi hacmine ulaşacaktı. Derlemenin odağında İzmit’in yer almasının bir başka nedeni ise, kente karakterini kazandıran tarihsel, ekonomik, kültürel, siyasî birçok özelliğin İzmit’te yoğunlaşmış olmasıdır.

Kitabın taslağını oluştururken İzmit’le simgeleşmiş isimlerin her biri için bir yazı yazılabilir mi diye düşündüm; ancak yine kitabın hacmini hesaba kattığımızda bu da mümkün değildi. Hem sonra bunun şöyle de bir sakıncası var; hangi portreyi ele alsak, “o var da şu niye yok?” diye bir itiraz yükselecekti. Yine de İzmit’te iz bırakmış birçok isim bu kitapta çeşitli yazılar içerisinde okuyucuya el sallıyor. Kuşkusuz ismini anamadıklarımız da olmuştur.

İzmit kitabı bir turizm rehberi değil; dolayısıyla İzmit’in belli başlı özelliklerini, kültürel ve tarihsel değerlerini öne çıkarmak gibi bir iddiası ve derdi yok. 20’den fazla yazarın katkı verdiği bu kitapta, kentin belli başlı özellikleri üzerine akademik üsluba yaklaşan yazılar olduğu gibi yine belli bir başlık üzerinden

kentin gündelik hayatına yer veren, zaman zaman otobiyografik öğeler içeren yazılar da bulunuyor.

Hazırlık sürecinde, tarihine yolculuk ederken 21 yıldır yaşadığım İzmit'in kültürel dokusunun, bu kentte kurduğum arkadaşlıkların üzerimde ne kadar emeği olduğunu bir kez daha anlama imkânı buldum. Gazeteci İsmet Çiğit'in teşvikiyle başladığım *Özgür Kocaeli*'nin pazar ilavesinin ilk sayfasını hazırlama maceram aralıksız 12 yıl boyunca devam etti. Bu süreçte İzmit, içinde yaşadığım bir kent olmaktan çıkarak simgeleşmiş kişile-riyle, tarihiyle, kültürüyle, sokakları, yokuşları, merdivenleri, parkları ve eski evleriyle "yaşadığım" bir kent haline geldi. Bana bu derlemeyi hazırlama cesaretini veren de bu eşsiz deneyim olmuştur. "İzmit'te yaşamak, İzmit'i yaşamak" başlıklı yazımda da *Özgür Kocaeli*'de yazdığım bu yazılardan fragmanlar bulunuyor. Ayrıca daha önce *Özgür Kocaeli*'de yayımlanmış olan Nasut Kayalı ve Yüksel Atun söyleşileri ve Ruşen Hakkı yazısı da görselleriyle birlikte bu derlemede yer alıyor.

Bu kitabın yayına hazırlanması için beni cesaretlendiren Tanıl Bora'ya, içeriğin oluşturulması konusunda beni yönlendiren İzmit'in tarihî ve kültürel değerlerinin korunması amacıyla uğraş veren Muhittin Bakan'a ve Numan Gülşah'a, bu derlemeye katkı veren tüm değerli yazarlara ve özellikle derleme fikrinin ortaya çıkmasından yazıların düzeltilmesinin yapılmasına kadar sürekli yanımda olan sevgili Efnan Dervişoğlu'na, yine düzeltmeler konusunda yardımlarını esirgemeyen Doğa Yenigün, Pınar Özkan ve Esin Hamdi Dinçer'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu kitabın İzmit'in sadece pişmaniyesiyle meşhur bir sanayi kenti olmadığını, tarihsel ve kültürel birikiminin de İstanbul'un gölgesine sığamayacak kadar derin köklere dayandığının anlaşılmasına katkı sağlaması dileğiyle...

İzmit'te yaşamak, İzmit'i yaşamak

TUNCAY BİLECEN

*Mektepleri, fabrikaları ile ne şehirler gördüm;
Cıvıl cıvıl insanlar, binalar büyük, kocaman.
Sen küçüksün, ama bir büyük tarafın olmalı,
Dünya aklımda değil, sen çıkmazsın içimden.
AVNİ ÖZTÜRE, Yorgan Altında Yazılan Şiir*

İzmit yola yazgılıdır

İzmit denince benim aklıma yolculuk gelir. Uzun yolculuklarda içinden geçilen, tepelere kurulmuş, upuzun, ipince, garip bir kenttir İzmit. Yolların, yolculukların kentidir. Bütün yolların Roma'ya çıktığı vakitler, Roma İmparatorluğu'nun doğudaki başkenti ve en önemli kentlerinden biri değil miydi zaten?

İzmit bir geçiş coğrafyasının üzerinde kuruludur. Traklardan Perslere, Helenistik dönemden Roma'ya, Bizans'tan Osmanlı'ya uzanan tarihsel kesit içerisinde sürekli kabuk değiştirdiğini ama önemini hiç yitirmediğini görürsünüz. Nicomedia (İzmit), tarihçiler tarafından Roma İmparatorluğu'nun en önemli birkaç şehrinden biri olarak kabul edilir. Bu nedenle, 24 Ağustos 358'de ve 17 Ağustos 1999'da yaşadığı büyük yıkımlardan sonra küllerinden yeniden doğmayı bilmiştir.

İzmit için hep söylenen bir söz vardır: "Denize bu kadar kıyısı olan ama denizden bu kadar uzak yaşayan bir kent daha yoktur." İzmitlinin denizle arasına ilk setin çekilmesi, yüz yıldan daha da geriye gider. İstanbul-Ankara arasında işleyecek tren için döşenen demiryolu İzmit'in ortasından geçer; sembolik de olsa İzmitli ile denizin arasına çekilen ilk settir demiryolu.

1954'e kadar kuzeyden işleyen karayolunun, bütün tepkilere rağmen sahil tarafına alınmasıyla daha büyük bir engel konulur denizle İzmit'in arasına. Daha sonra İzmit'in simgelerinden biri haline gelen demiryolu bu sefer şehir içinden alınarak sahil tarafına daha da yaklaştırılır. Kanalizasyonlar, fabrika atıkları, kirli dereler, beton yığınları derken unuttur gider İzmitli denizi. Oysa denizi anmadan İzmit'i anlatmak mümkün olabilir mi? Körfez sularında şarkı söyleyen deniz tanrısı Poseidon, ona âşık olan Olbia, efsanelere konu olan Istakoz (Astakoz) bütün bunlar İzmit'in mitolojik geçmişinde iz bırakan isimlerden birkaçıdır.

İzmit yola yazgılıdır. Bir ucunda otoban, diğer ucunda D-100 karayolu, şehri yolların ortasında bırakmıştır. Körfezde demirleyen gemiler uzak denizlerden yolcu değil hammadde getirir. Gemilere yüklenen ise sanayi mallarıdır, otomobillerdir. Denize paralel uzanan demiryolu İstanbul'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan İstanbul'a durmadan yolcu taşır. Bu yolculuk havasını eskiden şehri bir uçtan diğerine kesen demiryolu vermiş olmalı İzmit'e. Yoksa bunu İstanbul'a yakın olmasına mı bağlamalı?

Sanayi yorgunu kent

İzmit'in kaderi yıllar önce sanayi kenti olarak çizilmiş. Böylece, sahip olduğu doğal kaynaklar ve avantajlı coğrafi konum nedeniyle tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan İzmit'in ibresi birdenbire sanayiye doğru dönmüş. İstanbul'a yakın olmanın bedelini sanayi kenti olarak ödemiş İzmit.

Bir taraftan SEKA, Petkim, Tüpraş, İgsaş gibi sat(y)makla bitmeyen kamu yatırımları, diğer taraftan da özel teşebbüsün lastik, metal, otomobil fabrikaları, ağır sanayi tesisleri lojistik üstünlüğü nedeniyle İzmit'e kurulmaya başlanmış. Sanayi, işçiler ve İzmit esnafı için ekmek kapısı demek olsa da bu unvanının İzmit'e getirdikleri kadar ondan götürdükleri de olmuş.

Kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu ama insanların bundan habersiz yaşadığı bir yerdir İzmit... Tek başına, küçük bir alanda bütün Türkiye'nin sanayi üretiminin neredeyse beşte

birini gerçekleştiren İzmit, son otuz yıldır aşırı sanayi yoğunluğunun getirdiği yorgunluğu yaşıyor. Ağır sanayi tesislerinin etrafa bıraktıkları kirli atıklar; fabrika bacalarından, petrol rafinerilerinden havaya karışan zehirli dumanlar, artık yanına yaklaşılmaz hale gelen ve temizlenmeye çalışılsa da içinde neredeyse hiçbir balık türünün yaşamadığı körfez, hızla ormanlara doğru yayılan yerleşim alanları İzmit'i felakete doğru sürüklüyor.

Gurbet şehri

İzmit gurbetin şehridir... İzmit'te İzmitliler bile gurbette gibi yaşar... Öyle olmasa, İzmit'te "İzmitliler Derneği" kurulur muydu? Yolların üzerinde bir kapıdır İzmit... İstanbul'a açılan kapıdır, İstanbul'dan Anadolu'ya açılan kapıdır... En çok da geçim kapısıdır... Örselenir, delik deşik edilir, dağları tepeleri işgal edilir, suları kirletilir; ama bir türlü kendisini beğendiremez...¹

İzmitli eski günleri hatırlar; çıkaramaz; kalabalıktan ve kirlilikten şikâyet eder. Atananlar, tayin olanlar "Türkiye'nin en pahalı kentine geldik" diye hayıflanır... Çalışmak için gurbetten gelenler memleket hasretiyle yanar tutuşur... Velhasıl İzmitliler dâhil kimseyi memnun edemez İzmit...

Ekmek derdinde olanlar, kalıp yerleşmek niyetiyle değil memleketlerinde yaşamak için gerekli olan parayı biriktirmek için gelmişlerdir ya da onlar gönüllerini bu şekilde avutur... Bir kere düşülmüştür yollara, geriye ne zaman döneceği ise meçhuldür...

Sanayileşmenin kaçınılmaz sonuçlarından biri de göçlerle kurulan mahallelerdir. İzmit, eteklerine kümelenen ve her geçen gün çoğalan göç mahalleleriyle Türkiye'nin nüfusu en hızlı artan kentlerinden biridir. Hemşehriciliğin hüküm sürdüğü bu mahallelerde, sıvası yapılmamış birbirinin kopyası beton evlerin içerisinde başka bir İzmit yaşanır.

1 Kocaeli, 2016'da iller itibarıyla "Genel Bütçe Vergi Gelirleri" sıralamasında 65.370.506.650 TL ile İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırada yer alıyor. Verginin tahsilatı oranında ise % 92,24 ile birinci sırada yer alıyor. (İstanbul, % 83,61, Ankara % 79,61). http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm

Toplu konutlarda evle iş arasında geçen izole hayatlar, İzmit'in bu yeni sakinlerinin kentle ilişkisinin tümünden kesilmesine neden oldu.

Özellikle 17 Ağustos 1999 depreminden sonra İzmit tepelere doğru genişlemeye başladı. Depremden alınan ders, dolgu bölgesi olan sahil alanlarının güvenli olmadığı yönündeydi. Toplu konut furyası başlayalı beri Dünya Bankası, Bayındırlık Konutları ve TOKİ konutlarının ardından Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kent Konut A.Ş. ve özel şirketlerin konut projeleriyle dünya kadar bağ bahçe olan arazilerin büyük bir kısmı yerleşime açıldı. Böylece İzmit, kale surları gibi bir uçtan diğerine toplu konutlarla donatıldı. Toplu konutlarda ev ve iş arasında geçen izole hayatlar, İzmit'in bu yeni sakinlerinin kentle ilişkisinin tümünden kesilmesine neden oldu.

Kompartımanlar halinde ortaya çıkan bu yeni izole yaşam tarzı İzmit'te yaşayanların kentle bütünleşmesine mani oluyor. Diğer taraftan buna son yılların belediyeçilik anlayışının etkisini de ekleyelim; İzmit'te de hastaneler, okullar, üniversite, kamu kurumları bir bir şehir dışına taşınırken, zaten küçücük olan şehir merkezi alışveriş merkezlerine, lüks otellere ve oto-

parklara terk ediliyor. Dolayısıyla kentle bütünleşmenin sosyo-kültürel zemini ortadan kalktığı gibi fiziksel zemini de kaybolmuş durumda. Artık İzmit’le kurulan yegâne bağ, hafta sonları AVM’leri ziyaret etmek oluyor...

İzmit’te hemşehri siyaseti

İzmit’te on yıl öncesine kadar yerel gazeteler oldukça güçlü bir konumdaydı. Ertesi günün gazetesi akşamdan çıkar, bu gazeteler tıpkı eski filmlerde gördüğümüz gibi kenti bir uçtan diğerine yaya olarak gezen gazete satıcıları tarafından dağıtılırdı. Gazete dağıtımını yapanların en önemli müşterileri de İzmit esnafıydı. Bu gelenek halen kısmen sürse de yerel gazetelerin kentin toplumsal ve siyasal hayatı üzerinde artık eski etkinliği yok. Bunu dramatik bir şekilde düşen tirajlardan da anlamak mümkün. Kentle kurulan aidiyet bağının yok olmasının bir başka emaresi de bu zaten. Yerel gazetelerin en önemli müşterileri olan esnafın çoğu kenti çepeçevre saran büyük alışveriş merkezleri sayesinde iflas bayrağını çekti.

İzmit siyasetinde “İzmitli” olanların hâkimiyeti handiye yoktur. Bunun da genel ve İzmit’e has özel nedenleri bulunuyor. Genel olarak Türkiye siyaseti otomatik pilotla idare edildiğinden İzmit’te de siyasî figürler talimatla çalışan birer otokrat görüntüsündeler. İzmit’e has nedenlere gelince; TÜİK verilerine göre Kocaeli genelinde yaşayan nüfusun yalnızca dörtte biri Kocaeli’de doğmuş, İzmit merkezde bu oran yaklaşık yarı yarıya. Hal böyle olunca İzmit’te siyaset hemşehri çıkar gruplarının köşe kapma mücadelesi şeklinde tezahür ediyor. Bu noktada da Trabzon, Gümüşhane, Rize ve Erzurum lobileri öne çıkıyor. Bunu İzmit’in mevcut siyasî kişilikleri üzerinden de teyit etmek mümkündür. Örneğin İzmit Belediye Başkanı Gümüşhaneli, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı ise Rizelidir. Kocaeli’nin mevcut on bir milletvekilinden yalnızca ikisi Kocaeli doğumludur.

Özgür Kocaeli gazetesi yazarı İsmet Çiğit, 5 Mart 2018 tarihli “İzmit hâlâ ‘yerli’ ve ‘milli’” başlıklı yazısında bu duruma dikkat

çekiyor ve İzmitliler adına İzmit merkezde siyaset yapma bakımından “hâlâ” bir şans olduğunu vurguluyor:

Gelelim İzmit’e. Biz İzmitliler hep “kendi şehrimizde yabancı kaldık. Selam verecek insan kalmadı” diye yakınırız. Oysa, Kocaeli geneline bakıldığında tablo tam da böyle değil. İzmit’in toplam nüfusu 360 bin kişi. Kocaeli doğumluların sayısı 178 bin kişi. Yani neredeyse yarısı Kocaeli doğumlu. Üstelik bu rakamlar içinde yer alan insanların çok büyük bölümü 18 yaş üzerinde ve “seçmen” durumunda. 2019’da oy kullanacaklar. İzmit, çok uzun zamandır İzmitli olmayanlar tarafından yönetildiği için, artık genel manada bir bıkkınlık da var. Bu nedenle, önümüzdeki yerel seçimlerde partilerin “Hakiki İzmitli” aday bulması gerekecek. Erzurumlu, ya da Trabzonlu, Gümüşhaneli, Gürcü, Macır falan pek tutmayacak. Yerli, manav aday işe başlarken, rakiplerinin önüne çıkacak. Bu konuya bütün partiler çok dikkat etmelidir.²

İzmit’te siyaset yapan İzmitlilerin bir nevi diasporada yaşadığını düşünürsek bir haleti ruhiye içerisinde girmesi “herkesin birbirini tanıdığı, selam verdiği o eski İzmit” nostaljisini içerisinde barındırsa da o İzmit’e geri dönmenin artık mümkünü yok. Siyasetçinin nereli olduğundan ziyade ne yaptığı mevzusuna ise hiç girmeyelim.

Nostalji duygusuna kapılmadan bir kenti anlatmak

Zamanın değiştiremeyeceği hiçbir kent yoktur... İzmit de hormonlu büyümeden, plansız gelişmeden nasibini ziyadesiyle alıyor. Eski İzmit’i görüp tanıyanlar, yaşanan hızlı değişime tanıklık etmenin sarhoşluğuyla nostalji duygusuna kapılmadan edemiyor. Bir Rumeli göçmeni olan Merzuka Yazıcı, *İzmit’te Çocukluğum* adını taşıyan kitabında o eski İzmit’in geri gelemeyeceğinden yakınıyor:

2 İsmet Çiğit, “İzmit hâlâ ‘yerli’ ve ‘milli’”, *Özgür Kocaeli*, 5 Mart 2018. <http://www.ozgurkocaeli.com.tr/izmit-hala-yerli-ve-milli-5021yy.htm>

Merdivenler (Fotograf Pınar Özkan).

Mavinin, yeşilin, sarının, kırmızının değişik tonlarının, mevsimlerin bütün güzellik ve özelliklerinin zamanında yaşandığı, denizden bakıldığında, basamak basamak, sıra sıra, ahşap yapıları ve yemyeşil bitki dokusunun gözümüzü dolduran gönlümüze derin bir huzur veren o zamanın İzmit'ini bilen ve hatırlayan İzmitli kaybettiklerinden dolayı sonsuz acılar yaşamak-

ta. Zaman zaman acaba o huzurlu günlerin rahatlığını geri getirebilmek mümkün mü, diye soruyorum. Cevap ne mi? Tabii mümkün değil. Çünkü plansız, programsız, yanlış göçler, rant adına yapılan yanlış yatırımlar her şeyi çözümsüz hale getirmiş.

Sırtınızı denize verip kendinizi İzmit'in tepelerine vurursanız birbirinden haberdar olan insanların yaşadığı, komşuluğun ölmediği birkaç sokak bulabilirsiniz. O sokaklarda yaşayanlar bilmezler bunu. Bulundukları çevrede hiçbir fevkaladelik görmezler. Anlamak için dışarıdan bir gözle bakmak gerekir. Bu mahalleler İzmit'in en eski yerleşim yerleridir; fazla göç almadıkları, dışarıdan gelen kiracılar için de pek cazip olmadıkları için bozulmadan kalabilmişlerdir. Yol boyunca incir ağaçları sıralanmıştır. Erguvanlar olur olmaz yerlerde çıkar karşınıza. Bahçelerde mutlaka ayva ve nar ağaçları yan yana durur. Taşlarla döşenmiş dar sokaklarda bir arabanın geçebileceği kadar mesafe ancak vardır. Çocuklar umarsızca oradan oraya koşuşturur, bir kadın saksıdaki çiçeklerini sulamak için balkona çıkar, mahalleyi mesken edinen sahipsiz kedilerden biri kemiklerini ısıtmaya çalışır, yaşlı bir adam kahvenin yolunu tutar, İzmit'in deniz gören tepelerinde hayat sanki hiç değişmiyormuşçasına alabildiğine akıp gider.

Yokuşların ve merdivenlerin şehri

Kar yağdığında kendimi yollara vururum. Kim ne derse desin, İzmit'in içinde en güzel kar manzarası, Hacı Hızır Mahallesi, Terzi Bayırı ve Orhan Mahallesi yokuşlarında saklıdır. Bacası tüten ahşap evlerdeki saadeti kıskanarak Bağçeşme yokuşunu çıkmak, mezarlığın içinden Şehitlik Korusu'na kadar kar aydınlığında hızlı hızlı yürümek, havada uçuşan kar taneleriyle birlikte düşünceler içerisinde kaybolmak gibisi yoktur. Ve yokuşlardan, kar altındaki İzmit bir başka güzel görünür. Pus perdesinin arkasına gizlenen körfez, önünde kümelenen beyaz damlarla ahenk içinde bir griliktedir artık. İzmit'in bir diğer ismi de "gri şehir"dir zaten.

Merdivenler (Fotograf Tuncay Bilecen).

Tepelere, yokuşlara kurulan İzmit'te ne kadar çok merdiven var! Kıvrımlı, dümdüz, uzun, kısa, dar, geniş, ortası demir korkuluklu, karanlık, süslü sokak lambalarıyla aydınlatılan, yapraklarla kaplı, ana caddelere çıkan, çıkmaz sokaklara açılan birbirinden farklı yüzlerce merdiven bulunuyor İzmit'te. Bazıları artık kullanılmadığı için kenarlarında otlar bitmiş; bazıla-

Yokuşlar (Fotograf Tuncay Bilecen).

rı, çevresini saran ağaçların dallarından görünmez olmuş, bazılarıysa çocuklar için oyun sahası haline gelmiş... Özellikle Turgut, Orhan, Veliahmet, Akçakoca, Kozluk, Çukurbağ, Topçular, Erenler mahallelerindeki ara sokaklarda, velhasıl Turan Güneş Caddesi ve İnönü Caddesi boyunca yukarıya doğru çıktığınızda her an o merdivenlerden biriyle karşılaşabilirsiniz. Sa-

Yokuşlar (Fotograf Tuncay Bilecen).

*Orhan Mahallesi,
Izmit.*

hilden baktığınızda üst üste yığılmış gibi görünen evleri yollara bağlayan, apartmanları birbirinden ayıran, insanları kavuştur-
ran, yokuşları katlanılır kılan, basamaklarında oturup dinlen-
diğimiz, biz yaşlandıkça küçülen ama dikleşen merdivenler...

İzmit'in parkları

“Milyonluk şehirlerde de yaşasa, insanoğlunun içinde, yalnız-
lık, kendi içine çekilme, sinme günleri doludur. Bitişik doğma-
dığımıza göre, içimizdeki sevinçleri, kederleri başkalarıyla her
an paylaşmamıza imkân var mıdır? En yakınlarımızdan bile bu-
cak bucak kaçıttığımız, derdimizi kimselere söyleyemediğimiz
günlerimiz olmaz mı?” Sait Faik, “Parkların, Sabahı, Akşamı,
Gecesi” adını taşıyan öyküsüne işte bu cümlelerle başlar. Son-
ra da dilinin altındaki baklayı çıkarır. Parklardır onun gönlü-
nü ferahlattığı yerler. “Böyle günlerimizin en kaçılacak yeri bir
oda değildir elbet. Bir eğlence yeri de olamaz. Ben kendi nefsi-
me öyle günlerimde parklara giderim.”

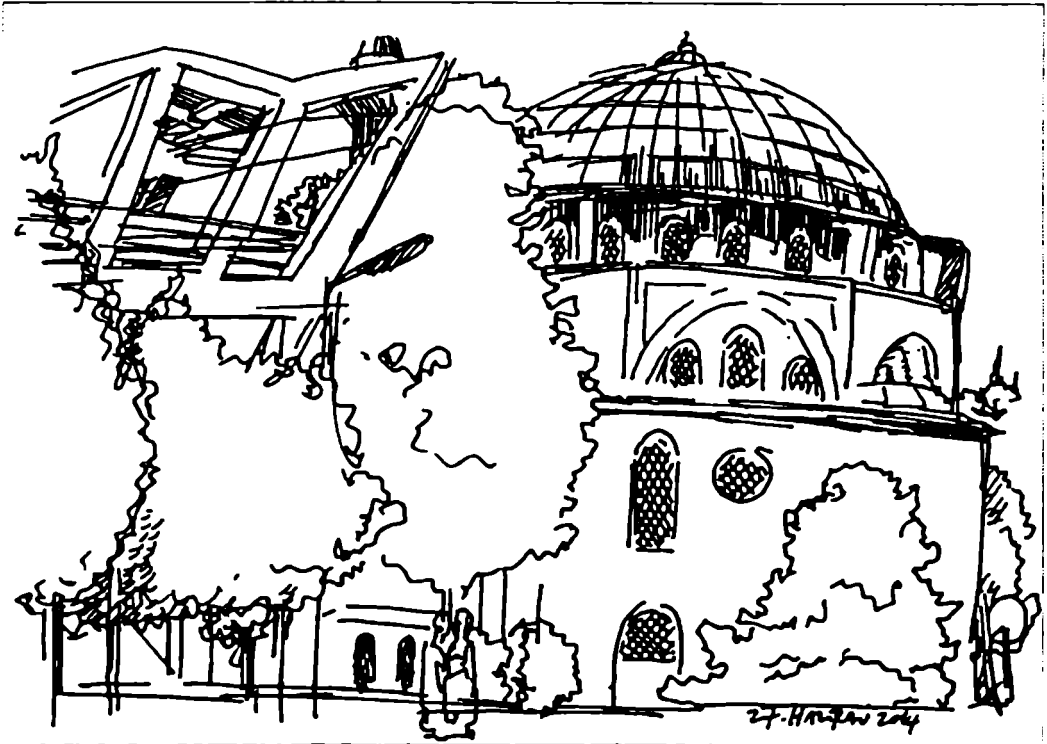
Park, simit, çay üçlüsünün yerini hiçbir şey tutamaz. İyisi mi
biz yine Sait Faik’e sığınalım. Bakın “Simitle Çay” öyküsünde
nasıl anlatıyor bu saadeti: “Hiçbir kahvaltı simitle çayın yerini
tutamaz. (...) Çayı simitle içtikten sonra, sokağın çamuruna ka-
rışır, dişlerimizde hâlâ susam kırıntıları, oradan oraya koşabili-
riz. Sokakta yağmur yağar, alnımızdan ter damlar. Dişlerimiz-
de susam tanesi, çayın kokusu hâlâ burnumuzdadır. (...) Yeni-
den İstanbul sokakları. Memursanız evrak, muharrirsenez mev-
zu, işçi iseniz tarak, işsizseniz park... Her şey, içinizi delik de-
şik eden yağmurlu günün içine sinmiş çay kokusu, dişleriniz-
deki susam tanesi ile tadını alır, ilk adımını atar.”

Öykücü her ne kadar İstanbul’u zikretse de bu öykü bana
hep İzmit’i hatırlatmıştır. İzmit’in simidi de simittir hani. Ne-
reye gitseniz nafile, bulamazsınız bir eşini daha. Bir ara, Koca-
eli Üniversitesi’nde de görev yapan Afşar Timuçin, “Simit sever
misiniz?” adlı denemesinde İzmit’in simidiyle nasıl tanıştığını
anlatır: “Yaşlandık artık, simidin susamı bile dokunuyor artık
bize. Olsun, o kadarına aldırmiyorum şimdi. Ama şu köhne İs-

tanbul'da simidi nereden bulacaksınız? Ne katıyorlarsa içine, simit şişkin bir şey oluyor. Şişkin ama içi boş. Boş ve tatsız. İki yıldır İzmit'te çalışıyorum ya, böylece yeniden iyi simit yeme şansını elde etmiş oldum. İzmit'in simidi gerçekten çok güzel. Bazen otobüsten inip hemen simitçiye koşuyorum. Adliye'nin berisindeki simitçiyle ahbab olduk."

İşte bu leziz simit taçlandırır parklardaki mütevazı sofraları... Canları sıkılan emeklileri, mola veren çalışanları, geçerken soluklanmak için uğrayanları, bankada sıra beklemekten yorulanları, sohbet edecek birilerini arayanları, "bu simit, çaysız gitmez", "bu çay, simitsiz gitmez" diyenleri bağırlarına basar İzmit'in parkları her gün.

Mimar Sinan tarafından Mehmet Paşa'nın talebiyle yapımına 1568 yılında başlanan Yeni Cuma Camii Külliyesi'nin inşaatı 1579'da tamamlanmış. Bu caminin D-100'e bakan cephesinde estetik yoksunluğunun timsali üstgeçidin uzantısı olan kocaman bir demir yığını yer alıyordu. Neyse ki mahkeme kararıyla yıkıldı. Şimdilerde SEKA Park ve Otogar arasında işleyen tramvay geçiyor Mimar Sinan Camii'nin arkasından.

Mimar Sinan tarafından yapılan Yeni Cuma Camii'nin önü bir vakitler sayton durağıydı (Çizim Muhammet Şengöz).

Yeni Cuma'nın her mevsimi güzeldir ama en çok sonbahar yakışır ona. Çınar ağaçlarının yaprakları; yeşilden, sarıya, sarıdan da kahverengiye döndüğünde parkın ve cami avlusunun içinde kar gibi yağar. Öyle ki bu mevsimde Pertev Paşa Külliyesi avlusuna giderseniz, avlunun ortasında yer alan piramit çatılı, on iki köşeli şadırvanın etrafının olduğu gibi sarıdan kahverengiye dönen yapraklarla bezendiğini görürsünüz.

Cami avlusunun, parka bakan kısmında yol boyunca seyyar satıcılar sıralanmıştır. Seyyar satıcı deyimi bir ağız alışkanlığı, aslına bakarsanız buranın esnafının bu muhitten pek ayrıldığı da yoktur. Neler satılmıyor ki burada; cüzdan, tespih, ilmihal, kemer, çorap, anahtarlık...

Fevziye Parkı İzmit'in en hareketli ve kalabalık parkıdır. Fevziye Camii'nin yanındaki park, İzmit'in araç trafiğine kapalı olan en işlek caddesi Fethiye Caddesi'ne birkaç metre uzaklıktadır. Uzun yıllar belediyenin işlettiği Fevziye Parkı Çay Bahçesi geçtiğimiz günlerde ihaleyle astronomik bir fiyatla özel teşebbüse devredildi.

Fethiye Caddesi (Fotograf Tuncay Bilecen).

“Estetik harikası” tahta köprülerle adeta görünmez hale getirilen Sümerbank Çeşmesi’nin etrafından atılan güvercinler artık Halkevi binasının çatısı üzerinde pinekliyorlar. Kaderine terk edilen ve muhite ismini veren Halkevi ise nedense bir türlü restore edilemiyor (!) Bir vakitler birçok tiyatro oyununa ev sahipliği yapan, İzmitli tiyatro gruplarının salon kirası vermeden oyun sergiledikleri sahne kaderine terk edilmiş durumda.

İzmit’te gençlerin bir arada oldukları tek parktı bir vakitler Acısu Parkı. Artık bu unvanını Yeni Cuma Parkı’na kaptırdı. On sene önce Acısu Parkı gençlerle dolup taşıyor, arı kovanı gibi işliyordu. Üniversite öğrencileri, dershanelere giden gençler, işsizler, rock müzik dinleyenler, enstrüman çalma hevesinde olanlar, bitirimler, muhalifler, muhalif olduğunu sananlar hep bu parkın müdavimleri arasındaydı. Hatta parkın yanındaki evlerin alt katları birer birer kafelere dönüştürülmüş, buna rağmen gençler yine de Acısu Parkı’na sığamamıştı. Şimdilerde kendi yağıyla kavruluyor bu park ve civardaki kafeler... Özellikle üniversite öğrencilerinin bulunduğu grup ise Yeni Cuma Parkı’nın ve onun paralelindeki Tahsin Marmara Sokak’ta açılan kafelerin müdavimi oldular son birkaç yıldır. Bu sokağın şenlendirilmesinde en önemli pay Kocaeli Kültür Kolektifi oluşumunun işlettiği ve yakın zamanda devrettiği Kedi Kafe’dir. Kedi’yi takiben bu sokakta gençlere hizmet veren kafeler peş peşe açıldı.

Rengârenk şemsiyelerin gölgesinde, gözden uzakta ama şehrin tam ortasında bir parktır Sadık Ahmet Parkı. Ağırlıklı olarak, gençler ve orta yaşlılar gelir bu parka. Radyodan her daim Türk pop müziği duyulur. Aile Çay Bahçesi özelliğini en çok bu park taşır. Adeta kapısında “damsız girilmez” yazılı bir tabela asılmışçasına gelenler ekseriyetle çiftlerdir. İzmit’te, işi gücü olanların, sevgiliyle, arkadaşıyla gürültüden uzak sohbet etmek isteyenlerin uğradıkları yerlerin başında gelir burası. İşte böyle... Her parkında başka bir dünya vardır İzmit’in... Herkesin bir parkı vardır İzmit’te... Yine de saymadıklarımız, saydıklarımızdan çoktur...

Acısu Parkı (Çizim Muhammet Şengöz).

İzmit bir günü nasıl yaşar?

Sabah çok erken uyanır uykusundan İzmit. Bunda bir işçi kenti olmasının payı büyüktür kuşkusuz. Başka hiçbir yerde bulunmayan bol susamlı, gevrek simidinin kokusu yavaş yavaş doldurur ara sokakları. Yine başka hiçbir yerde göremeyeceğiniz kadar çok olan çay ocakları açılır bir bir. Küçücük televizyondan haberler izlenirken, çay eşliğinde hızlı hızlı yenir poğaçalar, simitler... Pasajlarda, binaların giriş katlarında yer alan çay ocaklarından durmadan çay taşınır üst katlara...

O saatte açık olan lokantaların hiç değişmeyen müşterileri çorbalarını içmek için her sabah aynı saatte aynı masalarına kururlar. Son birkaç yıldır belediye, çeşmelerden çorba akıtınca (Çorba Çeşmesi) çorbacılar da iş değiştirmeye başladı. Yeni muhafazakârlığın gözle görülür özelliklerinden biri de açık büfe kahvaltuseverlik. Az önce sözünü ettiğimiz simit-çay ikilisinin yerini özellikle hafta sonları saatler süren açık kahvaltı ziyafetleri aldı son zamanlarda. Gözde mekân ise kendi gidip parkı yadigar kalan SEKA... SEKA Park... SEKA Parkı da değil SEKA Park!

Park, simit, çay üçlüsünün yerini hiçbir şey tutamaz.

Sabah saatlerinde yürüyüş yolunda asırlık çınarların üzerinde sürüler halinde uçan kargaların çıkardığı sesler yavaş yavaş uyanan kentin sesine karışır, bu seslerin içinde erir gider.³ Çöpçüler kendilerine ayrılan bölgeyi süpürmek için sokaklarda

3 Belediye bir vakitler yürüyüş yoluna musallat olan ve en az çınarlar kadar oranın sahibi olan kargaları kovmak için yarışma bile düzenlemişti. Hatta bir ara dâhiyane bir fikir olarak (!) kargaları püskürtmek amacıyla asırlık çınar ağaçlarına cd'ler asılmıştı. Nihayetinde bu parlak fikirlerin hiçbiri tutmadı ve kargalar bu savaştan galip çıktı.

yapraklarla mücadele ederken, sabah sporu yapmak için yürüyüş yolunu seçenler hep aynı saatte, aynı yerde karşılaşırlar temizlik işçileriyle. İzmit sokaklarının sabah görüntüsüne bir de nereden geldiği bilinmeyen ve günün diğer saatlerinde ortadan kaybolan köpekleri ekleyelim.

Tezgâhtarlar, ustalar, çıraklar, garsonlar, komiler, hep aynı güzergâhtan aynı dükkânın yolunu tutarlar. Minibüsler kalkış aralıklarını sıklaştırdığında, işçi ve okul servisleri birbiri ardına yolları tuttuğunda İzmit güne başlamış demektir.

Esnaf her sabah yaptığı açılış faslını tamamladıktan sonra bir kulağı radyosunda, akşamdan aldığı gazetesine göz gezdirir. Siftah yapana kadar bu durum böyle sürer gider. İşte İzmit bir sabaha böyle başlar.

Öğleye doğru insan kalabalığı sokaklardan taşar. Öyle ki yürüyüş yolu yapılmasaydı bu kadar insan nereye sığardı diye düşünürsünüz. Fethiye Caddesi'nde adım atacak yer kalmamıştır. Esnafın işleri bu saatlerde hareketlenir, lokantalar bu saatlerde dolar, bankamatik kuyrukları bu saatlerde uzar gider.

Nedendir bilinmez, bu hareketlilik öğleden sonra hiç kesilmeden artmaya devam eder. Sanki çalışanlar sadece öğleye kadar çalışmışlardır da sonra paydos etmişlerdir. Okul ve iş çıkışlarından sonra yaşanan yoğunluğun ardından yavaş yavaş kabuğuna çekilir İzmit. Parklar bir bir boşalır, ara sokaklar ıssızlaşır, tıka basa yolcu dolu minibüsler bir günün ardından evlerine taşır insanları...

Kargaların sesi şehrin gürültüsünü bastırır... Yaz mevsimiye sokaklar geç saatlere kadar hareketlidir, kış mevsimiye akşamın erken saatlerinden itibaren gündüz iğne atsan yere düşmeyecek sokaklar birdenbire ıssızlaşır. Herkes kendi korunaklı kabuğuna çekilmiştir. Gençler çoğunlukla kaldırımları işgal eden yeni moda kafelerdedir artık. Yorgun barlar sokağı, kalan birkaç mekânında hep aynı tanıdık yüzlerini ağırlar.

Geceleyin ise yirmi dört saat açık fırınlara ve çorbacılar kalmıştır artık şehir... İşçiler, memurlar, öğrenciler, işsizler-güçsüzler çoktan uykuya dalmıştır çünkü...

İşte böyle yaşar İzmit bir günü...

Bacası tüten ahşap evlerdeki saadeti kıskanarak Bağçeşme yokuşunu çıkmak.

1958 (Fotograf Cemal Turgay).

Eskiden bütün yollar kapanır, trenler geçerci ortasından İzmit'in. Geriye beyaz bir duman kalır, çınar ağaçları ürperir, nice yalnızlıkları, umutları taşırdı trenler... Yürüyüş yolu İzmit'e yeni bir çehre kazandırdıysa da bir zamanlar kentin ortasından geçen demiryolunu hiç unutmadık. Cemal Turgay ustanın ölümsüzleştirdiğı bir karede, beyaz dumanlar savurarak çığlık çığlığa uzaklaşan kara tren, şair Behçet Aysan'ın dizelerine konuk olduktan sonra Adalının yerinde bir pencere arkasında oturan, elini uzatsa treni tutabilecek olan Ruşen Hakkı'nın öykülerinde yaşamaktadır hâlâ...

*Kültür-sanat-edebiyat,
cemiyet hayatı*

.

SEKA'da doğan kadın hareketi: SEKA Çocuk Dostları Derneği

TUNCAY BILECEN

Her İzmitlinin gönlünün derinliklerinde SEKA'ya ilişkin ince bir sızı vardır. Derler ya, “İzmit'te herkesin bir yakını mutlaka SEKA'da çalışmıştır” diye; oysa sadece ekmek kapısı olmasıyla değil, kültüre, sanata, spora, ticarete, siyasete kısacası kentin tüm sosyo-kültürel hayatına yaptığı katkılarla da hafızalara kazındı SEKA... SEKA aynı zamanda birçok sivil toplum örgütünün kurulmasına da vesile olmuştu. İşte o derneklerden biri de, faaliyetlerine 1961 yılından beri devam eden SEKA Çocuk Dostları Derneği...

* * *

SEKA Çocuk Dostları Derneği Başkanı Yüksel Atun ile SEKA Park'ta bir kafeteryada bir araya geliyoruz. Son soracağım soruyu, röportajın başında sorarak başlıyorum söze:

• *Buraya gelince ne hissediyorsunuz?*

– Üzülerek geliyorum. Buraya her geldiğimde, SEKA'da geçirdiğimiz zamanlar geliyor aklıma. SEKA'nın kaybına çok üzülüyorum. Şimdi otel olan, eski sosyal binaya bir kere bayramlaşma münasebetiyle gidebildim. Orada, nice güzel günümüz geçtiği için çok kötü oldum. SEKA lojmanları bizim ilk

SEKA Çocuk Dostları Derneği Başkanı Yüksel Atun.

evimizdi. Dile kolay, otuz yıl boyunca orada kaldık. Daha sonra 3. tip evlerin yıkılışına tanıklık ettim. Evlerin yağmalandığını gördüm. Ağlaya ağlaya eve giderek, “İki Damla Yaş” adını taşıyan bir şiir yazdım.

SEKA evimiz olduğu için, orada güzel günler geçirdiğimiz için, birçok insan SEKA sayesinde ekmek yediği için kapatılma sürecinde de hep işçilerin yanında oldum. Keşke çalışsaydı, keşke devam etseydi.

• *SEKA Çocuk Dostları Derneği’ne ne zaman üye oldunuz? Derneğin amaçlarından biraz söz eder misiniz?*

– Dernek 1961 yılında kurulmuş. Biz, İzmit’e ilk defa 1962 yılında geldik. Eşim Fahri Atun, yüksek kimya mühendisiydi. Gazetede çıkan bir ilan üzerine iş başvurusu yapmış ve SEKA’da işe kabul edilmişti. Derneğe, 1962’de katıldım. 1980 yılında yönetime girdim. İkinci başkan oldum. 1981 yılından bu yana da arada annemin rahatsızlandığı iki yılı saymazsak derneğin başkanlık görevini yürütüyorum.

SEKA'da bir yılbaşı eğlencesi... Yıl 1968.

1974-1992 yılları arasında SEKA Müessese Müdürlüğü yapan Fahri Atun ve eşi Yüksel Atun.

Daha önce, İstanbul'da da "Çocuk Dostları Derneği" adıyla bir dernek kurulduğu için bizimkiyle karışmasın diye derneğin başına "SEKA" ifadesi getirilmiş. Dernek, SEKA'da yönetici eşlerinin SEKA işçilerine ve çocuklarına yardım yapması amacıyla kurulmuş. Sonradan işçiler sendikalı, sigortalı olunca yardıma ihtiyaçları kalmadı. Biz de tüzükte yaptığımız bir değişiklikle dışarıdaki muhtaç ailelerin çocuklarına yardım etmek amacıyla faaliyetlerimizi sürdürdük.

• *Siz, kuruluş tarihi bakımından da Türkiye'deki sayılı kadın derneklerinden birisiniz. Derneğinizde neden sadece kadınlar yer alıyor?*

– İlk kurulduğunda, üst düzey yöneticilerin hanımlarının kurduğu bir dernektik. Aramızda çalışan arkadaşlarımız azınlıkta idi. Genelde hanımlar o dönemlerde çalışmadıkları, daha müsait oldukları için derneğin kadınlar tarafından yürütülmesi uygun bulunmuş. Beyler çalıştıklarından dolayı bu tür faaliyetlere çok zaman ayıramıyorlardı. Annelik ruhundan olsa gerek kadınlar zaten tabiatları itibarıyla daha yardımsever oluyor.

• *Bugüne kadar yaptığınız çalışmalardan kısaca söz eder misiniz?*

– Bugüne kadar muhtaç ailelerin çocuklarının sağlık ve eğitim sorunlarıyla ilgili çalışmalarda bulunduk. Örneğin, ameliyat ettirdiğimiz, hayatını kurtardığımız çok çocuk oldu. Felç, karaciğer, kalp, yanık gibi daha hatırıma gelmeyen birçok ameliyat yaptırдық. Bütün bunlar bizlere müthiş manevi haz verdi. Düşünün, ameliyata kucakta götürülen, yürüyemeyen bir çocuk ameliyat sonrasında bizleri koşarak merdivenlerde karşıladı. Bundan daha mutluluk verici ne olabilir?

Birtakım kurumlara teknik yardımlarımız oldu. Devlet hastanesine konferans salonu, dâhiliye servisine üç yataklı bir oda yaptırдық. Sigorta hastanesinin kreşinin banyosunu, tuvaletini yaptırдық. Sopalı'daki devlet hastanesinin ikinci katında çocuk bölümünde iki yataklı bir odayı baştan aşağıya yeniledik.

SEKA Çocuk Dostları Derneği'nin düzenlediği bir toplu sünnet etkinliğinden.

Derneğin yoksul çocuklar için yaptığı kıyafet yardımı etkinliğinden.

Yetiştirme yurtlarındaki çocuklara sürekli yardımda bulunduk. En az on sene boyunca, her sene Sapanca'da toplu halde 100-120 çocuğun katıldığı sünnet törenleri yaptık. Çocukların sünnet kıyafetleri de dâhil her şeyi alıyor, bütün masrafları biz karşılıyorduk. Şimdi o çocuklar kocaman oldu, evlendiler barklandılar.

Bunun dışında, 1973 ve 1975 yıllarında SEKA Çocuk Dostları adını taşıyan İzmit'te iki tane okul yaptırdık. Bir okulumuz da Muğla Dalaman'da yapıldı.

• *Ekonomik yükün üstesinden nasıl kalkıyordunuz?*

– O zamanlar çok bağış geliyordu. SEKA çok iyi çalışan bir fabrikaydı. Fabrikada, kâğıt toplama işinden iyi bir gelir elde ediyorduk. Yılda üç defa balo yapıyorduk. Davetiye satıyorduk. Oradan da para kazanıyorduk. Bütün bunları bu gelirlerle yapmamız mümkün oldu.

• *Kâğıdın geri dönüşümüne ilişkin Türkiye'de ilk çalışmaları siz başlattınız? Bu konuda neler yaptığınızı anlatır mısınız?*

– 1981'de kâğıt dönüşüm makinesi alındı SEKA'ya... Kimse o zaman böyle bir şeyi bilmiyordu. SEKA'nın araba ve adam verme yetkisi vardı. Eski kâğıt toplama işine girdik. Elimde bir megafonla, üzerine "SEKA Çocuk Dostları Derneği Kâğıt Toplama Aracı" yazdırdığımız bir kamyonla kâğıt toplamaya çıktık. Sokaklarda, "her tür eski kâğıdınızı getirin" diye bağıırıyordum. Önce seyyar satıcı sanmışlar beni. Sonra çok memnun oldular. Herkes evinde biriken kâğıtları bize vermeye başladı. Devlet dairelerine, bankalara, vilayete, belediyeye gittik. Her çıkışımızda dört ton, beş ton kâğıtla geri dönüyorduk. SEKA yazılı çuvallar hazırlayıp her yere dağıtmıştık. Hiç unutmu-yorum Gebze'de bir bankaya gitmiştik. Bir memur bize, "arşivimizi alır mısınız rica etsek?" dedi. Çok memnun olduk. Yukarıya bir çıktık ki, iki oda tavana kadar dolu. Toz toprak içinde, pislik içinde o kadar kâğıdı toplarken perişan olduk. Gece on buçuktu eve geldiğim zaman, eşim ve annem meraktan ölmüş, nerede kaldım diye.

Yüksel Atun, Madam Butterfly kostümü ile (solda). Yıl 1967.

O zamanlar kâğıtların geri dönüşümü konusunda henüz bir bilinç oluşmamıştı. Bizim bu gayretimiz Türkiye çapında ses getirdi. TRT'nin çocuklar için yayınladığı Susam Sokâğı programına konuk olduk. Haberlerden önceki küçük bilinçlendirme programlarında kâğıt toplama faaliyetlerimiz sürekli yer almaya başladı.

- *Müessese müdürünün eşi olarak bu işi yapmanız yadırganmadı mı?*

– Tabii laf söyleyenler oluyordu; fakat ben bunu sokağa çıktığımda kimseye söylemedim. Ben SEKA Çocuk Dostları Derneği Başkanı olarak çıkıyordum. Valimiz İhsan Dede, beni dernek çalışmalarından dolayı çok severdi. Adımı unuttur, sokakta “SEKA Çocuk Dostları ne yapıyorsun?” diye halimi hatırlamı sorardı. Bir gün sokakta kâğıt toplarken gördü beni. Tebrik etti. Elimi sıkamak istedi. “Sayın Valim ellerim çok kirli” dediğimde, “ben şeref duyarım böyle bir eli sıkmaktan dolayı” dedi.

- *Biraz da derneğinizin düzenlediği etkinliklerden söz eder misiniz?*

– Biz sosyal anlamda çok faal bir dernektik. Yılda üç defa balomuz, ayda iki defa çaylarımız oluyordu. Sürekli belli bir konu üzerinden kıyafet baloları düzenliyorduk. Örneğin “Olduğun gibi gel” başlığıyla bir balo yaptık. Oraya herkes ev haliyle katıldı. Eski tarihî hanımları oynadık. Ben Madam Butterfly kılığına girmiştım orada. Makyajla ve kostümle tıpkı bir Japon kadını gibi olmuştum. Saray dansları yapmıştık. Uzun boylu arkadaşlarımız erkek oldu. İstanbul’dan opera kıyafetleri getirttik. Biz de gelinlik giydik. Keşanlı Ali Destanı’nı oynadık. Tabii bütün rolleri kadınlar üstlendi. Sünnet çocuğu kılığına bile girdim. Sulukule ekibini canlandırdık. Kimisi darbuka, kimisi ud, kimisi klarnet çalıyormuş gibi yaptı. Dansöz kılığına giren arkadaşlarımız oldu. Ayı rolü de bana düştü. Dernek yararına yapılan bir iş neticede, seve seve ayı kılığına da girdim. Girdim girmesine ama bu kıyafet yüzünden hasta oldum. Tüylü, boz renkli bir battaniyeyi kundaklanan bebek gibi üzerime

SEKA'da düzenlenen kıyafet balolarından bir kare. Yıl 1968.

geçirdiler. Kartondan yapılan ayı maskesi taktım. Bir arkadaşımız ayıcı oldu. Maskenin burnuna halka taktılar, salona kahkahalar eşliğinde girdim. İçeride ayının bütün hünelerini gösterdik. Yüzümdeki maskenin bir tek göz kısmından nefes alabildiğim için perişan oldum. Eve gittiğimde, bütün vücudumun kabardığını gördüm. Yine de tatlı bir anı olarak kaldı.

• *Son olarak, derneğinizin bugünkü durumu hakkında biraz bilgi verir misiniz?*

– Şu anda 74 üyemiz bulunuyor. SEKA'nın kapanmasının ardından ciddi bir üye ve gelir kaybına uğradık. Yine de, elimizdeki imkânlarla üniversite öğrencileri için burs temin etmeye çalışıyoruz. Bu konuda hassasiyeti olan herkesi derneğimize bağış yapmaya çağırıyoruz.

Özgür Kocaeli gazetesi, 15 Ocak 2012

Seka Postası'ndan
Varlık sayfalarına İzmit'ten bir yazar:
Naci Girginsoy
EFNAN DERVİŞOĞLU

İzmit Kâğıt Fabrikası, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin fabrikalarının art arda açıldığı yıllarda kurulur. 14 Ağustos 1934'te dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından temeli atılan fabrikanın tesisi için gerekli hazırlıkları, Mehmet Ali Kâğıtçı yürütür. 6 Kasım 1936'da, İktisat Bakanı Celal Bayar tarafından yoğun katılımlı bir törenle açılan fabrika,¹ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Avrupa'da baş gösteren kâğıt sıkıntısının Türkiye'de de hissedilmesi nedeniyle dikkatleri üzerinde toplar.²

1944'te İzmit'te ikinci kâğıt fabrikası, 1954'te ise üçüncü kâğıt fabrikası işletmeye açılır. 1955'te Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu yürürlüğe girer; böylece SEKA kurulmuş olur. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 1997/54 sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına alınan SEKA, 24 Kasım 1998'de KİT statüsünden çıkarılır ve anonim şirket statüsüne dönüştürülür. SEKA İzmit İşletmeleri 10 Mart 2005'te, çalışanları ve tüm varlığıyla birlikte belediyeye devredilir.³

Uzun yıllar boyunca bir fabrika olarak verdiği hizmet yanın-

1 Mühendis ve Makina, cilt 48, sayı 571, s. 49-50.

2 Nadir Yurtoglu, "Cumhuriyet Döneminin Öncü Bir Sanayi Kuruluşu: İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Müessesesi (1936-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 60, Bahar 2017, s. 347.

3 Mühendis ve Makina, cilt 48, sayı 571, s. 50.

da kentin sosyal ve kültürel yaşamına yön veren bir kurum olarak da varlığını sürdüren SEKA'nın kente sunduğu katkılardan biri de dönemin SEKA Genel Müdürü Enver Atafırat'ın izniyle 1956'da yayın hayatına başlayan *SEKA Postası*'dır.

SEKA Postası, her ayın 1'inde ve 15'inde yayımlanan bir "işletme gazetesi"dir. SEKA'da hazırlanır ve yine Selüloz Matbaası'nda basılır. "Üretim raporları, kanunlar, yönetmelikler, kalkınma planları, çalışanların sorunları, toplu iş sözleşmeleri, hizmet içi kurslar gibi konuları" ele almakla birlikte zamanla sosyal ve kültürel konulara da yer veren bir gazete kimliğine bürünür. İzmit'teki her türlü sanat ve spor etkinliğini duyurup değerlendirir; kentteki yapılaşma hakkında bilgi veren gazete, röportajlar, şiir ve denemeler yayımlar.⁴

Yıllar yılı İzmit'in kültürel yaşamının bir parçası olan *SEKA Postası*'nın yayımlanmasında, yazar Naci Girginsoy'un emeği önemlidir; sorumluluğunu üstlendiği *SEKA Postası*, Ruşen Hakkı'nın deyişiyle "onun evlâdı gibi bir şey"dir.⁵

Naci Girginsoy

1924 yılında Kesriye'de (Kastoria-Yunanistan) doğan Naci Girginsoy, aynı yıl İzmit'e gelip yerleşen mübadil bir ailenin, Fatma Hanım'la Hasan Edip Bey'in oğludur.

Fatma Hanım'ın, evinden aldığı birkaç parça eşyadan biri olan kilime, bir yaşındaki oğlu sarılıdır. Vapurda çıkan salgın hastalıktan dolayı, yarı baygın durumdaki birçok çocuğun öldü sanılarak denize atıldığını gören Manastırlı Hasan Edip Bey, oğlu Naci'yi yaşatmakta kararlıdır. Çocuk, yakalandığı hastalığı atlatamasa bile göç edilen topraklara gömülecek, hiç değilse bir mezarı olacaktır!⁶

4 Mehmet Sarıoğlu, "Mehmet Ali Kâğıtçı ve SEKA'nın Kocaeli'ne Katkıları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, s. 1466.

5 Ruşen Hakkı, "Kahramanları Kendine Benzeyen Bir Yazar: Naci Girginsoy", *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir İncesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 43.

6 Sunay Akın, *Kule Canbazı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 112-113.

Naci Girginsoy (Sunay Girgin Arşivi).

Girginsoy'un Türkiye'ye gelişi, Sunay Akın'ın anlattığı gibi olur; Rumeli'yi, savaşı, henüz dokuz aylıkken çıktığı göç yolculuğunu masal dinler gibi dinler çocukluğunda. Annesinin anlattıklarından sonra, İzmit'teki Fevziye Camisi'nin avlusunda sergi açan Darendeli satıcıdan aldığı masal kitapları girer hayatına.⁷ Ömür boyu sürececek olan okuma tutkusu böylece başlar yazarda. İzmit Ortaokulu'nu bitirir; ancak çok istediği halde liseye devam edemez; çünkü o yıllarda İzmit'te lise yoktur, İstanbul'da okuma hayalini de gerçekleştiremez. Eğitimini sürdüremeyişi, onu çok etkileyecek; yıllar sonra Akşam Ticaret Lisesi'ni bitirecektir.

7 Naci Girginsoy, *İpekböceği*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010, s. 123-126.

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri sürerken aile de yokluk içindedir; çocuk yaşlarında çalışmaya başlar. Vardiya işçiliği ve laborantlık yaptıktan sonra Devlet Demiryolları'ndaki çeşitli işlerde 13 yıl çalışır.⁸ Sonrasında, ölümüne dek sürececek olan SEKA yılları başlar. 1955'te SEKA İzmit İşletmesi'ne kütüphane memuru olarak girer; kitapları fişleyerek düzenli bir kitaplık kurduğu SEKA'da sırasıyla sosyal işler şef yardımcılığı, yayın ve kütüphane şefliği, matbaa şefliği, basın ve dış ilişkiler şefliği ve basın müşavirliği yapar. Yürüttüğü bu görevlerle birlikte yazma çalışmalarını da sürdürür. Onun çabalarıyla 26 yıl kesintisiz yayımlanan *SEKA Postası*, İzmit'in kültürel yaşamına katkısının en somut örneğidir. Yazıları yazan, düzeltileri yapan, gazetenin her işini üstlenen odur.⁹ 21 Haziran 1976 tarihli 461. sayı için yazdığı "SEKA Postası'nda 20 Uzun Yıl!/Bir Gazetenin Öyküsü" başlıklı yazısında şunları söyler:

Bu sayıyı hazırlarken ilâç şişeleri masamda duruyor. 20 uzun yıl geçmiş aradan! Saçlarım kapkaraydı, tüm beyaza kesmiş. Delikanlıydım, koşarak yürüyordum. Ve, sanırım yurdumuzda ilk kez, bir İşletme Gazetesi çıkarma görevini üstlenmişim. Hiç bilgim yoktu bu konuda. Başvuracağım kaynaklar da. Olanakları inceledim. Boyunu, bosunu, içeriğini saptadım gazetesinin. Yallah, deyip yola çıktım. 20 yıldır, Veysel'in dediğince o ince-uzun yoldayım. (...)

Mektup yazmanın kimi zaman güç geldiği bir ortamda, emektar makinamla başbaşayım 20 yıldır. Sayfalar, ciltler doldurdum. Haber, röportaj, makale, deneme, eleştiri... İyi mi yazdım, kötü mü? bilemem. Ama yazdım. Hep yazdım.¹⁰

İzmit'te yaşamış, İzmit'i anlatmıştır Naci Girginsoy; Türkiye'ye ve dünyaya buradan bakmıştır. TÜYAP'ın Kültür Fuarla-

8 Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt 2, 5. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 539; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 14. baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1991, s. 138; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 434.

9 Mehmet Sarıoğlu, *SEKA POSTASI'nın Işığında İzmit'te Kültürel Yaşam*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2013, s. 13.

10 A.g.e., s. 16.

rı Proje Grup Başkanlığını yürüten Sunay Girgin, babasının İzmit’le ilişkisini şu sözlerle anlatır:

Babam İzmit’te yayınlanan çok sayıda dergi ve gazetede yazılar yazdı, kurulmalarına önyak oldu. Yaşadığı şehri seven, kendini sorumlu hisseden bir yazar olarak İzmit’in sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Birçok yazısında da, sanayinin etkileri ve alınan yanlış kararların sonucu gözlemlediği o yok oluşu anlatmıştır. Yazılarında ağırlıklı olarak çevresinden söz eder. Mübadelede, henüz bebek iken Selanik’ten kalkan bir vapur ile gelip yerleştikleri İzmit’te, mahallesinde yaşayan insanlar, onların hayatları yazılarının konularını oluşturmuştur çoklukla. Kendisinin ifadesiyle; insanları yakından tanımadıkça, serüvenlerini, tutumlarını, mutluluklarını görmedikçe, içinde yaşamadıkça yapıt vermek, kalıcı yazılar yazmak güçtür. Babam, başta en yakın dostları Avni Öztüre, Metin Yüce, Cemal Turgay ile birlikte çocukluğundan itibaren İzmit’in, kültür ve sanat hayatının gelişimi için çaba göstermiştir.¹¹

Naci Girgin adında bir sanatçının olması nedeniyle, yazılarında “Naci Girginsoy” adını kullanmayı¹² seçen yazar, aldığı ödüllerle de dikkati çeker. 1954’te, Türk-Avrupa Derneği’nin “Tek Bir Dünya” konulu yarışmasında, inceleme birinciliği kazanır; aynı yıl düzenlenen Varlık Eleştiri Yarışması’nda da birincilik alır. 1959’da, “Gökyüzünde Yarış Var” başlıklı yazısıyla Türk Hava Kurumu’nun makale yarışmasını kazanır. *Tercüman* gazetesinin öykü (1966), *Son Havadis* gazetesinin öykü (1973) yarışmalarında birincilik; *Akbaba* Dergisi Yusuf Ziya Ortaç Gülmece Öyküsü Yarışması’nda (1981) ise mansiyon kazanır.

Hayattan romana: “Gençlik Çıkmazı”

Naci Girginsoy, 1979’da yayımlanan *Gençlik Çıkmazı*’nda şöyle der: “Bu roman, 2. Dünya Savaşının ağır koşulları altında bu-

11 Kadir İncesu, “Sunay Girgin ile Naci Girginsoy Üzerine Söyleşi”, *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir İncesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 10.

12 A.g.e., s. 15.

nalımlı çocukluğun, yaşanmamış bir gençliğin acı gerçeklerinden bir kesit vermek amacıyla yazılmıştır. Kişiler, olaylar açık anlatılmıştır. Roman açısından başarılı olmasından çok, içtenlikli, belgesel olmasına özen gösterilmiştir”.¹³ Bu söyleyişte, olası eleştirilerin önüne geçme amacı da var mıdır, bilinmez; ama otobiyografik romanın, yazarın yaşadıklarına odaklanmakla kalmayıp bir dönemin İzmit’inden kesitler sunduğu, bu yönüyle belgesel bir nitelik taşıdığı ortadadır.

Annesine ithaf ettiği *Gençlik Çıkmazı*’nda çocukluğuna dek uzanır yazar. Ortaokulun ardından öğrenimini sürdüremeyen bir gencin çırpınışlarına tanık oluruz sonra. Güç koşullarda çalışmak zorunda kalışı, düşleri, özlemleri, hep süregelen okuma tutkusuyla umudunu canlı tutmaya çalışan bir gençtir, karşımızdaki. Çoktan evlenmiş iki abla, anne, baba, babanın ilk eşi ve altı erkek çocuklu bir ailede yoksullukla geçen yıllar boyunca sürekli bir uğraş içinde görürüz onu. Roman, Girginsoy’un Naci’yi takdimidir bir bakıma:

Güz geldi geçti. Okulsuz kaldık. Fabrika memur alacakmış. Sınava girdim. Kazandım. Kâğıt geldi, “Gel” diye. Gidince de şaşırdım: 18 yaşında olmalıymış memuriyet için; 16’sında olmazmış. Çalışmam gerekiyordu. İşletme Şefi şişman, güler yüzlü, iyi bir adamdı. “İşçilik yapar mısın?” diye sordu. “Elbet!” 88 kuruş yevmiye ile vardiye işçiliğim böyle başladı.¹⁴

Savaş başladığında 15 yaşındadır Girginsoy; dolayısıyla romanın kahramanı da. Karartma geceleri, yokluklar, para kazanma telaşı... Anlatılan, çocukluğu ve gençliği savaş yıllarına rastlamış bir kuşağın hikâyesidir aslında. Yazar, kendi yaşamına odaklanmış görünse de bu kuşağın sorunlarını, hayal kırıklıklarını anlatır romanında. Erken yaşların sorumluluk bilinci, zaman içinde pekişerek roman kişinin en belirgin özelliği haline gelir: “Kardeşimi okutuyorum şimdi. Ortaokulda, iyi bir öğrenci. Anneme bakıyorum. Çok eksikimiz var. Eve bir iğne alınmamış babamın son yıllarında. Gerekli ihtiyaçlarımızı kar-

13 Naci Girginsoy, *Gençlik Çıkmazı*, Yalım Yayınları, İzmit, 1979, s. 5.

14 A.g.e., s. 19.

şılatalım önce. Bir mavi, iki beyaz gömleğim var. Maviyi seviyorum en çok.”¹⁵

Gençlik Çıkmazı’nda kendisiyle birlikte ailesinin yaşadıklarını da anlatır yazar. İstanbul’da hukuk eğitimi almış Hasan Edip Bey’in konakları, çiftliği, türkülerle yâd ettikleri Rumeli gibi gerilerde kalmıştır. Varlık içinde geçen Manastır yıllarından sonra İzmit, kıt kanaat geçinebildikleri bir yer olur. Roman, Girginsoy’un gözünden ailenin kentteki yaşamını yansıtırken İzmit örneğinde, savaş yılları Türkiye’sinden kesitler verir.

Gençlik Çıkmazı’nın önemli bir yönü de istasyonlara, demiryolu çalışanlarına dair canlı betimlemeleridir. Yazar, yaşamının on üç yılını aralarında geçirdiği demiryolcuları çarpıcı gözlemlerle anlatır romanında. Yakından tanıdığı; günlük uğraşlarını, çalışma koşullarını ayrıntılarıyla gözlemlediği bir çevredir bu. Romanın tamamında hissedilen samimiyet ve gerçeklik, bu kısımlarda da dikkati çeker.

Gündüz, şenliklidir istasyon. Gün ışığında çalışmak güç değildir o kadar. Peron, yolcu almaz. Gişelerden trık-trak, kompostörün sesi gelir, düzenli. Büfe, dolar boşalır. Trenler keyifle girer istasyona sanki. Makas manivelâsını çevirmek, semaforu düzenlemek, trenler peşinde koşmak, telgraf makinasında yol almak - yol vermek geceki kadar yormaz. Istasyonda buluşan trenler limit yaptı mı, manevra lokomotifi deniz yolunun makasını kurtardı mı, diye kuşumuz yoktur. Gözümüzle görür, makasları güvenle öbür yola çeviririz. Manevracının işaret düdüğü ile, manevra makinasının düdüğü ile yanılmış, makas çevirmiştim de, depo yolunda lokomotifi devirmiştim.¹⁶

Akhisar, Eskişehir ve İstanbul durakları dışında İzmit’te ilerleyen roman boyunca “İzmit” demez Girginsoy; onun adı “bizim şehir”dir. Körfezi, çınarları, istasyonu, saat kulesiyle İzmit’tir anlatılan. Kemalpaşa ve Tepecik mahalleleri, Baç Mezarlığı, Yavuz Sokağı, Saray Bahçesi ve mekâna dair başka unsurlarla, bir dönemin İzmit’i –geçirdiği değişimle– yansır romana.

15 A.g.e., s. 82.

16 A.g.e., s. 97.

Sokaklarda dolaşıp çeşitli yiyecekler satan Efe Dayı, “çevirme”siyle ünlü Hasan Ağa, şampiyon bisikletçi Baba İbrahim, telgrafçı Haşim Çavuş ve daha pek çok isim, kendi serüvenleriyle yer alır romanda: “Bizim Başmanevracı Cemil hastalandı, birden. Pek birden de denemez ya. Küçük kardeşi Gecekuşu Muzaffer’in ölümüne üzölmüş, daha da incelmışti, sararmıştı. Hüseyin öldü ardından, Cemil’in küçüğü”.¹⁷ Girginsoy çok iyi bildiğı bir çevreyi ve bu çevrenin insanını anlatmanın rahatlığı içinde, 1940’lı yılların İzmit’ine götürür okuru; okur da bir kentin yakın geçmişini gözleme fırsatı bulur.

Kış böyle geçti. Bahar geldi. Sabahları karanlıkta kalkmıyorum artık. (...) Bir ışıktır sarıyor evleri. Yaprakların, ağaçların ardına vuruyor. Oluyor size, tüm şehir, erik yeşili. Üstüne mavi düşmüş, denizden yansıyan, ışıklı yeşil dört yanı dolduruyor. Giderek saçınıza konuyor, gözünüze. Leylekler gelmiş, kesiyorlar ışığı, rengi, sesi gagalarıyla. Götürüp çınar ağaçlarının kocaman dallarından salıveriyorlar yeni sulanmış bahar kokan toprak yollar üstüne. Bacadan, kapıdan, pencereden bırakıyorlar evler içine, yorgun insanların doldurduğu, takırtılarla.¹⁸

Şiirsel bir anlatımla sunulan bu betimleme, roman kişinin 28 yaşının izlenimlerini yansıtır; 1950’lerin ilk yıllarıdır; oysa çok değil, 12-13 sayfa sonra, romanın XV. bölümü, şu cümlelerle başlayacaktır:

Yıllar geçiyor. Değişiyor şehir de, şehirli de. Fabrikalar kuruyor. Dün, mile oynadığımız, maç yaptığımız yollarda, karşıdan karşıya geçmek sorun oluyor, insan kalabalığından, taşıt çokluğundan. Birgün papatyaları, baba evinin duvarında yankılanan mavi denizi, beyaz bulutçuklarla mavi gökyüzünü arıyorum şehrimin, diri havasını, bulamıyorum. Balığı da basmış gitmiş, maviyi yüzgeçlerine takıp. Kopuyor çocukluk anıları, geride kalan güzel, aydınlık günler karıyor.¹⁹

17 A.g.e., s. 101.

18 A.g.e., s. 110.

19 A.g.e., s. 123.

Doğadan yana bir yazar

Adnan Özyalçın, ölümünün 35. yılı üzerine yazdığı yazıya “Naci Girginsoy, bir kentin, İzmit kentinin yazarıdır. Çevrecilik onun başat özelliğidir: ‘Doğayı çok sevdiğinden’ maviyle sevginin yazarı olmuştur”²⁰ diyerek başlar. Gerçekten de öyledir. Naci Girginsoy, çevre konusundaki duyarlılığını yazdıklarına taşımış; yaşadığı kentin güzelliklerinin korunması için çabalamıştır. Çevre sorunları bu kadar gündemde değilken, daha 1967’de yazdığı “Mavinin Ölümü” öyküsü, bu çabanın ürünüdür. “Güneşli duru maviliğe nişan alanları, küçük şehrin şiirli yaşantısını kurşuna dizenleri, denizin mavisine saldıranları bağışlamıyorum”²¹ der öyküde. Öfkesi yersiz değildir; doğanın İzmit’e sundukları hiç sayılmıştır çünkü. Metin Yüce,²² 90’lı yıllarda *Özgür Kocaeli* gazetesinde yazdığı “Naci’ye Mektuplar”ından birinde (10 Ağustos 1993) şunu söyler:

Elhak her memleketin ve Türkiye’nin fabrikalara, sanayi tesislerine ihtiyacı vardır. Ama sanmam ki uygar hiç bir topluluk bu güzelim deniz parçasını, senin bir söyleşinde Mehmet Ali Kâğıtçı’dan naklettiğin gibi ‘bu dünya incisi’ni sanayi ejderhasının ağına ve ağzına kaptırsın. (...) Hiç şüphem yok, başka bir uygar ulusun elinde Körfez, iç ve dış turizm cenneti, meyva cenneti, deniz ürünleri cenneti olarak o toplumun ekonomisine çok daha hayırlı olacaktı, hem de çevresi kirlenmeden... Varsın fabrikalar turizme açık olmayan beldelerde kurulsun. Varsın nüfus dağılışı daha dengeli olsun: İzmit ve yöresi yüz-ikiyüz bin arasında kalsın da başka Anadolu toprakları insan

20 Adnan Özyalçın, “Ölümünün 35. Yılında Naci Girginsoy Maviyle Sevginin Yazarı”, *Varlık*, sayı 1322, Kasım 2017, s. 59.

21 Naci Girginsoy, *Mavinin Ölümü*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2006, s. 34.

22 Tıp fakültesini bitirinceye kadar yaşamını, dedesi Rıfat Yüce’nin *Türkyolu* (1920) gazete ve matbaasında geçiren Metin Yüce (1932, İzmit), Girginsoy’un en yakın dostlarından biridir. Kendisi de İzmit sevdalısı olan Yüce, evlilik nedeniyle İngiltere’ye gitmiş, emekli olduktan sonra yıllarının hemen hemen yarısını İzmit’te; özellikle de Karadeniz sahilindeki Kerpe’de geçirmiştir. Yüce, 2000 yılında Londra’da yaşamını yitirir (Metin Yüce, *Maviden Yeşile Naci’ye Mektuplar*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 4; Cemal Turgay’ın arka kapak yazısı).

Soldan sağa: Sami Girgin, Turan Akkuş, Avni Öztüre, Naci Girginsoy ve Metin Yüce, Kasım 1965 (Sunay Girgin Arşivi).

potansiyelini bir akan yara gibi İstanbul ve çevresine sızdırıp kaybetmesin. Avni ve de sen, ve de başkaları bunu hep gördünüz, söylediniz; dinleyeniniz çıkmadı.²³

Metin Yüce'nin andığı Avni (Öztüre),²⁴ şair-araştırmacı kimliğiyle tanıdığımız bir isim olmakla beraber Girginsoy'un en yakın dostlarından biridir. Öztüre, yazarla uzun bir geçmişe daya-

23 Metin Yüce, *Maviden Yeşile Naci'ye Mektuplar*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7-8.

24 *Nicomedia/Izmit Tarihi*'ni (1969) hazırlayan Avni Öztüre (1925-1992) uzun yıllarını alan tarih araştırmaları kadar şiirleriyle de tanınır. Metin Eloglu-Ali Serdengeçti resimleriyle bezeli *Yeniden* adlı kitabında yer alan "Sokaktan Geçen Kadın" şiirini, Naci Girginsoy'a ithaf eden Öztüre'nin 1945 tarihli "Izmit'e Dair" şiiri ise şöyle başlar: "Memnunluk nasipte yok anlaşılan / Kinin kokuyor kenar sokaklar / Çınarlarında kuşlar ötmez olmuş / Tuhaf öksürüklerdir gelen pencerelerden" (Avni Öztüre, *Yeniden*, Bizim Şehir Matbaası, İzmit, 1955, s. 56-57, 68). İzmit'in savaş yıllarındaki durumunu yansıtan bu dizeler, Girginsoy'un *Gençlik Çıkması*'nda betimlediği İzmit'i düşündürür. Aynı kuşağın aynı duyarlılığıdır edebiyata yansıyan.

nan dostluklarını anlatırken şunu söyler bir gün: “Gezmek mi istedi içi, ver elini kenar kıyı yöreler. Yeniyetmeliğimizde İzmit ile yöresini birlikte burguladık (keşfettik). Tadına vardık İzmitli olmanın. Giderek ben tarihini yazdım İzmit’in, o günlüğünü. Bıkmadan usanmadan”.²⁵ İzmit’in, Girginsoy’un düşünce dünyasında bu kadar yer tutmasının nedeni, bu sevginin getirdiği bağlılık duygusudur, denilebilir; yaşadığı yeri özümseyen biri olarak sorunlarını görmezden gelemeyen, güzelliklerini de:

Terzibayırı kalmamış, silme ev, gecekondulu olmuştu. Güzün kucakladıkları iri sarı çınar yaprakları damlar, başlar üstüne değil, caddeleri, kaldırımları, sokakları dolduran pırlıl pırlıl, renk renk arabalar üstüne yağıyordu sanki. Ne çok apartman yapılmıştı. Bahçe diye, bahçeli ahşap ev diye, park diye birşey kalmamıştı. Beton dikdörtgenler yürüyor, *insan*’ı sıkıyor, boğazlıyor, bunaltıyor; kaçacak yer bırakmıyordu.²⁶

İzmit’in renkli simalarından birini anlattığı “Artist Tefvık”te kentteki değişimi böyle dile getirir. Öyküyü 1977’de yazan Girginsoy’un kırk yıl sonrası için neler düşünüp neler yazacağını tahmin etmek güç değil. “Deprem değil, binalar öldürür” gerçeğini en acı deneyimlerle yaşar İzmit. Yazarın 17 Ağustos depreminden yıllar önce, edebî bir tür olan “öykü”nün olanakları ölçüsünde, çarpık kentleşmeye dikkati çekmesi önemlidir.

Doğadan yanadır Naci Girginsoy; plansız büyüyen kentlerin doğal alanları yok etmesine, doğanın, insan çıkarları uğ-

25 Avni Öztüre, “İpek Böceği”, *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Gönğör Gençay-Kadir İncesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 75. Şakir Balkı, “Dr. Metin Yüce için” başlıklı yazısında, Avni Öztüre, Metin Yüce ve Naci Girginsoy arkadaşlığına ilişkin şunu söyler: “Onları hep şöyle nitelendirdim, onlar mı, İzmit’in sanat ve edebiyat üçgeniydi. Yerel Basınıımızın üç ah-bap çavuşlarıydılar! Kent yazınına yeni bir hava ve heyecan getirmişlerdi. O denli koşuşturuyorlardı. Naci Girginsoy, edebiyat alanında; Avni Öztüre, tarih ve arkeolojide; Metin Yüce de gazetecilik ve denemede kalem sallıyordu. 1950’li yıllarda, İzmit yerel basını, bu dünyayı, bir yerden bir yere taşımak istiyorlardı. Bizim şehirde yazılar yazıp, o günün siyasilerini taşıyorlardı. Ah üçü de dürüst ve zeki insanlardı. İzmit için ‘onlar’ bir talih ve zenginlikti. Çeşit değil ‘eşit’ kenar bir üçgeni oluşturuyorlardı. Üçü de ‘aydınlanmadan’ ya-naydılar” (Şakir Balkı, *İzmitli Üç Yazar*, Kocaeli Ofset, İzmit, 2004, s. 4).

26 Naci Girginsoy, *Mavinin Ölümü*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2006, s. 72.

runa tahrip edilmesine karşı çıkar. Bu yaklaşımıyla “doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendisini doğadan ayrı ve doğanın ham madde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesini”²⁷ eleştiren derin ekoloji bilincine ulaşır. “Bir tohum, bir çiçek, bir ağaç. Boy atan, fışkıran, yeşile, renklere-kokulara dönüşen, solan, kuruyan, dökülen; tükendi, öldü sanıldığı an durmadan yenilenen, doğurgan *doğa*’nın bir parçası”²⁸ olarak görür kendini; dolayısıyla bütün insanları. İnsanın, bir parçası olduğu doğaya zarar vermesi, kabul edebileceği bir şey değildir; yaşadığı kent, doğal dokusundan çok şey yitiren İzmit olunca, eleştirel bakışını İzmit’e çevirir:

Önce, deniz kenarı şehrinin huzurlu sessizliğinde yerleri kazdılar. Törenlerle, nutuklarla. Sonra, o kara bacaları diktiler. Güneşli duru maviliğe nişan alıp kara duman savurdular. Yaralandı gökyüzü. Sendeledi. Göğsündeki kirli, ağırlı lekelerle yukarılara çekildi. Giderek çoğaldı bacalar. Dört bir yandan ateş açılıyordu şimdi. Mavi, bozguna uğradı. Daha yükseklerle kaçtı. (...) Küçük şehrin şiirli yaşantısını, tutup, dev çarklarla, dişlilerle, borularla, çekiç sesleriyle kurşuna dizdiler. Deniz, kaçıp gidemezdi. Onun mavisindeydi sıra. Çarkların döndüğü, kara duman savuran çirkin yapıların toprakaltı namluları denize yöneltildi. Cerahat püskürtüldü sulara.²⁹

Mavinin Ölümü

Yazı ve öyküleri en çok *Varlık*’ta çıkan Naci Girginsoy’un yayımlanan ilk öyküsü, *Kaynak* dergisi için yazdığı “Günlerden Pazar” (1950) öyküsüdür. Yazar, 1950-1979 yılları arasında kaleme aldığı öykülerini *Mavinin Ölümü*’nde bir araya getirir; 31 öykünün yer aldığı kitap –“Günlerden Pazar” yoktur içinde– ilkin 1979’da *Varlık* Yayınları’nca yayımlanır.

27 Serpil Oppermann, “Ekoeleştirir: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü”, *Ekoeleştirir / Çevre ve Edebiyat*, (Ed. Serpil Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 20-21.

28 Naci Girginsoy, *Mavinin Ölümü*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2006, s. 9.

29 Naci Girginsoy, *Gençlik Çıkmazı*, Yalın Yayınları, İzmit, 1979, s. 123-124.

Öykülerinde sıradan olaylar, günlük koşturmalar içindeki insanı anlatır Girginsoy; yokluğu, yoksunluğu yaşamış, yine de umudunu yitirmemiş insanı. Gelir-gider hesapları yapanlar, emekli olduktan sonra da çalışmak zorunda kalanlar, göçmen işçiler... Girginsoy'un öykü kişileri, çevremizde her gün rastlayabileceğimiz; geçim derdindeki mücadeleci insanlardır. Kadir Yüksel'in deyişiyle, "her ne kadar acılarla boğuşsalar da dinginlikten, küçük mutluluklar yakalamaktan pek uzaklaşmazlar. Kendilerine huzurlu bir yer buluverirler. Kimi kez anne kucağı olur bu, kimi kez körfezin doğal güzellikleri, kimi kez kentin çınarları;"³⁰ ne var ki İzmit'teki değişim, mekânın huzur veren özelliklerini, bir eski zaman anısına dönüştürür; yazarın yakındığı şeylerden biridir bu:

Sonbaharda yapraklarını dökerdi çınarlar تنها caddelere, kargaların, sığırcıkların bağıştığı demiryolu üzerine. Akşam, turuncunun ağır bastığı renklerle ötede, körfezde suya girerdi. Belediye bahçesine koşardı çocuklar, iskeleye. Güneşin rengi daha sularda, ay çıkagelirdi. Bi'dolu yıldız gökte yerini alırdı. Yakamozlu sularda balıklar gezer, arada bir sıçardı. Yürürdü yol boyu kurumuş çınar yaprakları üstünde. Merhabalaşırdı.³¹

Girginsoy'un öyküleri de romanı gibi otobiyografik özellikler taşır. "Karmaşa", "Hastalık", "Çınarlı Deniz" gibi öyküleri yaşamından kesitler aktarırken *Gençlik Çıkmazı*'nda yer alan bazı bölümler; "Annem", "İstanbul", "Dışarıda Bahar Vardı" öyküleriyle yeniden çıkar karşımıza.

Erken yaşlarda başlayan mücadele ve beraberinde getirdiği yaşanmamışlık duygusunun yazarı çok etkilediği açıktır. "Çocukluk cennetinden vakitsiz çıktım", "Gençliğim giyilmemiş bir gömlek gibi sandıkta kaldı, eskidi," ("Dörtlem")³² diyen anlatıcı kahraman, yaşamını bir parça bilen okurlara, yazarın ken-

30 Kadir Yüksel, "Mavi Öykücü: Naci Girginsoy", *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir İncesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 63.

31 Naci Girginsoy, *Mavinin Ölümü*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2006, s. 106-107.

32 A.g.e., s. 160-162.

disini düşündürür. Sözgelimi “İkili Yaşam” öyküsünün hemen başında şöyle der: “Yaşlandım mı ne? Yalnız gidemiyorum bir yere. Çocukluğum giriyor koluma. Benle birlikte yürüyor. Kimi kez suskun, adımlarını uydurmaya çalışıyor. Çenesi düşüyor kimi, anlatıp duruyor, çokça yakınıyor”.³³ Anılarla örülü öykülerinin, varlığını biraz da bu yol arkadaşına borçlu olduğu söylenebilir kanımca.

Varlık sayfalarında

Naci Girginsoy, *Varlık*’ta yayımlanan yazılarından bir seçmeyi *İpekböceği* adıyla sunar okura; “otuz yıllık birikimin *Varlık* ciltlerinde, kimi okur belleklerinde, bende kalmasıyla yetinemedim,”³⁴ diyerek bir araya getirdiği bu yazılar, toplu olarak ilkin 1980’de yayımlanır.

Yazısına göre, konular bazen beni bulur, bazen ben konuları arar, bulurum. Gazete, dergi, kitap okurken, çağrışımlarla birçok benzer konular, olaylar çepeçevre kuşatır beni. Bir anımsama, yenileme, üzünc, sevinç; not alma gereksinmesi verir. Gerekirse keserim ilgi duyduğum bölümü gazeteden; dergiden, kitaptan notlarıma aktarırım. Konu beni bulmuştur.³⁵

1974’te böyle söyleyen Naci Girginsoy, çevreye ve toplumsal sorunlara duyarlı bir yazardır. *İpekböceği*’ndeki yazılarda; eleştirdiği, çözüm aradığı konulara da değinir; ancak asıl odaklandığı, kitapların dünyası olur. Sait Faik’ten Ümit Kaftancıoğlu’na, Yaşar Nabi’den Füzûzan’a pek çok yazarın yapıtı hakkında yorum ve değerlendirmelerde bulunur; beğenilerini nedenlere, gerekçelere dayandırır. Her şeyden önce iyi bir okurdur, yazılarındaki çağrışım zenginliği de kaynağını bundan alır. Güngör Gençay, yazarın bu yönünü vurgulayarak, bir yapıttan “söz ederken başka birçok eser ya da yazarla açıklama yapması, Girginsoy’un

33 A.g.e., s. 215.

34 Naci Girginsoy, *İpekböceği*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010, s. 13.

35 Ahmet Köklügiller, *Nasıl Yazıyorlar?*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 182.

en önemli bir özelliğini ve özgünlüğünü” oluşturur, der.³⁶ Öyledir de gerçekten. Sözgelimi, *Kör Baykuş*’un ilk cümlesiyle başlayan “Maskeler”de Sâdık Hidâyet ve romanı üzerinde durur önce, Behçet Necatigil’in çevirideki ustalığına değinir. Oktay Rifat’ı bir şiiriyle andıktan sonra sözü yine *Kör Baykuş* romanına getirerek A. Kadir’in Ömer Hayyam’la ilgili kitabına uzanır. Aynı yazıda Talip Apaydın’ın, Bülent Ecevit’in şiirlerinden parçalar da yer alır. *İpekböceği*, sayfalar boyunca, anmalar ve anımsamalar arasında ilerler ve okuru da buna yöneltir.

Sevgiyi, saygıyı, iyi niyeti öncelikli tutan; uzak-yakın çevresinde de bunu hissetmek isteyen Girginsoy’un yazıları; İzmit’i, ülkemizi ve dünyayı daha yaşanılır görme arzusunun dile getirilişidir. Doğanın korunmasını ister; kültürel gelişmenin gerekliliğine, bu noktada kitapların önemine inanır. Sanata ve sanatçıya saygısı, herhangi bir yapıt karşısındaki tavrını da belirler; eleştiri nitelikli yazılarının beğenileri üzerinde yoğunlaşması bununla ilişkilidir. F. Celalettin’le ilgili yazısında şöyle der mesela:

Konuları yaşamdan, dili halkın konuştuğu sözcüklerden örülmüş. Kırk yıl önce yazdıklarını, bugün yazılmışçasına, ilgiyle okuyoruz. Belli, hayatı anlamış, insanları yakından tanımış. Bir kalem darbesiyle soyuveriyor insanları çıplak. Soymakla da kalmıyor, derisini kaldırıyor, içini, içyüzünü gösteriyor bize. Hiç telaşlanmadan, önemli bir iş görür gibi pozlar almadan, kurumlanmadan.³⁷

* * *

Yaşadığı kenti güzelleştiren, onun iyiliği için çaba harcayan insanlar vardır; Naci Girginsoy, böylesi insanlardan biridir. 1924’te İzmit’e gelip yerleşen mübadil bir ailenin çocuğu olarak büyümüş; çok sevdiği bu kentin sorunlarını da güzel yanlarını da iyi bilen, insanlarını tanıyan bir yazar olarak yaşamını bura-

36 Güngör Gençay, “Güzel Bir Dünya İçin İpekböceklerine Buyurlama”, *İpekböceği* (Naci Girginsoy), 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010, s. 8-9.

37 Naci Girginsoy, *İpekböceği*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010, s. 19.

da sürdürmüştür. Yazıları ve yapıtlarıyla İzmit'i, İzmitliyi yansıtmaktan geri durmayan yazar, bu yönüyle de dikkati çekmiştir. Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD) tarafından Naci Girginsoy anısına verilen öykü ödülleri, kent insanının yazarı armağanı olarak değerlendirilebilir. Bu ödülleri, *Delistan* adlı kitabıyla Nazlı Karabıyıkoglu (2004), *Gülistan* ile İzzet Harun Akçay (2005), *Suskun*'la Erkan Tuncay (2006), *Dokunuşlar* ile İlkay Noylan ve *Bela Davulları* ile Figen Alkaç (2007), *İlkyaz Şakası* ile de Kemal Gündüzalp (2008) kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, Sunay, *Kule Canbazı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- Balkı, Şakir, *İzmitli Üç Yazar*, Kocaeli Ofset, İzmit, 2004.
- Gençay, Güngör, "Güzel Bir Dünya İçin İpekböceklerine Buyurlama", *İpekböceği* (Naci Girginsoy), 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010, s. 7-9.
- Girginsoy, Naci, *Gençlik Çıkmazı*, Yalım Yayınları, İzmit, 1979.
- Girginsoy, Naci, *Mavinin Ölümü*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2006.
- Girginsoy, Naci, *İpekböceği*, 2. baskı, Aya Kitap, İstanbul, 2010.
- Incesu, Kadir, "Sunay Girgin ile Naci Girginsoy Üzerine Söyleşi", *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Kadir Incesu-Güngör Gençay, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9-15.
- Köklügiller, Ahmet, *Nasıl Yazıyorlar?*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Mühendis ve Makina, cilt 48, sayı 571, s. 49-50.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 14. baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1991.
- Oppermann, Serpil, "Ekoeleştir: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü", *Ekoeleştir / Çevre ve Edebiyat*, (Ed. Serpil Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 9-57.
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt 2, 5. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Öztüre, Avni, *Yeniden*, Bizim Şehir Matbaası, İzmit, 1955.
- Öztüre, Avni, "İpek Böceği", *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir Incesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 73-76.
- Özyalçın, Adnan, "Ölümünün 35. Yılında Naci Girginsoy Maviyle Sevginin Yazarı", *Varlık*, sayı 1322, Kasım 2017, s. 59-61.
- Ruşen Hakkı, "Kahramanları Kendine Benzeyen Bir Yazar: Naci Girginsoy", *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir Incesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 43-46.
- Sarıoğlu, Mehmet, *SEKA POSTASI'nın Işığında İzmit'te Kültürel Yaşam*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2013.

- Sarıoğlu, Mehmet, “Mehmet Ali Kâğıtçı ve SEKA’nın Kocaeli’ne Katkıları”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, s. 1459-1465.
- Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Yurtoğlu, Nadir, “Cumhuriyet Döneminin Öncü Bir Sanayi Kuruluşu: İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Müessesesi (1936-1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 60, Bahar 2017, s. 341-372.
- Yüce, Metin, *Maviden Yeşile Naci’ye Mektuplar*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Yüksel, Kadir, “Mavi Öykücü: Naci Girginsoy”, *Maviden Yeşile Naci Girginsoy*, Hazırlayan: Güngör Gençay-Kadir İncesu, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 63-69.

Ruşen Hakkı'nın ardından...

TUNCAY BILECEN

“Daha İzmit’e girmeden Ruşen Hakkı adı geçer içinizden. İlk kez buraya geliyor olsanız bile, yabancılık duygusu yaşamazsınız. Nasıl olsa derya deniz Ruşen Hakkı oradadır ve her yol ona çıkar.” Böyle demişti Arife Kalender, Ruşen Hakkı’ya acil şifalar dilediği yazısında... Gerçekten de öyle değil midir? Ruşen Hakkı ile aynı kentte yaşamanın mutluluğu ve sıcaklığı sinmemiş midir içimize?

Yıllar önce, edebiyata meraklı bir üniversite öğrencisi olarak İzmit’e geldiğimde, “Ortasından tren geçen kentte, Ruşen Hakkı’nın yaşadığı kentte yaşayacağım artık” demiştim arkadaşlarıma... Şairlerin yalnızca şiirlerinde nefes alıp verdiklerini düşündüğümünden olsa gerek Ruşen Hakkı ile tanışabileceğimi aklımın ucundan bile geçirmemiştim o vakitler.

“İzmit’in Şiir Çınarı”

İhsan Topçu’nun Kocaeli Üniversitesi, Şiir Etkinlikleri Birimi çatısı altında düzenlediği “Dünya Şiir Günü” etkinliklerinde gördüm ilk kez Ruşen Hakkı’yı... İhsan Topçu, onu “İzmit’in Şiir Çınarı” diye tanıtmıştı dinleyicilere...

Şairler kendi şiirlerini iyi okuyamaz derler... Oysa Ruşen

Hakkı'nın sesinde daha bir anlam kazanıyordu şiirleri sanki... Acele etmeden, yavaş yavaş ve gereksiz vurgulamalardan kaçınarak, kendi müziği içerisinde veriyordu şiirini...

Bu etkinliklerden birinde ayaküstü de olsa tanışma fırsatı bulmuştum onunla. Böyle durumlarda insan çoğu zaman ne diyeceğini bilemez. Hele benim gibi çekingen bir karakterdeyseniz daha da zor olur sessizlikleri doldurmak. Ama Ruşen Hakkı'nın içtenliği, söylediğim her şeyi ilgiyle dinlemesi tanışıklıklarda ortaya çıkan bu tür sorunları daha başlamadan bitirivermişti.

“Günler / Kitaplar / Dergiler”

Daha sonra Ruşen Hakkı ile her konuşmamda hep aynı duyguya kapıldım: bir insan ancak bu kadar samimi, ancak bu kadar içtenlikli olabilir. Bazı kişilerde mütevazılık övülme isteğinin bir dışavurumudur. Ruşen Hakkı'nın mütevazılığı ise süsten ve gösteriştan uzak, sade yaşantısı gibi sınımsız gülüşüne de sinmişti.

İnsancıl dergisinde kaleme aldığı “Günler/Kitaplar/Dergiler” köşesinin sürekli takipçilerindendim. Orada da aynı mütevazılık ve aynı kalenderlikle kaleme alıyordu yazılarını... Şair dostu Afşar Timuçin'in *Estetik* kitabı üzerine yazdığı şu satırlara bakalım: “Eleştirmen değilim, bilgiçlik taslamak istemiyorum, bu nedenle de kitap üstüne ‘hüküm’ yürütecek değilim. Sınırımı aşarsam, gülünç olabilirim. Yalnızca şunu söylemek istiyorum: Afşar Timuçin'in güzelim Türkçesi, kitabı daha bir okunur kılıyor. Benim gibi estetik'ten anlamayanlar bile, eğer kitabı okurlarsa, şöyle diyebilirler: Aşk olsun Afşar Timuçin'e.” (“Afşar Timuçin'den Estetik”, *İnsancıl*, Haziran 1998).

Daha bir iki şiir karalamadan şiir kitabı çıkarma sevdasına kapılanlara, onları gücendirmeden hep aynı öğüdü verdi köşesinde yıllarca: önce dergilerde gözükün, yetkinleşin ondan sonra kitap çıkarın... Eleştirirken hiç yerden yere vurmadı. Olması gerekeni söyledi, gerisini ise karşısındakinin anlayışına bıraktı.

Ruşen Hakkı.

“Piyasanın şiir gülleri”ne inceden dokundurma

Yeri geldiğinde lafı gedigine koymasını biliyor, piyasalaşan edebiyat için sözünü sakınmıyordu. İnsancıl Atölyesi’ndeki şiir söyleşisinde, piyasa edebiyatçılarını kendine has üslubuyla bakın nasıl eleştirmişti: “Sakın ola ki, burada oluşunuzu şiire bağlamayın... Çünkü şiir, uzun zamandır, kılık değiştirip gazino ve barlarda kırıtır oldu!.. Çok da müşteri buldu!.. Şiir damarınız mı kabardı, gidin o mekânlara, şiirin hasını (!) dinleyip efkârlanın... Ve piyasanın şiir gülleri olan bu ünlü şairleri alkışlaya-

rak, şiirin tadına varın!.. Eğer o mekânlara girecek paranız yoksa, dert değil. Bu ünlü şairlerin şiir kasetleri ne güne duruyor? Alın kasetinizi, kapanın bir yere, efkârınıza efkâr katın. ‘Burada işiniz ne?’ demiştim. Aynı soruyu kendime soracağım: Burada işim ne? Beni niçin çağırdınız? Ben ünlü bir şair ve yazar değilim... 52 yıldır yazıyorum, onca kitabım var, ama hiçbirini ikinci kez basılmadı... Bunun için yakınıyor muyum? Hayır, yakınmıyorum. Beceriksizliğimi, kıyıda köşede kalmışlığımı kimsele-re yüklemek istemiyorum... Beceren beceriyor!.. Biliyorsunuz, son yıllarda kitap piyasası romandan geçilmez oldu. Gençecik yazarlar türedi. İlk kitapları bile bir ayda beş-altı baskı yapar oldu. Eğer benim gibi merak edip de bu genç yazarlardan bir-iki kitap okudunuzsa, doğru dürüst Türkçe bilmediklerini, cümle kuramadıklarını anlamışsınızdır. Ama varsın olsun, kitapları kapış kapış gidiyor ya, siz ona bakın!..” (“Beceriksiz ve Cahil”)

Öykülerimi değerlendirirken

Gazetede, birinci katta, yol arkadaşı Ruhan Odabaş’la masaları yan yana idi. Bir seferinde, utana sıkıla, öykülerimi değerlendirip değerlendiremeyeceğini sormuştum. “Tabii,” dedi. “Ne demek.” İlk öykümle ilgili olarak, “bu işte tam bir öykü olmuş,” dedi. Diğer öykümün ise daha pişmesi gerektiğini söyledi. Eksiklerimi başıma kakar gibi değil içtenlikle ifade etti. Her seferinde de “ben pek anlamam. Yine de sen bilirsin,” diyordu; ama aslında böyle diyerek de ders veriyordu anlayana...

Şimdi bana, “şiir nedir” diye sorsanız, verecek yanıt bulamam... Felsefe nedir, mantık nedir, estetik nedir, mitoloji nedir, bilmem... Tarihe merakım yoktur. Coğrafya bilgim, atlaslara bakmanın ötesine geçmez... Para akışına aklım ermez! Geçim sıkıntısı çeksem de ekonomiden anlamam... Halkın çoğunu oluşturan işçiler, memurlar, emekliler, küçük dükkan sahipleri, toprağı yetersiz köylülerden bazıları açlık sınırında, bazıları yoksulluk sınırında yaşarlarken, niye iktidarda varlıkların oturduğuna bir türlü akıl erdiremem!.. Hadi bunlar ciddi

şeylerdir, herkesin akli ermez diyelim, ya sıradan şeyleri, bilinmesi gereken şeyleri bilmemek ayıp değil mi? Doğayı çok sevdiğim halde, bu konuda da bilgili sayılmam. Örneğin, pek çok kişi çiçeklerin, otların adını bilir, ben bilmem. Kuşların ve balıkların adlarını da pek bilmem. Börtü böcek adlarını da... Üstelik, yaşlılıktan olacak, bildiklerimi de unuttur oldum... (“Beceriksiz ve Cahil”)

Balkonda Akşamüstü İzmit’e adanan ödül

2006 yılında, 70 yaşındayken ona Yunus Nadi Şiir Ödülü’nü kazandıran *Balkonda Akşamüstü* adlı şiir kitabında benzer ifadeler bu sefer şiir olarak karşımıza çıkıyordu...

*Devirip geçtim yüzyılın yarısını
Ama ezberleyemedim hâlâ çiçek adlarını*

Aldığı ödülü bile yaşadığı kente adayacak kadar incelik sahibi bir insandı Ruşen Hakkı...

Ruhan Odabaş, Ruşen Hakkı’nın ödül töreninde yaptığı konuşmanın bir bölümünü 2 Temmuz 2006’da *Özgür Sanat* köşesine taşımıştı:

“Bu ödülü yaşadığım kent adına alıyorum. Bu ödül İzmit’indir.”

“Hiçbir kent tanımıyorum ki, alınan bir ödülü bu denli sahiplensin.”

Nöbetçi meyhane: Adalı

Karşılıklı bir kadeh bile içmedik ama onun sevdiği içki olduğu için daha çok severim rakıyı. Hayalimde hep aynı kare... Ortasından trenler geçen İzmit’te bir meyhane: Adalı... Ruşen Hakkı, yıllar boyunca Seçkin İşkembecisi’nin üst katında hizmet veren Adalı’da arkadaşlarıyla dost sohbetlerini koyultmaktadır. Yalnızlığı sevmez çünkü. Ne demişti “Köprüden Öte” adlı öyküsünde: “biri olmalı yanımda. Soluğunu duymalıyım. Sigaramı sigarasından yakmalıyım.” Bir tren geçer cıglık cıglığa, Ru-

şen Hakkı pencereden elini uzatsa tutacak gibidir treni... Türkiye'nin dört bir yanından gelen edebiyatçı arkadaşlarını da hep burada ağırlar... Adalı, ramazanda da açık olduğu için adını "nöbetçi meyhane" koymuştur.

İnsancıl'daki köşesinde, 15 Mayıs 1999 Cumartesi gününün altına şu notu düşmüş: "Bu akşam Türkân'la KYÖD Lokali'nde baş başa yemek yiyip evliliğimizin 40. yılını kutladık. Türkân şarap içti, ben rakı. 15 Mayıs 1959'dan 15 Mayıs 1999'a... Yıllar nasıl da su gibi akıp geçivermiş. Üç kızımız, beş torunumuz var, ama biz hâlâ genciz..."

Sen hep genç kalacaksın Ruşen Hakkı... Sımsıcak gülüşün ve sevecenliğiyle aklımızda, gönlümüzde yaşamaya devam edeceksin. İzmit'in Şiir Çınarı'nın dalları sonsuza kadar yemyeşil kalacak!

Özgür Kocaeli gazetesi, 17 Nisan 2011

*Faytonla gelen haber:
İzmit'in yakın dönem dergiciliğine
bir yolculuk*

ESİN HAMDİ DİNÇER

Türkiye'de 90'ların özellikle ikinci yarısı ekonomide bugün artık tam anlamıyla yerleşik hale gelmiş olan neo-liberal politikaların kurulmaya başladığı, kültürel hegemonyanın ise politik ekonomiyle güçlü şekilde ilişki içinde olduğu yıllardır. Gazete, dergi ve televizyon aracılığıyla dayatılan rıza ve onaya dayalı politikalar bugünlerde her geçen gün daha fazla kanıksanır hale gelirken, popüler kültür ve tüketim kültürü üzerine tartışmalar da gündemde daha fazla yer almaya başlamıştır. İzmit ise 90'lı yılların ikinci yarısında söz konusu hegemonik söylemin tabii ki bir tarafından alıcısı konumundayken, diğer yandan yaratılan kamusalılıklar aracılığıyla direnmenin önemine ilişkin zengin bir deneyim mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Parklarda ve kahvehanelerdeki tanışıklıkların, birlikte olmanın gücünü hissedebileceğiniz dostlukların özgürleşme olanağı sunabileceğinin gösterildiği günlerdir. İnsanın, diğerinin bilincinde yapabileceği etkiye inandığı, dünyayı değiştirebileceğine duyduğu derin inancın ise yürütülen faaliyetlerdeki özgeci tutuma aynı düzeyde yansıdığı zamanlardır. Dergiler ve fanzinler de bu özgürleşme inancıyla kültürel hegemonyayı kırmanın, özellikle insanı politik bir özne olarak düşünebilmenin etkin araçlarıdır.

90'lardan 2000'lere sarkan yıllarda İzmit dergiciliğinin anlatılacağı bu yazı söz konusu özgürleşme inancının oluşumuna katkı sağlamış olan dergi ve fanzinlere ilişkin düşünceleri bireysel tanıklıklar aracılığıyla aktarmayı hedeflemektedir. Hemen belirtilmeli ki; aktaranın bu tarihin hem öznesi hem de nesnesi olduğu düşünülduğünde, anlatının bazı kısıtlamalarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Deneyim aktarımı suya düşen dalganın genişlemesine benzer bir içerik sunar önümüze. Öyle ki; taşı attığınız yer bu tarihin çizgiselliğini betimlemeyebilir. Başlangıç, anlatıcının öznesi olduğu bir an olabilir. Ancak sonrasında büyüyen çemberin dışına çıkıldıkça dışarıda bulunuyormuş gibi görünen anlar, çok daha geniş bir etki alanına sahip olabilir. Hatırlayan, çemberin merkezinde olduğunu düşünse de hatırlananlar bu merkezi çok daha açık şekilde anlatabilecek bir dinamizmin parçası olabilir. Sonuç olarak İzmit'te dergiciliğin tarihinin aktarılacağı bu yazının hedefi, merkezin değil çemberin tümünün karşı-hegemonya söylemini ortaya koymaya çalışmaktır.

Değirmenlere karşı...

1998 yılının sonbaharı. Kocaeli Üniversitesi'nde geçirilen bir yılın sonunda hatırı sayılır tanışıklıklar ortaya çıkmıştı. Bir yıl önce üniversitedeki tüm kulüpler "marjinal" faaliyetler içine girdiği için kamusal tartışma alanının dışına ya da devletin kapatma rejiminin kapsamına alınmıştı. Politika, devletin kurumsal kültürünü yansıtmayan ya da devlet aklını öngörmeyen nitelikteki tüm faaliyetlerin kısıtlanması olarak tanımlanmaktaydı. Kamusallığın yalnızca devlet ve kurumlarının karar alma süreci olarak değerlendirildiği bu dönem, tabii ki Türkiye siyasal tarihinin tamamına bakıldığında tarihsel bir tutarlılık barındırıyordu. Geçmişte ya da bugün olduğu gibi o gün de eleştirel aklın yaşam imkânını içinde barındıracak herhangi bir örgütlenme olanağının değil yaratılmasına, tartışılmasına dahi izin verilmemekteydi. Hal böyle olunca İzmit'in eleştirel aklının merkezi olabilecek üniversitedeki "hatırı sayılır tanışıklıklar"ın

siyasallaşması konusunda son derece etkin bir otosansür süreci işlemekteydi. Tanışıklıklar, tükettiği sürece sorun yoktu, tanışıklıklar düşünceleriyle kurumların egemenlik alanını tehdit etmediği sürece bir sorun yoktu.

Öte yandan benzersiz varlıklar olarak insanların diğer bir kısmı da bir arada olma arzusunun yarattığı duygularla bugün olduğu üzere bu koşullara direnme eğilimi içindeydi. Tanışıklıklar haftada bir gün, bir sonraki buluşmada olay, kavram ya da düşünürler üzerine görüşlerini paylaşmak, tartışmak ve değerlendirmek üzere bir araya geliyordu. Konuların kapsamı geniş ve dağınıktı. İyilik ya da derinlik de olabiliyordu başlık, intihar ya da yaşam tarzlarındaki farklılıklar da olabiliyordu. Herkes mümkün olduğu ve dili döndüğü ölçüde bir hafta içinde yazdıklarını birbirine okuyordu. Diğerinin farklı ve bazen de uzlaşmaz düşüncelerini paylaşma arzusunu ne doğuruyordu, uzlaşmazlık ve tartışma hali içlerinde nasıl bir sevinç doğuruyordu bilinmez; ama masanın etrafındaki kişi sayısı her geçen gün artıyordu. Üniversite, bilginin ticarî bir imkân yaratmak için nasıl ele alınacağı üzerine inşa edilmeye, neo-liberal kurumlardan birisi olarak değerlendirilmeye çalışılırken; faydayı toplumsal olanın bilgisine ulaşmak şeklinde tanımlayan bir grup yirmili yaşlardaki genç öğrenci uzun sürecek dostlukların temelini atıyordu.

Günler geçtikçe yapılan konuşmalar, daha fazla insana ulaşma imkânı üzerine yapılan tartışmalara dönüşüyordu. Düşünmek ile düşüncelerini paylaşma eğilimi arasında bulunan paralellik, başka düşünceleri öğrenmek ve onları etkilemek arzusu ile birleştikçe önce ortaklaşa yaratma, sonra da bu mekânın tarihini yazılı hale getirme arzusu doğuyordu. Bu aslında *public* kelimesinin doğasında da vardı. Sonuçta kamusalılık ve yayıncılığın (*Public/publication*) aynı kelimelerin kökenleri üzerinden tanımlanmasının anlamı da bu olmalıydı.¹ Kamusal alanda devletin kurumsal mantığını aşan ahlâkî ve politik tartışmalar biçimleniyordu. Öğrenci kulüplerinin ilkeleri ve olası eylemleri

1 Bu konuda yapılan ayrıntılı bir tartışma için bkz. Ali Akay, "Foucault Aydınlanma Tutumu", *Felsefelogos*, 2016/3, s. 25-32

bu kapsamda tek tek ele alınıyordu. En azından bir süredir yaşadıkları deneyimin çerçevesini genişletmek isteyen öğrenciler için böyle olmaktadır.

Günlerce ve hatta dostlukların mayasının iyiden iyiye atıldığı gecelerce kulübün amacı, temel değerleri ve hedefindeki faaliyetler üzerine yapılan tartışmalar alevlenmekteydi. Bir çağrı metni olarak tasarlanmaya çalışılan tüzük aslında tüm bu öğrencilerin İzmit'te yaşadıkları anda, tüm ülkenin ve dünyanın şimdiki zamanında, gördüklerini yorumlama arzularının bildirisi olarak kavranmaktaydı. Son derece basit ama bir o kadar da kapsamlı bir iş; zamanı aşma ama aynı zamanda zamanı tanımlama telaşı. Tıpkı bir Aydınlanma dönemi filozofu olan Kant'ın düşünceleri üzerine konuşurken Michel Foucault'nun dediği gibi. "Sorun artık basitçe, genelde bir insan topluluğuna ait olma sorunu değil; ondan daha çok, belirli bir 'biz'e insanın kendi güncelliğinin karakteristik özelliğini yansıtan bir kültürel bütünlükle ilişkisi içinde olan bir bize ait olma sorunu"ydü.²

Biz olmanın yolunun kültürel bir birlikteliğin anlatıcısı olan edebiyat olması gerektiği sonucuna varılmıştı. Sonuçta neredeyse son bir yıldır bir arada olan insanların deneme, şiir ya da öykülerle birbirlerine aktardıkları duygular, içinde bulundukları şimdiki zamana ilişkin duyumsanan huzursuzlukların edebî bir dille seslendirilmesi değil miydi? Amaçları kendi içsel devrimlerini yapmak olan bu kişiler onlara tanıtılan kavram ve olguların gerçekliğini bu bağlamda tartışmakta değil miydi? Devrim bir anlamıyla edebiyat aracılığıyla bu öğrencilerin o günkü şimdileri içinde yaşadıkları anlam dünyasının "tersine çevrilme"si olarak tanımlanamaz mıydı? Cevap "evet"ti, tanımlanabilirdi. Kulüp kurulmuş, ismi "Edebiyat Kulübü" olmuştu. Çıkarılacak derginin ismi ise bulunduğu dönemin bittiğinin farkına varmayan bir anti-kahramanın savaşına atıfla *Değirmen* olarak belirlenmişti. Tüm naifliği ama akli eleştirelilik yeteneğiyle kullanmanın doğru ve gerekli olduğuna dair kesin inancıyla fanzinin başlangıç ve çağrı cümlelerinde şöyle denmekteydi:

2 Michel Foucault, "Aydınlanma Nedir", *Özne ve İktidar* içinde, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 164.

Baki, görsü, yazı, çizis, duyus ve bir çıkış
tam da yaşandı, yaşamın içinden türeyiş ya
da doğuş.
Oturup beklemek yerine "aruk zamanın yok
krybedecek" diyebilme, yaşam kapısını açma
zamanı...

Çıkap bakmadıkça sokağa, insana, düşünceye
ve düşünceğin yarallığı oluşarı asla
belameyız burburmızı. Evrensel sızımın
doğruluşunda toplumsu düşünceinin
gerekliliyle edebiyat sanatının içeriğini, daha
da açıkça yaşadı, yaşatılmasını oluşturuğu
hayat anılarından yaşamamak zamanı...

Her geçen gün, biraz daha tek tip gençler
(geleceğin elimize bırakıldığı ve ne yaptığını
bilmeyen gençler) olarak bizler ne düşüncenin
ne de üretilimin temelinin araştırılmasından, ilkel
insanlardan beri süregelen eylemlilik
gelenekğini ırıtırmaya yör vernişiz. Artık,
unutmayı öğretenler, bizden, kalan heyounizi
de iletıyor. Vermememin, verinceye karşı
çıkmanın, dirmememin derdimizin ne
olduğunu anlatmanın ve anlatmanın yolu
sırası.

İşte bu sanat dallarından biri olan edebiyatla
bizler, içinde olduğumuz koşullarla,
bahçeliğimiz gereklilerden hareketle
"Edebiyat Kulübü" içinde anılmıyız
çalışıyoruz derdimizi. Unutulmaması gereken
en önemli nokta ise özgeçmişin insanlığının
ilk erdemi olduğudur. İçeriği, kimliği, kısıllığı
ve var eden nedenleri bu düşünce etrafında
oluşan, bu düşünce etrafında gelecek bir
kulüp Edebiyat Kulübü

Değirmen

Değirmen dergisinin kapağı.

Edebiyat Kulübü
ürünlerinizi aşağıdaki adrese bekliyor.
Edebiyat Kulübü üye kayıtları
dergi dağıtımıyla birlikte başlayacaktır.

"DEĞİRMEN"
P. K. 6 41001
İZMİR / KOCAELİ

e-posta: degirmen@artemis.efes.net

Yayın Kurulu:
Dilek Asman - Hülya Balcı - Tuncay Bilecen
Esin Hamdi Dincer

- Ayda Bir Yayınlanır -

ŞİİR İÇİN PARÇALARI

Ben kovanların çiçekli yerlere koyduktan sonra artık aradım
yazılabılırım. Neahda arlar bel alsacağı çiçekli baktı. Şunu
söylüyorun, senkindiğin insanların duyuruklarını duyuyup onlara
tamamıyla yabancı kalıp bambaşka duyuruklarla ortaya çıkarsan
aynada gördüklerimin, yani sadece kendimin, acımasız-örünce
yalnızlığının okumayın şiirlerini yazarsın. Kütüphanelerde aydın
kıta gelen dolap benim kitabımla desteklenir. Okunak benim için
tam da burada önemli. Bu insanların geçmişiyle de geleceğiyle de
ilgilenmek zorundayım.

Satırarının arasından biryazıllığı duyuyup kükürün kalıbağırmı-
yığlarını şiirlerini ömerdiğin yolunda anlamlar çıkarırsın
ösmemeyeceğim. Hasi bu vitrin duyurukları. Böyle harpyi bir
söyleyebilir miyim?

Hayatın şiiriyle, şiirini de hayatıyla barıştırabilenleri
seviyorum. Ama yarıların etabiyografilerini okumak istemiyorum.
Her kelimenin bir geçmişi olduğuna inanmışım, yaşamadığımı
kelimelerle yazdığımız şiirleri kafiye ve rediflerle, göz
kapaklarını ulece kapatıyor.

Rutan bir geçmişimiz ve bunun şiirini yazmak
istiyoruz. Bu şiirlerimiz de aynı tarih geçmişimiz
çıkartması olmasını bekleriz, ıslaklığı duyarak

Değirmen dergisinin künyesi

Her geçen gün, biraz daha tek tip gençler (geleceğin, elimize bırakıldığı ve ne yaptığını bilmeyen gençler) olarak bizler ne düşüncenin ne de üretimin temelini araştırmadan, ilkel insanlardan beri süregelen eylemlilik geleneğini unutmaya yüz vermişiz. Artık unutmayı öğretenler, bizden, kalan beynimizi de istiyor. Vermemenin, vermeye karşı çıkmanın, direnmenin, derdimizin ne olduğunu anlamanın ve anlatmanın yolu sanat.

İşte bu sanat dallarından biri olan edebiyatla bizler, içinde bulunduğumuz koşullarda, bahsettiğimiz gereklerden hareketle “Edebiyat Kulübü” içinde anlatmaya çalışacağız derdimizi. Unutulmaması gereken en önemli nokta ise özgürlüğün insanoglunun ilk erdemi olduğudur. İçeriği, kimliği, kişiliği ve var eden nedenleri bu düşünce etrafında oluşan, bu düşünce etrafında gelişecek bir kulüp Edebiyat Kulübü.

Örgütlü bir kamusalılık olarak siyaseti eleştirelilik temelinde tanımlayan bu ses, en basit sözlerle edebiyat aracılığıyla dayanışmaya davet ediyordu çevresindekileri. Gerçekten de dört yıl sürecek olan üniversite yaşamı boyunca onlarca insan on yedi sayı çıkacak olan fanzin aracılığıyla bir araya gelmekteydi. Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, Orhan Veli, Sabahattin Ali gibi şair ve yazarların anması, tamamıyla kendi sorumluluklarında gerçekleştirilen öğrenci şenlikleri, birçok önemli günde konuşmacıların davetli olduğu etkinlikler, tiyatro, felsefe ve şiir atölyeleri bu derginin etrafında buluşanlarca düzenlendi. Yapılan etkinlikler sonucunda yazılan yazılar, öyküler ve şiirler İstanbul dâhil olmak üzere farklı yerlerde yaşayan pek çok insana bu fanzin aracılığıyla ulaştırıldı. Tercih edilen sesin esin kaynağı ise yine İzmit’in kültürel yaşamında etkinliği tartışılmaz olan iki dergi idi: *Demlik* ve *Fayton*.

* * *

İzmit'in en eski ilkokulu olarak bilinen Ulugazi İlkokulu'nun kapısından çıkan siyah önlüklü çocuk içine giydiği kalın kazağın üstünde eğreti duran beyaz yakasını düzeltirken karşısında duran İzmit'in 80'li yıllarının en gösterişli servis aracı olan, arka arkaya

sıralanmış dört faytona kıskançlıkla bakıyordu. Çınarlar baharın yeşiliyle yüklüydü; tren yoluysa daha birkaç gün önce sınıf arkadaşının babasını ezen treni taşımış olmanın utancıyla onu gözlüyordu. Bir yanda faytonla evlerine giden çocuklara duyduğu kıskançlık diğer yanda son parasıyla okul kantininden aldığı simidi biraz sonra faytona binecek bu çocuklarla paylaşmış olmanın kızgınlığı içini yakıyordu. Kendini, ne de olsa aynı sınıftayız, diyerek sakinleştiriyordu. Yanına yaklaşan ses ise ona soruyordu:

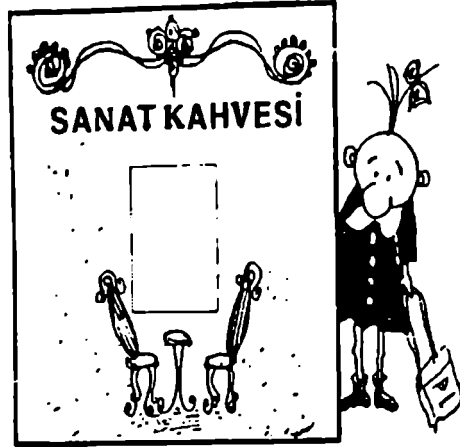
“Gerçekten aynı sınıfta mısınız?”

* * *

Özgürlüğün demliği

1997 yılının Mayıs ayı. Ayın son günü. Sinan Köseoglu'nun 1993'te kurduğu ve Murat Kurt'la sonrasında gelişen dostluklarının kartopu gibi büyüyeerek İzmit'in düşünen insanının uğrak mekânı haline getirdiği Sanat Kahvesi'nin ve onun “legal” yayın organı olan Demlik'in son günü. Kapanış etkinliği çağrısında yazılanları, akşamında keskin diliyle Sinan Köseoglu yalnız kalmanın tek başına kalmaktan farklı ve iyi olduğunu söyleyerek özetliyordu. Garipti; çünkü yaklaşıp üç yıldır kesik kesik gidip geldiğim, son bir yıldır ise neredeyse fırsat bulduğum her an bulunmaya çalıştığım bu mekânı öz-

SANAT KAHVESİ

SON KEZ ETKİNLİK TAKVİMİ

SANAT KAHVESİ KAPANİYOR

31 Mayıs 1997 tarihinde 18.00 - 24.00 arası yapılacak şenlikle son saatlerini tamamlayacak.

Yüreğinde veya kafasında Sanat Kahvesi'ne iyi ya da kötü bir yer ayırmış insanları bekliyoruz.

*** Sözü geçen saatlerde Sanat Kahvesi şenliğe dair hiçbir şey üretmeyecektir. Herşey doğal sürecine bırakılacaktır. Gülmek için, oh demek için evet, ama tüketmek için sözü geçen saatlerde kimseyi istemiyoruz.***

Kollarımızın, birbirimizi dünyanın bir ucundan bir ucuna kucaklayabilecek kadar uzun kalması dileğiyle...

MAYIS - 1997

“Sanat Kahvesi Kapanıyor”, Demlik.

gürlük duygusunu belki de yaşadığım tek yer olarak düşünüyordum. Daha sonra “Edebiyat Kulübü”nün kurulması için çabalayan birçok kişiden birisi olarak özgürce düşünmek, yazmak ve düşündüğünü konuşmanın sadece mümkün olduğunu değil aynı zamanda gerekli de olduğunu öğrendiğim yerdi burası. Peki, ne olmuştu da bu keskin dil bir anda ortaya çıkıvermişti?

Arkadaş Z. Özger’den Edip Cansever’e, Turgut Uyar’dan Sunay Akın’a, Nâzım Hikmet’ten Cemal Süreya’ya kadar birçok şairin mısralarıyla ilk tanıştığım *Demlik*’li ve Sanat Kahvesi, herkesin saatlerce şiirler okuduğu, özel olarak yazılan şiirlerin hiçbir kısıtlama olmaksızın haftalık düzenlenen şiir akşamlarında okunduğu bir mekândı. *Demlik* ise daha sonra yayınlanma ihtimali olan yazıların beğenilere sunulduğu bir alan. Küçük sayılmayacak bir kütüphanesinin olduğu, kitap okunurken rahatsızlık verilmesin diye herkesin sessizce konuştuğu, daha önce duymadığı ve duydukça bir müzik bilincinin oluşmaya başladığı türden bir yerde olan bitenler nasıl olup da huzursuzluğu haber verebilirdi?

Konuşulanların merkezinde tüketmek vardı. Olan biten karşısında, kendi faydana olanı herkesin faydasının önüne koymanın yarattığı sonuç konuşulmaktaydı. Konuşmanın özüne bakılırsa taşın altına elini koymak temel temaydı ve bu taşın altında bulunan elin yeterli olmaması özgürlük mekânının kapanma nedeniydi. Üretim birlikte olduğunda anlamlıydı ve artık sadece tüketmek için bir araya gelinen bir yer haline gelmişti Sanat Kahvesi ve *Demlik*.

1.575 gün açık kalan Sanat Kahvesi’nin 60 sayı çıkan yayın organı *Demlik*, son sayısında “başyazı”da ifade edildiği şekliyle yaşanan deneyimlerin kayıt altına alınması için vardı. Hafızaların dışında belge niteliği taşıyan bir yazın. Bu fanzin, bir derginin yaptığından daha azını yapmamış tabii ki. Ne yazıldığına bakılmaksızın, kendini karşısındakine tanıtmayı hedeflemiş ve bu özgüveni kendinde bulmuş olanların sorgusuz, hesapsız bulunduğu bir fanzin *Demlik*. Bir anlamıyla *Değirmen*’in kendine örnek aldığı bir yazı dili. Karikatürden, fotoğrafa, şiirden

iç döküşe her türden yazının kendine yer bulabildiği bir belge. Yazma konusunda yarattığı özgüvenin önemini gösteren belki de en önemli gösterge, içinde yazısı bulunanların daha sonra çeviri, sinema, siyaset, felsefe, müzik gibi pek çok alanda serbest ya da akademik olarak “yazma”ya devam etmiş olmasıdır.

Bazen bir şeye başlamak üzere hazırlanır insan, ama nasıl, neresinden, ne biçimde başlayacağından emin olamaz. Bu yazıya başlarken böylesi bir durum içindeyim.

Evet arkadaşlar; bitmeyen, rükenmeyen bir şey yok, her şey değişiyor, dönüşüyor. Sanat Kahvesi de bir sürü sebebin bir araya gelmesiyle ömrünü tamamladı: 1575 gün; evet bu kadar gün direndi. Böylesine her şeyin iç içe girdiği yaşamda bu kadar gün dayanmak emin olun bir çok insanın aşırı fedakarlığıyla mümkün olabildi. Bunlar yaşanırken en tuhafladığımız şey duyarlı olduğunu söyleyen bizler, duyarsız olduğunu düşündüğümüz insanlardan daha çabuk tüketiyoruz değerlerimizi. Çok küçük şeylerimize dahi sahip çıkamıyoruz. Bu, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken bir sorun. Sonuçta geçmişten yeniden yaşamak mümkün değil, yine de karamsarlığa düşmemeli. Şöyle ki; bundan on yıl kadar önce İzmit'te oturacak bir mekan bulmak imkansızdı. Bugüne baktığımızda durumumuzun bu anlamda çok daha iyi olduğunu açıkça görürüz, yeter ki eldekilerin farkında olalım. Bu çerçevede Sanat Kahvesi'nin kapanış üzüntüsü b. somut gerçekler ışığında biraz hafifliyor diyebiliriz.

Güzel şeyler zor elde edilir ve çok nazır yapısı vardır. çabuk kırılır. çabuk tükenir. Bir de Demlik olgusu var Kahve'nin. Hafızaların dışında, belge niteliği taşıyan güzel bir şeyi de geride bırakarak kapanıyor Sanat Kahvesi. Hani güzel bir kıta okursunuz. çok hoşunuza gider bitmesini istemezsiniz. sonuna geldiğinizde kapağını kapatmak zorundasınız ama içinizde gelmez... İşte böylesi garip duygular içindeyiz.

Yaşam akıp gidiyor yarınlarımızdan ve biz çoğunca yaşama müdahale edemiyoruz. kendi şeklimizi katamıyoruz b. akışa. Her geçen gün bağınazlığın, gericiliğin yükseldiği; gündelik yaşamımızı dahi etkiler olduğu bugünlerde, bizler ne beklediğini bilmeden kararsız gelişmeleri izliyoruz. “Yarın bizim” diyorsak, yarının kendiliğinden geleceğini, binleri tarafından varedileceğini beklememeliyiz. Yarın, nokta nokta, virgül virgül varedilebilir ancak ve bizler satırlardaki noktalar virgüllü olmak zorundayız. Aksi takdirde güzel gelecek olmayacak, sosyalist bir peygamber de gelmeyecek ya da Lenin gibi bir insan!.

Belki çok karamsar bir tanı ama bizler düş kurmayı bile unuttuk. Karamsarlığın içine battıkça batıyoruz. bu bataklık birbirimizin elinden tutarak çıkabiliriz.

Her şeye rağmen sizlerin umutsuzluğunu üstümüze almıyoruz. Bizler hala umudumuzun yeşereceği yerlerdeyiz. burası çok zengin bir yer, inatla burada olacağız. yok olana dek buradayız. kendini kandırmaktan vazgeçen insanlar çoğaldıkça biz de çoğalacağız ve çoğaldıkça bahar. baharlandıkça yeşereceğiz.

Şimdi bu yazıya bir son vermek gerekiyor çünkü sonsuz bir şey yok. Yazılar da değişmek zorunda. Sanat Kahvesi'nin kapanışını da bu devrimin bir parçası olarak görmeliyiz. Aslında Sanat Kahvesi erken başladı geç bitti. Bu mantığın yaşamı yer bulabilmesi için biraz daha zaman gerekiyor.

Geleceği bir an önce kurabilmemiz dileğiyle. sıcak bir tokalaşma kadar yakın kalın..

Sizi seviyoruz insanlar, çünkü kendimizi seviyoruz. bütün insanların kendisini sevmesi dileğiyle.

“Dostluğun kolları birbirimizi dünyanın bir ucundan bir ucuna kucaklayabilecek kadar uzundur”
DEMLİK

“Sondem”, Demlik.

Demlik'te demlenen pek çok yazı, sonrasında etrafındaki insanlara yazmanın önemini göstermeye devam eder. Kapanış sayısının başyazısındaki çağrı karşılığını bulur: "Dostluğun kolları birbirimizi dünyanın bir ucundan bir ucuna kucaklayabilecek kadar uzundur." Tabii ki alışkanlığı tüketmek olan insanların varlığı, amacı paylaşmak olan insanlarda yorgunluk yaratmıştı. Dört yılı aşkın sürenin sonunda susmaya karar veren *Demlik* benim için geçmişten gelen şu soruyu kulağımda çınlatan *Fayton*'un taşıyıcısıdır:

"Acaba aynı sınıfta mıyız?"

* * *

*Uzaklara baktığımda şu an gördüğümde daha fazlası geliyor gözümün önüne. Artık faytona binen çocukları görmez oluyorum. Çocuklara duyduğum öfkeyle gördüğüm atlar ve ata sevgiyle bakan faytoncuları ayırıyorum birbirinden. Öfkemi cisimleştirdiğim *Fayton*'un yüz yıla yaklaşan tarihiyle *Izmit*'in simgelerinden biri olduğunu öğreniyorum. Tarihin önemini ya da tarihte bakılması gereken anın neresi olduğunu kavramaya başlıyorum. Artık *Fayton*'la barışıyorum. Evet, aynı sınıftayız demeye başlıyorum *Faytoncu Şefik Amca* ve atları ile. Peki, nereden geliyor bu özgüven? Cevabı basit. *Fayton*'la gelen haber, bana görmeyi öğretiyor ilk sayısından.*

* * *

O güzel insanlar...

Mayıs ayının yirminci günüydü. Yıl 1997. Hemen kapağında yazan yazı garip ve merak uyandırıcı: "O güzel insanlar, o güzel atlara binip gittiler..." Bugün ölümünün üçüncü yılını geçirdiğimiz günlerde *Yaşar Kemal* o günlerde cezaevlerinde olan biteni yeniden düşünmek üzere televizyonlarda idi. *Yaşar Kemal*'i tanıyor, onunla öğreniyordum. Aynı zamanda dergiyi elim aldığımda *Değirmen*'i gördüğümde duyumsadığım tek duyguyu hatırlıyorum: Özgürlük. Acı dolu ama bir o kadar da serin ve ürpertici. Yayın kurulunda sekiz kişi var: *Alphan Y. Ak-*

göl, Ö. Özgür Çınar, Tülin Er, Bora Erdağı, Murat Harmanlıklılı, Murat Koçak, Sinan Köseoğlu ve Yusuf Yağcı. Genel Yayın Yönetmeni ise Murat Kurt. Sayı sıfırncı sayı. Doğum gibi. İlk günden sayılmaya başlanıyor günler. Doğumun mucizeviliğı gibi nerede, nasıl bir eylemle taçlanacağı bilinmiyor. On üç sayı çıkıyor dergi. Dergilerin her biri farklı renkte basılıyor: Mavi, sarı, kırmızı ya da siyah. Sanki tüm renkler insana ait farklı düşünceleri temsil ediyor.

Fayton.

Giriş yazısına barışın anlamını öznel tarihimde kavradığım cümleler yerleşmiş. Faytoncu Şefik Amca'nın sesini duyuyorlar. Diyor ki Şefik Amca:

Bugüne kadar on dolayında at değiştirdim ve bunların içinde özellikle Salkım ile Bamyacı Hasan adındaki atları çok sevdim. (...) O zamanki sahibi ona Bamyacı Hasan derdi, ben de ismini değiştirmedim. Bir at yaklaşık otuz yıl yaşar, benim de otuz beş yıl yaşayan atım oldu. (...) İlk motorlu araba 1955 yılında geldi [İzmit'e], 1975 yılından sonra işler kötüleşmeye ve fayton sayısı azalmaya başladı. Eskiden çok şahane geçinirdik afedersin, ya şimdi geçinmeyi bir kenara bırak yüzümüze bile bakmıyorlar. İzmit'te artık ne nalcı ne de fayton tamircisi var. Her şeyi kendim yaparak çalışıyorum. Eskiden faytoncuların derneğı bile vardı, o yıl başkanlığını yaptığım dernekten 30-40 kişi emekli oldu.

Nostaljik olma telaşı değildi tabii ki. Daha çok yaklaşık yirmi yıl sonra çıkacak olan bir sokak, vicdan ya da en doğrusu yaşam alanını savunma hareketi için bir manifesto idi bu söz-

ler. Akşam servisle evlerine faytonla giderken geziye çıkan çocuklar ile “Evet dostlar, şimdi sokağa çıkıp bakın. Bırakın faytonu güzel bir şey görebilecek misiniz?! Betonların dışında bir şey yok değil mi” diyen *Fayton* giriş yazısını yazarların Gezi’si aynı değildi muhakkak.

Sanat Kahvesi’nin kapanmasının ardından yalnızca bir yıl geçmiş. 1998 yılının Temmuz ayı. Bir yandan dergide yayınlanması gereken şiir, öykü, deneme, makale ya da çevirilerin seçim sürecine ilişkin saatlerce süren tartışmalar sürüp gidiyor. Diğer yandan da ayrı bir tema *Demlik* ve Sanat Kahvesi’nin kapanış konuşmasıyla aynı içerikte tartışılıyor; tüketim. Sorun derginin abone sayısı ile dergiye ilgi gösterenlerin sayısındaki tutarsızlık. Bu durumda derginin yayın kurulundakiler bir çözüm olanağı olarak reklam alma konusunu tartışıyorlar. Dergi, son birkaç aydır reddettiği reklam alma önerisini dışladığında kalan tek seçenek ise derginin kapanması. Öleceğin tarihini bilmeyen ama öleceğini bilen bir insanın yaşamı gibi trajik *Fayton*’un yaşamı. Son sözleri ise şöyle:

Merhaba... Haziran ve Temmuz’da sizlerle buluşamadık. Yaz aylarının durgunluğuna abonelerimizin çoğunluğunun yerlerinde bulunmayışı da eklenince gecikme kaçınılmaz oldu. Ekonomik imkânsızlıktan bahsetmek bile gereksiz. Hep vardı, sonuna dek de var olacak. Yaz sonuna dek periyodumuz değişebilir. Sonra tekrar ayda bir buluşacağız.

Fayton Ekim 1997’den başlamak üzere Mayıs 1998’e dek toplam yedi anaconu hazırladı. Neydi bunlar: 90’lı yıllardan 2000’li yıllara Şiir Yürüyüşü, Şiir ve Ödül, Bildirisi olan Şiir Çıkışları, Şairin Yaşama Biçimi - Şair Topumun Neresine Düşer, Şiir ve Felsefe, Şiir ve Politika ve Taşrada Edebiyat Dergiciliği.

Dergi kapanmış, ama dergi için veda yazısı bile yazılmamıştı; tıpkı *Faytoncu Şefik Amca*’nın son konuşması gibi. Ancak önemli olan da faytonla gelen haberin herkese aynı tonda yayılacak olması değil miydi?

Öykülerdeki çokluk

1997 Aralık ayının son günleri. 2000'li yıllar boyunca İzmit siyasal ve kültürel yaşamına katkı sağlamış tüm dernek ve vakıfların bürolarının bulunduğu yerde, Belediye İş Hanı'nda Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun bugün hâlâ kullanmaya devam ettiği salonda önemli bir toplantının hazırlığı yapılmaktaydı. "1. *Fayton* Öykü Günleri"ydi etkinliğin başlığı. Aynı zamanda bu toplantının sahibi konumunda bulunan *Fayton* Öykü'nün ilk sayısı elden ele dolaşıyor. *Fayton*'un, sekiz aydır tüm heyecanı ile devam ettiği günlerde, ilk günlerinde konmuş bir hedefe ulaşmanın onuru Belediye İş Hanı'nda bulunanların yüzlerinden okunuyor. Herkes hummalı bir koşuşturmacanın içinde. Gelen, gelmesi beklenen kişilerin karşılanması, davetli kişilerin önemi konusunda yapılan yorumlar. Hepsine bugünden baktığımda, o günleri entelektüel hazzın bir insan topluluğunun ortak duygusu olabileceğine tanık olduğum ender anlar olarak hafızama kazıdığımı fark ediyorum. Böylesi birlikteliklerin anlamlı olduğuna ve insanı mutlu edebileceğine duyduğum derin inançla deneyimlenen anlardan biri daha.

Genel yayın yönetmenliğini Tülin Er ve Kadir Yüksel'in yaptığı İstanbul dışında ilk kez basılan bir öykü dergisi *Fayton* Öykü. Dergiye gönderilen yazıların seçici kurulunda ise Ruşen Hakkı, Necati Mert, Adnan Özyalçiner var. Murat Kurt ve Sinan Köseoğlu da evsahipliğini yaptıkları etkinlikte sürekli koş-turmaktalar. Davetin üç günü boyunca kimler yok ki? Salim Şengil, Nezihe Meriç, Adnan Özyalçiner, Feridun Andaç, Özcan Karabulut, Vüs'at O. Bener, Necati Mert, Mehmet Zaman Saçlıoğlu. Sonrasında hepsini tanıdıkça ne denli önemli yazarların İzmit'in kültürel yaşamına katkı sağlamakta olduğunu kavradığımı ve kendi yaşamımdaki dönüşümün kaynağı olduğunu fark ettiğim bu insanların konuşmalarını dinlemekteyim.

Fayton Öykü'nün genel yayın yönetmenliğini yapan Kadir Yüksel, *Fayton*'un kapanma kararının ardından Mayıs 1998'de kuracağı *Üçüncü Öyküler*'i de 2001 yılının sonuna kadar on iki sayı çıkaracak. Ardından ilk sayısını Mayıs 2007'de yayımlaya-

nek aracılığıyla yeni isimlere ulaşıyor. Her biri kurulacak olan yeni kafenin finansmanının peşinde. Her bir kişinin her ay sağladığı maddî destekle yer arayışına giriliyor. Çok sürmeden bulunan mekânın ve herkesin yeteneği/ imkânı ölçüsündeki katkısıyla açılan kafenin adı belirleniyor: Kafe Kedi.

Bu yazının yazıldığı günlerde tüm heyecanıyla düzenlenen pek çok etkinlikle, onlarca genç üniversitelinin birlikte yapılabilecek çok şey olduğuna inancı beslenerek büyüyor. İzmit'te bulunan pek çok sivil toplum örgütünün etkinliklerinin merkezi haline gelen Kafe Kedi ve Kocaeli Kültür Kolektifi Derneği, "Etkinlikizi" isimli platformuyla yeni bir alan olarak İzmit'in kültürel yaşamına yön veriyor. 2013'ten başlayarak geçtiğimiz yıl beşincisi düzenlenen "Uluslararası Taner Yelkenci Hukuk ve Tarih Sempozyumu"nu her yıl gerçekleştiriyor. Fotoğraf, felsefe, müzik, tiyatro gibi atölyelerin yanı sıra bir başka derginin de temelleri işte burada atılıyor.

İzmit'te bugün hâlâ devam etmekte olan felsefe dergisi ilk sayısını 2012'de basıyor. Türkiye entelektüel yaşamında sesini, geçtiğimiz aylarda çıkan on birinci sayısı ile her geçen gün daha fazla duyuran *Kampfplatz* kurulmuş olan kolektifin en önemli üretimlerinden birisi olarak karşımıza çıkıyor, dayanışma ve işbirliğinin ortaya çıkaracağı sesin ülke için ne kadar önemli olduğunu her geçen gün daha fazla insana duyuruyor. Omuz veren insanların ortalama 35 yaşında olduğu bu dergi, akademi dışından insanların gündelik yaşam deneyimlerini akademik bir dille aktarma fırsatı bulduğu bir alan. Sosyal bilimler alanında filozofların diliyle konuşmanın sadece üniversitelere bırakılmaması gerektiğini savunuyor dergi. Eleştirel dilin

Kampfplatz.

yalnızca akademi içindeki yazarlara ait olmadığını göstermeye çalışan bu İzmit dergisi özellikle genç yazarların yazılarını yayınlıyor. Dergi, daha sonra kendi yazılacak kitapların deneyim alanı olarak da çıkıyor karşımıza.

Son'suz yolculuk

Değirmen'le birlikte çıktığım yolda pusula görevi gören *Demlik*, *Fayton*, *Fayton Öykü*, *Üçüncü Öyküler*, *Yelkovan* ve *Kampfplatz* bana hangi deneyimi sunmadı ki? Başta özgür düşünmek olmak üzere eşitlik, adalet, doğruluğu bir Edip Cansever'le çıkardı karşıma bir Nâzım Hikmet'le. Bir Sait Faik konuştu insan olmanın ağırlığı konusunda bir Oğuz Atay yokladı zihnimi. Hepsi ve daha birçoğu bu dergilerin içinden çıkıp vicdanın sesinin birlikte yaşamı kurmakta ne kadar değerli ve gerekli olduğunu kavramamı sağladı. İzmit'te yer altından çıkan *Demlik* ve *Sanat Kahvesi* tüm bu dergilere ev sahipliği yaptı. İnsanın ne denli kötü, iyi, hüzünlü ve aşk dolu olabileceğini görmemi bu dergiler sağladı. Kısaca İzmit'te her şey doğumun mucizeviliği gibi sakallı sivri olarak isimlendirdiğimiz ilkokul mezunu bir inşaat ustası olan Sinan Köseoğlu'nun demliğinde demlendi. Daha da önemlisi devam eden bir öykünün başlığı olan *Demlik* hâlâ pek çok meraklı tiryakinin zihninde demlenen özgürlüğü *Fayton*'la İzmit sokaklarında dolaştırmaya devam ediyor ve edecek.

KAYNAKÇA

Akay, Ali (2016), "Foucault Aydınlanma Tutumu", *Felsefelogos*, s. 25-32.

Foucault, Michel (2000), "Aydınlanma Nedir", *Özne ve İktidar* içinde, İstanbul: Ayınntu Yayınları.

İzmit'te tiyatronun serüveni

KADIR YÜKSEL

Nikomede

Fransız klasizminin iki büyük dram yazarından biri olan Pierre Corneille, *Le Cid* oyunuyla tragedyanın ölçülerini sorgulayan büyük bir tartışmayı başlatırsa da bir süre sonra neredeyse geri adım atar ve Klasik anlayışın ölçülerine teslim olur. 1651 yılında yazdığı iki oyun üzerine aldığı kötü yorumlar sekiz yıl süren küskünlüğünün başlangıcı olacaktır. Çevresinin ısrarları sonucu 1659'da küskünlüğünü yenip tiyatroya döner. Üzerine kötü yorumlar yapılan, Corneille'in tiyatrodan uzaklaşmasına neden olan iki oyundan biri *Nikomede*'dir. Oyunlar üzerine yapılan kötü yorumlarda *Le Cid* tartışmalarının etkisini görmek mümkün. *Nikomede* oyunu klasizmin bütün ölçülerini kullanan, dönemin dram özelliklerini yansıtan bir oyun aslında. Corneille'in bütün ustalığını taşıyor. İlk olarak "Hotel de Bourgogne" tiyatrosunda sahnelenen oyun daha sonra Moliere tarafından "Louvre" sarayında kralın huzurunda oynanır.

Nikomede oyunu dilimize İsmail Hami Danişmend tarafından *Nikomed* adıyla çevrilmiş. İngilizceden yapılan çeviri 1938'de Sühulet Kitabevi tarafından basılmış. Oyun daha önce de 1927'de Kazım Nami Bey tarafından eski yazıyla çevrilmiş ve Maarif Vekâleti tarafından yayınlanmış.

Oyunun ilk sayfasında “Vak’a Miladdan 183 sene evvel Anadolu’da eski Bitinya krallığının payitahtı olan Nicomedie-Izmit şehrinde geçer” açıklamasını okuruz. Oyuna adını veren oyun kahramanı Nikomede’nin, oyundaki olay dizisini tarihle karşılaştırdığımızda, II. Prüsyas’ın ilk oğlu II. Nikomede olduğu anlaşılıyor. Kente adını veren ise milattan önce 260’larda yaşamış olan kral I. Nikomede’dir. Corneille’in tarihsel gerçekleri değiştirdiğini, kendine göre bir kahraman yaratmak istediğini, klasismin ve tragedyanın ilkelerini öncelediğini söyleyelim. Çünkü tarihsel olarak bakıldığında II. Nikomede kendisine babası tarafından kurulan tuzağı bozar ve kente girer girmez babasını öldürtüp tahta çıkar. Oysa Corneille’in oyununda Nikomede, kurulan tuzakları aklıyla, onurlu duruşuyla bozacak, babasının tahtta kalmasını sağlayacaktır. Nikomede’nin âşık olduğu kadın Ermenistan prensesi Laodis ise en büyük yardımcısıdır. Prüsyas ise oğlunun onurlu, gururlu duruşuyla gerçeklerin farkına varacak ve taht oyunlarıyla ülkesini yok etmeye çalışan Roma’ya gereken yanıtı verecektir.

Corneille, *Nikomede* oyunuyla İzmit’in adını dünya dram tarihine yazmıştır; ama ne yazık ki İzmit, adına yazılan bu oyunu bugüne kadar sahnelerine taşıyamadı.

Büyük Nikomedie Antik Tiyatrosu

Helenistik dönemde Bithynia’nın başkenti olan, daha sonra Roma döneminde çok önemli bir kent olan Nikomedie’de bir antik tiyatro olmaması düşünülebilir mi? Antik dönemde tiyatroların toplumsal yapı içerisindeki yerini düşündüğümüzde, hele hele bir başkentse, tiyatro yapılmaması mümkün mü?

Izmit’in Helenistik dönemden bu yana, çağlar boyunca tiyatroyla tanışık bir kent olduğunu artık biliyoruz. 2005 yılında yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu kente tepeden bakan Orhan Mahallesi’nde, yamaca yaslanarak inşa edilmiş antik tiyatro kalıntılarına ulaşılır. Helenistik döneme ait olan yapının Roma İmparatorluğu döneminde yapılan eklemelerle yükseltildiğine, büyütülerek imparatorluk tiyatrosuna dönüş-

türüldüğüne ilişkin buluntular elde edilir. Özellikle doğu tara-
fındaki duvarlarının, tonozlarının ayakta kaldığı tespit edilir.
Bölge birinci derece sit alanı olarak koruma altına alınır. Ama
ne yazık ki yüzyıllardır kalıntıların üzerine kurulan yerleşim
alanlarının bir anda boşaltılması, öyle çok kısa sürede yapıla-
bilecek bir iş değil.

Buna karşın Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross'un yazdığı yazılara gö-
re, duvar ve yüzey ölçümleriyle incelendiğinde Nikomedie An-
tik Tiyatrosu 30.000 kişilik büyük bir tiyatrodur. Ölçümler
doğrultusunda karşılaşılan yapının şimdiye kadar antik dün-
yanın en büyük tiyatrosu olarak bilinen Efes Antik Tiyatro-
su'ndan daha büyük olduğu öngörülüyor.

Kalıntılarıyla bile görkemli bir yapının izlerini taşıyan Niko-
medie Büyük Antik Tiyatrosu'nun gün yüzüne çıkarılabilmesi
bizim kısa ömrümüze sığmayacak kadar uzun bir süre isteye-
cektir kuşkusuz. Umalım ki, üstünde yaşayanlar, insanlığın bu
büyük ortak mirasının değerini kısa sürede fark edebilsinler.

Anlaşılan o ki, İzmit'in üstünde kurulduğu topraklarda tiyat-
ro çok eskilere dayanıyor. Helenistik dönemlerden gelen tra-
gedyaların, komedyaların seslerini, masklarını yüzyıllarca top-
rak altında gizlemiş İzmit.

İzmit Halkevi Temsil Kolu

Ulusal kimliğin oluşturulmasında, devrimlerin halka anlatıl-
masında kültür ve sanatı çok önemli bir araç olarak görecektir
Cumhuriyet'in kurucu kadroları. Bu amaçla oluşturulan özgün
kurumlardan biri de halkevleridir kuşkusuz. Özellikle Anado-
lu'da Cumhuriyet'in resmî ideolojisinin yayılması için halkev-
lerinin çalışmaları etkili olmuştur. İlk olarak 1932'de, iki ay-
rı dönemde açılan halkevlerinin arasında İzmit Halkevi de yer
alıyor. İkinci dönemde, 24 Haziran 1932'de açılan İzmit Hal-
kevi ilk olarak CHP binasına yerleşiyor. Temsil Şubesi ilk açıl-
an kollardandır. Temsil Şubesi'nin, yörenin tiyatro gereksini-
mini karşılamak, tiyatro sevgisini, zevkini kökleştirmeye çalış-
mak, gençleri güzel ve doğru konuşmaya alıştırmak, sanat ala-

nında halkı eğitmek, tiyatro oyuncusu olabilecekleri ortaya çıkarmak gibi görevleri vardır.

CHP binasının yetersizliği nedeniyle Temsil Şubesi'nin çalışmaları Necatibey Okulu'nun salonunda sürdürülür. Elverişsiz koşullara karşın Temsil Şubesi'nin üye sayısı 5'i kadın, 35 kişidir. Pek çok yerde kadın üye olmadığı için zorluk çekerler. Çünkü yayınlanan genelgede açık bir madde vardır: "Hiçbir surette piyeslerdeki kadın rollerine erkekler çıkamayacaktır." O dönemde geleneksel anlayışta kadınların sahneye çıkmasına iyi gözle bakılmadığı düşünülmüştür bu madde. Kadınların hiçbir zorlukla karşılaşmadan sahneye çıkabilmeleleri, sanatsal üretimin içinde olmaları hedeflenmiştir. Öncelikle kadın öğretmenler Halkevlerinin temsil şubelerine sahip çıkacak, halk tiyatrolarının içinde yerlerini alacaklardır. İzmit Halkevi'nin kuruluş yıllarında sahneye çıkan kadınlar arasında Zahide Bozkurt, İclal Par, Bedia Kula, Mediha Ancok, Yıldız Özer, Atıfet Öz, Münevver Atalay sayılabilir.

Halkevi temsil kolunun ilk başkanı Yunus Nüzhet Unat'tır, daha sonra görevini Avni Duysak'a devredecektir. Cabir Coşkan, Nedim Erk, Sami Girgin, Feridun Solmaz, Avni Öztüre, Hidayet Gedik, Mümin Altuğ, Iskender Kurt, Namık Morali, Niyazi Bozkurt, Tahsin Kutlu, Tacettin Özcan, Mehmet Albey, Emin Ali, Nüzhet Onat gibi isimler o yıllarda oyunlarda oynamışlar, dekor yapıp boyamışlar, tiyatro sevgisini canlı tutmuşlar, Cumhuriyet döneminin başlangıcında İzmit'in tiyatro serüveninin temelini oluşturmuşlar.

İzmit Halkevi Temsil Şubesi kurulduğu ilk yıl, o dönemin belki de en çok oynanan oyunu olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Akın*'ını sahneler. Oyunu Yunus Nüzhet Unat sahneye koyar. 1934 yılında da aynı yazarın üç oyunu sahnelenecektir; *Özyurt*, *Canavar* ve *Kahraman*. Sonraki yıllarda sahnelenen oyunlar arasında Reşat Nuri'nin *İstiklal*, *Hülleci*, Aka Gündüz'ün *Beyaz Kahraman*, Ahmet Vefik Paşa'nın *Zor Nikâhı*, İ.Ahmet Nuri'nin *Şeriye Mahkemesinde*, *Hisse-i Şayia*, *Ceza Kanunu*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, M. Feyzi Sözüner'in *Sönen Ümit*, Münir Hamdi Kutsal'ın *Tırtıllar*, Vedat Nedim Tör'ün *Kör*, Müsa-

İzmit Halkevi Temsil Kolu'nun Yedekçi oyunundan, 1938.

hipzade Celal'in *Yedekçi*, *Balaban Ağa*, *İtaat İlâmı*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Kafa Tamircisi* adlı oyunları sayılabilir. Ayrıca İzmit Halkevi Temsil Şubesi'nin ilk başkanı Yunus Nüzhet Unat yazdığı oyunlarla da adından söz ettirir. *Hedef*, *Haydi Suna*, *Para Delisi*, *Bozgun* adlı oyunları halkevleri oyun repertuvarına alınır. Bu oyunlar ilk olarak İzmit Halkevi'nde seyirciyle buluşacaktır. *Haydi Suna* oyunu 21. yüzyılda geçen, bilim kurguya yaklaşan olay dizisiyle dönemine göre hayli ilginç bir oyundur.

7 - 8 Haziran Cumartesi ve Pazar
günü akşamları saat 9 da

Öğretmenler Derneği tarafından hazırlanan büyük temsil :

CEZA KANUNU

Büyük Vodyal : 3 Perde

Y A Z A N
İBNİ RREFAK A. NURİ

OYNIYANLAR

Sübhü Teberzade Askeri bey	Avni Duyşak
Ali İrfan Arif Urfi bey	Cabir Çoşkan
Arakut Subatı efendi	Nedim Erk
Hakim Hahm efendi	Peridon Solmaz
Zeynep bey	Niyazi Borkurt
Kamalı Bekir Çavuş	Hidayet Gedik
Mahmud Karolin Lohan	Ferhan Aslan
Leyli hanım	Sultan Derman
Şadiye hanım	Mediha Anadol
Sadık bey	Zahide Bozkurt
Lokandir	Yıldız Özer

Vak'a 1911 yılında Pendik'te geçer

Biletler her gün saat 9 dan itibaren Dernek Lokasında satılır.

Türkiye
ÖĞRETMENLER DERNEĞİ

Halkevi temsil kolunun ilanı, 1941.

İzmit Halkevi ilk oyunlarını salonsuzluk nedeniyle Necatibey Okulu'nun salonunda oynamaya başlar. Bugünkü Halkevi binasının inşaatına 1938'de başlanmış, bina 1942'de hizmete açılmıştır. Tiyatro salonu ve eğitim birimleri olarak iki ana bölümden oluşan, dönemin bütün mimari özelliklerini yansıtan bina Mimar Seyfi Arkan tarafından tasarlanmıştır. Salonun yapımıyla birlikte temsil şubesinin salon sorunu çözülecektir. Ardı ardına oyun-

lar sahnelenmeye başlanır. Sadece temsil şubesinin değil komşu illerin halkevlerinin oyunları da bu salona konuk olmaya başlarlar. İstanbul, Adapazarı ve Bursa temsil şubelerinin oyunları konuk edilir.

1951'de Halkevlerinin kapatılmasıyla İzmit Halkevi'nin ilk dönemi de sona erer. Temsil şubesinin oynadığı son oyunlar da *Cimri* ve *Cehennem* adlı oyunlar olacaktır.

Halkevi kapanmıştır kapanmasına ama Halkevi tiyatro salonu İzmit'in sanat merkezi olmayı sürdürür. İzmit'e turneye gelen özel tiyatrolar, Devlet Tiyatrosu'nun turne oyunları Halkevi tiyatro salonunda buluşacaktır seyircisiyle.

Halkevi'nin adı Halk Eğitim Merkezi olarak değiştirildikten sonra bazı dönemlerde tiyatro kursları açılacaktır. Halk Eğitim Merkezi tiyatro kolunun ses getirdiği dönemlerden biri de hemen 1980 sonrasıdır. 1984-85 sezonunda sahnelenen *Keşanlı Ali Destanı* 40 kişilik kadrosuyla iz bırakır. Avni Kütükoğlu'nun yönettiği oyunun kadrosunda Oya Devci Güzel, Ali

Sürmeli, Sadık Utku, Ümit Çelik gibi oyuncular yer alır. Avni Kütükoğlu'nun yönetiminde çalışan tiyatro kolu o dönemde tiyatro salonunu yeniden canlandıracaktır.

Halk Eğitim Merkezi'nin canlılığı 1999 depreminin hemen ardından, 2000'li yılların başında yeniden artar. Kadir Yüksel, Taner Büyükarman, Sevim Işık, Didem Ardalı öncülüğünde açılan tiyatro kurslarının ardından düzenli olarak perde açma düşüncesiyle "Deneme Sahnesi" kurulur. İlk oyun olarak Turgut Özakman'ın *Resimli Osmanlı Tarihi* oynanır. *Macbeth*, *Arturo Ui'nin Önlenebilir Yükselişi*, *Bernarda Alba'nın Evi*, *Fayton Soruşturması* sahnelenen oyunlar arasındadır. Diğer Halk Eğitim Merkezleriyle iletişime geçilir ve Halk Eğitim salonlarında turnelere çıkılır. Aynı zamanda tiyatro haberlerinin, kuramsal yazıların, oyun eleştirilerinin yer aldığı *Tiyatro Gazetesi*'ni yayınlar Halk Eğitim Deneme Sahnesi ekibi.

Bir süre daha Gülabi Turan tarafından doğaçlama tiyatro çalışmaları sürdürülürse de tiyatro kurslarının etkinliği azaltılacak, zamanla kapatılacaktır.

Tiyatro canlılığı

60'lı, 70'li yılların Türk tiyatrosundaki canlılığı İzmit'te de karşılığını bulacaktır. Birbiri ardına kurulan tiyatrolar hareketli bir sanat ortamı oluşturur. Bütün sıkıntılara karşın tiyatroya gönül veren genç insanlar sahnede yerlerini alacaktır. Yaşanan en büyük sorun salon sorunudur elbette. Gelişmeye başlayan, giderek bir sanayi kentine dönüşecek olan İzmit'te yeterli, elverişli bir tiyatro salonu olmaması o yıllarda kurulan tiyatroların ömürlerinin kısa olmasında en büyük etkindir. Halk Eğitim Merkezi'nin salonu devlet kurumlarının elinde çok amaçlı kullanıldığı için ihtiyacı karşılamaz, kentin tiyatrolarına yeterli derecede tahsis edilmez. Sinema salonlarına yönelir tiyatrolar; Orduevi Sineması, Yurt Sineması salonları çok elverişsiz olsa da oyunlar için kullanılacaktır. Kentin en büyük sanayi kuruluşu olan SEKA Kâğıt Fabrikası'na ait, sosyal tesis olarak düşünülen sinema salonu, aynı zamanda bir tiyatro salonu olarak

tasarlanarak yapılmıştır. Kentin en işlek sanat kurumlarından biri olur kısa sürede. Kurulan tiyatrolar SEKA salonunda perdelerini açmaya başlarlar. Aynı zamanda kente gelen özel tiyatrolar da SEKA salonunu kullanacaklardır. Neredeyse dönemin bütün özel tiyatroları İzmit turnelerinde SEKA salonunda perde açarlar.

1964'te Ahmet Gülhan, Bekir Sıtkı, Alev Yamaç önderliğinde kurulan "İzmit Bölge Tiyatrosu" ulaşabildiğim kadarıyla İzmit'te kurulan ilk özel tiyatro. Ahmet Gülhan İzmit'te başlayan tiyatro yolculuğuna daha sonra Devekuşu Kabare'nin kurucusu olarak devam edecektir. 17 Kasım 1964'te Cahit Atay'ın *Sultan Gelin* oyunu ile perde açar İzmit Bölge Tiyatrosu. Yurdaer Erşan'ın sahneye koyduğu oyun ses getirecektir. Belediye başkanının destekleriyle SEKA giriş kapısı yanındaki Öğretici Filmler Merkezi İzmit Bölge Tiyatrosu'na tahsis edilir. Çalışmalarını orada sürdüren ekip oyunlarını SEKA salonunda oynarlar. İkinci oyunları *Gönül Kaçanı Kovalar* adlı oyun olur. Buna karşın uzun ömürlü olmaz İzmit Bölge Tiyatrosu. Dağılan ekibin bir bölümü İzmit Şehir Tiyatrosu adıyla çalışmaya başlarsa da *Papatya ve Ardel* adlı oyunu oynadıktan sonra dağılacaktır.

1969 yılında "Kocaeli Tiyatrosu" kurulur. Yavuz Özkan'ın sanat yönetmenliğini üstlendiği ekibin ilk oyunu Edmund

Kocaeli Bölge Tiyatrosu, Godot'yu Beklerken.

Morris'in *Tahta Çanaklar* adlı oyunudur. Oyunu İhsan Sanıvar yönetir. SEKA'nın Öğretici Filmler Merkezi bu kez Kocaeli Tiyatrosu'na tahsis edilir. Çalışmalarını burada sürdüren ekip Peter Ustinov'un *Albayların Aşkı*, Necati Cumalı'nın *Susuz Yaz* oyunlarını sahneler. Ama ne yazık ki Yavuz Özkan'ın ve İhsan Sanıvar'ın kentten ayrılmalarıyla topluluk dağılacaktır.

O dönemde yapılan amatör tiyatro çalışmalarının da İzmit'te tiyatro hareketliliğine önemli katkıları olduğu yadsınmaz elbette. İlk olarak İzmit Lisesi'nin iki öğretmeni Muzaffer İşler ve Altan Eren'in öncülüğünde kurulan liseli oyuncular-dan söz etmek gerek; çünkü buradan tiyatro sevgisiyle yetişen gençler daha sonrasında İzmit'in sosyal yaşamında etkili olacaktırlar. Cemal Badem, Ertuğrul Kürkçü, Nihat Gürsoy, Bora Gülerman, Nazmi Tirben, Mustafa Küpçü, Feyzullah Toros... 1968'de aynı ekip İzmit Halk Oyuncuları Amatör Tiyatro Derneği'ni kurar. *Vatandaş Oyunu*, *Aykırı*, *Buzlar Çözülmeden*, *Ölen Hangisi*, *Unutulan Adam*, *Hababam Sınıfı* ekibin oynadığı oyunlar. Derneğin kurncularından Feyzullah Toros'un yazdığı *Haceli* oyunuyla İzmit Halk Oyuncuları, ODTÜ Tiyatro Şenliği 70'e katılacak ve övgüler alacaktır.

İzmit Halk Oyuncularının ardından ekibin içinde yer alan bazı genç tiyatrocular 1971 yılında Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği'nde bir tiyatro kolu oluşturur. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında çalkantılı bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönemde İzmit'te tiyatro hareketliliğinin merkezi KYÖD olacaktır. 1971'de *Harput'ta Bir Amerikalı* oyunuyla SEKA Salonu'nda perdelerini açarlar. İhsan Eroğlu, Ahmet Yılmaz, Mustafa Küpçü, Çetin Tunalı, Sabahattin Alparıslan, Rıfat Sezeralp, Aziz Şıpka, Nazmi Tirben ekipte yer alan isimlerdir. *Sokrates Savunuyor*, *Kavuklu-72* ekibin diğer oyunlarıdır. 1972'de Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği kapatılınca ekip dağılır. Kocaeli Genç Dostlar Tiyatro Derneği kurulursa da uzun ömürlü olmaz. Yıllar sonra, 2013 yılında, 70'li yıllarda KYÖD ekibinde yer alan oyuncular yeniden bir araya gelirler. *Sokrates Savunuyor* oyununu yeniden çalışırlar, arkasından *Bir Evlenme* ve *Heccav-Şair Eşref* oyunları sahnelenir.

Kocaeli Bölge Tiyatrosu

İzmit'in tiyatro serüveninde en köklü kurum olan Kocaeli Bölge Tiyatrosu 1979'da dernek olarak kurulacaktır. Handan Karaadam önderliğinde kurulan derneğin diğer kurucuları dönemin valisi Ertuğrul Ünlüer, Ruşen Hakkı, Ertuğrul Kazancı, Ali Sait Güler, Faruk Eratay, Adnan Filiz ve Mehmet Baştürk'tür.

1979'da Karel Çapek'in *Yaşadığımız Devir* oyunuyla perdelelerini açan Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun kırk yıla dayanan serüveninde sayısız oyuna imza attığını görüyoruz. *Sular Aydınlanıyordu, Kahvede Şenlik Var, Kanlı Düğün, İhlamur Ağacı, Çatıdaki Çatlak* dernek olarak KBT'nin ilk döneminde sahnelediği oyunlardan bazıları. Milli Eğitime bağlı Eğitim Araçlarının küçücük salonunda çalışmalarını sürdüren dernek ilk oyunlarını SEKA salonunda seyirciyle buluşturur. İlk oyunlarda Burhan Akçin, Mehmet Serimer, Salih Mat gibi oyuncular yer alır.

KBT 1986'da profesyonel tiyatroya dönüşür. Handan Karaadam'ın yönettiği İnesco'nun *Sandalyeler* oyunu profesyonel anlamdaki ilk oyun sayılabilir. Oyunda Handan Karaadam, Burhan Akçin ve Mehmet Serimer rol alırlar. 1987'de Burhan Akçin'in sanat yönetmenliğinde Anadolu turneleri başlayacaktır. Anadolu turnelerine çıkan ilk oyun Çetin Altan'ın *Tahterevalli* oyunu olur. Oyunu Burhan Akçin yönetir. Yirmi yıla yaklaşan bir süre büyük Anadolu turneleri gerçekleştirilecektir. *Nikâh Kâğıdı, Tavuk Vak'asının Epik Komedyası, Aslan Asker Şvayk, Oyun Nasıl Oynanmalı, Azizname, Ödenmeyecek-Ödemiyoruz, Zengin Mutfağı, Yeşil Papağan Limited* turne oyunları arasında sayılabilir. Ferit Edgü'nün romanından aynı adla Kadir Yüksel'in oyunlaştırdığı ve Burhan Akçin'in yönettiği *Hakkâri'de Bir Mevsim* oyunu en çok oynanan oyun olacaktır. Burhan Akçin'in Ruşen Hakkı'nın şiirlerinden oluşturduğu *Hüzünün Dalgın Kuşları*, Mehmet Başaran'dan oyunlaştırılan *Öğretmeniz Acıya Sürgün*, Can Yücel'in şiirlerinden oyunlaştırılan *Müddetname*, Muzaffer İzgü'den oyunlaştırılan *Dilber* diğer turne oyunları arasında sayılabilir.

Bunun yanı sıra İzmit'in genç tiyatro hareketinde Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun çok önemli bir yeri vardır. KBT bünyesinde kurulan "Genç Sahne", Taner Büyükarman'ın yönettiği *Büyük Romulus* oyunuyla çalışmalarına başlayacak, festivallere katılacaktır. KBT doksanlı yıllarda kentte düzenli oyunlar oynamaya başlayacak, kendi gişesini açacaktır. İzmit Sanat Evi ve kendi olanaklarıyla yaptığı KBT Oda Tiyatrosu'nda oyunlarını sürdürecektir. Oda Tiyatrosu'nun açılış oyunu Kadir Yüksel'in yönettiği Athol Fugard'ın *Ada* adlı oyunudur. Gerek Oda Tiyatrosu'nda, gerekse Sabancı Kültür Sitesi sahnesi gibi büyük sahnelerde *Vahşi Batı*, *Suya Yazı Yazdık*, *Hayal Perdesi*, *Godot'yu Beklerken*, *Azizname* gibi oyunları düzenli olarak perde açar.

KBT Genel Sanat Yönetmeni Burhan Akçin'in önderliğinde kurulan tiyatro kursları zamanla özgün eğitim veren bir tiyatro okuluna dönüşecektir. 25 yıldır yapılan çocuk oyunları ve sokak oyunları festivalleri kentin sokaklarında, alışveriş merkezlerinde, tiyatro salonlarında renkli sahneler oluşturmaktadır.

Özel tiyatrolar

Tülin Şenöz ve Sedat Şimşek'in 80'li yılların sonlarında kurdukları Kocaeli Çevre Tiyatrosu kent merkezindeki eski bir sinemanın küçük salonunu tiyatro salonuna dönüştürerek başlar oyunlarına. *Tatlı Kaçık*, *Bir Şehnaz Oyun* oynadıkları oyunlar arasında sayılabilir. Ne yazık ki, uzun soluklu olmayacaktır bu çaba. Sedat Şimşek sürdürür Çevre Tiyatrosu'nu. Onun da genç yaşta ölümü üzerine eşi Eylem Şimşek sırtlanır tiyatroyu. Kadına şiddetin anlatıldığı *Üçüncü Sayfadan Kadın Hikâyeleri* oyunuyla ses getirir tiyatro.

Ertan Özak'ın kurduğu Tiyatro Birikim asıl ağırlığını turne tiyatrosuna vererek Anadolu turneleri yapacaktır. İzmit merkezinde ise kısa sürelerle oynayacak, düzenli sahne açmayacaktır. İlk turne oyunu 1996'da Taner Büyükarman'ın kolaj olarak hazırlayıp yönettiği *Ben Suçlu* oyunudur. *Savaş Baba*, *Deli Dumrul*, *İki Kalas Bir Heves*, *Kimseler Duymasın*, *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*, *Günün Adamı*, *Dilekçe*, *Yolcu*, *Memurin Fas-*

lı, *Televizyon Cumhuriyeti* diğ er turne oyunları arasında sayılabilir. Yirmi iki yıldır aralıksız olarak turnelerini s urd urmektedir Tiyatro Birikim.

Oyun İstasyonu Türkiye'nin ikinci doğaçlama tiyatrosu olarak 2004'te oyunlarına başlar. Gülabi Turan yönetimindeki ekip değışik sahnelerde düzenli olarak perde açacaktır. Doğaçlama tiyatrolar festivallerine katılır, İzmit'te doğaçlama tiyatrolar buluşması gerçekleştirir. 2008'de metinli sahne oyunlarına da yönelecektir. İlk oyun Sadık şendil'in *Kanlı Nigar* oyunu olur. Kadir Yüksel'in y nettiğı oyun iki sezon boyunca ilgi görür. Sabancı Kültür Sitesi'nde perdelerini açan Oyun İstasyonu'nun diğ er oyunları arasında *Sır a Kadem*, *Düğün Ya Da Davul*, *Keşanlı Ali Destanı*, *Komik Para*, *Tersine Dünya*, *Bir şehnaz Oyun*, *Yalancı Aranıyor* sayılabilir. Ankara, Denizli gibi kentlerde yapılan tiyatro festivallerine katılan, İzmit'te düzenli olarak her hafta oyun programı oluşturan en uzun soluklu tiyatro gruplarından biridir Oyun İstasyonu. Yeni oyunlarıyla perdelelerini açmayı sürdürüyor.

Eski bir sinema salonu "Yeni Meydan Sahnesi" adıyla Mustafa Takmaz yönetiminde açılırsa da uzun soluklu olmaz. Mustafa Arpacıoğlu'nun kurduğı ekip de kısa sürede dağılacaktır.

Oyun İstasyonu, *Komik Para*.

Salon “Dafne Sanat Merkezi” adıyla yeniden düzenlenir. Yıllardır İzmit’te tiyatroya emek veren Aykut Çetinkaya yönetiminde düzenli oyunlar oynanmaya başlanır. İlk oyun *Azizname*’dir. Aynı zamanda tiyatro kursları açılır. Salon bir süre sonra el değiştirir ve Alternaif Kültür Merkezi adıyla yeniden düzenlenir. Halen doğaçlama tiyatroyla ve metinli oyunlarla Ersin Çakmak yönetiminde perdelerini açmayı sürdürüyor Alternaif Tiyatro. *Uyanma*, *Frambuazlı Pişmaniye* oynanan oyunlar arasında sayılabilir.

Kocaeli Üniversitesi Sahne Sanatları’ndan mezun olan öğrenciler Yusuf Dinçer’in öncülüğünde ve Oktay Emre’nin Sanat Yönetmenliğinde Perdesiz Performans’ı kurdular 2012’de. İzmit’te kendi oda tiyatrolarını oluşturan ekip İstanbul’da da Sahne Çolpan İlhan’da sahneliyor oyunlarını. İlk iki oyunlarını Dario Fo’dan seçmişlerdi: *Açık Aile* ve *Ulrike*. Sonrasında kendi yazdıkları oyunlarla sahne almaya başladılar. Hazal Kalfa’nın *Zizu ve Zeze’nin Maceraları* adlı çocuk oyunu ve Ali Salduz’un *Ben Ali Seyfi* adlı oyunu.

Konumuz İzmit olsa da İzmit’in komşu ilçelerinde de tiyatronun canlı bir sanat olarak sürdüğünü söylemek gerek. Tiyatroya yıllarını veren Ayhan Tanrıver’in içinde bulunduğu Gölcük’te kurulan Donanma Tiyatrosu, kurucu olarak sanat yönetmenliğini üstlendiği Karamürsel Bölge Tiyatrosu mutlaka anılmalı. İbrahim Ethem Ulutan’ın yönettiği Gölcük Şehir Tiyatrosu’nu, Mehmet Cinemre’nin Gölcük’te kurduğu Sırf Tiyatro’yu anmadan geçmemek gerek.

Kocaeli Büyükşehir Şehir Tiyatrosu

Anadolu’da kurulan ilk ödenekli şehir tiyatrosu olan Kocaeli Şehir Tiyatrosu, Işıl Kasapoğlu’nun Genel Sanat Yönetmenliğinde, 1997’de yedi saat süren *Hamlet* oyunuyla perdelerini açar. İlk oyunlarını oynadığı salon kentin tiyatro serüveninde apayrı bir yeri olan SEKA tiyatro salonudur. Bir yıl sonra Süleyman Demirel Kültür Merkezi yapılacak ve şehir tiyatrosuna devredilecektir. Yirmi yıldır o donanımlı salonda oyunla-

rını seyircisiyle buluşturuyor Kocaeli Şehir Tiyatrosu. Roberto Zucco oyunuyla İstanbul Tiyatro Festivali'ne katılan ekip aynı zamanda Uluslararası Sokak Oyunları Festivali düzenler 1998'de.

İkinci genel sanat yönetmeni Yücel Erten'dir. İki yıl gibi kısa süre görevde kalan Yücel Erten tiyatronun kurumsal kimliğini geliştirdi, kent halkına yayılmasını sağladı, yönettiği oyunlarla uluslararası festivallerde İzmit'in adını duyurdu, ödülleri aldı.

Ragıp Savaş döneminde ikinci bir sahne açıldı. Gene kentin tiyatro serüveninin en önemli duraklarından biri olan Halk Eğitim Merkezi tiyatro salonu Şehir Tiyatrosu'nun oyunlarına tahsis edildi. Ama binanın yetersizlikleri, onarım yapılamaması, mimari planın düzenlenememesi gibi nedenlerle kısa süre sonra şehir tiyatroları salondan çıkmak zorunda kaldı. Türkiye'de bir ilk olarak Gezici Tır Tiyatrosu projesi oluşturuldu. Tır üzerinde oynanan çocuk oyunlarıyla bütün kenti dolaşmaya başladı Kocaeli Şehir Tiyatrosu.

Nejat Birecik, Veysel Sami Berikan, Mehmet Çevik genel sanat yönetmenliği yaptıkları dönemlerde kurumun üretimini devamlılığını sağladılar. Süleyman Demirel Kültür Merkezi büyük sahnesinin yanı sıra Oda Tiyatrosu ve Tatbikat Sahnesi, Gölcük'te Kazıklı Kervansaray, Gebze'de Osman Hamdi Bey sahneleri açıldı.

Bugün Fatih Sevdî'nin Genel Sanat Yönetmenliğinde çalışmalarını sürdüren Kocaeli Şehir Tiyatrosu sayısız oyuna imza atan yirmi yıllık bir kurum. Seyirciyle tiyatroyu buluşturan, dolu salonlarla perdelerini açan, pek çok ilke imza atan nitelikli bir yapıya sahip.

Güzel Sanatlar Fakültesi - Sahne Sanatları Bölümü

Sema Göktaş ve Erbil Göktaş'ın kuruculuğunda Kocaeli Üniversitesi'nde açılan Sahne Sanatları Bölümü 2006'da ilk öğrencilerini alır. Oyunculuk, Dramatik Yazarlık ve Sahne Tasarımı ana sanat dallarında on yılı aşkın süredir Türk Tiyatrosuna sanatçı kazandırmaktadır.

Her yıl dramatik yazarlık ana sanat dalı öğrencilerinin oyunları diğer ana sanat dallarının öğrencileri tarafından bölüme ait oda tiyatrosunda sahnelenir. İlk gösterimlerinin ardından seyircilere açılır ve yıl boyunca dönüşümlü olarak perde açar, yurtiçi ve yurtdışı festivallere katılır.

Sahne Sanatları Bölümü ilki 2009'da, ikincisi 2015'te olmak üzere iki kez Oyun Yazarlığı Sempozyumu düzenledi. İkinci sempozyumda oyun yazarları ve tiyatro akademisyenleri *Geçmişten Günümüze Türk Tiyatrosu'nda Söylem, Oyun Yazarı ve Yaratıcılık Sorunları, Yeni Oyun Yazarının Mirası* ana başlıklarında bildirilerini sundular.

Erbil Göktaş'ın yayın yönetmenliğinde sürdürülen *Yeni Tiyatro* dergisinden de söz edilmeli. İzmit merkezli, hakemli bir dergi olan *Yeni Tiyatro*, 2017 sonunda yüzüncü sayısını yayımlamıştı. Yüz sayı boyunca açtığı dosyalarla, kuramsal yazılarıyla, oyun eleştirileriyle, söyleşileriyle tiyatro yayıncılığında kendine özgü bir yer açtı.

Son'luk

İzmit, tiyatro sanatı açısından her zaman hareketli bir kent olmuştur. Sanki o antik dönemden gelen ama yüzyıllardır gizlenen antik tiyatronun sesi kenti etkisi altında tutar hissettirmeden. Tiyatronun İzmit'teki serüveninin çoğu kez deli dolu, cesurca sürüp gitmesinde gizli bir soluğun etkisi var gibidir.

İzmit'te tiyatro serüvenine katılan pek çok isim var. Hepsi ni anmak mümkün değil. Bir kısmını ölüm ayırdı aramızdan, serüvendeki bayrağı gençlere devrettiler. Elbet bugün serüveni sürdürenler de gelecek kuşaklara devredecek. Tiyatronun büyüsüne İzmit'te kapılıp başka şehirlere gitmiş tiyatro sanatçıları da oldukça fazla. Ödenekli kurumlarda, özel tiyatrolarda oyunlar oynamaya, akademik kurumlarda çalışmalara devam ediyorlar. Elbette kısa bir yazının ölçülerine sığdıramadıklarımız, hatta unuttuklarımız da olmuştur. Hepsine koskocaman bir selam olsun bu yazı.

KAYNAKÇA

- Corneille, *Nikomed*, Çev. İsmail Hami Danişmend, Sühulet Kitabevi, 1938.
- Corneille, *Le Cid*, Çev. Gülay Oktar Ural, Mitos Boyut Yay., 2009.
- Çalışlar, Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Ulugün, F. Yavuz; Aksoy, Taner; Bakan, Muhittin; Tepekey, İlker, *Tarih Öncesi ve Helenistik Dönem Bithynia*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Yayınları, 2004.
- Öztüre, Avni, *Nikomedia İzmit Tarihi*, Kendi Yayını, 1969.
- Oral, Atilla, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, Rifat Yüce, Demkar Yayınları, 2007.
- Karadağ, Nurhan, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Sarıoğlu, Mehmet, *SEKA Postası'nın Işığında İzmit'te Kültürel Yaşam*, Kocaeli B. Belediyesi Yayınları, 2013.
- KYÖD Dergi, Mayıs 2007.
- Oral, Atilla, "Kocaeli'de İlk Tiyatro", *Özgür Kocaeli Gazetesi Pazar Eki*, 6 Mart 2005.
- www.ayk.gov.tr/ Ayşe Çalık Ross, Nikomedia Arkeoloji Çalışmaları ve Kentin Vizyonu.
- www.atam.gov.tr/dergi/izmit-kocaeli-halkevi-temsil-subesinin-calismalari-1932-1951

İzmit basın tarihinden anılar

İSMET ÇİĞİT

1958 doğumluyum. Bütün hayatım, babamın mesleği nedeniyle Kocaeli yerel basını içinde geçti. Kocaeli yerel basınının son 60 yıllık dönemini bizzat içinde, hatta tam ortasında yaşadım. Ama geçmişe dair iki satırlık bir anı bile kenara koymadım. Bu dönem içinde belki on binlerce haber yazdım, manşet attım, makale yazdım; arşiv olarak hiçbirini elimde değil. Bu nedenle Tuncay Bilecen'in isteğini yerine getirirken, tamamen hafıza kayıtlarımda kalmış bilgi kırıntılarını kâğıda dökmeye çalışacağım.

Yerel basın hep vardı

Kocaeli'de yerel basın tarihinin mihenk taşı, hiç kuşkusuz 1975 yılında rahmetli babam Dünder Çiğit'in çıkarttığı *Özgür Kocaeli* gazetesidir. Ama yerel basının bu gazeteyle başladığını düşünmek de yanlış olur.

1950'li yıllarda *Türkyolu Bizimşehir* gazetesini vardı. *Hürsöz* gazetesini vardı. *Türkyolu Bizimşehir* gazetesini, 1971'de Leyla Atakan'la birlikte Gölcük yolundaki trafik kazasında hayatını kaybeden CHP'li Feridun Özbay çıkartıyordu. *Hürsöz* gazetesini ise Demokrat Parti'ye gönüllü Selahattin Telser çıkartıyordu. İki gazete arasında tatlı bir siyasî rekabet bulunduğu söz ede-

biliriz. Piyasada satılmayan, kentin resmî ilan pastasını paylaşan bu iki gazete, aslında içerik olarak yerel konuları işleyen makaleleriyle yerel basın açısından örnek gösterilebilecek çizgideydi. Feridun Özbay'ın vefatından sonra, o yıllarda oğlu Birol çok küçük olduğu için, *Türkyolu Bizimşehir* gazetesi biraz sahipsiz kaldı. Bu mesleğin gerçek emekçilerinden biri olan rahmetli Nedim Akkaya, uzun yıllar gazeteyi tek başına hazırladı.

Hürsöz gazetesi, Selahattin Telser'in vefatının ardından oğlu Aytol Telser tarafından bir süre daha yaşatıldı. Selahattin Telser, siyasî inancına sıkı sıkıya bağlı, sert makaleler yazıp sert manşetler atan cesur bir gazeteciydi. Aytol Telser, daha ılımlı bir *Hürsöz* yaptı. Ama yıllar içinde resmî ilan alma koşulları değişmiş, bir tipo gazeteyi sürdürme şartları çok zorlaşmıştı. 1980'li yıllara gelinirken *Hürsöz* de sessiz sedasız yayın hayatına son verdi.

İzmit'te yerel basından söz ederken, uzun yıllar Naci Girginsoy yönetiminde SEKA müessesesi içinde yayınlanan *SEKA Postası*'nı atlamak haksızlık olur. *SEKA Postası*, SEKA içindeki matbaada basılan tabloid boyutlu, SEKA haberleriyle birlikte kent haberlerini de veren şirin bir gazeteydi. Naci Girginsoy'un kişiliği sayesinde bu gazetede bilimsel makaleler, kültür ve sanat haberleri de ağırlıklı olarak yer alırdı. Naci Girginsoy'un vefatından sonra *SEKA Postası* da yayınlanamadı.

Sesim dergisi devrimi

Kocaeli'de yerel basın tarihinden söz ederken, 1960'lı ve 70'li yıllarda yayımlanan *Sesim* dergisine ayrı bir paragraf açmak gerekir. Türkiye'de gazetelerin var olduğu ama belki *Hayat* ve *Ses* mecmuaları dışında insanların periyodik olarak yayımlanan dergileri hiç bilmediği bir dönemde, Dünder Çiğit, *Sesim* dergisini yayınladı. 15 günde bir (ayda iki kez) çıkan bu dergi, İzmit'te hazırlanıyor, İstanbul'da basılıyordu.

TIME dergisi ebatlarındaydı. Dergi olduğu için resmî ilan alması söz konusu değildi. Her sayısı tamamen yerel konulardan çok özenle seçilir, mutlaka bir özel kapak konusu olurdu. Der-

2 AÖL 500 2016

Izmit (Çizim Muhammet Şengöz).

ğinin içinde yerel magazin, cemiyet haberleri, yerel spor haberleri, aktüalite, siyaset, ne ararsanız vardı. Bir döneme *Sesim* dergisinin damga vurduğunu söyleyebiliriz. Her sayısı hem İzmit'teki bayilerde satılır, hem çok geniş bir abone ağına posta yoluyla dağıtılırdı.

Benim yerel basınla tanışmam da *Sesim* dergisi dönemine rastlar. İzmit'teki ofis, bir dönem Kocaeli yerel basını için Bab-ı Ali olan Fethiye Caddesi, Feridun Özbay Sokak'taydı. Rahmetli babam büyük emek vererek hazırlardı. Binlerce dergi İstanbul'da basılır, İzmit'e getirilir; burada tek tek naylon poşetlere konularak, adres ve pulları yapıştırılıp abonelere postalanırdı.

Benim sektördeki ilk işim, *Sesim* dergilerini aboneler için naylon poşetlere koymak, içine üzerlerine pul yatırılmış adreslerini eklemektir. Babam, yaptığım bu iş karşılığında yevmiye de verirdi. Binlerce abone vardı. Her sayıyı aboneler için hazırlamak, uzun ve zor bir işti. PTT'den tabakalar halinde pul satın alınırdı. Bu pulları tırtıklarından yırtarak adres kâğıtlarının üzerine yapıştırmak gerekiyordu. Ben bir defasında pulları tabakadan ayırırken, her biri 5 kuruşluk iki pulu ortalarından yırtıp imha edince babam kızmış, "5 kuruşluk iş yapacaksın, 10 kuruşluk zarar veriyorsun" diye beni paylamıştı. Gazetecilik mesleğinde babamdan yediğim ilk fırça budur. Sonra da bu işte gelişmem ve işi iyi yapabilmem için çok laf işitmişimdir.

Sesim dergisinin eski sayılarını bugün bile elinize alıp incelerseniz, çok oyalanabilirsiniz. Gerçekten mükemmel bir yerel dergiydi. Belki de Türkiye'deki ilk örnekti. İzmit sahiplenmişti. İnsanlar kendileri gelir, ev ve işyerleri için peşin parayla 6 aylık, 1 yıllık abonelik satın alırdı. Dergileri, ayda iki kez naylon poşet içinde verdikleri adrese ulaşırdı.

Arka kapak ve kapak içleri için, iç sayfalar için farklı ilan tarifeleri vardı. Çok tatmin edici miktarda yerel reklam geliri de vardı. Sanıyorum Dündar Çiğit, İzmit'teki yerel basın potansiyelini *Sesim* dergisi örneğinde keşfetti. Kimsenin kalkışmaya cesaret edemeyeceği bir işe, tiraja dayalı, renkli, iddialı bir günlük yerel gazete işine, bu derginin gördüğü ilgiye güvenerek girişti.

Özgür Kocaeli

1976 yılı Eylül ayında *Özgür Kocaeli* yayın hayatına girdi. Kocaeli’de yerel basın tarihini kökünden değiştiren büyük adım, 1976 yılı Eylül ayında atılmıştır. Tabii, şartlar hâlâ ilkeldi; ama çok iyi bir kadro oluşturuldu, çok uzun bir hazırlık devresi geçirildi. Gazete pazartesi günü yayın hayatına girecekti. Bir gün önce Kocaelispor’un Mersin deplasmanında maçı vardı. Hiç unutmam, *Özgür Kocaeli* adına ilk deplasman maçına ben gitmiştim. Kocaelispor, o maçı B. Orhan’ın golleri ile 2-0 kazandı. *Özgür Kocaeli* yayın hayatına başlarken, kentin takımı önemli bir galibiyet almıştı. Üstelik ilk kez Kocaelispor’un bir deplasman maçıyla ilgili ayrıntılı haber, ertesi gün İzmit’te yayınlanan bir yerel gazetede yer alıyordu.

Özgür Kocaeli tipo baskılı, renksiz olmasına karşın, kısa sürede benimsendi. Daha önce *Sesim* dergisi için de haber fotoğrafları İstanbul’a gönderiliyor, “klişe” adı verilen metal plakalar üzerine fotoğraflar aktarılıyordu. Dizgi “entertip” adı verilen makinede, erimiş kurşuna harfler basılarak yapılıyordu. Haber başlıkları ise “kasa” adı verilen büyük çekmecelere yerleştirilmiş hurufatlar içinden elle alınarak hazırlanıyordu. Bugünkü teknolojiyle karşılaştırıldığında inanılmaz zor bir iş yapılıyordu. Şimdi dünyanın bir ucundan istediğiniz fotoğrafı, yazı metnini internet üzerinden atabiliyorsunuz. O dönemlerde bir şehirlerarası telefon görüşmesi için saatlerce beklemek zorunda kalırdınız.

Özgür Kocaeli’ye büyük ortak geliyor

İzmit’te Dündar Çiğit liderliğinde yayın hayatına giren, bayilerde bir hayli yüksek satış rakamına ulaşan *Özgür Kocaeli* gazetesi, Türk basın dünyasında da ilgiyi çekti. O dönemin en büyük medya grubu, Haldun Simavi’nin sahibi olduğu Web Ofset Grubu’ydu. Tirajı milyonlara ulaşan *Günaydın*, *Tan* gibi gazeteleri, pek çok dergiyi yayınlıyorlardı. Bu grubun bünyesindeki *Gırgır*, *Fırt* gibi dergilerin satış rakamları milyonu bulmuştu.

Web Ofset Grubu'nun sahibi, kendisi de gazeteci olan Hal-dun Simavi, Türkiye genelinde şehir gazeteleri çıkartmak iste-di. İlk temas Özgür Kocaeli'den Dündar Çiğit ile kuruldu. Kısa süren görüşmelerin ardından Web Ofset Grubu, Özgür Kocae-li'ye ortak oldu. Gazetenin adı *Kocaeli* olarak değiştirildi. Çok profesyonel çalışmalar sonrası, logosu da mavi-kırmızı olarak hazırlandı. Bu gazete, o tarihten itibaren Kocaeli'nin "Mavi baş-lıklı gazetesi" oldu.

Web Ofset Grubu, ilimizde Dündar Çiğit ile ortaklık kur-duktan sonra, hedeflerini büyüttü. Türkiye'nin diğer illerin-de de iddialı şehir gazeteleri çıkartmak istiyorlardı. Bu işin ba-şına da Dündar Çiğit getirildi. Aynı grubun bünyesinde Sakar-ya, Ankara, Adana ve Bursa'da yerel gazeteler çıkartılmaya baş-landı.

İzmit'e rotatif geliyor

Web Ofset Grubu'yla kurulan ortaklık sonrası *Kocaeli* gazete-si çok hızlı bir değişim göstermeye başladı. Gazete İstanbul'da basılıyordu. İzmit'teki ofset hazırlık için yeni cihazlar gelmiş-ti. Artık kurşun harfler, hurufat başlıklar kullanılmıyordu. "Fo-to dizgi" adı verilen otomatik makinelerde, istediğiniz harf ka-rakteri ve büyüklükte yazı metinleri, başlıklar diziliyor, bun-lar "pikaj" adı verilen bir işlemle, zamk olarak mum makine-si kullanılarak sayfa ebadındaki kartonlara yatırılıyordu. *Koca-eli* gazetesi, pırıl pırıl baskılı, çok şık bir gazete olmuştu ve tira-jı sürekli artıyordu. Ancak gazeteyi her gün İstanbul Cağaloğ-lu'na götürmek, bastırmak, getirmek bir hayli müşküldü. Ka-rar verildi. İzmit'e dev baskı makinesi, bobin kâğıdı işleyen ro-tatif getirilecekti.

Kocaeli gazetesi için, Karabaş Mahallesi, Cebesoy Sokak'ta gazetenin kurucu ortaklarından Hazım Özbay'a ait arsa üzerin-de 3 katlı çok mütevazı ve şık bir bina yapıldı. Bu bina yapılır-ken, arka tarafına da dev makine için büyük bir ambar yapıl-mıştı. 1970'li yılların sonlarında İstanbul'dan dev tırlarla rotatif baskı makinesi İzmit'e getirildi. Aylar süren çalışmalar sonucu

bu makine monte edildi. Web Ofset'in İzmit'e gönderdiği baskı makinesi, sadece İzmit'te değil, Anadolu'da ilk rotatif ofset makinesiydi. O dönemlerde İzmit'te bu makineyi çalıştıracak, baskı yapabilecek kimse yoktu. Aylarca İstanbul'dan gelen ustalar makineyi çalıştırdılar. Yerel elemanlar yetiştirdiler.

Kocaeli gazetesi artık İzmit'te basılıyor, geç saatlerde gerçekleşen haberleri bile ertesi gün verebiliyordu. Prensip olarak gazetenin ertesi günkü sayısı, bir önceki akşam 19.00-19.30 saatlerinde ilk baskılardan çıkar, bu baskılar Çocuk Parkı mevkiindeki gazete satış büfesine giderdi. Böylece İzmit, ertesi günkü gazeteye akşamdan okuma alışkanlığına sahip oldu. Dev makine için *Kocaeli* gazetesinin o tarihlerdeki 8-10 bin adetlik baskısı, günde ancak 2 saatlik bir işti. *Kocaeli* gazetesi, akşam 18.00-19.00 arası baskıya girer, makinenin işi 20.00-21.00 arası biterdi. Makine, günde 20 saatten fazla yatardı.

O tarihlerde Web Ofset Grubu'nun gazeteleri; *Günaydın*, *Tan*'ın tirajları sürekli artıyordu. Aynı gruba ait haftalık *Gırgır* dergisinin tirajı milyona vurmuştu. İstanbul Cağaloğlu'ndaki tesisler baskıyı yetiştirmekte zorlanıyordu. *Günaydın* gazetesinin günlük magazin eki *Saklambaç* ve haftalık *Gırgır* dergisi, İzmit'te *Kocaeli* gazetesi tesislerinde basılmaya başlandı. Her gün Cebesoy Sokak'taki binaya en az iki kamyon dolusu bobin kâğıt gelir, dev makine günde 24 saat aralıksız baskı yapardı.

Gazete sanayi sitesine taşınıyor

1979 yılının 6 Mart günü, *Özgür Kocaeli* ailesi, çok büyük bir acı yaşadı. Gazetenin kurucuları arasında bulunan, Spor Servisi Müdürü Sancar Şener, akciğer kanserine yenik düştü. Ben, 1976 yılında İzmit Lisesi'ni bitirmiş, Yıldız Üniversitesi DMMA Elektronik Mühendisliği bölümünü kazanmıştım. Türkiye'nin çok karışık olduğu, üniversitelerin doğru dürüst ders yapmadığı günlerdi. Benim kaydım, yatay geçişle, o yıllarda yine Yıldız Üniversitesi'ne bağlı olan *Kocaeli DMMA*'nın aynı bölümüne alındı. Artık okulum da İzmit'teydi; ama mühendislik eğiti-

mi hiç bana göre değildi ve gazetenin spor müdürlüğü işi, üzerime kalmıştı. O yıllarda İzmit Lisesi'nden sınıf arkadaşım Metin Karan da gazetenin spor servisine geldi. Yine çocukluk arkadaşım Ahmet Kobak, gazetenin spor servisinde foto muhabiri oldu. Kobak'ın bu alanda ne kadar yetenekli olduğu da maçlarda çektiği fotoğraflardan anlaşıldı.

1980'li yıllarda *Kocaeli* gazetesi, inanılmaz bir ivme ile büyüyordu. Yazı kadrosunda Mete Baturer vardı, Mehmet Sadık Efeyardı. Ruşen Hakkı o yıllarda katılmıştı. İzmit'in yakından tanıdığı daha pek çok isim ve güvendiği kalemler gazetede yazı yazıyordu. Gazetenin hem satış rakamları hem reklam potansiyeli büyük bir hızla artıyordu. Artık Cebesoy Sokak'taki küçük bina yetmez olmuştu. Zaten günün 24 saati çalışan bir rotatifin şehir içinde olması, sokağa her gün kâğıt kamyonlarının girip gazete kamyonlarının çıkması rahatsızlık vermeye başlamıştı.

Web Grubu ile birlikte Körfez Sanayi Sitesi'nde iki ayrı bina yeri alındı. Birine gazete için iki katlı ama çok geniş idare binası, diğerine rotatif baskı makinesi ile birlikte piyasaya iş yapacak matbaa makineleri yerleştirildi.

Kocaeli gazetesi, daha akşamdan Çocuk Parkı'ndaki büfede 1.000-1.500 adet satılır olmuştu. Bu şehirde herkes, şehrin gazetesini okuyordu. O zamanlar internet falan da yoktu. 1986'da ben nihayet mühendislik bölümünü bitirdim, aynı yılın son dönemlerinde kısa dönem askerlik için Ankara Mamak Muhabere Okulu'nda vatan görevine başladım. Askere gitmeden önce, spor servisi dışında gazetenin bütün yazı işleri bölümüne bakar olmuştum. Bu arada beni bir süre İstanbul'da kampa aldılar. *Günaydın* gazetesinde dönemin en başarılı gazetecileriyle birkaç ay staj yaptım. Bana gazeteciliği A'dan Z'ye uygulamalı olarak öğrettiler. İzmit'e yeniden döndüğümde artık sayfa çizebiliyor, fotoğraf ölçüleri verebiliyor, teknik servisteki pikaj montaj işlerinden anlıyordum. Karanlık odada siyah beyaz film yıkamayı, karta fotoğraf basmayı, dönemin makineleriyle fotoğraf çekmeyi öğrenmişim. Araya askerlik girdi. Askerlik dönüşünde beni çok büyük bir sorumluluk bekliyordu.

Türkiye'nin en büyük şehir gazetesinde en genç müdür

1986 sonunda kısa dönem askerlik görevine başladım. Bu sırada da sık sık İzmit'e geliyor, gazetenin havasından uzak kalmıyordum. Aynı dönem Dünder Çiğit bir dizi rahatsızlık geçirmişti. Artık kendisini emekliye ayırmaya hazırlanıyordu. Askerden dönünce benim için Sanayi Sitesi'ndeki binada genel yayın müdürü olarak makam odası hazırlanmıştı.

Türkiye'nin en genç genel yayın müdürü olarak (26-27 yaşında) büyük bir sorumluluk üstlenmiştim. Gazetenin kadrosu çok güçlüydü. Cevat Çetin, Tanzer Ünal, Ahmet Serimer yaşça benden büyüktü; ama ben baba torpiliyle genel yayın müdürü olmuştum. Liseden arkadaşım Metin Karan spor servisinin başına geçmişti. Dünder Çiğit her gün gazeteye geliyor, eli cebinde dolaşıyor, her gün gazetede eleştirecek bir şeyler, yanlışlar buluyor ve yüzümüze vuruyordu.

Ben, genel yayın müdürü olarak, Dünder Çiğit kadar köşeli, katı ve saldırgan gazetecilik tarzı izlemedim. Tam tersine, gazetenin her santimetrekaresinde yerel habere önem verdim. Gazete ile okurun arasındaki kantağın gelişmesine çalıştım. Derdini anlatmak için gazeteye kadar gelen herkesin, gazetede kendisini görmesini sağladım.

Gazetede Dünder Çiğit'ten sonraki en önemli eksiklik, başyazı bulunmamasıydı. Bu konuda da herkes, özellikle büyüklerim, beni yüreklendirdi, teşvik etti. Bir süre sonra başyazı yazmaya da başladım. Daha o yıllarda pazartesi günleri "Mektup" köşesine başladım. Çok fazla okuyordum. Bütün gazeteleri okuyordum. Genel yayın müdürü olarak işi yönetmekten çok, bizzat gazetenin neredeyse bütün haberlerini, bütün başlıklarını yazıyordum.

Kocaeli gazetesi, çok daha hızlı büyümeye başladı. O dönemler ulusal basında promosyon çılgınlığının yaşandığı dönemlerdi. Kimi ulusal gazeteler okurlarına otomobil, kimileri televizyon, beyaz eşya dağıtıyordu. Biz de promosyon işlerine girdik. Hatta bir dönem Türkiye'de ilk kez "Boş yok" sloganı ile kampanya yaptık. Belli sayıda kupon toplayan okurların her biri bir

hediye kazanacaktı. O dönemde *Kocaeli* gazetesinin tirajı 12-13 bine kadar vurdu. Bu rakamlar Türkiye’de şehir gazeteleri için hâlâ kırılmamış rekorlardır.

Gazetecilikte ilk büyük kavgam

Kocaeli gazetesinde işler iyi gittikçe, benim de kendime güvenim artmıştı. Artık daha sert yazılar yazabiliyor, kent yöneticilerine yönelik daha ağır eleştiriler getirebiliyordum. 1989 yılı başında İzmit Belediye Başkanı seçilen Sefa Sirmen’le aramız iyiydi; sık sık konuşurduk.

Sefa Sirmen, kimsenin düşünemeyeceği, ama kent halkının çok sevineceği girişimler, eylemler yapmak konusunda istekliydi. O sıralar Kocaelispor Süper Lig’deydi. Türkiye’nin ilk özel televizyonunu (Magic Box) Ahmet Özal ile Cem Uzan kurmuş, futbol maçlarının yayın hakkım da almıştı. İzmit, Star TV’yi izleyemiyordu. Başkan Sirmen’le bir gün konuşurken, “Şu futbol maçlarını İzmit halkına izletmenin bir yolunu bulsak,” dedim. Ben de bu TV vericileri, antenleri gibi işleri biraz bilirim. Başkan Sirmen’e, bunun bir yolunun olduğunu söyledim. Fikir, Sirmen’in çok hoşuna gitti. İzmit Belediyesi, Kullar bölgesinde şehre hâkim bir tepe buldu. Burada, kendisine ait bir kulübede yaşayan gariban bir adam vardı. Bir de İzmit’te uydu anten sistemleri işi yapan Hasan Lülecî isimli teknisyen bulundu. İzmit Belediyesi, Kullar’daki bu tepeye bir uydu alıcısı ve bununla birlikte yayını şehre yansıtan bir verici koydurdu. İzmit artık özel TV kanalı Magic Box’u üstelik ücret ödemedi izliyordu. O sıralar İzmit’te sadece TRT-1 televizyonu vardı. Birden İzmitlilerin hayatı renklendi; ancak Hasan Lülecî Kullar’daki uydu anteninde, Magic Box ile birlikte Avrupa’nın spor kanalı Eurosport ile Alman kanalı RTL’yi de İzmit’e yansıtıyordu. Eurosport’a da kimsenin itirazı yoktu; ama RTL’de yayınlanan striptiz içerikli programlara, dönemin iktidar partisi ANAP’ın İzmit İlçe Başkanı sözde halk adına sert tepki gösterdi. RTL kanalı, İzmit’te olay haline geldi; hatta bu olay nedeniyle Almanya’dan bir ekip gelip İzmit’te halkla röportaj yaptı ve bunun haberini yayınladı.

Kullar'daki anteni sökme çalışmaları başladı. Ben, gazete ile birlikte bu anteni hararetle savunuyor, karşı çıkanlarla mücadele ediyordum. Dönemin valisi rahmetli İhsan Dede, İl Jandarma Komutanı meşhur Albay Veli Küçük'tü. 1989 yılının son günlerinde, uzun bir Kurban Bayramı tatili vardı. Tam tatilin başlayacağı gün, gazete haber merkezinde bulunan, polis telsizini dinlediğimiz cihazdan bir anons duyduk. Vali, Jandarma'ya emir veriyor, Kullar'a gidip anteni sökmelerini istiyordu. Üstelik bu işin gizlice yapılmasını, kimsenin görmemesini de sözlerine ekliyordu. Uzun tatilin başında anten yıkılacak, 8-10 gün kimse bir şey yapamayacaktı. Sonrasında da RTL ile birlikte Magic Box da İzmit'te izlenilemez hale gelecekti.

Ben telsizde bu emri duydum. Gazetenin arabasıyla en gözü pek muhabiri, hemen Kullar'daki antenin bulunduğu yere gönderdim. Jandarma ekiplerinden önce, bizim ekip bölgeye varmıştı. Anteni yıkmaya gelen görevliler fotoğraf çekildiğini, gazetenin bu olayı öğrendiğini görünce, vazgeçip geri döndüler. Bu konu İzmit'te aylar süren büyük tartışmalara yol açmıştı. Bu durum, *Kocaeli* gazetesinin kentte tutunmasının, kentte insanların saygısını kazanmasının önemli bir aşamasıydı.

Donanma'dan gelen minibüs hepimizi alıp götürdü

12 Eylül 1980 darbesinden sonraki günler, Türkiye'de hemen her kesim gibi, basın için de zor günlerdi. Ülkeyi askerî cunta yönetirken, her akşam gazete baskıya girdikten sonra bir tane prova basılır, Kolordu'ya tetkik için gönderilirdi. Kolordu'da görevli bir astsubay uzun süre gazetenin bütün satırlarını inceler, "Tamam" diye onay verirse gazetenin baskısı devam ederdi. Hatta bir gün, İzmit şehir merkezinde demiryolu Birinci Geçit'te, herkesin gözü önünde bir kaza olmuş; tren, geçitte sıkışan bir araca çarpmıştı. Aracın sürücüsü ölmüştü. Korkunç bir kazaydı ve elbette ertesi gün *Kocaeli* gazetesinin manşetiydi. Gazete onay için Kolordu binasına gönderildi. Gazeteyi inceleyen astsubay, "Bu haber halkın moralini, maneviyatını bozar. Çıkartın," diye hükmetti. "Aman komutan, yaman komu-

tan. Herkes bu olayı gördü, herkes biliyor. Gazetede bu haber olmazsa ne haber olacak?” diye ısrar ettik. Astsubay, “Bu haberi çıkartın, orası boş kalsın,” dedi. Mecbur, kaza haberini çıkarttık, onun yerine askerî yönetimin başarısıyla ilgili bir haber koyduk.

Neyse, 1983’e gelindi. Artık seçime gidiliyordu. Tabii, herkesin aday olamadığı, her partinin katılamadığı bir seçim. Askerî yönetim, emekli Paşa Turgut Sunalp’ın liderliğinde kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi’ni (MDP) destekliyordu. Bir de Turgut Özal’ın ANAP’ı ile Necdet Calp’in Halkçı Partisi’ne izin verilmişti. Seçime bir ay kala, bütün Türk basını MDP’nin asker desteğiyle, ezici çoğunlukla iktidara geleceğine inanıyordu. Diğer partilerin haberini vermek bile sakıncalıydı. Seçime bir ay kadar zaman kalmıştı. O yıllarda Türkiye seçim anketi falan bilmiyor. Dünder Çiğit bir proje geliştirdi. Matbaada üç partinin amblemlerinin bulunduğu sözde bir oy pusulası bastırıldı. 20-30 tane ekip kuruldu. Paydos saatinde fabrikaların önlerine, normal saatlerde şehrin her köşesine, en uzak köylere kadar sandıklar götürüldü. İnsanlara oy kullandırıldı. Kocaeli seçmeninin neredeyse yarısıyla anket yapılmıştı. Bu oylar gazetede tasnif edildi. Dünder Çiğit, manşeti attı. O sıralar Kocaeli’den 5 milletvekili seçiliyordu. *Kocaeli* gazetesinin manşetinde, “Anket yaptık: ANAP: 3, HP: 2 milletvekili çıkartacak” başlığı yer aldı.

O günlerde asker destekli MDP’nin böyle bir hezimete uğrayacağını kimse hayal bile edemez, üstelik yazamazdı. Haber bizim gazetenin manşetinde yer alınca, bağlı olduğumuz Web Ofset Grubu’nun da çok dikkatini çekmiş. Grubun *Tan* gazetesi, bizim manşetin ertesi günü *Kocaeli* gazetesinin anketini ölçü göstererek asker destekli MDP’nin hüsrana uğrayacağı yolunda manşet haber yaptı. Türkiye sarsıldı.

Tan’da manşetin çıktığı günün öğleden sonrasında, gazete binasının kapısına Donanma Komutanlığı’ndan resmî bir minibus geldi. Silahlı askerler gazete binasına girdiler. O sırada ne kadar yönetici, muhabir varsa, hepimizi topladılar. Dünder Çiğit, Cevat Çetin, ben, diğer arkadaşlar, hepimiz Donanma Komutanlığı’na götürüldük.

Dönemin Donanma Kurmay Başkanı bizi evinde ağırladı. Çok nazik bir adamdı; ama emir Ankara'dan gelmişti. Bu anketi yapanlar, yayınlayanlar, yani *Kocaeli* gazetesinin kulağı çekilmeliydi. Komutan bize, "Bu haber nereden çıktı?" diye sordu. Yaptığımız ve sonucuna kesinlikle inandığımız anketin yöntemini anlattık. Ankette hangi partiye ne kadar oy çıktığını söyledik. İkna edemedik, komutan "Siz dua edin biz denizcilerin eline düştünüz. Yarınki gazetede o anketin tamamen bir tahmin olduğunu, yanlış çıkabileceğini yazacaksınız," dedi. "Komutan, zaten herkes bunun bir tahmin olduğunu biliyor. Böyle bir yazıyı nasıl yazarız?" dedik. Donanma Kurmay Başkanı, "O zaman bir daha gazete çıkartmayın," dedi. Biz ayrıldık, gazeteye döndük. Ertesi gün de kendi anketimizi tekzip eden bir manşet haber yaptık.

Bir süre sonra seçim yapıldı. Kocaeli'de MDP rezil oldu. 5 milletvekilinden 3'ünü ANAP, 2'sini Halkçı Parti kazandı. Özal'ın ANAP'ı tek başına iktidara geldi. Zaten biz de ankette tam bu sonucu vermiştik.

1990'larda basının çehresi değişiyor

1990'lı yıllarda Türk basınında köklü değişiklikler yaşandı. Dönemin lideri, tek adamı Turgut Özal, sözünden çıkmayan İngiltere'de yerleşik işadamı Asil Nadir'e basma girmesini emretmişti. Türkiye'nin en büyük medya grubu olan Web Grubu'nun sahibi, gazeteci Haldun Simavi de artık bu işten kurtulmak istiyordu. Web Grubu'nu Asil Nadir satın aldı. Tabii, Web Grubu'na bağlı şehir gazeteleri de *Kocaeli* gazetesi de satılmıştı.

Asil Nadir'in Türkiye'deki şirketlerinin en tepesinde, bir dönem Kocaeli valiliği de yapan Fahri Görgülü bulunuyordu. Web Ofset Grubu, İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı iş adamı Asil Nadir'in eline geçtikten sonra, Bursalı gazeteci Saruhan Ayberk aracılığıyla gazetenin siyasî çizgisine müdahaleler başladı. Bu arada dışarıdan bazı yöneticiler atandı. Cevat Çetin, Nazif Çanakçılı, Hazım Özbay emekliye ayrıldılar. Yeni yönetim,

benim ısrarla gazetenin başında kalmamı istiyordu; hatta “Ne istiyorsan, ne kadar maaş istiyorsan veririm,” dediler; ama ben, babamın da isteğiyle istifa ettim. Hiç unutmam 40 bin TL tazminat almıştım. O parayla da kendime Renault marka bir otomobil aldım.

Biz *Kocaeli* gazetesinden ayrıldıktan sonra piyasaya iş yapan matbaamızı yönetmeye başladık. İşlerimiz gayet iyiydi. Ben bazı sendikaların, STK’ların aylık dergilerini hazırlıyordum. Hepimiz bir aradaydık ve gayet güzel geçiniyorduk.

Bu arada bu işe bizimle birlikte başlayan Tanzer Ünal, İzmit’teki bazı hatırlı dostlarının da yardımıyla ve özellikle o dönemde ANAP’ta hayli güçlü olan Abdülhalim Aras’ın desteğiyle Fahri Görgülü’ye ulaştı. *Kocaeli* gazetesi, Tanzer Ünal öncülüğündeki ekibe satıldı. Hemen gazetenin mavi olan logosu kırmızı olarak değişti. Bizim yönetimimizde günlük tirajı 10 binlerin üzerine çıkan gazete, hızla düşüşe geçti.

Her gören “gazete çıkartın” diyor

1991’in Nisan ayında babam Dünder Çiğit vefat etti. 1991 yazında ben 1986’da evlendiğim eşimle ilk kez tatile çıkma fırsatı bulmuştum. Tamamen hürdüm. Ama İzmit’te sokakta kimle karşılaşsak, “Bu memleketin size ihtiyacı var. Hadi artık gazete çıkartın,” diyordu. Özellikle ben yeniden bu ağır yükün altına girmek istemiyordum; ama baskı da giderek artıyordu. Babamın vefatının ardından, bizim ekibin liderliği doğal olarak Cevat Çetin’e geçti. 1991’in Ağustos ayında Çeşme’de tatil yaparken, oteldeki odanın telefonundan Cevat Çetin aradı, “Çabuk tatili kes, İzmit’e dön. Yeniden gazete yapacağız,” dedi. Emir, demiri keserdi. Eşimle İzmit’e döndük.

Bizim elimizde hiçbir şey yoktu. Paramız yoktu. Bir tane bilgisayarımız bile yoktu. Ama arkamızda kent halkının çok büyük desteğini hissediyorduk. Ağustos ayının son günlerinde matbaamıza ait şirketin ofisinde, Cevat Çetin, fırında palamut pişirdi. Ben, Cevat Çetin, Hazım Özbay, Nazif Çanakçılı, Nahit Çiğit tepsinin başına oturduk. Başak Fırını’ndan taze ek-

mekleri almış, rakı kadehlerini de doldurmuştuk. Cevat Çetin, “19 Eylül’de *Özgür Kocaeli* yeniden çıkacak,” dedi. Nasıl çıkacak, bu belli değildi; ama biz hazırlıklara başladık. Sanayi Sitesi’nde matbaamızın bulunduğu binanın bir küçük odasında çalışıyordum. Rahmetli Mehmet Sadık Efe de gazetenin hazırlanış aşamasında en önemli yardımcımızdı. Biz afişler bastırdık, duyurular yaptık. 19 Eylül 1991 Cuma günü *Özgür Kocaeli* yeniden çıkacaktı. Bir gün önce halkın kafasını karıştırmak, bizi engellemek amacıyla *Kocaeli* gazetesi bünyesinde mavi logo ile “*Özgün Kocaeli*” isimli 4 sayfalık uyduruk bir gazete çıkarttılar. İzmit’teki gazete bayilerini bizim gazetemizi satmamaları için tehdit ettiler; ama hiçbir şey bizi durduramadı. *Özgür Kocaeli* yayın hayatına başladı.

Gazeteyi matbaa binasındaki odada ben tek başıma hazırlıyordum. İstanbul’da, ta Bakırköy tarafındaki *Son Havadis*’te basılıyordu. Çamur gibi basılıyordu gazete. Ancak gece yarısı İzmit’e ulaşıyordu. Bir de taklidini yapmışlardı. Çocuk Parkı’ndaki büfede bile satılmamız engelleniyordu; ancak İzmit halkının sevgisini, güvenini aşamadılar. *Özgür Kocaeli* bütün zorluklara rağmen her geçen gün büyüdü. Yeniden bu şehrin yegâne gazetesi haline geldi.

Deprem günleri büyük sınav

Birkaç yıl sonra, 1958 model; tamamen mekanik bir rotatif alacak kadar paramız olmuştu. Çok eski makineyi, İzmit’te Karabaş Mahallesi, Cebesoy Sokak’taki binanın devamındaki yere büyük güçlüklerle monte ettik. Artık gazete İzmit’te basılıyordu. Baskı kalitemiz daha da bozulmuştu. Fotoğraflar simsiyah çıkıyor, yazılar birbirine karışıyordu. Buna rağmen, kent halkı *Özgür Kocaeli*’ye küsmüyordu. Vazgeçmiyordu. Her geçen gün tiraj yükseliyordu. 4 sayfalık spor ekini ilk kez biz yaptık. Pazar günleri magazin eki vermeye başladık. Kent siyasetinde, kent politikalarında tek söz sahibiydik. Üstelik siyaseten taraf-sızlığımızı, gazeteciliği namusumuz olarak gördüğümüzü kent halkı anlamış, benimsemişti.

17 Ağustos 1999'da bölge büyük bir felaket yaşadı. 1975'ten bu yana ilk kez 18 Ağustos 1999 günü gazete yayınlanmadı; çünkü kimse binalara giremiyordu. Zaten binaya girseniz elektrik yoktu.

20 Ağustos 1999'dan sonra yayın hayatımıza devam ettik. Gazetenin kapak sayfaları renkliydi. Binlerce kişinin hayatını kaybettiği, matem yaşanan kentte, gazetenin bütün renklerini iptal ettik. Sadece mavi logo kaldı. Gazete tamamen siyah-be-yaz basılıyordu. Deprem döneminde herkesin sesi olduk. Gazeteyi hazırladık. Bastık. Ben gazetenin arabasıyla çadırları, prefabrikleri dolaştım, halka ücretsiz gazete dağıttım. Bu kentte kalıcı konutların yapılması, depremde zarar görenlere “hafif hasar”, “orta hasar”, “ağır hasar” tazminatlarının ödenmesi, hep *Özgür Kocaeli* sayesinde olmuştur. Deprem döneminde kentin gazetesi ile kent halkı daha da bütünleşti. Baskı makinesine verilen baskı adedi emri, her geçen gün artıyordu. 1995'ten sonra yeniden günde 10 binin üzerine çıkmayı başarmıştık. Yeniden Türkiye'nin en büyük şehir gazetesi olmuştuk.

Deprem döneminde de çok zorluklar yaşadık. Bir gün, gazetemizin santral görevlisi Alev Uçar, Kocaeli Valisi'nin (o dönemlerde Memduh Oğuz'du) gönderdiği polisler tarafından alınıp emniyete götürüldü. İzmit'te “Sular ısındı. Yeni deprem olacak” diye bir söylenti yayılmıştı ve vali, bunun gazetemizden yayıldığına inanmıştı. Sonra bu yalan haberin Sanayi Sitesi'ndeki bir cami imamından çıktığı anlaşıldı, arkadaşımız özür dilenerek serbest bırakıldı.

İnternete yenik düşüyoruz

Özgür Kocaeli gazetesi, 2005-2006 yıllarına kadar altın dönemini yaşadı. Üstelik Türkiye'nin internetteki ilk yerel gazetesiydik. Özellikle deprem döneminde bütün dünyadaki İzmitliler yakınlarıyla ilgili haberleri bizim internet sitemizden öğrenmişlerdi; ancak ilerleyen süreçte, gazete satışları düşmeye başladı. İlan gelirleri de azalıyordu. Kâğıt gazetecilik eriyordu. Bu sadece bizim sorunumuz değildi. Bütün dünyada kâğıt gaze-

teler gerilemeye başlamıştı. Bu arada büyük deprem felaketinden bir ay kadar önce 1999'da büyüğümüz, ağabeyimiz ve o dönemdeki liderimiz Cevat Çetin vefat etti.

Özellikle ben, işten soğudum. Artık kurtulmak, emeklilik yaşamak, gezmek istiyordum. Gazetenin satışı için temaslar yapılmaya başlandı. 2014'te Haldız Grup, gazetenin adını, şirketini satın aldı. *Özgür Kocaeli* hâlâ yaşıyorsa, Haldız Grup sayesinde yaşıyor. Bu kentte her zaman bir şekilde yerel gazete olacaktır; çünkü bu şehrin halkı, bir yerel gazetenin herkese ne kadar lazım olduğunu çok iyi farkındadır.

İzmitliler Derneği:
Kendini ve kentini koruma içgüdüğü
AYŞEGÜL KANBAK

15 Ekim 2017 tarihinde İzmit yerel gazetelerinde “Genç İzmitliler Platformu” adı altında yeni bir sivil toplum örgütünün kurulacağı haberi yayınlandı. İzmit’te yaşayan ve çalışan gençlerin bir araya gelerek oluşturdukları platform, Antikkapı Restoran’da yaptığı basın toplantısında kendini şu cümlelerle tanıttı: “Her siyasi görüşten her etnik kökenden gruplardan ben değil, biz diyen arkadaşlarımızla bir araya geldik... Bizler bu işin içinde varız diyebilmek için yola çıktık. Bu toplantı İzmit’te gençlerin birlikte yol yürümeye başlayacağını temelinin atıldığı ve şahlandığı gündür. Platform olarak bizler yaşadığı toplumda değişim yaratan, verim düzeyi yüksek çalışmalar oluşturabilmek, yardımlaşma ve dayanışmayı artırabilmek, gelecek kaygısı olmayan bir sivil toplum platformu olacaktır... Burada siyaset yok. Bizim platformumuzda her siyasi parti eşittir.”¹

85 kurucu üye ile başlatılan platform, kuruluşundan bir ay sonra yeni bir basın açıklaması ile 41+41’den oluşan yönetim kurulu listesini ilan etti. Aynı basın açıklamasında; “Gerek il-

1 <http://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1366745/genc-izmitliler-platformu-kuruldu>, er.trh.20.11.2017.

<http://www.demokratkocaeli.com/genc-izmitliler-platformu-kuruldu/>, er.trh.20.11.2017.

<http://www.ozgurkocaeli.com.tr/ak-parti-chp-ve-mhp-bu-platformda-335213h.htm>, er.trh.20.11.2017.

çemizde gerek sosyal çevrelerde, odalarda, STK'larda ve siyasi partilerde heyecan uyandırarak tüm dikkatleri üzerimize çektik. Kentimizde tanınan, İzmit'e kendini ait hissedene, kentlilik bilinci adına bir şeyler yapmak isteyen arkadaşlarımızla bundan sonraki süreçte daha aktif bir şekilde çalışmalarımıza devam edeceğiz"² diyerek kentlilik bilincine de vurgu yaptı.

Benim bu oluşumla ilgili bilgim sadece yukarıda alıntılanmış gazete haberleriyle sınırlı olduğundan, bu yazıda bahsi geçen platformun kuruluşu, üyelerinin profili, hedefleri, sürekliliği, amaçlarını yerine getirip getirmeyeceği konusunda kapsayıcı bir tartışma yapmak durumunda değilim. Bu oluşumdan bahsederek başlamanın asıl nedeni ise yazımın konusunun buna benzer bir örgütlenme olan İzmitliler Derneği oluşudur. Bu iki sivil toplum kuruluşu arasında elbette hem farklılıklar hem de benzerlikler mevcut; ancak, genel geçer benzerliklerle birlikte ortak oldukları daha güçlü bir yan var. Her iki örnekte de kurucuların kendi kentlerinde meydana getirdikleri bir hemşehri örgütlenmesi görüntüsü mevcut ve her ikisi de İzmit'teki bir eksikliği kapatmak için var olmuş. Öncelikle sanırım bu eksikliğin ne olduğunu ve niye hissedildiğini sorgulamak gerekir.

Vatandaşlık, göçmenlik, mahallelilik gibi toplumsal ilişkilerin ana temasını mekânsallık oluşturur. Bu pratiklerden biri olan hemşehrilik tamamen mekânla bağlantılı olarak kurgulanır ve bu şekilde anlam kazanır. Mekânda yaşanan değişim bu ilişkilerin de değişmesine yol açar.³ Göçlerin başat rol oynadığı Türkiye'de yaşanan kentleşme sürecinde, kent mekânının insanı yabancı hissettiren niteliği genellikle dayanışma kültürünün sergilendiği hemşehri dernekleriyle aşılmaya çalışılmıştır. Doğup büyüdüğü yerden uzaklaşıp başka diyarlara göçen

2 <https://kocaelifikir.com/haberler/kent/genc-izmitliler-platformu-41plus41-yonetimini-belirledi-/4276>, er.trh.20.11.2017.

<http://www.ozgurkocaeli.com.tr/genc-izmitliler-yonetimini-belirledi-337789h.htm>, e r.trh.20.11.2017.

3 Kurtoglu, Ayça (2005), "Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler", *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue N.2 - Hometown Organisations in Turkey, URL: <http://www.ejts.org/document375.htm>, s. 1, er.trh.02.12.2017.

insanların temel beklentileri düğünlerinde, cenazelerinde ya da maddî anlamda sıkıntıya düştüklerinde kendilerine destek olacak birilerinin bulunmasıdır. Farklı kent adlarıyla karşılaştığımız hemşehri derneklerinin temelde kuruluş amaçları aslında bütün bu beklentilerdir. Öyle ki aynı kentin farklı ilçe ve köyleri için kurulmuş birden fazla dernekle karşılaşmak mümkündür. Kocaeli de bu derneklerden çokça nasibini almıştır. Sana-yinin yoğun olarak bu bölgede yerleşmesi, Kocaeli’yi “tercih edilebilir” bir yerleşim yeri yaparken bu durum doğal olarak hemşehri derneklerinin sayısını artırmıştır.⁴

Gündelik hayatımızın içine girmiş olan ve çeşitli vesilelerle tekrarlanan “hemşehrim” kelimesi, aynı memleketten göç edenlerin birbirleri için kullandıkları bir tanııtma sıfatıdır. Hemşehri tanıımlamasının kullanılabilmesi için en az iki kişinin olması gerekir. Başka bir ifadeyle hemşehri tanıımı gereği ilişkiseldir. Dolayısıyla hemşehri örgütlenmesinin var olabilmesi için bir “hemşehrilik ilişkisi” gerçekliği gerekir. Bu tür ilişkilere dayalı örgütlenmeler, hemşehrilik olgusunun toplumun örgütlü alanına yansması olarak da görülebilir. Tek tip bir hemşehrilik olgusu ya da hemşehri örgütlenmesinden bahsetmek güçtür. Gerek hemşehrilik olgusu gerekse bunun örgütlü alana yansımaları, göç gibi belirli başka toplumsal gelişmelerle ilişkilendirilebilir ve belirli ilişkisel kalıplar içinde analiz edilebilir; ancak bu durumun istisnaları da sıkça karşımıza çıkar.⁵ İzmit’te ortaya çıkan bu iki örgütlenme de hemşehri derneklerinin bu “istisnai” durumuna örnektir.

41 yıl önce kurulan dernek

İzmitlilerin neden böyle bir dernek kurma ihtiyacı hissettiklerini anlayabilmek için bundan 41 yıl önce kurulan derneğin hikâyesine bakmak gerekir.

4 İçişleri Bakanlığı’nın Dernekler Dairesi’nin verilerine göre 599 tane hemşehri derneğinin faaliyet gösterdiği Kocaeli, en fazla hemşehri derneği barındıran iller sıralamasında ilk üç il içindedir. <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfa-linkler/illere-gore-faal-dernekler.aspx>, er.trh.12.12.2017.

5 Kurtoglu, a.g.m.

İzmit İzmitliler Derneği 13 Şubat 1977 tarihinde kurulur, kuruluş amacı olarak da derneğin ana tüzüğünde yukarıda bahsettiğim Genç İzmitliler Platformu'nun amacına benzer noktalar yer almıştır: "Kocaelililer arasında dayanışma ve birliği sağlamak, gelenekleri yaşatmak, geliştirmek ve sorunların giderilmesini sağlamak."⁶ Genel olarak baktığımızda, geçmişte ve günümüzde bu tür derneklerin kuruluşunun ardında bir dayanışma ihtiyacı hissedilmektedir. 32 kurucu üyeye kurulan derneğin öncesinde, 26 Kasım 1976 tarihinde, derneği kurmak isteyen üyeler böyle bir örgütlenmenin İzmitliler açısından ne kadar önemli olduğunu ve kabul görüp görmeyeceğini anlamak için, o zamanlar fuar alanı içinde bulunan ve kentin en iyi restoranlarından biri sayılan Şehir Lokantası'nda bir kokteyl düzenlerler. Yazılı basın aracılığıyla İzmit halkının tamamının davet edildiği kokteylde, dernek oluşumuyla ilgili fikirler halkla paylaşılır. Davetliler tarafından çağrının kabul görmesi sonucunda derneğin kuruluşunun doğru bir karar olduğuna kanaat getirilir ve böylece bir ilki gerçekleştirerek kendi memleketlerinde kendi adlarını taşıyan bir hemşehri derneği kurarlar.

Kuruluşundan altı ay sonra 8 Ağustos 1977 tarihinde dernek, ilk olağan genel kurul toplantısını yapar, derneğin kurucu üyelerinden tüccar Akif Terzioğlu dönem başkanlığına seçilerek 12 kişilik yönetim kuruluyla göreve başlar. Bu kısa zamanda derneğe üye olanların sayısı 100'e ulaşmıştır. Yönetim kurulu üyelerinin büyük çoğunluğunu tüccar ve esnafların oluşturduğu derneğin, o dönemki faaliyet raporunda kuruluş amacı; "Türkiye'nin her bölgesinden on binlerce yurttaşımızın İzmit'e yerleşmesi dolayısıyla İzmit'imizin ezeli kimselerinden çoğunluğu bu kalabalık içerisinde bulmak, görüşmek, tanışmak adeta zorlaşmıştır. Biliyorsunuz şirin İzmit'imize yerleşen vatandaşlarımız kendi yörelerinden örf ve adetlerini, sosyal ve kültürel hareketlerini canlandırmak, onları devam ettirmek ve bir arada toplanmak sureti ile yörelerine faydalı olmak amacı için İzmit'te yöresel dernekler kurmaktadır. Bu itibarla dernek

6 Kocaeli İzmitliler Derneği'nin Ana Tüzüğü.

kurma teşebbüsüne geçilmiştir”⁷ şeklinde belirtilir ve “İzmit’i daha güzel, daha şirin ve İzmit halkına daha yaraşır bir kent” haline getirmek için kent adına belediyeyle işbirliği yapacaklarını beyan ederler. Yani, derneği kurarak bir bakıma; kentin aldığı yoğun göçlere ve bu göçlerle birlikte kurulan “yöresel derneklere” karşı bir anlamda bir savunma hattı oluşturlar.

İki yıl sonra yapılan olağan genel kurul toplantısında Hilmi Ege (mesleği tüccar) başkanlığa seçilerek yönetim kurulu ve denetleme kurulu belirlenir. Bu dönem sonundaki faaliyet raporunda; yoğunlaşan sanayiye, artan nüfusa ve bunun sonucu olarak azınlıkta kalmalarına dikkat çekerler: “Marmara denizinin mavi suları kıyısında kurulmuş olan yeşil İzmit’imiz on beş yirmi sene içinde Türkiye’nin en büyük endüstri merkezi haline gelmiş bulunmaktadır. Anadolu’nun dört bir yanından iş sağlamak maksadı ile İzmit’e akın eden vatandaşlarımızın İzmit şehrinde yerleşmesi ile şehir nüfusu hızlı bir şekilde artmış bulunmaktadır.”⁸ Aynı raporda derneğin bu dönem boyunca yaptığı faaliyetleri, “Asıl İzmit’li hemşehrilerimize dolayısıyla her hususta faydalı olabilmek maksadı ile kurulmuş olan derneğimiz dernek lokali kiralamıştır. İzmit içinde yaşanan trafik sorunu için, likit gaz, akaryakıt nakleden tankerlerin şehir içinden geçme sorunu için, likit gaz tüplerinin şehir dışında dolumu için ve kent içinden geçen demiryolunun taşınması için gerekli teşebbüslerin yapıldığı...”⁹ şeklinde belirtilmiştir.

13 Eylül 1979 tarihinde yeniden yapılan olağan genel kurul toplantısında bundan önceki dönemlerin başkanları gibi tüccar olan Nejat Erseven başkan seçilir ve 18 kişilik yönetim kuruluyla yeni bir dönem başlar. 12 Eylül darbesine kadar geçen sürede, ağırlıklı olarak İzmit’in sorunlarına odaklanıldığı ve özellikle eski eserler ve anıtlarla ilgili konular üzerinde durulduğu anlaşıyor. Darbe gerekçesiyle tüm derneklerin faaliyetlerinin durdurulduğu dönemde, İzmitliler Derneği de 1986’ya kadar kapatılır. 29 Kasım 1986’da yeni başkan ve yönetim kuru-

7 Kocaeli İzmitliler Derneği’nin 8.8.1977 tarihli faaliyet raporu.

8 Kocaeli İzmitliler Derneği’nin 28.08.1979 tarihli faaliyet raporu.

9 Kocaeli İzmitliler Derneği’nin 28.08.1979 tarihli faaliyet raporu.

lu seçimleriyle tekrar faaliyet göstermeye başlayan derneğin ilgisi yine kent sorunlarına yönelmiş; tarihî eserler, sit alanları, çevre kirliliği ve doğal gaz sorunları öncelik verdikleri konular arasında yer almıştır. Alattin Nemutlu'nun başkan olduğu bu dönemde ayrıca Sabancı Holding'in kentte yaptığı yatırımlara karşılık Sakıp Sabancı'yı onur üyesi yaparak adının bir caddeye verilmesi için belediyeye müracaat edilir. Bununla birlikte üyelerinden aidat toplayamadıkları için dernek lokalini kapatmak zorunda kalırlar ve yine aynı dönemde derneğin kapsamı genişletilerek adı "Kocaeli İzmitliler Derneği" olarak değiştirilir.¹⁰

Dernek için bir sonraki dönem 1 Ocak 1989 tarihinde Nemutlu'nun yeniden başkan seçilmesiyle başlar. Bu dönemde dikkat çeken üç önemli hamle gerçekleşir: Bunlardan birincisi kampanya düzenleyerek derneğin tanınırlığını arttırmak ve bu sayede üye sayısında ciddi bir artış sağlanmasıdır. İkincisi Amerikan Senatosu'nda Ermeni tasarısına karşı çıkan Robert Bryn'a Türkiye'ye geldiğinde dernek adına şükran plaketi verilmesi, üçüncüsü ise, derneğe yönelik ilginin azalması nedeniyle yeniden yapılanmaya gidilmesidir. Özellikle faaliyet raporunda ayrıntılı bir şekilde not düşülen bu durum, derneğin daha sonraki süreçte üye kabul şartının da değişmesine neden olur; "dağınık biçimde çeşitli çatılar altında bulunan Kocaelilileri bir araya getirebilmek için, derneğimiz dışındaki kişi ve kuruluşlarla, çeşitli diyaloglar kurulmuş ve yeni bir yapılanma için alt yapı oluşturulmasına katkıda bulunulmuştur."¹¹

Bu döneme kadar ve hatta bundan sonraki dönemlerde derneğin hiçbir belgesinde, üye olma şartıyla ilgili bir madde yer almaz. Dernek üyeleriyle yapılan görüşmede, üyelik şartının yazılı olmadığını ancak uygulama olarak 1991'e kadar İzmit doğumlu olma koşulu aradıklarını, bu yıldan sonra ise 25 yıl İzmit'te yaşama gerekliliği istediklerini söylediler.¹² Bu şart da benim dernekle ilgili çalışma yaptığım dönemde, yani son dö-

10 Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 25.12.1988 tarihli faaliyet raporu.

11 Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 1989-1990 yılları faaliyet raporları.

12 12.06.2007 tarihinde S.P. ile yapılan mülakat kayıtlarından alınmıştır.

nemlerinde, “kendini İzmitli hissedenden herkesin” kabul edilmesi olarak yine yazılı olmadan değiştirildi. Sanırım burada göçlerle kentin büyüdüğü ve artık eskiye dönülemeyeceğinin idrak edilmesinin etkisi var. 1991’de yeniden yapılan seçimlerde bu sefer İzmitli bir gazeteci, Savaş Poyraz, başkan olarak seçilir; fakat başarılı bir yıl geçiremeyen dernek bir yıl sonra olağanüstü genel kurul yapar. Dönemin faaliyet raporlarında; “kentimiz maalesef içinde yaşayanlar ve kent yöneticileri açısından bakıldığında sahipsizdir” cümlesiyle hem yöneticilerin hem de üyelerin ilgisizliğinden yakınıldığı görülmektedir.¹³

10 Ocak 1993 tarihinde Dr. Cenap Yener başkanlığında yeni bir yönetim kurulu göreve başlar. Dönemin faaliyet raporlarından, 20 yıl öncesinin geleneği olan pişmaniye balosunun tekrar edildiği, *Pişmaniye Dergisi*’nin yeniden yayımlanmasına çalışıldığı, Halkevi binasının yıkılması için Belediye’nin kamuoyu oluşturmaya karşı çıktığı ve yapının aynen ya da yeniden düzenlenerek korunması için çalışıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴

Bundan sonraki dönemlerde seçilen yönetim kurulları, son döneme kadar üye sayısının artırılması ve derneğin ayakta kalması için çaba harcar. Dernek başkanlığı, faaliyetlerine son verilmeden önce üç dönem boyunca emekli subay Ali Kanbak tarafından yürütülür. Bu dönemde derneğin ana tüzüğünde değişiklikler yapılır ve derneğin amaçları arasına yeni bir madde eklenerek hemşehri derneği görüntüsünden çıkılır: “Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın önderi, Cumhuriyetin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün belirlediği temel ilkeler doğrultusunda kişilikli, kendini sürekli yenileyen, geliştiren, kendi mutluluğunu sağlamanın yanında bunu başka insanların ve toplumun bütünü için de değerli ve anlamlı bulan, çağdaş, akılcı, demokrat ve laik gençliğin yetişmesine katkı sağlamak, çevre bilincinin ve kültürünün gelişmesi için etkinliklerde bulunmak, ulusal çevre sorunları ve kentsel yaşama yönelik politikalar üretmek ve geliştirilmesine katkı vermek.”¹⁵ Derneğin son dönemlerdeki

13 Kocaeli İzmitliler Derneği’nin 1991 Yılı Faaliyet Raporu.

14 Kocaeli İzmitliler Derneği’nin 1992 Yılı Faaliyet Raporu.

15 Kocaeli İzmitliler Derneği Ana Tüzüğü.

faaliyetleri kentin sorunlarından ziyade laiklik hassasiyeti ve vurgusu üzerinden kurgulanır. Bu dönemden itibaren düzenli olarak 28 Haziran'da İzmit'in kurtuluşunun kutlandığı geceler düzenlenmeye başlanır, Atatürk'le ilgili paneller gerçekleştirilir, *Şu Çılgın Türkler* adlı kitabın İzmit çapında tüm lise son sınıf öğrencilerine bedava dağıtımı için kampanyalar düzenlenir.

İzmitliler Derneği'yle ilgili bu yazı, 2007'de savunduğum "İzmit Kentinin Dönüşüm Sürecinde Yaşanan Toplumsal Değişim ve İzmitliler Derneği" adlı yüksek lisans tezime dayanmakta olup aynı zamanda derneğin aktif faaliyetlerinin son bulduğu döneme denk gelmiştir.

Tez için yapılan alan çalışmasının başladığı dönemde, 31 Mart 2007 tarihinde olağan genel kurul yapılır ve Alpay Poyraz başkanlığında yeni yönetim kurulu seçilir; ancak yeni yönetim çok az bir süre çalıştıktan sonra faaliyetlerini dondurur. Yani 1977 yılında başlayan hikâye 2007'de son erer. Dernek üyeleriyle görüşme yaptığım, üyelerin lokal olarak kullandıkları mekân, bugün "Çatı Restoran" adıyla faaliyet göstermektedir.

Dernek üyeleri kimlerdir?

Bir hemşehri örgütlenmesi görünümüyle başlayan bu derneğin benzer örgütlenmelerden farklılığı sadece amacından kaynaklanmamış; aynı zamanda üye profilinin niteliği ve sosyal alanda işgal ettiği konum da bu farklılığı artıran nedenler arasına girmiştir. Dernek, diğer hemşehri dernekleri gibi yalnızca kente yeni gelenlerin sosyalleşmesine yardımcı olmakla kalmayıp İzmitlilerin göç karşısında kendi kimlik ve değerlerini tarif etme ve korumasında da işlev görmüştür. Aile, akrabalık, komşuluk ve hemşehrilik bağı olanların bir araya geldiği tipik bir hemşehri derneği olmak yerine, İzmitli olmanın belli bir tanım aralığı içinde tarif edildiği ve bu değerleri yaymayı misyon olarak hedefleyen bir dernek olarak faaliyet göstermiştir.

Bu tespit için o dönemki çalışmadan birkaç veri sunmak yerinde olacaktır: 2007'de dernek 572 üyesiyle 21 yaşından 82 yaşına kadar değişen bir yaş profiline sahiptir. Böyle bir profil,

İzmit'te yaşanan göç sürecine tanıklık eden ya da bu hızlı gelişme sürecini yaşamış üyelerin varlığını göstermektedir ki üyelerinin büyük bir çoğunluğunun doğal olarak doğum yeri İzmit ve hatta yine büyük bir kısmının doğum yeri Marmara Bölgesi'dir.¹⁶ Benzer yaşam algısına sahip olan üyeler, yaş ortalamasını dikkate aldığımızda, genelin üstünde bir eğitim seviyesine sahiptirler.¹⁷ Kurulduğu yıldan 1985 yılına kadar derneğe üye olanların hemen hepsinin mesleği tüccar ve esnaf iken ilerleyen yıllarda diğer meslek sahipleri de derneğe üye olmaya başlamışlar.¹⁸ Üyelerinin çoğunun kendini sosyal demokrat ve orta derecede dindar olarak tanımladığı dernek, siyasete karşı her zaman mesafeli olmuş; sadece İzmit adına siyaset yapmayı tercih etmiştir: "Her türlü siyasi görüşe sahip üyenin bulunur, ayrım yapılmaz, kimsenin derneğin içinde siyaset yapmasına izin verilmez, kimse parti reklamını yapmaz hatta derneğin ilk kurulduğu zamanlarda parti üyeliği olanlar derneğe üye olarak kabul edilmezdi."¹⁹

İzmitliler Derneği'nin kurulmasında, göçün yadsınamaz etkisi üyelerinin kendi ifadeleriyle 1960'ta kurulan ve şu andaki adı TÛPRAŞ olan İPRAŞ'ın (İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş.) faaliyete geçmesiyle başlar. Özellikle rafinerinin yönetim kademesinin Ankara'dan yapılan atamalarla oluşması bunun birincil nedenidir. Bu yöneticilerin iş arkadaşlarını, İzmit yerine kendi memleketlilerinden seçmeleri dernek üyelerine göre İzmitlilerin iş sıkıntısı yaşamalarına neden olur. Bununla birlikte, 1966'da yaşanan Varto Depremi mağdurlarından 3.500 kişinin dönemin belediye başkanı Erol Köse tarafından İzmit'e yer-

16 Doğum yeri İzmit olanlar % 72, doğum yeri Marmara Bölgesi olanlar % 80'dir.

17 Erkeklerin % 32,40'ı ve kadınların % 11'i üniversite mezunu.

18 İzmitliler Derneği genel kurul toplantı tutanakları.

19 12.6.2007 tarihinde, S.P., A.K. ve isminin açıklanmasını istenmeyen yedi dernek üyesi ile yapılan mülakatlar sonunda alınan bilgidir. Anket sonuçlarına göre üyelerin, % 57,4'u CHP'ye, % 17'si DYP'ye, % 5,7'i DSP'ye, %5,0'i ANAP'a, %3,5'i AKP'ye ve % 2,1'i GB'ye oy verdiklerini belirtmiştir. % 9'u diğer olarak cevap vermiş olup, hangi parti olduğunu söylememiştir. % 57,9'u orta derecede dindarım, % 21,4'ü oldukça dindarım, % 9,3'ü dindar sayılmam, % 8,6'sı tam anlamıyla dindarım ve % 2,9'u hiç dindar sayılmam cevabını vermektedir.

leştirilmesine derneğin kurucuları arasında bulunan İzmit'in ileri gelenlerinin karşı çıkıp engelleyememesi yine üyeler tarafından İzmit'in yapısını değiştiren nedenlerden biri olarak kabul edilir.²⁰

Derneğin kurulmasını sağlayan bir başka etken ise göçlerden dolayı İzmitlilerin birbirleriyle tanışmalarının ve görüşmelerinin artık zorlaşmasıdır. Görüşmeciler, bunun nedenini ve aynı zamanda derneğe hangi saikle üye olduklarını görüşmeler sırasında çok açık bir şekilde dile getirdiler. Sıralanan cevaplar şöyleydi: "Nüfus yoğunluğu, asayişin bozulması, ahlâki çöküntü, sakin yaşamın sona ermesi, kendilerini memleketlerinde azınlıkta kalmış hissetmeleri, yabancılaştıkları, dayanışmanın gittikçe azaldığı, sosyo-kültürel yapının değişmesi ve farklılıkların ortaya çıkması, yozlaşmanın olduğu, insan kalitesinin düştüğü, eğitimsiz ve tutucu ailelerin gelmesi."²¹ Aslında bu durum yoğun göç süreci yaşayan her kentte olabilecek sonuçlardan biri olabilir; ama burada üyelere göre kent kimliğinde bir değişiklik söz konusudur. Daha önceki dönemler için, "Deniz kenarında bulunan, basit esnafa sahip, temiz, yeşili bol ve demiryolunun ikiye böldüğü küçük bir kasaba" ve "Atatürk ilke ve devrimlerine ayak uyduran bir şehir"²² olarak ifade edilen kent kimliği²³ sonraki dönemlerde değişikliğe uğramış; üstelik kimlikteki bu değişikliğin onlara bir faydası olmamıştır. Fabrikaların kurulup göçlerin yoğunlaşmasıyla artık İzmit bir sanayi kenti- dir ancak işsizlik artmaya devam etmektedir. Üyelere göre: "İlk

20 12.06.2007 tarihinde S.P., A.K., A.P. ve 13.06.2007 tarihinde isminin açıklanmasını istenmeyen bir dernek üyesi ile yapılan mülakatlardan edinilen bilgidir.

21 Anket sonuçlarından görüşmeleri destekleyen veriler elde edilmiştir. Üyelerin, % 24,1'i birbirlerine yabancılaştıklarını ve dostluklarının azaldığını, % 4,1'i İzmitlilerin azınlıkta kaldığını ve % 6,2'si ise dayanışmanın azaldığını, % 18,6 ile sosyo-kültürel yapının değişmesi ve farklılıkların ortaya çıkması, % 7,6 ile yozlaşmanın olduğu ve insan kalitesinin düştüğü, % 1,4 ile eğitimsiz ve tutucu ailelerin İzmit'e gelmesi, % 18'i nüfus yoğunluğunun arttığını, % 14,5'i asayişin bozulduğunu, % 3,4'ü ahlâki çöküntü olduğunu, % 9,7'si sakin yaşamın sona erdiğini ve kozmopolit bir kent olduğunu söylemiştir.

22 12.06.2007 tarihine Savaş Poyraz ile yapılan mülakattan edinilen bilgidir.

23 12.06.2007 tarihinde mülakat yapılan üyelere S.P., A.K., N.G., A.P. ve 13.06.2007 tarihinde adının açıklanmasını istemeyen bir üyeden alınan bilgidir.

önceleri –SEKA fabrikası kurulduğu zaman– sadece İzmit halkı fabrikada çalışıyordu, sonra diğer fabrikalar kurulmaya başlandı ve fabrikaların başına getirilenler kendi yakınlarını işe aldılar, dolayısıyla İzmit halkına iş kalmamaya başladı. Baştan fabrikalar kurulurken bir sürü vaatler yapıldı ama hiçbirini yerine getirilmedi. Dışarıdan gelenlere iş verildi. İzmit halkı işsiz kalmaya başladı.”²⁴ Yaşanan göçlerden sonra işsizliğin artması, eski kentlilerin birbirine yabancılaşması, onlara göre azınlık olarak kalmaları kentin hızlı büyüme sürecinden olumsuz yönde etkilenmelerini beraberinde getirmiştir. Bu durumu şu sözlerle detaylandırırlar: “Kalabalıktan dolayı sorunlar arttı, bölünmeye ve uzaklaşmaya neden oldu, kültürel olarak olumsuzluk, İzmit’ten kaçmama neden oldu, İzmit’i tanıyamaz olduk; yabancılaşma, sokağa bile çıkmak istemiyoruz, önceden % 50’den fazlasını tanıdığım insanların şimdi % 5’ini bile tanımıyorum, yabancı olduk şehrimize, İzmitlilik ruhunu ötelediğinden eski dostluk süreci sekteye uğradı, daha kötü çevre, kalabalık oldu, bizi de başka yere göçe zorladı, yabancılaşma ve ahlâki değerler, işsizlik, insan kalitesi düştü, insanlar görüntü olarak rahatsız etmeye başladı, ilişkiler azaldı herkes kendi kabuğuna çekildi, yerel yönetimler göçe karşı gerekli hizmetleri artırmadı.”²⁵ Derneğin kuruluş amaçlarından biri de İzmit’in sorunlarına çözüm aramaktır. Aile üyeliği oranının yüksek olduğu ve dernek üyelerinin İzmit’e sahip çıkmak için aile fertlerini üye yaptıkları dernekte, İzmit’in sorunları arasında doğal olarak göç birinci sırada yer alır; gecekondulaşma, plansız yapılaşma, çevre sorunları ve güvenlik takip eden sorunları oluşturmaktadır.

Sonuç

Toplumsal dönüşüm süreçlerinde toplumsal yapıya şeklini veren unsurların hepsi aynı hızda bu değişimin içinde yer almazlar ve hatta yeni günlük yaşama ayak uyduramazlar. Hem-

24 12.06.2007 tarihinde mülakat yapılan üyelerden S.P., A.K., A.P. ve adının açıklanmasını istemeyen bir üyeden alınan bilgidir.

25 13.06.2007 tarihinde mülakat yapılan üyelerden E.M., F.Ö., A.M., N.G.

şehri dernekleri bir anlamda bu probleme bir yanıt olarak eski ile yeni toplumsal yapı arasında uyum sağlamayı kolaylaştıran tampon işlevini görmüşlerdir. İzmitliler Derneği de böyle bir toplumsal dönüşüm sürecinde ortaya çıkarak eski ve yeni arasında bağ kurmaya çalışmış; eski İzmit'in izini taşımayı sürdürürken değişim ve dönüşüm döneminde hemşehrilerine yön vermeyi amaçlamıştır. Başka bir ifade ile dernek, çok kısa bir süre içinde büyüyen ve toplumsal yapısı hızla değişen bir kentte yaşayanların; kendilerini ve kentlerini korumak içgüdüleriyle ortaya çıkmıştır. Bunu da kuruluş zamanlarından farklı olarak İzmit'te yaşayan herkesi "İzmitli" olarak kabul etmeye başlayarak ve dayanışma olgusunu her zaman birinci sıraya alarak yapmıştır. Kırk yıl önce böyle bir örgütlenmenin kurulmasını sağlayan göç, İzmit'te toplumsal yapının değişmesine neden olurken İzmit, üyelerinin çoğunluğunun çocukluğunun ve gençliğinin İzmit'inden farklı bir kente doğru evrilmiştir. Dernek son dönemlerine kadar yani dönüşümün kaçınılmaz olduğu kabul edilene kadar uzun yıllar bu değişimle başa çıkmanın yolu olarak görülmüştür. Ancak 2018'in İzmit'inde böyle bir toplumsal değişime yol açacak bir göç olgusundan söz etmek mümkün değildir. O halde "Genç İzmitliler Platformu" gibi benzer bir örgütlenmenin kurulmasına neden olan toplumsal değişim nedir? Bu sorunun yanıtlanması, hem Kocaeli hem de Türkiye sosyolojisindeki değişimlere ışık tutabilecek bir katkı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kurtoglu, Ayça (2005), "Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler", *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue N.2 - Hometown Organisations in Turkey, Url'si: <http://www.ejts.org/document375.htm>.

Kanbak, Ayşegül (2007), "İzmit Kentinin Dönüşüm Sürecinde Yaşanan Toplumsal Değişim ve İzmitliler Derneği", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tüzük ve Faaliyet Raporları

Kocaeli İzmitliler Derneği Ana Tüzüğü.

İzmitliler Derneği'nin 8.8.1977 tarihine ait faaliyet raporu.

İzmitliler Derneği'nin 28.08.1979 tarihindeki faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 28.08.1979 tarihindeki faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 25.12.1988 tarihindeki faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 1989-1990 yılları faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 1991 yılı faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği'nin 1992 yılı faaliyet raporu.
Kocaeli İzmitliler Derneği 2006 yılı faaliyet raporu.
İzmitliler Derneği genel kurul toplantı tutanakları.

İnternet

www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1366745/genc-izmitliler-platformu.(20.11.2017) www.demokratkocaeli.com/genc-izmitliler-platformu-kuruldu/ (20.11.2017).
www.ozgurkocaeli.com.tr/ak-parti-chp-ve-mhp-bu-platformda-35213h.htm. (20.11.2017).
<https://kocaelifikir.com/haberler/kent/genc-izmitliler-platformu-41plus41-yonetimini-belirledi-/4276>.(20.11.2017).
www.ozgurkocaeli.com.tr/genc-izmitliler-yonetimini-belirledi-337789h.htm. (20.11.2017).
www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/illere-gore-faal-dernekler.aspx.(12.12.2017).

Görüşmeler

S.P, A.K, N.G, A.P, E.M, F.Ö, E.Ö.

Dünden bugüne İzmit'te esnaf kültürü

MUSTAFA KÜPÇÜ

Esnaf bir ailenin çocuğuyum. Esnaf çocuğu, ayağa kalktığı andan itibaren yaşam mücadelesinin içindedir. Yalnızca çocuk da değil, esnaf eşi de işin içinde ve bu yükün altındadır.

1950'li yılların ortalarından itibaren İzmit'te esnaf kültürünün içinde yaşadım. Benim çocukluk ve gençlik yıllarımda İzmit esnafının yazılmamış bir anayasası ve bundan kaynaklanan bir “ortak kültürü” vardı. Esnafların yaşam biçimleri ve insan ilişkileri büyük ölçüde birbirine benzerdi. Bu nedenle esnaf aileler arasında akrabalıklar oluşurdu.

O yılların esnafı arasında “koşulsuz destek ve dayanışma” vardı. Komşu esnafa yeni ürün geldiğinde, yakın komşular da işe girer, kısa sürede ortalık toplanırdı. Esnaf, komşusundan borç isterse, “neden istiyorsun, ne zaman geri vereceksin?” gibi sorular sorulmazdı. Kendisinden borç istenen komşuda yeterli para yoksa o da diğer komşudan eksik olan kadar borç alır, borç isteyen komşusunu mahcup etmezdi. Senet, çek, kefil, imza yoktu; ama borcunu ödemeyen esnaf olmazdı. Nadiyen “ödeyemeyen” olsa da anlayışla karşılanır, “olduğu zaman verirsin, üzülme” diye teselli edilirdi. Ya da esnaf içinden nadiyen bir çürük elma çıkarsa, esnaf camiasından dışlanırdı.

Esnaf, yerleşik düzenin güven duyulan insanı olarak görü-

lürdü. Sosyal yardım çalışmalarında ilk katkılar esnaftan alınır-
dı. Bulunduğu çevrenin gözü kulağı olduğu için adresler ondan
sorulur, kişiler hakkında en sağlıklı bilgi esnaftan edinilirdi.

Esnaf, kendi reklamını kendisi yapardı

Esnaf, dükkânını sabah ezanıyla açar, dükkâna ilk adımını bes-
meleyle atar, bildiği bir duayı okur, Allah'tan bereket dilerdi.
Sonra, dükkânını baştan aşağı temizler, tezgâhını ya da rafla-
rını düzenler, temiz kıyafeti ve güler yüzüyle müşterisini kar-
şılardı. Çarşıya sonradan gelen esnaf önce gelenlere selam ve-
rir, “hayırlı işler” dilerdi. Müşteriye “kazık atmak” ayıp sayılır-
dı. Sadece ayıp değil, “günah ve haram” olarak görülürdü. “Es-
naf, kendi reklamını kendisi yapar” anlayışı yaygındı. Bir esnaf-
tan memnun kalan bir müşteri, o memnuniyetini yakın çevre-
sine en etkili şekilde yansıtırdu. Ya da müşterisini kıran, inci-
ten, üründen ya da fiyatından memnun olmayan bir müşteri de
o esnafın anti reklamını yapardı!

O yılların esnafıyla günümüz “kimi esnafını” kıyaslamak
için somut bir örnek verelim: Rahmetli büyükbabam, “Dışarıya
doğru süpürmeyin, dükkânın bereketini süpürürsünüz,” der-
di; oysa asıl amaç, dükkânın önündeki kaldırımdan geçen va-
tandaş rahatsız etmemekti. Bir de günümüz esnafını düşünün;
dokuz-on civarı, sabunlu suyla vitrin camı yıkıyor. “Temiz in-
san” diyeceksiniz; ama o sabunlu ve kirlenmiş su vitrin camın-
dan önce kaldırıma, sonra yol kenarına akıyor. Oradan geçen
bir vatandaş olsanız ne hissedersiniz?!

1950’li yıllarda İzmit’in nüfusu azdı. Sanki herkes birbiri-
ni tanırdı. Yollarda selamsız geçilmezdi. Esnaf, müşterisine bir
yakını gibi davranırdı; “Abla, teyze, anne, dayı, amca, evlat” di-
ye seslenirdi. Pazarlık da yapılırdı. Hatta kimi zaman, müşteri
dükkânı terk etmek üzereyken gönlü alınır, “müşteri kaybet-
memek” esas ilke olurdu. Komşusunu kötüleyen esnaf olamaz-
dı. Olursa, çevre esnafınca uyarılır ya da dışlanırdı. Komşusu-
na, müşterisine ilgisiz kalan, asık suratla bakan esnaf hoş gö-
rülmezdi.

Acısu Parkı'nın karşısındaki kalaycı (Çizim Muhammet Şengöz).

Paylaşma kültürü

Esnaf, esnafın iyi gününde de acılı gününde de en yakın dostuydu. Bir komşu yakını vefat etmişse, dükkânlar kapanır; “Cenazemiz var” yazısı ön cepheye asılır, komşu yalnız bırakılmazdı. Hastalıkta da ilk koşan esnaftı. Hele bir de düğün varsa, en güzel hediye komşu esnaf verirdi. Düğünlerde, ortaya çıkıp oynamayan esnaf olamazdı.

O yılların esnafında “paylaşma kültürü” egemendi. Tabii, o yıllarda doğa da bereketliydi. Denizimiz, nehirlerimiz, göllerimiz, toprağımız tertemizdi ve bereket kaynardı. Palamut bolluğunda, rahmetli amcam sabahtan başlayarak yoğun bir çalışma içine girer, palamutları tek tek ayıklar, ikiye böler, oluk tipi kiremitlere yerleştirir, üzerine acı biber ve kekik serperek ekmek fırınında pişirtir, bütün komşular bizim ardiyede toplanır, hep birlikte palamut yenirdi. Ramazan aylarında “içli pide” yarışı başlardı. Ballandıra ballandıra pide içi tarifleri verilirdi. Bayramlarda, aileden sonra ilk ziyaret edilenler komşu esnaflar olurdu. Yaşça küçük olanlar büyükleri ziyaret ederlerdi.

O yılların İzmit’inde İstiklâl Caddesi esnafından anımsadıklarım: Sakızcı Mümin (Özdönmez), Bakkal Ahmet Öztürk, Ayakkabıcı Abdullah Avşar, Kestaneci Mümin Amca, Çakmakçı Kenan (Baylık), Dönerci Adem (Gül), Manifaturacı Hasan Can ve oğlu Hatay Can, Kuşçu Yakup, Marangoz Kemal Kibar, Oyuncakçı Tanju, Çaycı İbrahim, Manifaturacı İhsan Uygun, Mobilyacı Mahmut Avşaroğlu, Nalbur Selahattin ve Rıdvan Umurdağ kardeşler, Topal İrfan (Özben), Bakkal Yakup Kan, Kalıpçılar, Gebeşler ve caddenin renkli siması “Hamal Yaşar” ile “Mareşal İbrahim” hemen aklıma gelen komşularımızdı.

“Ben bir süre yokum, göz kulak oluver”

İstiklâl Caddesi’nin “seyyar esnafı” da vardı; “Çingene Nuri”, “Kestaneci Mümin” ve “Dondurmacı Efe Dayı” ve diğerleri. Dükkânı olan esnaf bayramlarda dükkânını açmazdı; bu yüz-

den seyyar esnafın iş yapacağı asıl zaman bayram günleriydi. Onların bayramı, yaptıkları işe, kazandıkları paraya göre ölçülürdü. Sosyal güvenceleri de yoktu. Rahmetli babam, her bayram, mahalledeki büyüklerden sonra bu seyyar esnafı ziyarete götürürdü beni ve kardeşimi. Onlar da her bayram beklerlerdi bizleri. Dondurmacı Efe Dayı, ufak tefek, nur yüzlü ak sakallı bir adamdı. Kıyafetleri her zaman tertemizdi. Beyaz bir önlüğü vardı. Hele dondurması, harikaydı. Küçük bir el arabasında satarı dondurmasını. Bayramlarda o araba süslenir, cazibesi daha da artardı.

Çarşı esnafının öğle tatili yoktu. Çoğunun evinden, eşlerinin hazırladığı sıcak yemekleri çocukları getirirdi. İşte, bir esnaf çocuğu için bu bile bir işti. Çocuklar müşteriyle ilgilenirken, babalar da rahatça yemeklerini yerlerdi. Tabii, esnaf lokantaları da vardı. Örneğin; Dönerci Âdem Amca'nın döneri bir başka güzeldi. Esnaf çocuklarına torpilliydi porsiyonu.

Esnaf, öğle ya da cuma namazına gidecekse ya da bir resmî dairede işi varsa, dükkân girişine bir tabure koyar, komşusuna da; "Ben bir süre yokum, göz kulak oluver," derdi. Yaşlandığında, çoğu örnekte olduğu gibi çocuklarından biri işi devralırdı. Bu kişi genelde baba mesleğine ilgi duyan, dükkâna en çok gidip gelen, en çok deneyim sahibi olardı. Esnaf çocuğu, babasının dükkânı önünde simit satar, gazoz satar, hatta yaz aylarında niyet çektirir, hayatı tanır. Örneğin ben gazoz sattım. Ahşap bir fiçinin içine gazozlar konur, üstüne bir kalıp buz. Sonra, küçük bir tabureyle çökersin fiçinin başına, yavaş yavaş gazoz şişesini buz kalıbı üzerinde çevirirsin. Gazoz soğurken, çevrildiği yerde iz de bırakır. İlk gazozu satınca kaç tane satabileceğini, bir kasa bitmişse kaç kasa satacağının hayalini kurarsın. Arada bir iki gazoz kayar, patlar.

Esnaf ailesi

Esnaf, gelecekte sıkıntı çekmesin, hayatı öğrensın diye çocuğunu başka işlere verir; örneğin, komşu kahvede çıraklık yapar esnaf çocuğu. Ben, çay dağıtım işi de yaptım; ama çıraklık ve

kalfalıkta iş alanım eczacılıktı. En büyük keyfi de minibüs muavinliği yaparken yaşadım.

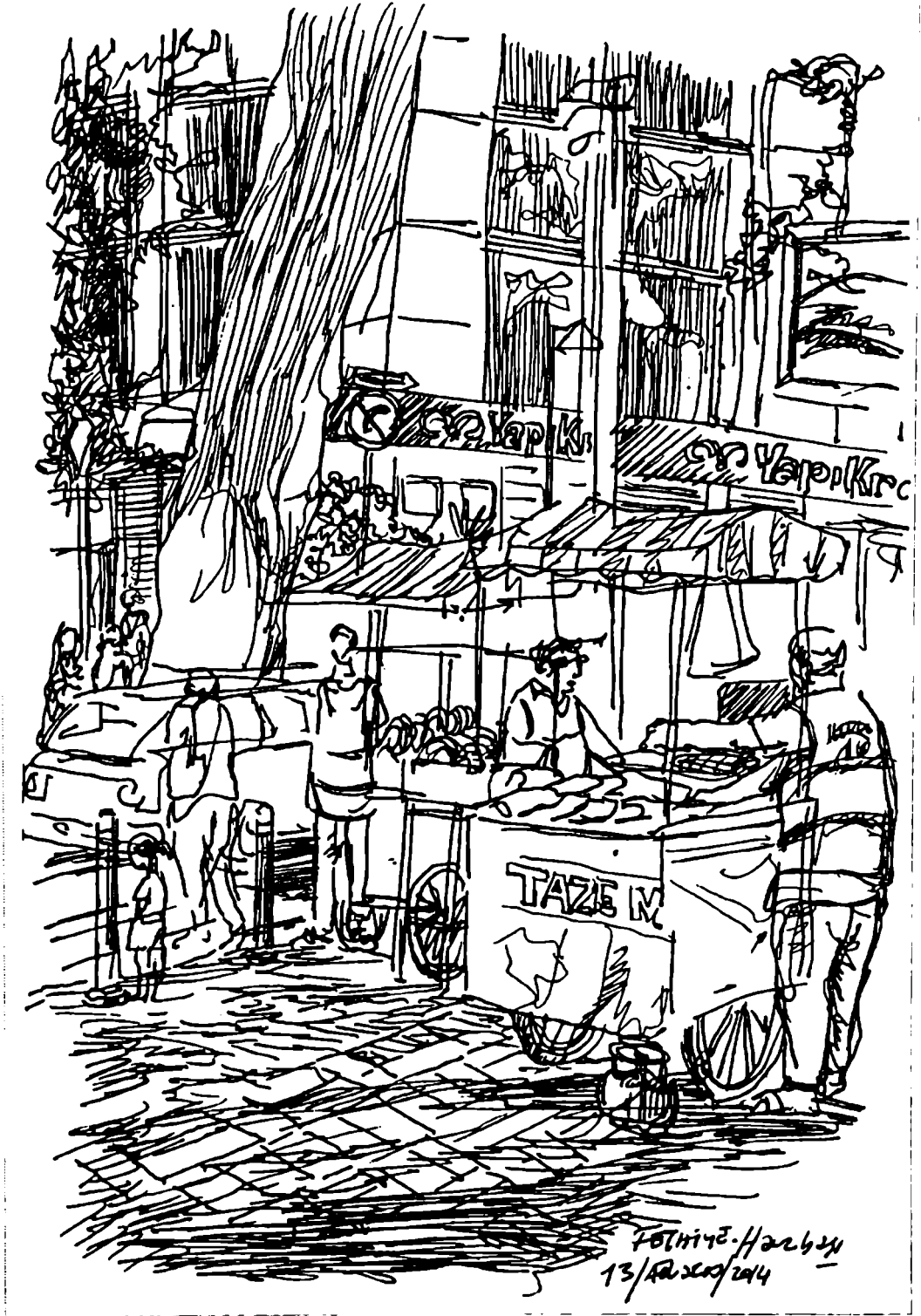
Baba esnaf ölünceye kadar dükkânına gidip gelirdi; çünkü yıllarca çalıştığı o caddede gençliğinin izleri, anıları, eski dostları vardır. Çarşının delisini bile özler emekli esnaf. Evde de “otorite” değişmiştir zaten!..

Gelelim esnaf eşlerine. Esnaf karısı, eşinin en büyük yardımcısıdır. Eve yorgun gelen eşine, sevdiği bir tabak yemeği sunabilmenin çabası içindedir. Çoğu esnaf eşi kendi özelinde “mutlu” değildir; çünkü yaşam boyu ekmek mücadelesi içinde olmuştur. Eşi gibi onun da tatili yoktur; örneğin; gazete kâğıtlarından kese kâğıdı yapar. Eşi manifatura-tuhafiye işinde ise evde kaşkol örür, dükkâna gönderir. Eşi hastaysa dükkânda tezgâhtarlık yapar. Kimi, eşiyle birlikte kışın ayazında, yazın sıcağında pazarcılık yapar. Konu komşu-akraba ziyaretleri kısıtlıdır esnaf eşlerinin. Üstelik sigortası ve eşi ölüp gitse yaşam güvencesi yoktur.

Pazarlar ve panayırlar

Pazarcı esnafının ayrı bir öyküsü vardır. Bilfiil pazarcılık yapmış bir esnaf çocuğuyum. Her pazarın ayrı bir özelliği vardır; örneğin Hereke pazarı sabah altıda hareketlenmeye başlar. Cumartesi günleri, Hereke Halı Fabrikası lojmanları arasında kurulurdu pazar. Lojman sakinleri nüfusun önemli bir kısmını oluştururdu; onlar da işe gitmeden pazar alışverişini yapmak isterlerdi. Öğleden sonra saat bir buçuk ikide pazar biterdi. Ama bu pazara yetişebilmek için, İzmit’ten sabah dört gibi kalkıp pazara gidecek malları kamyonete yüklemek ve en geç beş buçukta pazar yerinde olup tezgâhı açmak gerekirdi. Bu pazarın bir de kış koşullarında kar ya da sağanak yağmur altında açıldığını düşünün.

Esnafta geçim kaynaklarından biri de kasabalarda yılda bir kez, yaz aylarında 15-30 gün süreyle kurulan panayırlardı. Panayır esnafı, işinin türüne göre belli büyüklükte bir yer kiralar, o yeri düzenler, panayır süresince satmayı umut ettiği ürünleri stoklar ve özellikle geceleri alışveriş yapardı. Esnafta yatağı

Izmit çarşı (Çizim Muhammet Sengöz).

yorganı da oradaydı; çünkü malını korumak zorundaydı. Aniden gelen şiddetli bir yağmur ya da gündüzün yüksek sıcaklığı altında barınabilmek de kolay değildi.

İzmit'in İstiklâl Caddesi esnafının en büyük eğlencesi, İzmit'in delileriydi! O zamanlar çarşının ve caddenin en sevilen saf insanı "Maşukiyeli İsmail" idi. İsmail, her gün trenle Maşukiye'den İzmit'e gelir, İzmit'i cadde cadde gezerdi. En büyük takıntısı ise "Aile Bahçe Sineması" idi. "İsmail, Aile Bahçesi yanmış," diye takılırlar, o da "Yapma be abey, yanmasın!" diye ağlamaklı bir sesle karşılık verirdi.

Esnaflık zor zanaattır. Küçük sermayesi, bilfiil kendisinin ve çoğu zaman eşi ve çocuklarının bedelsiz emeğiyle geçimini sağlayan insandır esnaf. Tatili yoktur, geleceğe kaygıyla bakar. Bu nedenledir ki İzmit esnafının çocukları büyük ölçüde değişik meslekî alanlarda yüksek öğrenim görmüştür ve farklı işler yaparak yaşamlarını sürdürmektedir.

Bugün esnafın en büyük sorunu ekonomik alandaki yeniliklere uyum sağlayamamaktır. İzmit esnafı içinde ülke ve dünyadaki gelişmelere ve yeniliklere ayak uydurabilen ve başarılı olabilen az sayıdaki esnaf halen iş yaşamını sürdürmektedir; ancak büyük çoğunluğu ticarî yaşamdan silinmiştir.

Bu konuyu bir anı ile örneklemek istiyorum: 1972 yılıydı. Ankara'da üniversite öğrenimimin ikinci yılı. İktisat dersinde, hocamız Doç. Dr. Mehmet Selik bir derste; "Arkadaşlar, bugün çok uluslu sermayenin büyük mağazalar eliyle küçük esnafı yok edişini inceleyeceğiz," dediğinde önce şaşırmış, sonra büyük bir dikkatle dersi dinleyip notlar almıştım. İzmit'e dönüşümde bu konuyu İstiklâl Caddesi esnafı komşularımızla paylaştım. Çözüm olarak da "Birleşip büyük alışveriş merkezlerini sizler açmalısınız," dedim; ne var ki hiçbiri beni anlamadı. Kimi güldü, kimi "ideolojik olduğumu" söyledi. Ne bakkalı ne nalburu, ne ayakkabıcısı hiçbiri beni anlamadı. Sonra, çoğu yabancı sermayeli büyük AVM'ler ülkemizi sardı. On binlerce küçük esnaf işini, sermayesini, özgürlüğünü hatta ruh sağlığını yitirdi. Esnaf aileleri yoksullaştı... O eski esnaflık günleri de hayal oldu!

Bugünün koşullarında İzmit'te esnaflık yapmak hayli zordur. İzmit esnafı büyük risk altında ve sıkıntı içindedir, dükkân kiralaları yüksektir, eleman çalıştırmak zordur. AVM'lerle rekabet olanaksızdır. İzmit esnafı hâlâ, "birleşerek büyümek, rekabet gücünü yükseltmek" tercihini yapamamaktadır. İzmit'te her geçen gün küçük esnaf sayısı azalmakta, boş dükkân sayısı artmaktadır. Esnaf dayanışması ve "müşteri-esnaf güven endeksi" hızla düşmektedir. Velhasıl esnaf da müşterisi de mutsuzdur.

Bir esnaf çocuğu olarak çocukluk yıllarımdaki İzmit'i ve İzmit esnafını özlemle anıyorum.

Mekânlar, simgeler

“Kravatla değil atkıyla, parasıyla değil aşkıyla”: Kocaelispor Başkanı Bahri Yavuz’la söyleşi

TUNCAY BILECEN

Bahri Yavuz, Kocaelispor’un peş peşe ligden düştüğü, borçlarını, futbolcu paralarını ödeyemediği, idman yapacak saha, maçlara gidecek otobüs, kalacak otel bulamadığı; kelimenin tam anlamıyla battığı bir dönemde çocukluk hayalini gerçekleştirerek ateşten gömleği giydi ve kulübe başkan oldu. Yavuz’la sıradışı başkanlık öyküsünü ve Kocaelispor’u konuştuk.

• Kocaelispor sevginiz nasıl başladı?

– 6 yaşında... Eniştem Fevzi Caymaz hayatımı değiştiren önemli isimlerden biridir. Gençlik yıllarında Kocaelispor’da futbol oynamış, İzmit’te esnaflık yapıyor. Altı yaşında, sağ olsun kolumdan tutup maçlara götürmeye başladı. Benim de aile içinde ona karşı özel bir sevgim vardı. O dönem için ailemde başka bir Kocaelisporlu yok, babam da dâhil. Yaklaşık 5-6 yıl belki biraz daha fazla hiç usanmadan bıkmadan her pazar geldi, sabah evden aldı, maça götürdü beni. Maçtan çıktık, yemek yedik, yemekten çıktık tekrar işyerine gittik. 12-13 yaşlarında ben bir an önce beni alsın duygusuna varmışım, stadın havasını soluyunca erken yaşta. Başka takımda gözümüz de olmadı; kulağımız da olmadı o yüzden. Tahmin ediyorum, 1986 yılıydı, küme düştüğümüz yıl. Deplasmana hiç gidememiştim, yaşımdan do-

layı beni götürmüyorlardı. Kocaelispor'un çok önemli bir maçı vardı. Ligin son maçını Fenerbahçe'yle oynayacaktık, eğer bir puan alırsak kümede kalıyoruz. Arkamızdan gelen takımın yüzde doksan dokuz kazanacağı bir maçtı. Yenersek zaten kalıyoruz, yenilirse küme düşeceğiz. Enişteme söyledim. Eniştem götürmek istemedi tehlikeli olur diye. Bir hafta yalvardım babama. Baktı ki vazgeçmeyeceğim, annemin de ricasıyla, "tamam," dedi aldı götürdü. Belki de o gün bu sevginin daha da kemikleştiği bir gün oldu. Biz Fenerbahçe stadında yetmişinci dakikaya kadar 1-0 öndeydik. Yetmişinci dakikadan sonra iki tane gol yedik. Yenildik. Arkamızdan gelen takım da kazandı. Küme düştük. Herhalde o yaşa kadar hatta uzun bir süre hayatımın en büyük travması bu olay oldu. İstanbul'da stat çıkışından İzmit'in girişine kadar hiç aralıksız ağladım. En son babam dayanamadı, "yeter artık," dedi, "dayak yiyeceksin," gayet sert bir şekilde. Onun korkusuyla susmuştum, eyvah babam bana gerçekten kızdı diye. O enteresan bir şey yarattı bende. Daha da pekişti duygu. Hatta uzun yıllar şunu da söyledim: "Sokakta iki kişi masa tenisi oynasın, birisinin üzerinde Fenerbahçe forması olsun, karşısındakini tanımayayım, önemli değil, Fenerbahçeli olan kaybetsin diye dua ederim." Böyle bir duygu da oluştu. 13-14 yaşından sonra Kocaeli Anadolu Lisesi'nde okurken arkadaşlarımla gitmeye başladım maçlara. Stat okula da yakındı. Herhalde 20-21 yaşma kadar İzmit'te maç kaçırmamışımdır, o derece... Deplasman biraz daha azdı; o zaman hem yaş ufak hem de bütün ülkenin tanıdığı sıkıntılı bir taraftar grubunun olması yüzünden. Belki tasvip etmediğimiz; ama ülkenin gerçeğiyle de örtüşen bir taraftar grubu vardı. O yüzden deplasmanlar bizim yaşımız için zordu. 20 yaşından sonra hem üniversite okuyup hem de ticaret yaparak kendi paramı kazanmaya başladım. Deplasmanlara da gitmeye başladık arkadaşlarımızla birlikte. Bu arada atladım; 18 yaşında doğum günümde ben babama sordum bu soruyu, "ben bu kulübe 41 yaşında başkan olabilir miyim baba?" diye. Hayal o zaman başlamıştı aslında. O da "çalışırsan, emek verirsen niye olmasın?" demişti. O vakitler ehliyet almak çok kıymetliydi. Bütün arkadaşlarım koştura koştura eh-

Kocaelispor Başkanı Bahri Yavuz.

liyet almaya giderken, ben Kocaelispor kulübüne gidip üye oldum, 18 yaşımı doldurduğum gün. Basınla da paylaştım zaten. Üyelik kartımı çıkarıp gösterdim başkan olduktan sonra.

• *O dönemler Kocaelispor çok iyi durumdaydı.*

– Çok özel yıllar bir kere. Kocaelispor o tarihte insanların etrafında en çok birleştiği, şehrin en büyük sosyal olgusu. Tribünler her zaman salkım saçak dolu... Şehrin içinden insanların koştura koştura maça gittiği yıllar... Özellikle 90-91, 92-93 sezonlarında ülkede isminin en çok duyulduğu yıllardır Kocaelispor'un... O yıllar, 18-19 yaşlarında olduğumuz dönem, bizim kendimizi en iyi ifade ettiğimiz, en çok arkasında durduğumuz, en coşkulu olduğumuz dönemdi. 1994'te babam yönetici oldu Kocaelispor'da. Büyükşehir Belediyesi'nde meclis üyesiydi, SHP'nin de ikinci başkanıydı. Kocaelispor'da yöneticilik görevi teklifi gelince, "iki yerde görevim var zaten kabul edemem," dedi. Bir hafta yalvardım babama, "Kocaelispor'da yöneticiliği nasıl kabul etmezsin? Nasıl kabul etmezsin?" Onun da geçmişinden bir Fenerbahçelilik var. Sağ olsun, kabul etti. Sefa

Bey'le birlikte uzun bir süre görev yaptılar. Tahmin ediyorum 8-9 sene görev yaptı. Mali asbaşkanlık yaptı. Federasyon temsilcisi oldu. En güzel yıllarını yaşadılar, diyebiliriz. Avrupa kupalarına gittiler, 2 federasyon kupası kazandılar. Takımın Süper Lig'de şampiyonluğa oynadığı yılları yaşadılar. Ona takılıyorum zaman zaman "sefasını sürmek size, cefasını çekmek bize kaldı," diye; ama gerçekten şehrin en çok arkalarında durduğu, en coşkuyu yaşadığı yılları onlar yaşadılar. Tabii o dönemki yönetimin de bir başarısıdır bu, şehrin sahip çıkması kadar.

Bizim o dönem çok kızdığımız, hep dillendirdiğimiz ama sesimizin duyulmadığı, kabul görmeyen bir şey vardı; bu kadar imkânlar var, bu kulübün ayaklarının yere basması lazım. Sefa Bey, evet belediye başkanıydı. Çok ciddi ekonomik kazanımlar sağlıyordu bu sayede; ama kulübün maalesef mevcut tesisi dışında gelir getirecek herhangi gayrimenkulü, uzun yıllar devam ettirecek bir altyapısı yoktu. O yıllarda biz taraftar olarak bunları dile getirmeye çalıştık; fakat hem kulüp gerçekten başarılı olduğu için hem biliyorsunuz bizim ülkemizde günlük başarı uzun vadeli planlardan çok daha önemli geldiği için çok fazla sesimiz duyulmadı, çok fazla da önemsenmedik. O günlerde söylediklerimiz sonrasında başımıza geleceklerin habercisiydi.

2002 yılında sanırım en son federasyon kupasını aldık. Sefa Bey milletvekili oldu. Kulüp başkanlığını bıraktı. Yönetim değişti. Büyükşehir Belediye Başkanı Hikmet Erenkaya devam etti. Daha sonra o da bıraktı. AK Parti iktidar oldu. Doğal olarak siyasetteki erki kaybeden Kocaelispor'u da bıraktı. Ve ondan sonra Kocaelispor'un maalesef anlatmayı hiç istemediğimiz kötü dönemi başlamış oldu. 3-4 yıl bir yerlere gitti geldi, dalgalanma yaşadı. Bizim gerçek çöküşümüzün başlangıcı 2007-2008 sezonunda 1. Lig'den Süper Lig'e çıktığımız İzmir'deki Altay maçıyla oldu. O gün İzmir'de takriben 10-12 bin Kocaelispor taraftarı vardı. Harika bir gündü, muhteşem bir gündü Kocaelispor adına, ama iddia ediyorum Kocaelispor tarihinin en kötü günüdür. 24 Nisan 1966 bu kulübün kuruluş tarihidir. O gün de bu kulübün battığı gündür.

- *Neden?*

– Türkiye’de birçok şehir kulübü süreç içinde küme düştü. Süper Lig’den, 1. Lig’e 2. Lig’e, 2.’den 3’e, Eskişehir gibi amattöre... Biz sadece küme düşmedik biz maalesef paramparça olduk. İnanılmaz rakamlarla borçlandık. İnanılmaz işler yaptık. Serhan Gürkan dönemi idi. Ondan sonra gelen bütün yönetimler de –birkaçını ayırmak lazım– ama hep ülke çapında olumsuzluklarla anıldık. Sahte paralarla kulübe başkan olmaya gelen insanlar oldu. Açlık grevleri oldu. Futbolcular tost mu yiyor, yemek mi yiyor? Otobüsle deplasmana gidiyor. Oteller Kocaelispor’u almıyor. Spor malzemeleri satan firmalar spor malzemesi vermiyor. Konaklamaya gidilen otel ödemeyi almadan oyuncularını içeriye sokmuyor. Yöneticilerimiz yargılandı. Cezaevine girenler oldu. Zimmetten yargılananlar oldu. Hâlâ davası devam eden yöneticilerimiz bulunuyor. İnanılmaz şeyler yaşadık. Acı ama biz bunu 2008’de çok yüksek sesle söyledik. Hem yaşımız hem şehirdeki konumumuz farklılaşmıştı. “Felakete gidiyoruz, uçuruma gidiyoruz. Bir günlük kazanç için bir markayı darmadağın etmeye gidiyoruz.” Hatta biz bunu tribünlerde söylediğimiz zaman mevcut yapının beraber hareket ettiği o nobran yapı tarafından taraftarımızın tehdit edildiği günler oldu.

2008’den sonra yaşananlar Kocaelispor’un tarihi açısından son derece önemlidir. Bütün kongre konuşmalarımda buna değiniyorum. Üç buçuk yıl içinde üç kongre oldu hepsinde de aynı şekilde anlattım. Unutulmaması gerekiyor; çünkü unutulduğu gün bu şehrin başına geleceklerin tekrar başlayacağı gündür. Bizim oyuncularımız tost yiyecek para bulamadı, bizim oyuncularımız konaklayacak otel bulamadı, bizim oyuncularımız 20 saatlik yolu otobüsle gitti. 2011-2012 sezonunda transfer yasağımız var. Oyuncularımızın hepsi doğal olarak bıraktı gitti. Orhan Görsen eski kaptanımız, bir ümit de olsa kapanmaması için dedi ki “yapacak bir şey yok. Hiç olmazsa kapisına kilit vurulmasın. Biz 16-17 yaşında çocuklarla Kocaelispor’u sahaya çıkaralım. Gelecek için bir ümit ışığı olsun.” Biz de o mücadelede Orhan Kaptan’a ciddi destek olduk; her an-

lamda, hem maddi hem manevi. O sene biz 34 ma oynadık, tahmin ediyorum. 25-26'sını izlemişimdir. En kötü maımız 4-0, 5-0 bitti. Biz o sene yanlış hatırlamıyorsam 134 gol yedik. İnanılmaz kötü günler geçirdik. İzmit'te Yeni Malatyaspor'a 9-0 yenildik, Turgutluspor'a 8-1 yenildik, 7-0 yenildik, 7-1 yenildik. O ocukların çaresizce sahada nasıl mücadele ettiği, nasıl didiştiği gözümüzün önünde; ama ne vazgeçtik ne geri durduk. Yeni Malatya maçında çok iyi hatırlıyorum; 65. dakikada Yeni Malatyaspor'un hocası Ali Güneş'ti, yedek kulübesinin arkasına arkadaşlarımla geldim. "Ne istiyorsunuz bu çocuklardan? Bırakın şerefiyle, namusuyla futbolcu olmaya çalışıyorlar. Niye eziyorsunuz? Ne kazandıracak size bu?" dedim ve Ali Güneş sahadaki futbolcularına "yeter," dedi. Bunları yaşadık. 2007-2008'de hadi bir akşam, hadi bir ay, hadi bir sene tadacağımız bir mutluluk için 10 senedir ile çekiyoruz ve daha da ne kadar çekeceğimiz belli değil. 3. Lig'deyiz, en iyi ihtimalle –biz yaparız demiyorum– ama en iyi ihtimalle kulüp 3-4 sene sonra o günkü noktaya gelebilecek.

Bizim insanımız kahraman bakkalı seviyor ama alışverişini süpermarketten yapıyor. Bizim insanımız gly seviyor. Kulüp başkanı olduktan sonra bunu daha da iyi anladım. Yönetici basiretli olmak zorunda, kulüp başkanı basiretli olmak zorunda. Popülist kültürün istediğini yapmakla yükümlü değil, doğruyu yapmakla yükümlü. O günü değil yarını düşünmekle yükümlü. Kulüp başkanı olduktan sonra bir şeye daha şahit oldum; var ya bizim atasözümüz "şeyh uçmaz, mürit uçurur" diye. O zaman "havaalanına üç bin kişi gidiyor diye bunu yapma," diyorduk kulüp başkanına. Süreç içinde şunu gördük ki kulüp başkanı havaalanına üç beş bin kişi gidiyor diye bunu yapıyor aslında. Son kongre konuşmasında "bizi g maymunu yapmayın," dedim. Çünkü böyle oluyor bir zaman sonra, sizin egonuzu –var veya yok– bir yere taşıyor insanlar. O taşıma da sizi geldiğinizden başka bir insan haline getiriyor. Siz hayal etmiyorsanız bile bunu o havaalanına üç beş bin kişinin geleceğini biliyorsunuz ya, büyük başkan lafını duyacaksınız ya, o lafı duymak için yapıyorsunuz bazı şeyleri. Vazgeemiyorsu-

nuz. O kokain gibi, uyuşturucu gibi giriyor bütün vücudunuza, bütün kılcal damarlarınıza işliyor ve onsuz yaşayamamaya başlıyorsunuz. Ülkede aslında insanların koltuğunu bırakmasından mustaribiz ya, sebebi biziz aslında. Bizim insanımız yapıyor bunu. Tabii ki suçlanacak kişi taraf tar değil, bizim bu farkındalığı oluşturmamız gerekiyor. Gönül istiyor ki böyle bir bilinç oluşsun, böyle bir kültür oluşsun. Bu, tamamen kurumsal kültürle ilgili bir şey. Üç buçuk yıldır her seferinde söylüyoruz.

Bahri Yavuz oğluyla.

- *Siz kulübe sponsor da oldunuz.*

– Babam kulüpte yöneticiyken, Bursa'daki federasyon kupası finalinde takımın deplasman sponsoru olmuştuk. Muhtemem bir gündü benim için. Bursa'da 4-0 kazandık geldik. Hep bir gün sahaya reklam verebilir miyim hayalim vardı. O kadar büyük ki Kocaelispor, Tüpraşlar, Koç Holdingler, Arçelikler... Forma reklamını da hayal ediyordum. Bir gün olur mu acaba diye ama hayalim şöyleydi: –Burası benim için dokunaklı– Hayalimde Kocaelispor aynı yerde, benim görmeyi arzuladığım yerde. Benim firmam da bir yere gitmiş, o büyüyen firma Kocaelispor'un göğüs reklamı olarak var olmuş. Ama bize şöyle kısmet oldu: Hiç kimse Kocaelispor'a reklam vermeyi kabul etmezken, boş çıkmasını yediremediğim için bizim o küçük firmamız forma sponsoru oldu. İşte 2010-2011'de, tribünde 35 kişi olduğumuz, İsmet Paşa Stadi'nin 3 tribününün bütün bir sene açılmadığı dönemde benim firmamın forma reklamıyla çıktı Kocaelispor sahaya. Ben onu görünce ağlarım diye

düşünüyordum on sene önce. Ağladım. Ama düşündüğüm gibi mutluluktan değil kahrolduğum için ağladım.

2013'ün sonunda takım 3. Lig'den amatöre düştü. O zamana kadar hep şöyleydi; her yönetime kendi ölçülerim çerçevesinde ciddi ekonomik destek verdim. O dönemki başkanlarımızın hepsi yaşıyor. Allah hepsine uzun ömür versin. Hepsi de şahit. Bu arada 2003'te evlenmeden önce eşime şart demeyim ama bir anekdotum var, onu da paylaşayım. Benden üç şeyle ilgili olarak fedakârlık istemeyeceksin demiştim. Birincisi annem, babam, kardeşlerim; ikincisi işim, üçüncüsü de Kocaelispor. "İkisini anladım, üçüncüyü anlayamadım," demişti. "Onu da zaman içinde anlarsın," demiştim. 2013 sonunda dönülmez akşamın ufkuna geldiğimizi anlayınca, yine transfer yaşıyoruz var, amatör lige düştük, kulübün kadrolu 32 oyuncusu var. Son beş ay 2013'ün şartlarında söylüyorum 1.000 lira olan maaşlarını alamamışlar. Hepsi serbest kalıyor. Kulüp, oyuncusuz kalıyor, amatöre düşüyor. Siyaset, Kocaeli Birlikspor diye bir kulüp kurmuş. Oraya muazzam bir destek verecek ve bizim kapanmamızı bekleyecek. Ünlü bir akbaba fotoğrafı vardır, Pulitzer ödülü almış. Ben o fotoğrafla başladım hikâyeye... "Ölmemizi bekliyorlar," dedim. Aynen bunu söyledim. Hiçbir zaman siyasetten çekinmedim bu konuda.

• *Mevcut siyasî irade Sefa Sirmen'in takımı olarak mı gördü Kocaelispor'u?*

– Bizim zaten Sefa Bey'in yönetimine ilişkin de eleştirimiz şuydu: "Bu işin siyaset dışında kalması gerekiyor," diyorduk ısrarla. O CHP'li, bu AK Partili değil. Bu işin siyaset dışı kalması gerekiyor. Bu bir sivil toplum örgütü. Sivil toplum örgütü ülkenin olmazsa olmazlarının arkasında duracak. Tabii ki Mustafa Kemal'in arkasında duracak, tabii ki Türk bayrağının arkasında duracak; ama siyasî olarak insanları bölebileceğin değil birleştirebileceğin bir yer. Biz bu duyguyla yönetmeliyiz iddiamız vardı. Evet, doğru Sefa Bey uzun yıllar yönetti. Başarılı oldu. Bu sayede bütün ülke tanıdı onu. Aslında fazlasıyla karşılığını aldı kulüpten bu anlamda verdiğinin. Geldiğimiz noktada, evet, Se-

fa Sirmen'in kulübü, CHP'nin kulübü gibi bir intiba bıraktı. Bir de o dönem bizim Hodrimeydan taraftar grubumuz çok stratejik bir hata yaptı. Sefa Bey kulübü bıraktıktan sonra aslında AK Parti ciddi destek oldu. 2009'da Sefa Bey döndü İzmit belediye başkanlığına aday oldu. Aday olduktan sonra taraftar grubu tekrar Sefa Bey'in arkasına geçince AK Parti şöyle düşündü: Bu bunun ilk aşkıydı, unutmuyorlar. Hiçbir zaman unutmayacaklar. Burası hiçbir zaman bizim olmayacak. Bakın yine aynı yere geliyor konu aslında. Burası birilerinin olacak bir yer değil. Burası benim çocukluğum, hayallerim, burası benim gençliğim. Benim İzmit'te oturduğum evle, şirketim dışında en çok gittiğim yer İsmet Paşa Stadi. İnsanların alışkanlıkları vardır ya, kahve, restoran. Hiçbiri değil, en çok gittiğim yer İsmet Paşa Stadi. 500'den fazla maçını izlemişim Kocaelispor'un. Şimdi sen benim çocukluğumu, gençliğimi, hayallerimi, bu kadar çok emek, bu kadar çok zaman verdiğim bir yapıya nasıl birine ait dersin? Biz bunu anlatmaya çalıştık yıllarca insanlara; ama maalesef siyaset böyle bir yapı. Her yeri yönetmek, her yerden pay almak, her yerden paye almak istiyorlar. Eğer bir emek, bir destek vereceklerse o desteğin mutlaka bir karşılığı olsun istiyorlar siyaseten. Biz ona da ilk günden beri "hayır" dedik. Karşı çıktık. Dolayısıyla AK Parti o dönem belki kendi içinde haklıdır. "Sefa Bey, taraftara destek veriyor. Ee demek ki ben bu kadar destek olduğum halde kulüp hiçbir zaman benim olmayacak," dedi. Cümle doğru değil. Evet, senin olmayacak. Burası öyle bir yapı değil ama ülkede maalesef böyle yaşanıyor süreçler. Dolayısıyla AK Parti, "bu iş böyle olmayacak, başka bir kulübe destek verelim," dedi. "Bu kulübün borcu harcı bitmez, bu kulübün derdi bitmez, bitse de bizim olmayacak."

• *Başkan olduktan sonra sizin de siyasete gireceğinizi düşünenler oldu mu?*

– Biz başkan olduktan sonra bize üç hafta devam edemezsiniz, üç ay devam edemezsiniz, niye yapıyorsunuz bunu? Ne amacınız var, ne ajandanız var? Ne hayaliniz var? Devamlı şunu yakıştırdılar: Burada bir şeyler yapacak, sonra siyaset yapacak. Anlatamadım. Bunu anlatmaya çalıştım. Arkadaşlar ben

kulüpte çocukluğumu, gençliğimi yaşadım. O stattan İzmit'e 20 kere, 30 kere yürüyerek, şarkı söyleyerek geldim. O kadar çok şey yaşadım ki ben bu kulüple... Türkiye'nin 6 şehrinde akrabalarımız var bizim. Ben başkan olana kadar 51 şehir gezmiştim, 45'i Kocaelispor sayesinde. Şimdi siz bunu benim hayatımdan nasıl çıkartabilirsiniz ki? Sen bunu benim hayatımdan başka bir amaca tahvil ederek çıkartabileceğimi düşünüyorsun. Yarın belediye başkanı mı olacaksın? Yarın milletvekili mi olacaksın? Hayır, asla böyle bir ajandamız olmadı. Siyasiler bunu iki sene kabul etmediler, iki senenin sonunda, "evet ya, galiba bu deli," dediler. Hâlâ biliyorum ki bilinçaltılarında siyaset yapabilir tehdidi duruyor; çünkü oradan beslenen insan hep orayı hayal eder. Kendi dünyaları, kendi fotoğrafları, o objektifi gördüğü için devamlı dünyayı da o objektiften görüyorlar.

2010'da o kötü seneler başladı, 7 yiyoruz, 8 yiyoruz, her maç mağlubiyet, her maç mağlubiyet. Israr ediyorum yine de. Çocukları alıp götürüyorum. Forma yaptırıp dağıttım. Oturduğum sitede 20-30 çocuğu arabalara doldurup maçlara götürdüm. Vazgeçmeyeceğiz, devam edeceğiz. Çocuğumun o statta kulaklarını tıkadım ben. Okuma yazması yoktu. Anonsları duymasın diye kulaklarını tıkadım. Oğlum okuma yazma öğrendikten sonra günlerce sordu: "Baba, Kocaelispor'u neden hiçbir gazete yazmıyor? Niye biz hiç televizyona çıkmıyoruz?" O endüstriyel futbolun bahsettiğimiz baskısını, gücünü, rezilliğini, eziyetini ben inanmıyorum bu ülkede benim kadar kimse yaşamamıştır. Ben bunu oğluma anlatamadım iki sene. Ne kulaklarını tıkadığımda anlatabildim, ne de bir gazetede bir habermizin olmamasını, bir televizyonda bizden söz edilmemesini anlatamadım. Eşim her küme düştüğümüzde "yeter artık çıkar hayatından, eritiyor seni, çürütüyor, devamlı mutsuzluk veriyor sana," dedi. "Biz bunu konuşmuştuk seninle," dedim. "Hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğiz, devam edeceğiz."

Barselona'ya gittim. Samrım 2012 idi. Kocaelispor formasıyla farklı yerlerde fotoğraflar çekirdim. Nou Camp'taki stat turunda formayı giydim, en üst tribünde locaya çıktım. Eşimden fotoğrafımı çekmesini istedim. Sosyal medya sayfamda hâlâ du-

Bahri Yavuz çocukların tribüne çekilmesi için olağanüstü bir çaba harcıyor.

ruyor. “Bir gün bu tribünden Kocaelisporumuzu izlemek” yazdım. Takım paramparça, küme düşmüş devamlı. Bir sürü arkadaşım bir sürü şey yazdı altına. Kocaelisporlu arkadaşlarım da yazdı, farklı şehirlerden arkadaşlarım da yazdı. “Hayal görüyorsun,” diyen de oldu. “Dalga geçiyorsun,” diyen de oldu. O gün de aynıydı duygum. “Biz kaplumbağa gibi varamayız ama yolunda ölürüz. Ben bu sevdayla bunun için mücadele edeceğim, bunun için devam edeceğim,” dedim.

• *Öncelikli mesele kulübün borçlarının kapatılması mıydı?*

– 2013 sonunda küme düşünce, burası benim için kırılma noktasıdır. Toplumsal bir olgudur aslında dilenciye para vermek. Hiçbirimiz dilenciye sevdiğimiz ya da kurtulmasını istedi-

ğimiz için ona para vermeyiz. Vicdanımızda çok iyi insan olduğumuza kendimizi inandırmak için para veririz. Lanet bir duygudur ama böyledir. O verilen paranın o insana bir çare olmadığı bilmemize rağmen kendimizi kandırırız; çünkü insanoğlunun yeryüzünde en kolay kandırabileceği kişi kendisidir. Biz dilenciye para verirken şunu yaşarız, ben verdim, ben vicdanlı, iyi insanım herkes versin kurtulsun. Ama gel iş ver, gel emek ver, hayır. Dedim ki 2013'ün sonunda yanlış yapıyorum galiba, kendimi de çok sevdiğim kulübü de kandırmaya çalışıyorum; 3 sene önce 100 bin lira verdim, 2 sene önce 150 bin lira verdim, 1 sene önce 200 bin lira verdim. Herkes verse kurtulacak. Para vererek kurtarabileceğimizi düşündüm ki emek de veriyordum. Çocuğumu götürüyordum, çevremi götürüyordum, dep-lasmana gidiyordum, İzmit'te maçlara gidiyordum, forma dağıtıyordum, atkı dağıtıyordum, etkinliklerine katılıyordum, her platformda sesimi yükseltmeye çalışıyordum, siyasete karşı, siyasetin yanında, hiç fark etmez. Dedim ki kendi kendime, hatta yatıyorsun. Bizim Türk filmlerinde çok ulvî bir sahne vardır. Genelde Hulusi Kentmen oynar. Baba zengin, fabrikatör aileye zaman ayıramıyor. Çocuk züppe zengin, inanılmaz hayta, orada burada geziyor. Bir zaman sonra hayırsız evlat oluyor, babaya karşı çıkıyor, anneyle didişmeye başlıyor. Baba dert yanıyor eşine, "bu ne istediye yaptık," diyor. "En iyi okulda okuttuk," diyor, "en iyi arabayı aldık," diyor. "Ne istediye yaptık, niye böyle hayırsız oldu evladımız?" diyor. Yukarıdan yüce bir ses geliyor, "sen ona gönlünü vermedin, emek vermedin," diyor. Ben bu ikisini birleştirip küme düştüğümüz gün, amatöre düştüğümüz gün, eşime gittim. "Kulüp başkanı olacağım," dedim. O da o gün benim ona "bitti artık," diyeceğimi düşünerek hazırlamış kendisini. "Hayır, bitmedi, bugün başladı," dedim. O gün de yıllardır evimde sakladığım bir defterim var. Aklıma geldikçe Kocaelispor'la ilgili notlar alıyorum. Kongrede söylemiştim 140 küsur madde var içinde, bunları yapmalı, bunları yapmamalı diye. "Defteri bugün açacağız hangi maddeden başlayacağımıza bakacağız," dedim. Eşim, çok şaşırdı; çünkü hâlâ kafamda bitirebileceğimi düşünüyordu.

O gün arkadaşlarımla tekrar konuşmaya başladım. Bir yol haritası çıkardık. Şuna çok inandım hâlâ da inanıyorum: Robert Bosch'un lafı ama onun üzerinden söylemiyorum, insanoglunun hayatında gerçekten edinilebilecek en zor, kaybedilmesi en kolay şey güvendir. Kocaelispor'un son 8-10 senede kaybettiği ve zor kazanacağı şeyin güven olduğunu biliyordum. O yüzden ilk röportajımda çoban ateşi niyetiyle 19 Mayıs'ta basın açıklaması yaptım, bu da bizim kurtuluş savaşımızdır diye. Yaklaşık yirmiye yakın basın mensubu vardı. Genç Kocaelililer Derneği'nde düzenlenen toplantıda, ben kendi derdimi anlattım, soru cevaba geçtik. "Nasıl çözeceksiniz Kocaelispor'un para derdini?" dediler. "Kocaelispor'un derdi para değil," dedim. Bütün basın mensupları şöyle bana doğru dönüp baktılar, delirdi bu diye düşündüler herhalde. Kulübün 100 küsur milyon borcu var. Amatöre düşmüş, sıfır lira gelir, her yer hacizli, otobüsü yok, tesisi yok, kulüp binası yok. Sıfır. "Kocaelispor'un derdi para değil güven," dedim. Bunu *Özgür Kocaeli* gazetesi manşet yaptı ertesi gün. Çok doğru tespit yaptığımdan adım gibi emindim. Biz güveni tesis ettikçe, şehir de arkamızdan gelmeye başladı. Hayatımda ilk iki sene verdiğim emeği bir kere daha verirsem, abartı yok fiziksel olarak vücudum dayanmaz, ölürüm büyük ihtimalle. Gerçekten insanüstü çalıştık yönetici arkadaşlarımla birlikte. Ben başkan olduğumda sosyal medyada 400 arkadaşım vardı; eş, dost, arkadaş... Dört buçuk ayın sonunda 5.000 kişi olmuştu. Her gece üçte yatıp sabah yedide kalkıyordum. O 5.000 kişinin 3.500'ü ile birbir mesajlaştım ilk sene. Hepsine yalvardım. "Çocuklarınızı alın stada gelin, arkadaşınızı alın stada gelin, simitçinin çocuğunu alın stada gelin, komşunuzun çocuğunu alın stada gelin." Şöyle bir şansımız vardı. Amatör kümedeydik. Disiplin kuralları biraz daha esnek. O yüzden biz muazzam bir enerji yakaladık. Kadın, çocuk, erkek tribünler dolmaya başladı. 3.500 kişiyle sabahlara kadar mesajlaştım. Dört buçuk ayda 15 kilo verdim. Doğduğumdan beri İzmit'te yaşıyorum, bu şehre âşığım. Yılda 15 bin kilometre yaparım arabayla, ilk senenin sonunda 60 bin kilometre yapmıştım. 100'den fazla sivil toplum örgütü

gezdim, 20'den fazla okulda konuşma yaptım, 30'dan fazla kahvede konuşma yaptım, sendikalar, kooperatifler, birlikler, çağrıldığımız ya da çağrılmadığımız her yere gittik, anlattık. Her yere dokunduk.

Kocaeli Eğitim Vakfı (KEV) ile ilgili bir projemiz vardı. Babam da bu arada KEV üyesi. İlk kongre konuşmamda bilerek çok iddialı bir şey söyledim. O gün hem tepkiyi ölçmek hem de şehirdeki gerçek duyguyu almış oldum onu söyleyerek. "KEV üzerindeki arazi Kocaelispor'un arazisidir. Bundan bir gün vazgeçersem, beni hain olmakla suçlayabilirsiniz. Ananızın ak sü-tü gibi helaldir," dedim. Hain kelimesini özellikle kullandım, çünkü süreç içinde neler yaşayacağımızı bildiğimiz için kendimizi de bağlamak istedim. Çok da doğru yapmışım. Gerçekten inanılmaz bir baskı, inanılmaz bir pres yedik o konuda; ama geri adım atmadık. Kulübün idarî binası, tesisi, otobüsü hiçbir şeyi olmadığı için ilk senemizde 13-14 ayrı idman sahasında idman yaptık. Eski yıllarda Kordsa, Pakmaya, Ansa gibi fabrikaların sahalarında idman yapardı takım. Ben o idmanları izlemeye giderdim. Metin Tekin bizim paf takım oyuncumuzdu, Metin Abi. Babası avukat, aile dostumuz bizim. Onunla birlikte kale-nin arkasında top oynuyordum. O yıllara döndü kulüp. Hiçbir şeyi olmadan bir mücadele verdik. Siyaset gerçekten bizim orada ölmemiz için ne gerekiyorsa yaptı.

- *Kent nasıl tepki verdi?*

– Yıllardır bu şehirde oturuyorum. Az çok şehrin nabzını tutabiliyorum. Yüz binlerce insanın Kocaelispor'a dokunduğunu biliyorum. Ama şehir takıma küsmüş ama bezmiş, ama hırslanmış... Kulağını kapatmış aslında dışarıda tezahürat var, ama duymak istemiyor. Hani çok sevdiğiniz bir kişiyi kötü halde görmeye razı olmaz ya gönlünüz, elinizden de bir şey gelmiyorsa kafanızı çevirirsiniz, görmeyeyim bari böyle diye. O insanların hepsine dokundum, hepsini gezdim. Duayen diyebileceğiniz, "abi" diyebileceğiniz herkesi tek tek gezdim. Hep beraber, siz olmadan yapamayız diye. O yüzden "salıncaktan düştü diye parka küser mi çocuk?" diye çıktık yola. Birinci mottomuz

buydu ve “herkesi parka davet ediyoruz,” dedik. Arkasından, ben ilk günden beri bir şey söylüyorum. Bu kulübün siyasetten uzak durması lazım, siyaseten yönetilmemesi lazım. “Halkın takımı Kocaelispor,” dedik. Siyasette maalesef Türkiye’nin son 50-60 yılının dışında bir süreç yaşadık. Siyaset eşittir devlet oldu son on yılda ülkede. Birisi (Kocaeli Birlikspor) siyasetin yani devletin takımı oldu. Aslında siyasetin takımı olmak başka bir şey, devletin takımı olmak başka bir şey. Devlet hepimizin, siyaset bireylerin; ama maalesef devletin takımı da oluştu. Bizim tek yerimiz kaldı dayanacak, halkın takımı olmak... Bu yüzden halkın takımı Kocaelispor mottosunu kullandık. Bütün büyük maç pankartlarımızı, bütün bilet sloganlarımızı bu motto üzerinden yürüttük. En sonunda şehrin mülkî amiri çağırdı dedi ki “bunu artık bırakın.” “Niye Sayın Valim?” dedim. “Siz halkın takımı olunca diğerleri ne oluyor?” dedi. “Onlar da kendilerini istedikleri gibi adlandırabilirler, ben böyle bir ad uygun gördüm. Onlar da çıksın desinler halkın takımı diye, Sayın Valim bunda rahatsız olacak bir şey yok,” dedim. Durdu. “Değiller değil mi Sayın Valim,” dedim. “Değiller,” dedi. “Benim sorunum değil, ben çözemem onların sorununu,” dedim.

Bize ilk bir senede çektirdiklerini anlatabilir miyim, bilmiyorum. Anlatmam doğru mu onu da bilmiyorum. Şehir şahit oldu. Onu biliyorum. En sonunda çıktık dedik ki SEKA Park’ta idman yapacağız, öyle bir çaresizlik içinde kaldık ki... Takım otobüse biniyor. Nereye idmana gideceğimizi bilmiyoruz. Geçmişte 15 yıl aynı binada oturduğumuz, can ciğer arkadaşım, komşum X kulüpte müdürlük yapıyor. Bu kulübün idman sahası var, “seve seve ne demek, sizi ağırlamaktan keyif duyarız,” diyor. Otobüse biniyoruz, yola çıkıyoruz. Tam sahaya yaklaşmışken bir telefon geliyor. “Kusura bakmayın, belediye başkanımız bir sıkıntı olacağını söyledi,” diyor, 15 kilometre yoldan geri dönüyoruz. Çok şey yaşadık. Oralar artık geçmişte kaldı, ama şunu yapmadık. Bir gün şikâyet etmedik. Kocaelispor 5 kuruş parası olmayan bir kulüptü. Bir gün paramız yok demedik; çünkü bizim halkımız kahraman bakkalı savunup alışverişini süpermarketten yapıyor derken bunu söyledim aslında. Bi-

zim halkımız güçlü insanı seviyor. Güçlü olan insanın yanında olmayı seviyor. Zaten Kocaelispor son 10 senesinde hep yoklukla anılmış. O yokluğu hatırlatan bir şeyle anılırsa başımıza bela olacaktı. Biliyorduk. Ne bir gün idman sahamız yok dedik, ne bir gün tesisimiz yok dedik, ne bir gün yemek yiyecek yerimiz yok dedik, ne kulüp binamız, otobüsümüz yok dedik. Biz her şeyi içimizde yaşadık. Dışarıya hep normal bir görüntü verdik, olması gereken görüntüyü verdik. “Biz bunlarla mücadele etmek için geldik, şikâyet etmek için gelmedik,” dedik. Basın mensupları –ki orada da çok siyaset var– bunu da çok kanırttı, buraya da çok girdi ama ne basma, ne şehre, ne sokağa şikâyet etmedik. “Bunları bilerek geldik,” dedik. Sonradan olan bir şey yok, bunlar bizim gerçeklerimiz. Bizim sadece kulüp olarak şunu yapmamız gerekiyor, biz gerçeklerle yüzleşmeliyiz dedik. Çünkü taraftarın ister istemez şöyle bir duygusu var uzun yıllar Süper Lig’de mücadele ettiğimiz için, “Kocaelispor’un ismi bunu çözer, Kocaelispor’un ismi buna yeter.” “Arkadaşlar Kocaelispor’un ismi hiçbir şeyi çözmez,” dedim basın toplantısında. Başta tepki aldı sonra anlaşıldı. Dedim ki “arkadaşlar ismiyle olsaydı biz beş senedir niye düştük? Ben niye ağladım tribünlerde 8 gol yedik, 9 gol yedik. Madem isimle çözülebiliyordu bu işler, madem çok taraftarının olmasıyla çözülebiliyordu. Ben oradaydım, 32 kişiydik. Üç tribün kapalıydı. Hepiniz gelseydiniz de 15 bin kişi olsaydık, düşmeseydik.” Öyle değil, biz gücü seviyoruz. Birbirimizi kandırmayalım. Odak noktamız var, o odak nokta doğrultusunda yol almak istiyoruz. Çok yol aldık o anlamda. Şehir gerçekten muazzam bir destek verdi bize. Orada kimsenin hakkını yiyemem. Biz ekonomik olarak çok zorlandık; ama bir gün ağzımızı açıp tek kelime söylemedik. Her şeyden önce takımımızla muazzam bir sinerji yakaladık. Şuna hep inandılar, yapamayacağımız şeyin sözünü vermedik, söz verdiğimiz her şeyi yaptık. Hiç kimseye çok büyük paralar taahhüt etmedik; ama taahhüt ettiğimiz parayı bir gün geç ödemedik. İlk senemizde Tekirdağ’da final maçımızı kaybettik. Döndük, 5 gün sonra son maç başlarının parasını ödedik. Amatör ligde hiçbir takım ödemez bu parayı. Zaten ama-

Kocaelispor tribünleri.

tör ligde sözleşme yok. Bireysel olarak bir şey talep etme hakları yok. Bunları da bu arada söylerken utanıyorum, bu ülkenin gerçeği olduğu için söylüyorum. Bir insana maaşını vermek, maaşını gününde vermekle övünülür bir hale geldi ülke. Biz bununla övünmüyoruz, ama yaşanan bir iklim var. Bu iklimin içinde biz ne yaptığımızı anlatmaya çalışıyoruz.

Futbol anlamında şöyle bir gerçek var: yurtdışından birçok futbolcu geliyor. Şunu görüyoruz oyuncu yurtdışında on sene oynamış bir kere kırmızı kart görmemiş, bir kere hakeme itiraz etmemiş. Türkiye'ye geliyor alışkanlıkları değişiyor. Bunu şöyle yorumlamak zorundayız. Biz bunu balık kirli diye yorumluyoruz. Balık kirli değil. Balık, Fransa'da oynarken, Hollanda'da oynarken kirli değildi. Bizim suyumuz kirli. Çok acı ama kabul edeceğiz. Bizim suyumuz kirli. Bu suya giren balık kirleniyor. Bizim balıkları ayıklamakla bu suyu temizleyeceğimiz yok. Kendimizi kandırıyoruz. O futbolcu gitsin, bu futbolcu gelsin, o hoca gitsin, bu hoca gelsin, o başkan gitsin, bu başkan gelsin. Bizim suyumuzu değiştirmemiz lazım. Şehre bunu anlatmaya çalıştık. Suyumuzu mu değiştireceğiz, yoksa bizden süslü Japon balığı alıp karşısına geçip mutlu olmak mı istiyorsunuz? Bir se-

ne yaşayacak, iki sene yaşayacak. Israr ettik. Ciddi bir topluluk oldu bu çağrımıza kulak veren; ama şöyle bir gerçek var, sesi çıkan topluluk bu topluluk değil. Sesi çıkan topluluk nobran topluluk, ülke genelinde de böyle. Ben en kötü günümde şöyle tatmin ediyorum kendimi: Sosyal medyada olumsuz bir şey var. Olumsuz bir şey yaşanmış kulüpte 100 kişi bağıyor. İnanın 101 tane özelden mesaj geliyor. Ama orada yoklar. Ortada değil-ler. Paylaşım alanında yoklar, mesajda varlar, özel alanda varlar. Bunun bir adı var bende: sessiz çılgılık. Bu ülkede de var sessiz çılgılık. Farklı zamanlarda, farklı yerlerde hepimiz hissediyoruz. Yeri geliyor o sessiz çılgılık önlenemez, bastırılamaz bir hal alıyor. İşte toplumsal patlamalar oralarda yaşanıyor. O sessiz çılgılığın varlığı sizi motive ediyor. Evet, yalnız değilim. Evet, yaptıklarımın bir karşılığını alabiliyorum şeklinde. Bu üç buçuk senenin özeti, insana çok dokunduğumuzu düşünüyorum her anlamda. Vefa duygusunu hiç unutmadık, kulübün geçmişiyle bir şekilde buluşturmaya ve barıştırmaya çalıştık kulübü. Birinci senemizde final oynadık Tekirdağ'da kaybettik. İkinci senede Bölgesel Amatör Lig'de (BAL) şampiyon olduk. Çok enteresan mesela hiçbir şekilde dahlimiz yok, 24 Nisan 1966 kulübün kuruluş tarihi, BAL'da final oynadık. Maç ertelendi. 24 Nisan 2016'da oynadık. Ellinci yılımızda. Doğduğumuz gün tekrar profesyonel olduk. Bu gerçekten inanılmaz bir hikâye benim için. Geçen sene biliyorsunuz yine final oynadık. Altay'a elendik.

- *Dramatik bir sonuç oldu.*

- Ben şöyle bakıyorum. Eğer bir şey başaracaksak bunlar bizim merdiven basamaklarımız. Yunus Emre'nin çok güzel bir lafı var: "kader gayrete âşıktır" diye. Ben hayata da öyle bakmaya çalışıyorum. Asla kadercil olmadım, ama bu lafa canı gönülden inanırım. Hayatımı da bunun üzerine kurdum diyebilirim. Bütün mücadelemi veririm. Sonra da olanda hayır vardır derim. Bunu kadercilik anlamında değil kabul etmek ve bundan ders çıkarmak anlamında söylüyorum. Neyi eksik yaptık, neyi doğru yaptık, neyi daha iyi yaparsak başarılı olabiliriz. Bunu ikinci sene net gördüm. İlk sene 13 idman sahasında idman yaptık, hiç-

bir şeyimiz yok. Paramparça bir kulüp. Ekmek vermiyor fırın, ekmek vermiyor. Kocaelispor deyince fırın içeri almıyor kulübün personelinin. Buradan geldik ve ilk senemizde hiç beklemediğimiz halde final oynadık. İkinci sene ilk seneden daha kolay geçti, niye çünkü tanınmaya başladık, şehre dokunmaya başladık, insanlar arkamızda toplanmaya başladı. İlk sene biz 90 tane doğru yaptık. Bir kere şunu söyledim. Futbolda bu yok. Arkadaşlar bu 100 birimlik bir organizasyon, 100 birimin 100'ünü yapan başarılı olacak ve şampiyon olacak diye bir şey yok. Biz ilk senemizde 90 doğru yaptık, Tekirdağ 91 doğru yaptı ve başarılı oldu. Biz o 1'i bulamadık. İkinci senemizde bana sorarsanız 85 doğru yaptık; ama en yakınımızdan gelen 75 yapabildi. Dolayısıyla şöyle bir matematik yok bu sene de 85 yapalım. Bilmiyoruz belki 90'ı yapacak çıkar. O yüzden güzel futbol. O yüzden öngörülemez, tahmin edilemez. O yüzden Leicester City şampiyon oluyor. O yüzden bir zamanlar biz olacaktık, sağ olsun Bülent Uygun ve Adnan Polat çaldı şampiyonluğumuzu. O yüzden Bursaspor şampiyon olabildi. En büyük bütçeler, en iyi futbolcular, en iyi imkânlar olmuyor. Çok farklı parametreler var. O parametrelerin hepsini bir araya getirdim ve bitirdim deme şansın da yok. Onu öyle yorumlamamız gerekiyor.

Bu süreçte şunu gördüm futbol gerçekten futbol değil. Fado, fiesta, futbol 3F niye söylenmiş, gerçekten muhteşem bir lafmış. Muhteşemmiş. Ki futbol sadece futbol değildir. Bizde siyasiler ya da kulüp yöneticileri koltuğa oturmadan önce şunu söylerler: "Ben istemiyorum, ama taban çok istiyor, halk çok istiyor, kıramadım." Ben kongrede dedim ki, "Ben bu koltuğu 25 senedir hayal ediyorum. Asla Kocaelispor başkanlığı koltuğu için ben bunu istemiyorum ama çok istiyorlar. Asla öyle bir hadsizlik yapamam. Kocaelispor benim çocukluk hayalim. Ben gururla, namusumla, şerefimle her şeyimle bütün mücadelemi vermek için buradayım." Asla şikâyet etmeyeceğim, asla Kocaelispor'un bana ihtiyacı vardı, ben geldim, Kocaelispor'u biz kurtardık demeyeceğim; çünkü bizim Kocaelispor'a ihtiyacımız var, Kocaelispor'un bize ihtiyacı yok. Evet, kulüp ekonomik olarak bir sürü dertten geldiğimiz noktaya göre muazzam

yol almış durumda; ama hâlâ Kocaelispor'a ihtiyacımız var. Benim var kişisel olarak. Bir yere varmak için değil, 35 yıldır peşinde olduğum çocukluk hayalimden ayrılmamak için ihtiyacım var. Şehri –genelde mozaik derler ben aşure demeyi tercih ediyorum, bizim kültürümüzde daha fazla yeri var– aşure gibi bir arada tutabilecek en büyük olgunun Kocaelispor olduğuna inanıyorum. Bakın bu şehrin pişmaniyesi var, Saat Kulesi var, ama hiçbirini 20 bin kişi – 50 bin kişi desteklemez. Biz Eskişehir'e 10 bin kişi gittik. Bu şehirde hayat durdu. 50 bin kişi maça kilitlendi. Benim telefonum bildiğin kilitlendi. Hani kilitlendi derler ya, telefon kapandı bir buçuk saat açılmadı. 50 bin kişi dertlendi bu şehirde. Muhteşem bir şey, bir şehirde kaynaştıracak, birleştirecek başka bir şey bulamazsınız. Pişmaniyeyi sevenler deyin bulamazsınız, Körfez'e girmek isteyenler deyin bulamazsınız. Saat Kulesi'nin önünde nöbet tutacağız deseniz bulamazsınız ama Kocaelispor için 50 bin kişi belki 100 bin kişi dertlendi. Aynı şekilde Altay maçına da finalde 10-12 bin kişi gittik. Bütün şehir bununla dertlendi.

• *İzmit çok kozmopolit bir şehir, birçok farklı şehirden göç alıyor. Bu insanlar nasıl bakıyor Kocaelispor'a?*

– Benim şöyle bir tercihim oldu. Aslında onu başta söylemem gerekirdi. İzmit âşığı bir insanım. Kendimi hep böyle adlandırdım. Ortaokulu ve liseyi Anadolu Lisesi'nde okudum. Anadolu Lisesi sınavlarında o zamanlar İstanbul Erkek Lisesi'ni, Saint Josefi, Işık'ı kazanmama rağmen bir tercih yapıp burada okudum, burada kalmak istediğim için. ITÜ inşaatı, ITÜ makineyi kazandım, ama Kocaeli Üniversitesi'nde endüstri mühendisliği okudum. Zaten ben şehirde yaşamak için bir tercih yaptım. Bir hayalim vardı bu şehirle ilgili. Annem Trabzonlu, babam Mardinli, Arap kökenli. Onlar da yıllar önce bu şehre gelmişler ama ben burada büyüdüm. Ne Mardinliyim, ne de Trabzonluyum dedim, hep İzmitliyim dedim. Ben özellikle Kocaeli gibi çok kozmopolit, çok göç almış, insanların ama özgüven eksiklerinden ama geçmişten gelen aidiyet duygularından doğdukları topraklara olan bağlılıklarına ki saygı duyarız, evet Ri-

ze'den geldiniz, Trabzon'dan, Kars'tan Kayseri'den, önemli değil. Bu şehirde doğdunuz, büyüdünüz, hayatınızı idame ettirdiniz. Ben bu şehirde doğdum, büyüdüm, okudum, ticaret yaptım, âşık oldum, evlendim, her şeyimle kanımla, kemiğimle, 216 kromozonumla, her şeyimle bu şehre aidim. Ben böyle hissediyorum. İnsanları yargılayamayız, niye böyle hissetmiyorsunuz diyemeyiz, ama insanları bu şehre daha fazla kendilerini ait hissetmeleri için bir şeyin etrafında toplamamız gerekiyorsa bunun adı kesinlikle siyaset değil; bunun adı herkesin ortak bir dilden konuşabileceği, peşinden gidebileceği Kocaelispor'dur.

Şehrin 1 milyon 850 bin nüfusu var. Sorduğunuz zaman % 33'ü ben Kocaeliliyim diyor. Bu % 33'ün % 5'i, 10'u Kocaelisporluyum diyor. Bizim şöyle bir hayalimiz var: İlk göreve geldiğimde 10 bin ilkokul birinci sınıf öğrencisine Kocaelispor armalı kalem, silgi, kitap ayracı dağıttım. İmkânımız olsa 50 bin öğrenciye dağıtacağım. Bir sonraki sene 20 bin öğrenciye dağıtacağız. O çocukların 3 sene 5 sene sonrası bu kulübün gerçek kurtuluşu bence. Aslında anlatmaya çalıştığımız da bu. Herkesin ağzında balık verme balık tutmayı öğret. Öğreteyim. Nasıl öğreteceğim? Kime öğreteceğim? Öğrenmek isteyen kim var? Bunun için sen ne çaba harcadın? Hayır, oralarda yokuz. Biz sadece işin final tarafında, şov tarafında varız. Çok yakınımıdaki insanlar bile dalga geçtiler. "Ne yapmaya çalışıyorsun? Kulüpte içecek su yok, böyle bir imkânsızlık var, 10 bin öğrenciye kalem, silgi dağıtıyorsun." Dördüncü sınıf oldu bu sene çocuklar. Diyorum ki "bu kadarını yapabildim. Bugün, yarın, ertesi gün ama üç sene sonra bu çocuk senin taraftarın."

• *Bundan sonrası için nasıl bir Kocaelispor hayaliniz var?*

– Bir kere siyasete hiçbir şekilde yaklaşmayacak; çünkü şunu net bir şekilde gördüm; hangi tarafa yaklaştığının önemi yok, diğer taraf düşman. Şunu çok istiyorum, bir sene sonra bırakırım, üç sene sonra bırakırım, bıraktıktan sonra hatta bugünden sonra halkın takımı Kocaelispor olarak anılmasını çok isterim Kocaelispor'un, Livorno, Liverpool, Adana Demir gibi anılsın... Onların da üstünde hatta... Halkın takımı Kocaelispor'un ilele-

bet kalacağına inanıyorum ben eğer bu duyguda kalabilirsek, şehri bu duyguda tutabilirsek... Siyasete şunu söylüyorum: “Bize destek olmak zorundasınız.” Zorundasınız kelimesini kullanıyorum; ama şu demek değil bu, bana para verin ben bu kulübü yöneteyim. Hayır, bu kaynağı ben oluşturacağım, bu yapıyı ben kuracağım ve ben yöneteceğim. Siz bu şehrin mülkî amirleri olarak takımın lojistik ihtiyaçlarına destek olmak zorundasınız. Yoksa siz bana para verin ben 1 milyon dolara oyuncu alayım, siz bana para verin ben otobüs alayım, hayır. Biraz daha genelleştireyim olayı, Türkiye’de spor kulüplerini, başkanlarını hepimiz eleştiriyoruz. Yöneticilere yöneticilik değil para vericilik yaptırıyoruz. İnsanların doğasında var bu, para vermeye başlayınca, “burası bana ait” demeye başlıyor. Bu maalesef Türk insanında eş için de geçerli, iş için de geçerli. Para vermeye başladığınız her şeye sahip olmak istersiniz. Bu insanın nefsinde ve doğasında var. Para veriyorum, oyuncu alıyorum. Para veriyorum, otobüs alıyorum. Para veriyorum, takım depasına gidiyor, kampa gidiyor. Burası benim demeye başlıyorum. Para verdim hepsine. Böyle adlandırdığınız, konumlandırdığınız zaman yönetici de kendini böyle hissetmeye başlıyor. O yüzden 15-20 sene sürüyor, o yüzden hiçbir zaman kendini kulübün yöneticisi, CEO’su gibi konumlandırmıyor. Kulübün sahibi gibi konumlandırıyor kendisini, borçlandırabilirim, hata yapabilirim. Tabii ki hepimiz hata yapacağız; ama hata yapınca bunun hiç cezasını çekmem, hiç pay çıkarmam kendime, yaptım ama baksana arkada neler de yaptım, ne paralar verdim, bunu da yapma hakkım var duygusu oluşuyor. Biz o yüzden “kravatla değil atkıyla, parasıyla değil aşkıyla” dedik.

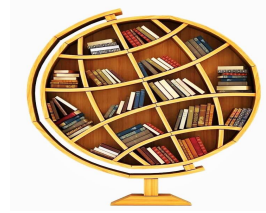
Bizim insanı değiştirme gibi bir becerimiz yok ama dünyayı değiştirmek insanı değiştirmekten geçiyor o kaçınılmaz. Kendimizi ve çevremizi bu doğruya inandırabilirsek bu kulübü şeffaf yönetmek zorundayız. Bizim maalesef 100 küsur milyon borçtan yaklaşık 26-27 milyon lira borcumuz kaldı. Büyükşehir Belediyesi’nde sattığımız vakıf arazisinden dolayı yaklaşık 9 milyon lira bir paramız var. O parayla da kalan borcumuzu yapılandırıp ödemeye çalışıyoruz. Eğer bir aksilik olmazsa, bu se-

nenin sonunda bir dahaki senenin başında bu ülkede borcu olmayan 3-4 spor kulübünden biri olma şansımız var. Şu anda devlete SSK vergi borcu olmayan belki de 1-2 kulüpten bir tanesiyiz. Bunlar bittiği zaman bence bu ülkenin en zengin kulübüyüz. Hiç borcumuz yok. Altyapımızda 225 oyuncumuz var. Şöyle bir hayalimiz var: altyapıdan kendi yetiştirdiğimiz oyuncularla bir yere gitmeye çalışıyoruz. Şu anda kadromuzda 24 oyuncumuz var, bunların 20'si bu şehrin çocuğu, bu şehrin insanı. Bu 20 oyuncunun 11-12'si altyapımızdan gelmiş. Her geçen gün bu sayının artması için emek veriyoruz. Bu insanları sadece sportif başarı peşinde değil, kişisel gelişiminin peşinde koşan, farklı insan olma hayali olan, ruh doygunluğunu yakalayabilmiş, iyi müzik dinleyen, güncel hayatı takip eden, kitap okuyan, kaliteli zaman geçirmeyi bilen insanlar yapmaya çalışıyoruz ki altyapıdaki insanların hepsini futbolcu yapabilecek bir donanımımız yok. Böyle bir ülke de böyle bir dünya da yok. Oradaki 225 oyuncudan belki 20 tanesi spor yaparak hayatını idame ettirecek; ama kalanların da kollarına biz iki kanat taktık, kelebek olup uçmalarına fayda sağladık. Belki hayatlarının değişimi için biz kilit taşı olacağız, Mimar Sinan'ın kilit taşı gibi. Biz bunu yapabilirsek zaten muazzam bir iş yapmış oluyoruz. Spor kulübü bir alt ligde olmuş, bir üst ligde olmuş önemli değil... Taraftar belki buna kızar; ama ben bunu birinci gün söyledim. "Arkadaşlar bu kulübün taraftarının Süper Lig'e gitmeden mutlu olma şansı yoksa, ben yokum," dedim. Çünkü bunu görebileceğiz diyeceğime ilişkin bir garantim, hakkım yok. Söyleyemem ben bunu. Bunu söylüyorsan Şampiyonlar Ligi şampiyonu olabilirim de diyebilirsin. Şunu söyleyebilirsin onun yerine, biz Kartepe'nin zirvesine çıkmak için yola çıktık. Bu yolda İzmit'i gördüm mutlu oldum. Maşukiye'ye girdim, ağaçları gördüm, mutlu oldum, yeşili gördüm, mutlu oldum. Yukarı çıktım, ormanı gördüm, mutlu oldum. Biz bu yolculuktan keyif alabilirsek ben buradayım; ama yok, amaç bu bayrağı alıp helikopterle Kartepe'nin zirvesine dikmekse, siyaset bunu zaten bize söyledi, Kocaeli Birlik var. Dertsiz, tasasız, para da vereceğim. Hadi alın gidin. Zaten 2. Lig'de. Bizim iki lig yuka-

rımızdaydı bir zamanlar. Biz bu yolu tercih etmedik. Biz 1966 yazan o güzelim armayı asla terk etmeyeceğiz. Bizim çocukluğumuz o armayla geçti. O yüzden ben kimseye Süper Lig taahhüt etmedim. Ben onurumuzla, şerefimizle, mazimizle o günden bugüne yaşadıklarımızla buluşturulacak bir yolculuk hayal ettirdim insanlara... O yolculuğun da her anında mutlu oluncak bir hayali sattım. Bunu sattım sadece. Beraber mutlu olmalıyız. Biz olduk; Eruh'ta çocuk parkının içinde maç yaptık, olduk. Arnavutköy'de inşaatlarda maç izledik, olduk. Babaeski'de tarlada maç izledik, olduk. Bu ülkede amatör sporun gerçekten ne kadar zor olduğunu, ne kadar sahipsiz olduğunu gördük, güç denen şeyin ne kadar lanet bir şey olduğuna bütün Kocaelispor taraftarıyla birlikte bir kere daha şahit olduk. Muhteşem bir tecrübeden geçtik. Bir kere şu üç buçuk senede yaşadığım tecrübeyi hiçbir şeyle ölçemem. Ülkeyi ve ülke insanını çok daha iyi tanıma gibi bir şansım ve gerçeğim oldu; çünkü İzmit'in dışına çıkma, çok farklı bir dünyaya açılma ve farklı kültürlerden insanları tanıma imkânımız oldu

Son söz yok. Son söz şu, muhteşem bir deneyim edindim diye düşünüyorum kendi adıma. Çok emek verdim, çok yorul-dum; ama muhteşem bir deneyim edindim. Şehir inanılmaz bir karşılık verdi. Hiçbir şekilde haklarını yiyemeyiz. Bir sürü şeyi hayal ettim ben, 18 yaşındayken kulüp başkanı olmayı, kulüp başkanı olunca da şampiyon olmayı hayal ettim ama böyle bir sevgiyi, böyle bir ilgiyi, insanların bu derece bu duygunun arkasında, bizim arkamızda durabileceklerini hayal edemedim. Biz BAL'da 20-22 bin taraftarla maç yaptık. İnanılmaz bir şeydi. Okullarda konuşma yaptık. O çocukları, Kocaelispor'un nerede oynadığını bilmeyen ama Kocaelispor'dan haberdar çocukları gördüm. O yüzden gidilecek yol çok fazla. Dediğim gibi ben bunun 6 ayında mı olurum, 16 ayında mı, 26 ayında mı, bilmiyorum; ama biz bıraktığımız zaman bu ülkeye, bir rol model olmasa da, evet böyle de bir yol var, bu yol da tercih edilebilir, bu yol da insanları mutlu edebilir. Eğer böyle bir duygu bırakabiliyorsak arkamızda bence bir yerlere dokunmuş, birilerinin gönlüne, vicdanına, kalbine bir yerlere dokunmuş oluruz.

Şunu gördüm üç buçuk senede; futbol evet, fiziksel bir mücadele, yetenekli insanlar gerekiyor; ama kesinlikle –bakın bundan çok eminim– her platformda iddia ederim bunu, Türkiye bu söyleyeceğim şeyi çözmeden asla futbolda başarılı olamayacak. Kişisel gelişimini sağlamadan, ruh doygunluğunu sağlamadan, iddia ediyorum klasik müzik dinlemeden, dünya klasiklerini okumadan, kendi hikâye kahramanlarını tanımadan asla başarılı olamayacak futbolcularımız. O yaşanan baskıyı, o ruh doygunluğu hariç hiçbir şey yenemez. O yaşanan baskı var ya, insanın ayağı gitmiyor. Onun da tek bir yolu var, olayı normalleştirmek, bunun bir oyun olduğunu, hayatın oyun olduğunu, hayatın da 90 dakika olduğunu, 90 dakikanın da hayat olduğunu idrak etmesi gerekiyor oyuncunun. Bunu idrak etmesi için de tek yol, ruhunu sonuna kadar doyurmak.

*Nasut Kayalı ile
Kocaelispor tarihine yolculuk*
TUNCAY BILECEN

Nasut Kayalı, Kocaelispor'un canlı tanığıdır. 1951'de kurulan Baçspor'dan, kulübün 1966'da Kocaelispor adıyla ikinci profesyonel futbol ligine katılmasına, Kocaelispor'un 1972'de Türkiye Gençler Şampiyonu, 1975'te Yıldızlar Şampiyonu olmasına ve 1979-1980 sezonunda şampiyon olarak 1. Lig'e çıkmasına kadar bütün süreçlerde takımın yanında yer alan Nasut Kayalı adeta Kocaelispor mazisiyle özdeşleşmiş bir isimdir.

Nasut Kayalı ile oğulları Engin ve Yalçın Kayalı'yla birlikte işlettiği Okul Spor Giyim'in Karabaş Mahallesi, Süleyman Paşa Sokak'ta yer alan atölyesinde bir araya geliyoruz. Atölyenin her köşesinde Kocaelispor'dan bir iz bulmak mümkün. Duvarları, pencereler hep Kocaelispor tarihinden fotoğraflarla donatılmış. Nasut Kayalı klasörler dolusu fotoğraf biriktirmiş. Her birinin ayrı bir anısı var. İsimlerin hiçbirini unutmamış. 1940'lı yılların sonundan, 1950'li yıllardan fotoğrafları bir bir geçiyoruz. Hatıralar hâlâ dünmüş gibi canlı...

Lafı Kocaelispor'un 46. yıldönümünden açınca, "Evvela şu yanlış düzeltelim," diyor. "Kulüp 1951'de kurulmuştur. 1966'da profesyonel olmuştur. Beşiktaş 1903, Galatasaray 1905, Fenerbahçe de 1907 yılında kuruldu. Türkiye'de profesyonel futbol ligi 1952 senesinde başladı. Şimdi bu kulüpler biz

60 yıl önce mi kurulduk diyorlar. Hayır. Kocaelispor'un 46. yıldönümünün değil 61. yıldönümünün kutlanması gerekir."

Baçspor kuruluyor

Sonra da kendi kişisel tarihiyle Kocaelispor tarihini kesiştiren hikâyesini anlatmaya başlıyor.

O yıllarda İzmit'te lise olmadığı için İstanbul'da Vefa Lisesi'nde okuyordum. 1945'te İzmit Lisesi açılınca İzmit'e döndüm. İzmit Gençlik Kulübü'nde de lisanslı olarak oynamaya başladım. Bu sırada, hem okuyor hem de SEKA'da çalışıyordum. Bir taraftan da SEKA'da Kâğıtspor'un mühim maçlarında sahte lisansla sahaya çıkıyordum. Aynı zamanda SEKA adına boks yapıyor, atletizm pistine çıkıyordum. Kocaeli 100-200 metre ve yüksek atlama şampiyonuydum.

1951 senesinde İzmit'te Yukarı Pazar, Aynalıkavak Yılmazspor, Baçspor gibi semt kulüpleri kurulmaya başladı. Bunlardan ilk kurulan; Cedit, Çukurbağ, Karabaş ve Ömerağa mahallelerini de kapsayan Baçspor'du... 1952'de askerden gelince Baçspor'la ilgilenmeye devam ettim. Amcamın oğlu, yengemin kardeşi hep bu takımda oynuyordu. Mücadelemize 3. Ama-

Kocaelispor'un Baç'taki kulüp binasından sonra sahip olduğu ikinci demirbaşı 1978'de alınan 302 otobüstü...

tör'den başladık. 1954-1955 sezonunda 1. Amatör'e çıktık. O zaman yedek oyunculuk diye bir şey yoktu. Maç 11 kişi başlar, 11 kişi sona ererdi.

Hakemlik macerası

Kulübe, 1. kümede de şampiyon olalım diye transfer oldum. O zamanki statü gereğince transfer yasaklısı kabul edildiğim için bir yıl forma giyemeyecektim. Ben de nasıl olsa hocalık yaparım, bir sene oynamam diye düşündüm. O yıllarda İzmit'te hakem yok. Nuri Baba var, Nejat Hoca var, birisi İzmit Lisesi'nden diğeri de Sanat Okulu'ndan geliyordu. 3. hakem ise dışarıdan geliyordu. O dönemki Bölge Müdürü Vekili, bir beden eğitimi hocasıydı, "Nasut Bey, nasıl olsa top oynamıyorsun, tahsilin müsait, bu işi biliyorsun, gel seni hakem yapalım," dedi. Böylece 1955 senesinde hakemliğe başladım. Ertesi yıl da bu işten çok iyi para kazandığım için bırakmadım hakemliği; ancak Baçspor'la ilgimi hiç kesmemiştim. 1955-1957 yılları arasında 8 futbolcuyu başka kulüplere verdim. Dolayısıyla takım zayıfladı, küme düşme durumuna geldi. Biz Baç'ta öyle yetiştik, ağabeylerimiz çağırdı bizi. "Nasut" dediler "hem hakemlik lisansını iade et, geç takımın başına yoksa küme düşeceğiz." "Etmeyin, eylemeyin" dedim. İyi de para alıyorum çünkü. Belediye'deki maaşım 300 lira, hakemlikten 600-700 lira alıyorum. Ama mecbur olduk. 1957 senesinde bir dönem hakemlik yaptım. Sonra da Baçspor'da top oynadım. Takımı küme düşürmedik. Bu arada, Tezer Soltan adlı süratli, iyi oynayan bir kardeşimizi benim yerime monte ettik. Ben tekrar hakemliğe başladım. Kulüp yine benim kulübüm.

Belediyenin bağışladığı arsayla kulüp binası alınıyor

O arada, 1959'da İzmit Belediye Başkanı Osman Gencal adında bir ağabeyimizi Baçspor'a kulüp başkanı yaptık. O zamanki meclis kararı ile şimdiki 42 Evler Tayyare Meydanı denen yerde 28.800 metrekarelik bir araziyi bir lira sembolik bedel-

le, kulübe verdi. Orada kulüp kendi imkânlarıyla nizami bir futbol sahası yaptı. İdmanlara başladı. 1960 ihtilali oldu. O zamanki Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü İzmit'e bir stat yapmak için orasını münasip gördü. Bizim arsamızı metrekaresini 10 liradan 1963 senesinde Beden Terbiyesi'ne sattım. Oradan temin edilen parayla şimdiki İzgaz'ın bulunduğu altı katlı binayı değerli başkanlar Şemsettin Başaran, İsmail Kolaylı döneminde bitirdik. Bana da binanın lokalini çalıştırmak üzere hakemliği bıraktırdılar. Binanın 6. katında bir profesyonel kulübün barınabileceği yatakhane, duş, idare heyeti odaları, sosyal tesis bulunuyordu. O bina aylık 3 bin lira kira getirmeye başladı. Ben zemin katı ve 6. katı ayda bin liraya kiraladım. Arada kalan dört katı da beşer yüz liradan 4 bin liraya özel Elektrik Telsiz Okulu'na kiraladık. Bunun dedikodusunu yapmışlardı. Oysa ben de herkes gibi kat başına 500 lira kira veriyordum. 1965'in başında, 36.000 lira yıllık geliri olan bir amatör kulüp meydana geldi. O zamanki şartlarda kulüplerin masrafı yıllık 8-10 bin lirayı geçmiyordu. O da malzeme masrafıydı. Elimizde 20-25 bin lira para arttı.

Kocaelispor adının tescil edilmesi

Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak döneminde 2. Profesyonel Lig kuruldu. Biz de profesyonel olmak için müracaatta bulunduk. O zaman İzmit'te bulunan 28 kulübün "Baçspor'un profesyonel olmasına onay veriyoruz" şeklindeki imzalı belgeleriyle Ankara'ya gittik. Binamızın maketini götürdük. Gelirlerimizi belgeledik. Sayın başkan şaşırdı. O zaman Fenerbahçe'nin bile böyle bir binası yoktu. Ancak dedi ki, "ben şehir kulüplerini alıyorum. Siz Baçspor olarak gelmişsiniz. Olmaz. Şehir ismini alın gelin." Dernekler yasası gereğince, Baçspor Kulübü tüzüğünde bir madde değişikliği yaptık. Takımın adı Kocaelispor oldu. 1965'in Haziran ayında Kocaelispor olarak Ankara'ya gittik. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, o tarihten itibaren profesyonel olacak kulüplerin yanlarına en aşağı iki kulüp daha almalarını şart koştuğu için pro-

fesyonelliğimiz tescil edilmedi. İzmit'e döndüm. İzmit Gençlik Kulübü ve Başspor Kulübü'nden bir yıl evvel ayrılan Baç Doğanspor idarecileriyle mutabakata vardık. Bu kulüplerin kongrelerini yaparak kapatılmalarını ve Kocaelispor'a iltihaklarını sağladık. Ayrılığı önlemek için de, iki kulübün siyah-beyaz ve siyah-sarı renklerinden siyahı alarak, Kocaelispor'un yeşil-beyaz olan renklerine ekledik. Onlardan da idare heyetine idareci aldık. Böylece 1966 senesinde profesyonel olduk.

“Belediyeler her zaman kulüplerin koltuk değneğidir”

2. Lig'den kendi futbolcularımızla başladık. Kâğıtspor antrenörü Avni Kalkavan'ı kulübün başına antrenör futbolcu olarak getirdik. 1965 senesinde şampiyon olan Boruspor'un şampiyon takımından 6 futbolcuyu ücretsiz olarak aldık. Dışarıdan sadece 3 tane futbolcu aldık. O sene liglerde tutunduk, 7. olduk. Hep söylerim, belediyeler her zaman kulüplerin koltuk değneğidir. Belediyeyi kırmayın, koltuk değneği çekilirse, kötürüm insan sürünür. 1966 senesinde profesyonel olduğumuzda Belediye Adalet Partisi'ndeydi, 13 kişilik idare heyetinde 5 Adalet Partili, 4 CHP'li geri kalan dört tanesi de bizdik. Parti ayrımı yoktu. 1977'de politikaya atıldım. Adalet Partisi'nden İzmit Belediye meclis üyesi oldum. Belediyedeki çeşitli hizmetlerim dolayısıyla Meclis üyesi, belediye başkan yardımcısı oldum. Belediyenin hiçbir zaman nakdini kullanmadık, imkânlarını kullandık. Mesela 1978'de o zamanki mevcut idarecilerin arasında topladığı paralarla kulübümüze 302 otobüs satın aldık. Kulübün masraflarını asgariye indirdik. Önceki Belediye Başkanı Erol Köse'nin büyük gayretleriyle ve verdiği imkânlarla çalışan personelimiz ve futbolcularımızın bir kısmı belediye kadrolarına alınmak suretiyle kulübün mali gücü daha da artırıldı. 1979 seçiminde daha evvel 10 idarecilik yapmış olan İsmail Kalkandelen başkanlığında şehrin ileri gelenlerinden teşkil edilen bir idare heyeti ve arkasında İzmit Belediyesi olmak şartıyla 1979-1980 senesinde kulüp 1. Lig'e çıktı. Bu kadroda 1972 Türkiye şampiyonu olan genç takımından

ve 1975 yıldızlar şampiyonu olan yıldız takımından 15 futbolcu görev aldı. Şampiyon kadroda İzmit dışından bir kaleci, bir orta saha, bir de sağ bek olmak üzere sadece üç oyuncumuz vardı. Birinci lig macerası böyle başladı.

**“Tek adamlıktan
kötü bir şey yoktur”**

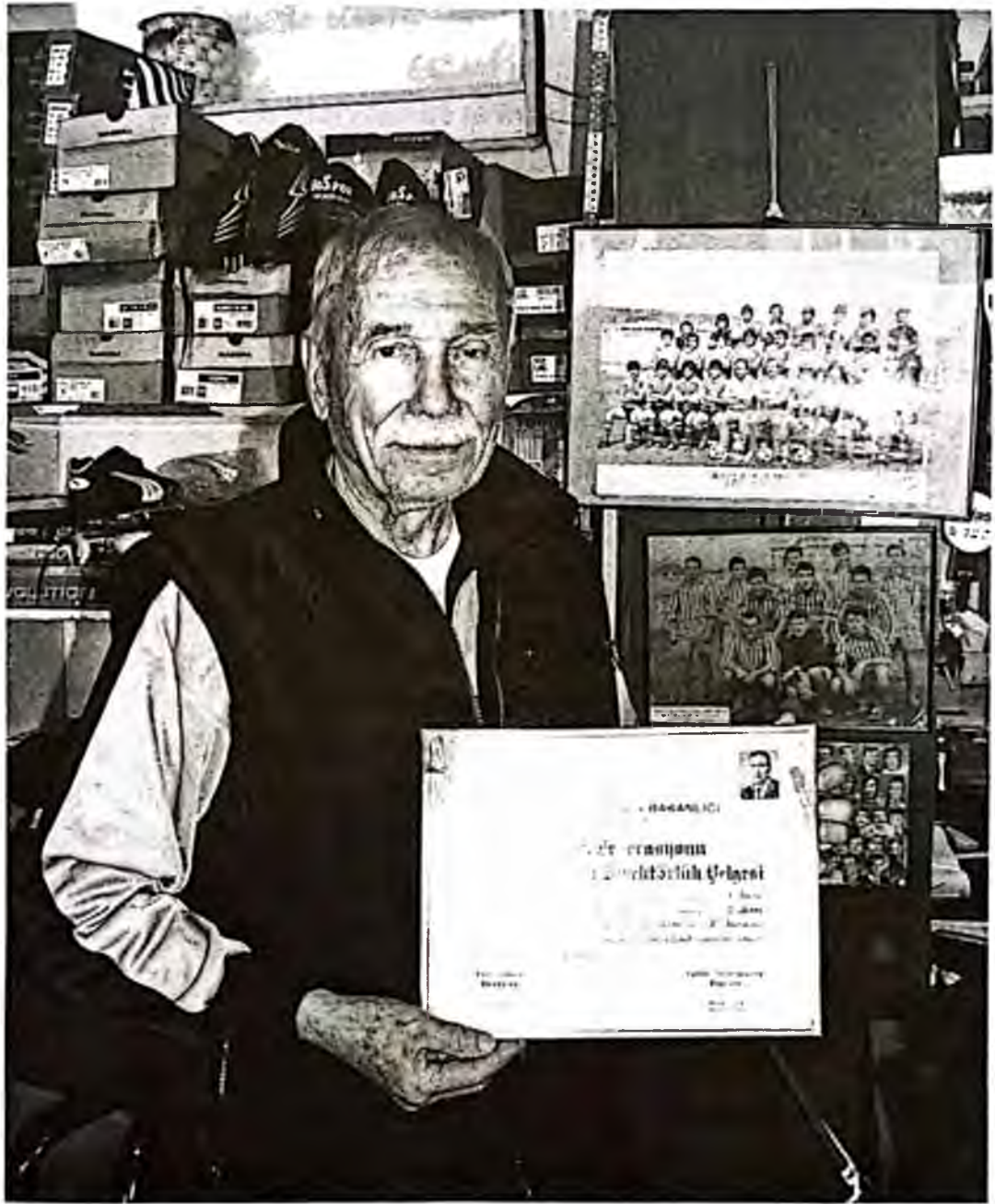
Yine fotoğrafların arasında kaybolduğumuz bir sırada, “Kocaelispor bugün neden bu hale geldi?” diye soruyorum.

Nasut Kayalı'nın “Kuruluşundan Bugüne” Kocaelispor adını taşıyan Kocaelispor’la ilgili belgelere dayanan bir kitabı bulunuyor.

Tek adamlıktan daha kötü bir şey yoktur. Sefa Sirmen Kocaelispor’a başkan olunca tüm yetkiyi kendi elinde topladı. İstedikini aldı. İstedikini çıkardı. Görev taksimi yaparken futbolla ilgisi olmayan insanlara yetki verdi. Mesela Can Ulusoy’u çok da severdim ama futboldan anlamazdı, onu futbol şubesi sorumlusu yaptı. Kocaelispor’da oynamış, hocalık yapmış ve idare heyetine alınmış olan Ferruh Duygu o şartlarda görevini bırakmalıydı. Ertesi sene Ferruh Duygu’nun yerine kaptan İbrahim alındı. Sefa Bey, milletvekili olup kulüp başkanlığından ayrıldığında kulübü 35 trilyon borçla bıraktı. Bunun en aşağı 30 trilyonu faizli borçtu. Kulübe yine bir şey olmazdı. Bu sefer de Erenkaya çekişmesi başladı.

Kocaelispor’un dükkânları elinden nasıl çıktı, o sürece iyi bakmak lazım. Kocaelispor’un divanında en son divan başkanı benim. Daha yenisi seçilmedi. Kocaeli Büyükşehir Belediye

Kocaelispor'un kurucularından Nasut Kayalı Şubat 2018'de vefat etti.

Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu "Takıma 29 trilyon para verdim," diyor. En son, Turan Sarı, İbrahim Saral, İsmail Araç'la birlikte Galatasaray'ı İstanbul'da 5-0 yendığımız maçtan önce belediye başkanından ricada bulunduk. Çocuklara babalık yapmasını istedik. 250 milyar lira verdi. On beş gün sonra öğrendik ki bu paranın sadece 60 milyarı futbolculara gitmiş. Sonra bir daha para alamazsın tabii. AKP de bu takıma hep Sefa Sirmen'in takımıdır gözüyle baktı. Milletlerin nasıl batışı

tek adamlık ise kulüplerin batışı da tek adamlıktan kaynaklanır. Ama umutsuz değilim, bu takım altyapısı ile 3. Lig'de tutunur. Sayın Nevzat Doğan'ın himayelerinde Kocaelispor'un yuvaya ihtiyacı var. Bu kulüp en fazla iki üç sene sonra layık olduğu yere gelir.

Özgür Kocaeli gazetesi, 6 Mayıs 2012

İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun kuruluşu ve gelişim süreci

İŞİL KASAPOĞLU

Uzun bir süredir bekliyordum bunu.

Uzun bir süredir bunu bekliyordum.

Üç yıldır diktiğimiz ağaçların çiçek açmasını...

Çok uğraştık, telef olduk.

Çok uğraştık, telef olduk.

Çok uğraştık.

Başardık.

Galatasaray Lisesi'ndeyken kapıldım tiyatronun büyüsüne. Nedenini tam bilmiyorum. Düşünmeye, tiyatronun engin dünyasında beni etkileyen şeyin ne olduğunun peşine düşmeye hiç vaktim olmadı. Ama bir şeyi çok iyi biliyorum, başından beri kafamda hep dramaturgi okumak ve tiyatroyla yaşamımı sağlamak vardı.

Okulda *Yaprak Dökümü*'nü sahneye koyduğumuzu hatırlıyorum, hatta ben oyunda Ali Rıza Bey'i oynuyordum. Yine o sıralarda İstanbul Şehir Tiyatroları'nda figürandım, Beklan Ağabey'in (Algan) oyununda oynuyor, aynı zamanda ona asistanlık yapıyordum.

Liseyi bitirir bitirmez Ankara'ya koştum. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Dramaturgi bölümüne başvurduğum ve kazandım; fakat grevlerde, fabrikalarda sokak tiyatrosu yaparken İstanbul'dan ayrılamayacağımı anladım. Bir süre endüstri tasarımı, biraz hukuk okudum. Bu arada Onat Ağabey'le (Kutlar) tanıştım, Sinematek dönemi, ASA (Sanat Haberleri Ajansı) derken 77'de her şeyi bırakıp tiyatro okumaya Paris'e gittim.

Damarlarımdaki kanın hızıyla aynı ritimde akıyordu sokaklarda yaşam. İstanbul'da her şey çok hızlı ve hareketliyken,

Paris sokaklarında da durum farklı değildi. İnsanın içini hoş eden, başını döndüren bir hareketlilik, bir canlılık vardı sokaklarda, kahvehanelerde, ev toplantılarında... Her yerde. İnancı, çalışkan, korkusuz ve en önemlisi de umutluyduk. Paris'in havası damarlarımda dolaşmaya başladıkça kararlılığım ve doğru yolda yürüdüğüme olan inancım artmaya başladı. Bu inanç ve istek beni Sorbonne Tiyatro bölümüne götürdü.

Sorbonne'da tiyatro okurken Mehmet Ağabey'le (Ulusoy) tanıştım. Galatasaray'dan ağabeyim olması yanında gerçek bir tiyatro adamı, güzel bakışlı, ince ruhlu bir sanatçıydı. Paris'te kendi tiyatrosu vardı ve ekibinde bulunan çok değerli oyuncularla çok müthiş işler ortaya koyuyorlardı. Onun yanında olmak benim için ikinci bir okul oldu. Işık, ses, dekor anlamında ondan çok şey öğrendim. Uzun bir süre, eşekler gibi çalıştım Mehmet Ağabey'in yanında.

1982'yi sanırım, ilk mizansenimi bana Chaillot Tiyatrosu'nda Antoine Vitez verdi. O oyunla yönetmenlik dünyasına adımımı attım. Yönetmenliğin sadece sahne değil, hayatla ilgili olduğunu da yine ondan öğrendim.

1983'te Theatre a Venir'i, "Geleceğin Tiyatrosu"nu kurdum. Pinter, Duncan, Shakespeare, Soudee oyunları sahneledik. Yüzlerce turne yaptım; bütün Fransa, Kuzey Afrika, Antil Adaları, Avrupa'nın hemen her kenti... Tiyatro kurulduktan iki yıl sonra bakanlıktan ödenek almaya başladık, ödenek her sene arttı ve sonunda ilk 110 tiyatronun içine girdik.

Ödenek bir yerde tıkanmıştı ve benimse büyük bir adım atmam, kadroyu genişletmem, 9-10 değil, 20-25 kişilik oyunlar yapmam gerekiyordu. Bunun zorluğunun farkına vardım. O sıralar (1987) Türkiye'de İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda Goldoni'nin *İki Efendinin Uşağı*'nı yönetmişim. Türkiye'deki ilk rejim olan bu oyun seyirci tarafından ilgiyle karşılanmış; hatta "Kültür Bakanlığı En İyi Yönetmen" ödülüne layık görülmüştü. Paris'te ödenek sıkıntıya girdiğinde, benim de ülkeme dönme, kendi dilimde bir şeyler yapma isteğim yeniden depreşti.

90'lı yılların başında Türkiye'den gelen teklifler çoğalma-

ya başladı. Oyun yapmam için beni ikna etmeye çalışıyorlardı. Ben de hem Paris'te hem de Türkiye'de oyun yapmaya karar verdim. O yıllarda Anadolu'da henüz Shakespeare yapılmamıştı ve ben de koltuğumun altında birçok Shakespeare eseriyle kent kent dolaşıp rejiler yapmaya başladım. Başlarda çok tepkiler gördüm, özellikle camiadan birçok kişinin Anadolu'da Shakespeare yapılabileceğine, seyircinin izleyip zevk alabileceğine inançları hiç yoktu. Engellemeye, yaptırmamaya çalıştılar. Diyarbakır'da *Macbeth*, Trabzon'da *Venedik Taciri* ve arkasından diğerleri geldi. Seyirci oyunları sevdi ve benimsedi; çünkü Shakespeare eserlerini yorumlarken, Anadolu'da kabul görecektir, geleneksel damarlarımızdan beslenen bir form yakalamayı başardık.

Anadolu'da Shakespeare yolculuğum sürerken bir baktım dört sene geçmiş. Paris'te evim, arabam, tiyatrom dururken Trabzon'da, Adana'da, Diyarbakır'da olduğumu fark ettim. İkiye bölünmüş gibiydim ve artık bir karar vermem gerekiyordu. Makas değiştirmek, her zaman zor olmuştur benim için. Bir yanda kurulu bir düzen, diğer yanda ise idealler ve kendime verdiğim sözler vardı. Birini diğerine değiştiremeyecek kadar önemsiyordum ve halen de öyledir. Bu nedenle gittiği yere kadar ikisini de sürdürmeye karar verdim. Halen bir yanımda neredeyse, diğer yanımda öteki taraftadır. Her zaman da böyle olacağına inancım sonsuz.

Devlet Tiyatroları ve Şehir Tiyatroları'nda oyunlar yönetmeye, genç oyuncularla buluşmaya devam ederken zihnimin bir tarafında hep bir tiyatro kurmanın da çok iyi olacağı fikri filizlenmiş, hızla gelişirken İzmit girdi hayatıma.

İzmit, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan zengin kentlerinden biriydi. Sanayi bölgesi ve liman kenti olması da kente ayrı bir özellik katıyordu. Gelişmişliğinin yanında ne var ki sanata yeterince yatırım yapılmamış, bu yanı belirgin bir şekilde eksik kalmıştı. Bu eksikliği gören Sefa Sirmen İzmit'i Türkiye'nin sanat alanında da iddialı kentlerinden biri haline getirmek için İzmit Şehir Tiyatroları'nın kurulması amacıyla harekete geçti. Aynı ufuk çizgisine bakabildiğim ender yöne-

ticilerden biriydi ve bu beni çok heyecanlandırıyordu. Bir şeyler yapılabilirse, bir kente tiyatro kazandırılabilceğı düşünce- siyle işe koyuldum.

Ülkemizin birçok kentinde iyi niyetle birçok kültür merkezi yapılmasına ve bunların içine de salonlar yapılmasına rağmen ne yazık ki salonların oyun sahnelemeye uygun olmadıklarını gördüm. Ya tavanları alçaktır ya duvarları dardır ya derinlikleri yoktur. “Çok amaçlı salon” adı altında yapılan bu yapılarda tiyatro mimarisi üzerine düşünülmemiştir. Türkiye’deki yüzlerce salonun hiçbirisi aslında tiyatro oynamaya elverişli değil. Bazılarının tuvaleti bile yok, kimisi gürültüye açık, kimisine spot takmak olanaksız. Bütün bu salonlar ya düğün salonu ya sinema ya da konferans salonu olarak yapılmış. Ya da başka bir amaçla. Bu amaçlar arasında tiyatroya da yönelik bir bakış açısı katılsa durum çok farklı olurdu.

Bu, İstanbul’da da farklı değil. İstanbul’da da çoğu salon devşirme, hiçbirisi tiyatro salonu olarak yapılmamış. Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu eski Sümerbank deposu. Fatih Reşat Nuri Sahnesi itfaiye deposuymuş. Devlet Tiyatrosu Taksim Sahnesi gazinodan bozma. Alışveriş merkezlerinin içerisinde bulunan salonların fizikî koşulları ortada. İstanbul’da gerçek bir tiyatro binası neredeyse yok denecek kadar az.

Durum bu olduğundan, sağlıklı bir tiyatronun kurulabilmesi amacıyla öncelikli olarak İzmit’e oyun sahnelemeye müsait salonlar kazandırmak için harekete geçtik. Deneyimli sahne tasarımcısı Duygu Sağıroğlu İzmit Şehir Tiyatroları’nın teknik danışmanıydı. Yapılmakta olan salonların iç tasarımında usta bir göz oldu. Oyun sahnelemeye imkân tanıyan biri 350 diğeri 700 kişilik iki tiyatro salonu yapıldı.

İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları, Belediye Başkanı Sefa Sirmen’in desteğı ve katkılarıyla Temmuz 1997’de kuruldu. Kocaeli’yi diğeri alanlarda olduğu gibi kültür ve sanat alanında da Türkiye’deki iddialı bölgelerinden biri haline getirmeyi hedefledik, bu amaca yönelik olarak repertuvarını Türk ve dünya edebiyatının seçkin örnekleriyle oluşturduk.

Hacettepe, Bilkent, Mimar Sinan, Dokuz Eylül, Eskişehir

Hamlet, 1997-98 sezonu.

Anadolu üniversitelerinin tiyatro bölümlerinden mezun gençlerden oluşan 25 kişilik sanatçı kadrosu, sınavlara katılan 115 kişi arasından seçildi. Jüri üyeleri arasında Ahmet Levendoğlu, Başar Sabuncu, Kenan Işık, Şakir Gürzumar, Hülya Nutku, Hayati Asilyazıcı, Zuhal Olcay, Burhan Akçin ve ben yer aldım.

Türkiye'nin dördüncü ödenekli tiyatrosu olma özelliğini taşıyan ve Anadolu'da kurulan ilk ödenekli tiyatro olan İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu yedi saat süren *Hamlet* oyunuyla Kasım 1997'de SEKA Salonu'nda perde açtı.

Bu işe soyunduğumuzda, İzmit'in bir tiyatrosu olmalı fikrini Sefa Sirmen gibi yüreğimizde hissettiğimizde, önümüzde çok zor bir üç yıl olduğunu tahmin ediyorduk. Bir tiyatronun, onun kültürünün ve sanat tüketicisinin oluşumunun ne kadar zahmetli, ancak bir kent için ne kadar değerli olduğunu bilerek bu işe koyulduk. İlk başladığımızdaki acemi ve çocuksu heyecan, daha sonra olgunlaşmış bir inanca dönüştü. Bunu gerçekleştiren ise, İzmit halkının "oyuncular sahneye selama çıktıklarında" tiyatronun her yerinden duyulan candan alkışlarıydı.

İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu öncelikle İzmit'e, İzmit'ten yola çıkarak ülkemiz insanına hizmet verdi. Repertuvarımız,

sanat politikamız her zaman bir ödenekli tiyatronun bölgesi için neler yapması gerektiği fikri üzerine inşa edildi. Aristophanes, Shakespeare, Moliere, Çehov, Brecht gibi dünya tiyatrosunun devleri ve onların klasikleşmiş eserleri; Turgut Özakman, Güngör Dilmen, Nâzım Hikmet, Mehmet Baydur gibi yine Türk Tiyatrosu'nun klasikleşmiş yerli yazarlarının eserleri İzmit seyircisi dikkate alınarak seçildi. Aynı zamanda da oyunlarımızda uluslararası seviyede bir sanatsal çizginin oluşturulmasına dikkat edildi.

İzmit için en kaliteliyi ve en doğruyu yapmaya özen gösterdik. İzmit'te kalıcı ve yerleşik bir tiyatronun ve kültürünün oluşması için tiyatro çevrelerinin ve sanatçılarının da ilgisi- ni çekecek projeler oluşturduk. Bunlardan en önemlisi "Yeni Türk Tiyatro Yazarlarını Desteklemek" projesiydi. İsmet Kuntay Ödülü'nü alan Civan Canova'nın *Sokağa Çıkma Yasağı* adlı oyunu, Işıl Özgentürk'ün *Avluda* oyunu yine ilk kez İzmit'te sahnelenmiş oldu. Tiyatromuzun genç yazarları olan Özen Yula ve Aslıhan Ünlü tiyatromuzda sahnelenmek üzere oyunlar yazdılar.

Ben yönetmenlerin yazarlarla çalışması gerektiğine inanıyorum ve bunu uyguluyorum. Yıllardır Zeynep Avcı ile çalışıyorum. Bu tür karşılaşmaların çoğalması gerekli. Yeterince Türk oyunu sahnelemiyoruz diye eleştiriliyoruz. Bu iş ısmarlama olmaz. Her yazılan oyunun sahnelenmesi diye bir şey de söz konusu değil. Biz, toplumumuzla ilgili söylemek istediklerimizi söyleyen oyunları sahneliyoruz. Bu söylemek istediklerimiz bazen yabancı bir dilde, bazen kendi dilimizde çıkıyor karşımıza. İyi oyun da rejisörüyle buluşunca sonuç iyi oluyor. Tiyatro böyle bir mesele. Ne her yazılan oynanabilir ne de kolay kolay oyun yazarı olunabilir. Kendi yazarlarımızı yetiştirmek aynı zamanda kendi tiyatromuzu da oluşturmak anlamına geliyor. Genç yetenekler şans bulamadıkları ve doğru yönetmenlerle karşılaşamadıkları için küsüp kalemi bırakıyorlar. Onları yüreklendirmek, yazdıklarına değer vermek, yönlendirmek ve ortaya koyduklarını sahnelemek durumundayız. Yazar ancak bu şekilde yetişir.

Sokaka Çıkma Yasası, 1998-99 sezonu.

Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun en önemli iki geleneği olan gölge ve kukla tiyatrosu, tiyatromuzda önemli bir alanı oluşturdu. Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun bir parçası olan kukla ve gölge oyunlarına yeniden hayat vermek amacıyla yapılan workshop ve seminerler sonunda, Türk tiyatrosu üç kukla oyu-

Liysistrata 1998-99 sezonu.

nu ve bir kukla atölyesi kazandı. *Sevdalı Bulut*, *Nasreddin Hoca*, *Kuvayi Milliye* adlı kukla oyunları yurtiçi ve yurtdışındaki festivallerden davet aldı.

1999 yılıydı. İzmit Şehir Tiyatrosu'nda çalışıyordum. Depremi yaşadık. Acılar, ölümler, gözyaşları... Tiyatromuzun bahçesi yeni mekânımızdı. Akla ilk gelen sorulardan biri "Tiyatro ne

işe yarar?” idi. Sonra baktık ki depremin ikinci gününden itibaren kentte elektrikler kesildi. İşte, tiyatro işe yarayacaktı!

Tiyatronun jeneratörü vardı! Korkarak girdiğimiz binamızdaki jeneratörü çalıştırdık, tiyatrodan dışarı bir sürü uzatma kablosu çıkardık ve bahçede yaşayan, uyuyan herkese elektrik sağladık. Tiyatro işe yaradı. Sevindik.

Üçüncü gün olduğunda tüm genç tiyatrocularla “Tiyatro gerçekten ne işe yarar?” diye tartışıyorduk. Nelere nelere yaramıyordu ki tiyatro. Deprem ertesi kurulan çadırlarda çocuklara oyunlar oynamak, onları yaşadıkları felaketten birkaç saat olsun uzak tutabilmek ve dünyayı biraz daha güzelleştirmek için değiştirmek... Hatırlıyorum, o dönemde “Deprem ve Doğal Felaketlerde Tiyatro Ne İşe Yarar?” başlığı altında uluslararası bir kongre organize etmeyi bile düşünmüştüm İzmit’te.

İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu, tüm sezon boyunca, “Gökkuşağı Depremzedelere Yardım Etkinliği Projesi” ile başta çocuklar olmak üzere, tüm depremzedelere “yaşam desteği” vermeyi hedefledi. Tiyatro, İzmit ve çevre yörelerde yaşanan felaketin ardından, bölge insanına “yaşam desteği” vermeyi öncelikli görevi olarak benimsedi. “Gökkuşağı” projesi böylesi bir düşüncenin ürünüydü. Çalışmalarını iki yıldır sürdüren tiyatromuz bu proje ile, bölgedeki depremzedelere yönelik 1999-2000 tiyatro sezonunu kapsayan bir dizi etkinlik gerçekleştirdi.

“Çocuk Destekleme Merkezi”, İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu’nun etkinliklerini sürdürdüğü Yahya Kaptan Süleyman Demirel Kültür Merkezi’nde hayata geçirildi. Daha sonra etkinliğe başlanılan bu çadır (Çocuk Destek Merkezi) yakındaki bir çadır kente yönlendirildi. Çevredeki çocuklara yönelik çalışmalar sürdürüldü; doğaçlama, dans ve drama çalışmaları... Yaklaşık 40 çadırkente gidildi ve bu çadırkentlerde kukla, animasyon gösterileri yapıldı. Daha sonra bu etkinliklere çocuk oyunları da eklendi. Tüm sanatçı arkadaşlarımız çocuk psikiyatrisi ve pedagoglarıyla seminerlere katıldı.

İzmit’te herkes gibi bizim de zor zamanlarımız oldu. Ancak her koşulda seyircimizin yanında olduk. Repertuvar dışında diğer kültür aktiviteleri de üstlenen tiyatromuzun üçüncü yıla

devrolan bir Tiyatro Okulu vardı. İzmitli gençlere tiyatro sevgisini aşılamayı amaçlayan bu okul onlarca genç İzmitliye ülkenin farklı konservatuvarlarında eğitim olanağı yolunu açtı, her yıl yüzlerce başvurunun yapıldığı bir etkinliğimiz oldu.

Kurduğumuz tiyatro okulu İzmitli gençlerin yaşama sanat penceresinden bakarak, yaratıcılıklarını gelişmelerini sağlamak üzere oluşturuldu. Kendine güvenen, kendini ifade edebilen, sorgulayan, üretici, kısaca kendini hep bir adım ileri taşıyabilen gençlerin yetişmesine katkıda bulunmaktı amacımız. İyi birer tiyatro seyircisi yetiştirirken, aralarında yetenekli olanları da tiyatro dünyasına kazandırmak istedik.

Gençlerimiz, her sene tiyatro okulu kurslarımıza önceki senelerden daha fazla ilgi göstererek bize duydukları güveni ve sanata olan sevgilerini kanıtladılar. Bizler de İzmitli çocuk ve gençlerin daha iyi yetişmesini sağlamak için tüm ekibimizle ve var gücümüzle çalıştık. Öğrencilerimizin duygusal gelişimlerine katkıda bulunmak ve hayal dünyalarını geliştirmek için tüm ekip var gücümüzle çalıştık.

Yazları İzmit halkının tek eğlence merkezi olan İzmit Fuarı'yla birlikte düzenlediğimiz Sokak Tiyatrosu Festivali'yle sokaktaki insana her türlü sanat aktivitesini sunmayı ve yeni seyirci kazanmayı amaçladık. Türkiye'nin tek Sokak Festivali 250'yi aşan yerli ve yabancı sanatçının katılımıyla ülkenin ve dünyanın sayılı etkinliklerinden biri olduğunu kanıtladı.

Birçok oyunumuz yurtdışında İzmit'i ve aynı zamanda da ülkemiz tiyatrosunu temsil etti. Dünyadan birçok tiyatro ülkemizde İzmit'i anar ve ortak işler yapmayı önerir oldu. Ödüller aldık... Ülkemizde tiyatroya özlem çeken Doğu, Güney ve Karadeniz bölgelerine turne yaparak orada yaşayan halkımızın yanında olduğumuzu gösterdik. İzmitliler adına oyunlarımızla onları kucakladık. Sanat merkezleri sayılan iki büyük kentimize de İzmit'in sesini ulaştırmaya ve öncüler arasında yerini alması için İzmit'in tiyatrosunun tanıtımına özen gösterdik.

Beşinci yılımda hem kendim hem de ekip arkadaşlarım için iyi olacağını düşündüğüm bir makas değişikliği yapma gerekliliği doğdu. Artık İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu emekleme

dönemini geride bırakmış, adım atmaya başlamıştı. Tiyatronun başına gelecek yeni bir genel sanat yönetmeni hem kent hem de ekip için yeni bir deneyim, yeni bir heyecan yaratacaktı; bu düşünceyle görevimi kendim sonlandırdım. Zaman içerisinde bu adımda hatalı olmadığımı gördüm. İzmit Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun güçlü adımlarla yoluna devam ediyor olması bunun en güzel göstergesidir.

İzmit'ten tüm Türkiye'ye, oradan tüm dünyaya açılan bir pencere olmayı hedefleyen Şehir Tiyatrosu, yaşamın bir parçası olan sanatı daha geniş kitlelere yaymayı hedefleyerek kuruldu ve gelişti. Bugün Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu olarak hizmet veren tiyatromuz perdelerini nice seneler açmaya devam etsin.

İzmitlilere iyi seyirler...

İzmit'in elleriydi eski tren garı

KADIR YÜKSEL

Beyaz trenin son seferi

Bir yandan ağlıyor, bir yandan mahşeri kalabalığın arasından sıyrılıp iyi bir yer bulmaya çalışıyordu. Gece olmuş, ortalık iyice kararmıştı. Garın hemen yanından şehre doğru uzanan yüksek duvarın kenarına geçti. Deniz kıyısındaki tersaneye giden yolun başında durdu. Oradan daha iyi görünüyordu garda hazır bekleyen beyaz tren. Kalabalığın arasından kendine yer açtı, Foto Fahri. Flaşın uzaklığını hesapladı göz kararıyla. Birazdan sahibini son kez ağırlayacak, son yolculuğuna çıkaracak olan alt yanı gök mavisi beyaz vagonlar bu garı çok iyi tanırlandı. Anadolu'ya açılan ilk büyük istasyondur burası. Şimdi büyük bir bayrakla, çiçeklerle süslenmiş beyaz tren, binlerce insanın gözyaşlarıyla başlayacaktı son yolculuğuna. İçinde evindeymiş gibi rahat eden, canlılığı, çalışkanlığıyla vagonların her karışında göz nuru olan şayak kalpaklının bu kez naaşı konulacaktı vagonuna. O kararlı, yerinde durmaz adımlarıyla gezinemeyecekti vagonunda, masmavi gözleriyle pencereden bakamayacak, sevenlerine el sallayamayacaktı. Fotoğraf makinesini çıkarıp ayarladı Foto Fahri. Biraz önce sahilde tersanenin oradaydı. Yavuz Zırhlısı'nın getirdiği naaşı kıyıya, İzmit Tersa-

nesi'ne ulaştıran Zafer Torpidosu yanaştı iskeleye. Tren kıtası naaşı top arabasına koydu. Oradan İzmit Garı'na kadar yrnecekti. Kalabalığı yara yara yanaşmaya çalıştı tören kıtasına. Fotoğraflamak istedi ama olmadı, akşam karanlığı engel oluyor, flaşı da yetmiyordu. Kortejden ayrılıp gara koşturmuştu. şimdi durduğu yer çok iyiydi. Top arabası bir kilometrelik yolu bir saatte alabildi. Bütün İzmitliler yollara dizilmiş, kortejle birlikte gara doğru yürüyordu. Tren garına doğru kıvrıldığını gördü kortejin. nce kalabalığı fotoğrafladı. Top arabası garın girişinde durdu. Bekledi Foto Fahri, flaşını patlatacağı anı kolladı. Subaylar naaşı omuzladılar. Beyaz trene doğru yürüdüler. Yüksek rütbeli subaylar garın içinde omuz verdiler. Ata tam Beyaz trene bindirilirken bastı deklanşöre Foto Fahri, flaşın kısa süren aydınlığı göz aldı. Bir yandan ağlıyor bir yandan da bu anın tek fotoğrafını çekebildiği için seviniyordu. Foto Kamer'i aradı gözleri, biraz önce kortejde az gerisindeydi. Herhalde kalabalıkta yer bulamamıştı makinesine. Tuhaf bir duygu kapladı iini, meslektaşını atlatmıştı. Garın en güzel fotoğraflarını çeken, Ata'nın önceki gelişlerini fotoğraflayan Kamer, bu kez kaçırmıştı.

Beyaz tren hareket ettiğinde saatler 22.00'yi gösteriyordu. Trenin çığlıkları daha bir acı yankılanıyordu şehrin içinde, tren yolu boyunca yükselen koca ınarlara asılıp kalıyordu. İzmitliler tren yolu korkuluklarını açıp önünü kestiler vagonların. Uzun süre durdu şehrin içinde tren. Yavaş yavaş hareketlendi, İzmit'in çıkışına kadar insan seliyle birlikte yürüdü, sonra hızlandı.

İstasyon Lokantası

Bir büyük ustanın, Cemal Turgay'ın İzmit fotoğraflarını bir araya getirdiği kitabında rastlamışım beyaz trenin İzmit Garı'ndaki son fotoğrafına. Tren garının en güzel fotoğrafları da o kitaptadır. Tarihi gardan trene binen son kuşaklardan biriyim. Tren beklerken içilen aya yetiştim ama tren garındaki lokantada yemek yemeye, demlenmeye yetişemedim. Kimi keyif sa-

hibi İzmitliler, hatta yolcular vakt-i kerahette iki teki boş geçmezlermiş İstasyon Lokantası'nda. Körfez manzarası da açık o zamanlar, kıyıya yakın. Şimdiki gibi doldurulmamış sahil, binalar sarmamış etrafını. O zamanın en nezih, en temiz lokantasında nefis mezeler. Akşam alacasında, istasyonun o ayrılış hüznünü, kavuşma sevinciyle birleştiren ebruli halinin, Münir Nurettin'in, Safiye Ayla'nın plaklarından yükselen şarkılarla buluşması. "İçimde bir sızı var / Akşam oldu diye" El değiştirir lokanta ellilerin ortalarında. Aziz Usta, Hamit Usta sürdürür lokantayı. İçki kaldırılır kısa süre sonra. Körfez'in kıyıları canlanmıştı artık. Gar Lokantası eski kimliğinden uzaklaşır. Altmışların sonunda kapanır gider. Hemen yanı başında, sahile inen yolda açılan Şehir Lokantası devralmıştı keyif sahibi İzmitlileri.

Tren Garı

Saraybahçe yokuşundan aşağıya inerken Abdülaziz'in av köşkünün ihtişamlı kapısı çıkar karşınıza. Tam da gazeteci Ali Kemal'in linç edildiği yoldur burası. Kıvrımlı yolun sonunda Ata-

türk anıtına ulaşırsınız. Anıta sırtınızı verip yüzünüzü Körfez'e döndüğünüzde, hemen aşağıda ilk gözünüze çarpan bina tarihî tren garıdır. Tersaneden kalma yüksek duvarlar tren yoluyla birlikte şehrin içine doğru uzanır. Yokuşu aşağıya bir taş köprü bağlarmış eskiden. O köprü'nün olduğu yer E-5 Otoyolu'na kurban gitmiş, sonra pek de özelliği olmayan demir köprü yapılmış. Köprüden geçip sola dönerseniz tren yoluyla yan yana şehrin içine dalarsınız. Sağa döndüğünüzdeyse karşınızdadır tren garı. İstasyon, akşamları bir başka olurmuş. Bir gezi yerine, buluşma yerine dönüşürmüş. Haydarpaşa'dan gelip Ankara'ya, Anadolu'nun uzaklarına giden vagonlar, uzaklardan İstanbul'a gelenler. Hepsinin yolu İzmit'in içinden, çınarların arasından geçip bu emektar tren garına ulaşıyor elbette.

Önceleri garda dururdu tren, yandaki büfeden bir şeyler alacak, çay içecek zamanınız olurdu. Durma süreleri kısaldı gitgide. Garda inip simit, pişmaniye alacak, bir sigara tütürecek zaman kalmadı. Seyyar simitçiler, pişmaniyeciler türedi elbette. Garda bekliyorlardı. Tren yanaşır yanaşmaz, yolculardan önce trene atlıyorlar, başlıyorlardı bağırmaya. Kondüktörler de ilişmiyorlardı, bağırımlarına kızıyorlardı, ama gizli bir anlaşma vardı aralarında, ekmek parasına karışmıyorlardı. Bir iki durak sonra inip karşıdan gelecek treni bekliyorlardı İzmit Garı'na dönmek için.

İzmit trenle tanışıyor

Sultan Abdülaziz'in saltanat yılları (1861-1876) deniz ve demiryolları işletmeciliği açısından önemli yatırımların yapıldığı yıllardır. Doğuyu canlandıracak olan "Şark Demiryolları İnşası" imtiyazı 1869'da yabancı şirketlere verilir. Hazine olanaklarıyla yapılması öngörülen Anadolu-Bağdat hattının, İstanbul'un Anadolu'yla bağını güçlendirecek olan İstanbul-İzmit bölümünün yapımına da Avrupa'dan mühendisler getirilerek 4 Ağustos 1871'de başlanır. Üç yılda tamamlanan Haydarpaşa-İzmit hattı, yol üstündeki alanlar kamulaştırılarak, 1872'de Pendik, Ocak 1873'te Gebze, Ağustos 1874'te İzmit olmak üze-

re işletmeye açılır. Birkaç günlük yolculuk gerektiren İstanbul-İzmit karayolunun trenle birkaç saate inmesi herkesi şaşırtır.

Sultan Abdülaziz kendisi için hazırlanan özel trende Alman İmparatoru II. Wilhelm'i konuk ederek İzmit yolculuğuna çıkar. Mimar Garabet Balyan'ın yaptığı Hünkâr Kasrı'ndan demiryolunun, İzmit Garı'nın yapım çalışmalarını izlerler.

İzmit gar binası yapılıyor

İzmit Garı, Alman mimar Otto Ritter tarafından çizilmiş özgün Neo-klasik mimarisi ile İstanbul dışındaki bir taşra mutasarrıflığı için hayli göz alıcı bir yapıdır. Sağ ve sol yanlarındaki dar bölümleriyle ortadaki geniş bölümü iki katlı, arada kalan iki bölüm tek katlıdır. Geniş, büyük pencereleri, içinin ferahlığını da sağlar. Özellikle taş gabarisindeki mimari ve sanatsal unsurlarla döneminin özelliklerini yansıttığı için bir tarihî yapı olarak tescil edilmiştir. Geniş bir yolcu bekleme salonu vardır. Arkadaki bölümler ilk yıllardan sonra canlanan ticaret için depo biçiminde kullanılacaktır. İkinci katlarında ise ilk yıllarda gümrük birimleri, sonrasında yönetim birimleri yer alacaktır. İşgal yıllarında ise önce İngilizlerin, sonra da Yunanlıların elinde hem ulaşım hattı olarak kullanılacak, hem de karakol yapılacaktır. İzmit'in kurtuluşuyla birlikte yeniden kullanılma-ya başlanacak, Lozan Antlaşması'yla birlikte de İstanbul'a kadar bütün bir hat İngilizlerden geri alınmış olacaktır.

İhtiyaç oldukça ek binalar yapılır gara. Hemen yanma yapılan bina gar müdürünün, çalışanlarının evidir, lojmanıdır. Sonra orası da depo olur. Tren garının az ilerisine sahil tarafına tek katlı lojmanlar yapılır. Garın hizmet dışı kalmasından kısa bir zaman öncesine kadar da kullanılmıştır o lojmanlar. Garın karşısına, rayları atladıktan hemen sonrasına, hangarlar yapılır vagonlar için. Vagonların tamir, bakım yerleri olacaktır o hangarlar.

Lise yıllarında en yakın arkadaşımın babası garda makasçıydı. Garın az ilerisinde, rayların birkaç metre yanındaki tek katlı, bahçeli lojmanlarda otururlardı. Okul çıkışlarında giderdik.

Güzel havalarda deniz tarafındaki bahçelerinde oynardık, ders çalışır, konuşurduk. Evlerine girmeye çekinirdim ben. Tren geçtiği zaman zangır zangır titrerdi ev. Arkadaşım alışkındı. Geçen trenlerin sesinden, düdüğünden, saatinden, sallantısının şiddetinden anlardı hangi trenin geçtiğini. Annesinin akşamüstleri önümüze koyduğu kurabiyeleri, poğaçaları unutamam. Tren yolu sahile taşınıp, gar binası değiştirilince yıkıldı o lojmanlar. Arkadaşımla da görüşemez olduk, başka şehirlerdeyiz şimdi. Ne zaman tren garının oralardan geçsem, o tek katlı evi, o sesleri, sallantıları anımsıyorum.

Ticaretin merkezi İzmit

İzmit, tren hattının açılmasıyla bir ticaret merkezi olmaya başlamıştır. Deniz yolu açısından bölgenin en korunaklı yeri, kıtalar arası deniz ulaşımında uğrak yeri, bağlantı noktası olması elbette çok önemliydi. Deniz ulaşımında giderek önemi artıyordu. Bunun yanı sıra tren yolunun yapımıyla ticarî cazibesi arttı. İstanbul gibi bir merkeze yakınlığı, İstanbul'un Anadolu'ya açılan yanı olması ticarî açıdan canlılığını arttırdı. Kara yolunun uzun, zorlu yanı tren yoluyla aşılmıştı. Kısa sürede ulaşım sağlanıyordu. İzmit'e getirilen ticarî mallar buradan hem Anadolu'ya hem de İstanbul'a dağıtılır olmuştu. Artık ticaretin geçiş merkeziydi İzmit. Tren yolunun kullanımının gün geçtikçe artması İzmit Garı'nın da sürekli canlı kalmasını sağlıyor, neredeyse kentin nabızı gar bölgesinde atıyordu. Zamanla geçiş yolu olarak ulaşımın her yönüyle kolayca sağlanması İzmit'i fabrikalar kenti yapmıştır. Kent Osmanlı'nın av merkezi, bahçesi, tarımsal arazisi iken Cumhuriyet sonrasında ticarî yönü ağırlık kazanmış, sanayi merkezine dönüşmüştür. Tren yolu, elbette İzmit Garı da bu dönüşümün en cefakâr tanıkları olacaktır. Her gün birkaç kez şehri ikiye bölerek içinden geçen, geçerken tren yolunun kenarındaki evleri küçük ölçekli bir deprem oluyormuş gibi sarsan ağır, kapkara yük trenleri, belli yaşın üzerindeki her İzmitlinin anılarında öylece duruyor. İki binli yılların hemen başında tren yolu İzmit sahil şeridine

taşınır. Tarihi İzmit Garı tren geçişine kapatılır, hemen arka tarafına modern bir gar binası yapılır; ama nedense o modern gar binası bir türlü tren yolculuğunun o çocukluğumdaki, gençliğimdeki havasını vermez yolcularına, metal yapıların üzerine oturtulan gar bir türlü çiglikten, soğukluktan kurtulamaz. Tarihi tren garının hemen arkasında, hiçbir zaman olgunlaşamayacak bir yeniyetme olarak saygıyla başını eğip duracak. Çünkü tarihi garın kendine özgü bir yapısı vardır, sanat yapıtı gibi biriciktir, tektir. Onun taşıdıklarının çeyreğini bile taşıyamaz, onun yaşadıklarına ancak hayranlık duyabilir.

Atatürk İzmit'te

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçmek için 1919'da ayrıldığı İstanbul'a 1927'ye dek dönmez. Bu süre içinde İzmit'e kadar gelerek konuklarını burada ağırlayacaktır. 18 Haziran 1922, İzmit'e ilk geliş tarihidir kurtuluştan sonra. Kendisiyle söyleşi yapmak isteyen Fransız yazar Claude Farrere'yi konuk edecektir. İzmit garında iner, kendisini karşılayan büyük kalabalığın sevinç gösterilerinin eşliğinde saraya geçer. Ertesi gün sarayda Fransız yazarı kabul eder. Dış basma karşı verilen ilk demeçleri içeren görüşmedir bu.

İzmit Basın Toplantısı olarak bilinen toplantının tarihi ise 16 Ocak 1923'tür. Mustafa Kemal İzmit'i ikinci kez onurlandıracaktır. Özel treniyle Ankara'dan İzmit'e gelir, İstanbul basınının önemli kalemlerini kabul edecektir. İstanbul'dan kalkıp İzmit garında duran tren Velit Ebüzziya, Ahmet Emin Yalman, Falih Rıfkı Atay, Suphi Nuri İleri, Yakup Kadri, İsmail Müştak Mayakon, Ahmet Adnan Adıvar'ı taşımaktadır. Bu toplantıda o günün pek çok tartışmalı konusuna değinilmiş, yapılacak devrimlerin ipuçları verilmiştir. Yayınlanmaması kararı alınan görüşme, TBMM sekreterleri tarafından kayda alınmıştır. Ancak toplantıdan altı yıl sonra özel izinle tutanaklar aynen yayınlanabilmiştir.

Uzun yıllar sonra İstanbul'a geçecektir Mustafa Kemal. 1 Temmuz 1927 günü özel treni İzmit garına girer. İzmit halkı

bir kez daha kurtarıcısını karşılamak için gara toplanmıştır. İzmit garındaki kısa bir dinlenmenin ardından karşılayıcıları selamlar Mustafa Kemal, bir süre onlarla söyleşir. Yanındaki devlet adamlarıyla birlikte trenden iner, yürüyerek İzmit limanında demirli bulunan, kendisini İstanbul'a götürecek olan Ertuğrul yatma geçer.

Mustafa Kemal Ankara İstanbul arası yolculuklarında İzmit'te birkaç saat mola vermeyi gelenek haline getirmiştir. Özellikle İzmit garında konaklayan Beyaz Tren'de görüşmeler yapar, yörenin önemli kişilerini, belediye başkanlarını, valileri, halkı ağırlar.

Gardan gelip geçenler

İzmit Tren Garı gene kalabalık günlerinden birini yaşıyor. Tayyar Bey dükkânı çırağa bırakmış koşturmuş gara. Yanında da Salih Berber, Terzi Recep... “Şu penceredeki Yaşar Doğu mu, usta?”, “O, o... yanındaki de Celal Atik”, “Mersinli Ahmet trenin merdivenlerine çıkmış, el sallıyor”. Kalabalıkta alkış kıyamet. Güreş millî takımımız büyük başarılar kazanmış, 1948 Londra Olimpiyatları'ndan dönüyor. İzmit Garı'ndaki kalabalığı görünce duruyor tren, soluklanıyor. Ünlü kişilerin, politikacıların İzmit Garı'ndan, İzmit'ten geçişi de konuk oluşları da bir başka oluyor. İsmet Paşa SEKA'nın açılışı için geliyor. Bir 29 Ekim kutlamasında burada Paşa. Celal Bayar, Fevzi Çakmak, Adnan Menderes hep İzmit garında selamlıyorlar halkı.

Ankara Ekspresi, Anadolu Ekspresi, Mavi Tren, Doğu Ekspresi, Adapazarı Treni... Kimler gelip geçmedi, kimler el sallamadı... “Şu geçen Halide Edip Hanım olmalı”, “Şu Yunus Nadi Bey mi azizim?”, “El sallayan Yahya Kemal mi?”, “Evet, evet o... Ankara'nın en güzel yanı İstanbul'a dönüşü ne de olsa”, “Bak bunu tanıdım, vallahi, Yakup Kadri değil mi?” Gelenler, geçenler... Bir soluk alanlar... Gar bazı günler bir seyir yeri gibidir. Hele kimlerin gelip geçeceği kulaklara duyurulmuşsa. Irak Kralı, Yunan Kralı ve Kraliçesi, Endonezya Başkanı... Bayraklarla, çiçeklerle süslenir İzmit Garı.

Adapazarı'na giden sabah treni sallana sallana gara yanaşır. İki kişi var ki her sabah bu trenin yolunu gözler. Tren gara yanaşır yanaşmaz ön yük vagonunun kapısından gazete paketleri alelacele garın ön tarafına atılır. Bekleyen iki kişi atılan gazete paketlerinin üzerine çökerler. Gazeteleri, dergileri ayırmaya başlarlar. Gazete satıcıları geliverir hemen, kendilerine ayrılan gazeteleri kaptıkları gibi şehrin içine dalarlar, bağırsı çağırış satmaya başlarlar. Çarşının altını üstüne getirirler. Dergilerse şehrin hemen girişindeki kitapçı, kırtasiyeciye. İzmit Garı şehrin haber kaynağıdır sabahın erken saatlerinde.

İzmit Garı sessiz, küskün

2000 yılında gar hizmetleri yeni yapılan gar binasına taşındı. Tarihi İzmit Garı Kocaeli Valiliği'nin öncülüğünde Kültür Merkezi Projesi hazırlanarak aslına uygun biçimde restore edildi. 2005 yılındaki çalışmalarla tarihî gar binasının çevresinde çeşitli düzenlemeler gerçekleştirildi. Depolar, hangarlar Etnografya Müzesi binası yapıldı. Ambarların bulunduğu alanda restorantlar, kafeler açıldı. Takımhane seramik atölyesine dönüştürüldü. Orta bölümde korunan raylarda eski bir lokomotif sergilendi, konulan üç vagon kafe yapıldı. Bir kültür park oluşturulması hedeflenen Gar Kompleksi Projesi ilk zamanlar oldukça beğeniyle karşılansa da sonrasında yetkililerce gerekli ilgi gösterilmediği, tarihî gar binası resmî kurumların hizmetine verilerek büro yapıldığı için kültür merkezi alanı olmaktan uzaklaştı. Kafeler, atölyeler kapandı. Resim sergi salonu olarak kullanılan eski bekleme salonunun ziyaretçisi oldukça az. İşlevsel olarak kullanıldığını da söyleyemem doğrusu.

Şimdilerde sessizliğe gömülmüş, küskün duruyor tarihî gar binası. Kendisini bu sessizlikten kurtaracak birilerini bekliyor. Daha yaşlanmadığını, yüz yaşında olsa da daha işe yarayacağını anlatmaya çalışıyor. Her gün önünden geçip giderken duyuyorum sesini, umudunu yitirmiyor. Bir gün yeniden ağırlayacak yolcularını, geçip gidenlerini değil, kalanları... El sallamayacak geçip gidenlere bu kez, kalanlarla el sıkışacak...

KAYNAKÇA

Balkı, Şakir, *Nicomedia'nın Büyülü Yüzü*, İzmit Rotary Kulübü, 1999.

Balkı, Şakir, *İzmit'te Zaman*, İzmit Rotary Kulübü, 1995.

Yüce, Rıfat, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, 1998.

Öztüre, Avni, *Nicomedia - İzmit Tarihi*, İstanbul, 1969.

Ulugün, Yavuz, *Kocaeli Tarihi*, KYÖD Yayınları, Eylül 2002.

Eski İzmit meyhanelerine yolculuk

RUHAN ODABAŞ

Bir kenti tanımlamaya çalışırken neresinden başlarsınız?

Yaşadığınız kenti tanımayan birine;

“Bizim kent sanayi kentidir” mi dersiniz?

Turizm kenti de diyebilirsiniz, bu tanımlama da doğru olabilir. Ya da her iki tanımlamayı yan yana getirip anlatmaya çalışabilirsiniz.

Sizce yeterli midir?

Bir kenti tanıtmaya çalışan insanın, o kentin sosyal yapısına değinmemesi doğru olabilir mi? Kentin sineması, tiyatrosu, müzesi, parkı, çay bahçesi nasıl yok sayılır!

Denizi, gölü, nehri, kayak merkezi, spor salonu ile de tanımlanmamalı mı bir kent?

Azerbaycan’da iş yapan bir dostum, bizim için çok da hoş olmayan bir şeyler anlatmış ve “Bizde bir yeri tarif ederken, filan hastanenin yanında, cezaevini geçince, falan caminin bitişiği gibi tanımlamalar yapılır ya, Azerbaycan’da öyle değil işte. Onlar bir yeri tarif ederken bir müzenin, bir kültür merkezinin, bir tiyatronun sağında ya da solunda diye tarif ederler,” demişti de içim acımişti ülkem adına. Ne yazık ki gerçeğimiz bu. Biz kentimize gelelim ve İzmit’i neleriyle anlatabileceğimize bir göz atalım isterseniz...

“İzmit” dendiğinde ilk akla gelen şeylerin başında pişmaniye oluyor. Bana göre yetersiz ve haksız bir tanımlama. Bir kentin üç bin yıllık tarihî bir geçmişi varken yalnızca pişmaniyeyle adını duyurması haksızlık değil mi sizce de? İzmit Körfezi varken, Keltepe varken, Sapanca Gölü varken ve iki denize kıyısı olan az sayıdaki kentlerden biri iken, bu özelliklerini daha öne çıkarmak zorundayız gibi geliyor bana...

Çukurbağ'da, elinizle toprağı karıştırırsanız binlerce yıllık tarihle burun buruna geliyorsanız bu yanınızı saklı mı tutacaksınız?..

İzmit ve çevresini anlatan bir şiirimde;

*Beni tutup parmaklarımın ucundan,
yılların ötesine götüren,
yanık bir türkû gibisin,
bir köşesinde yüreğimin.
Bir çoban kavalı gibisin alacakaranlığında akşamın;
bütün titreşimlerini duyabiliyorum.
Nice sevdalıları, nice aşkları yaşamışlığı var
ölümsüzlükten de öte.
Görünen son kızıllık değil,
son kez doğmayacak güneş Körfez'de,
adım gibi biliyorum..*

*Uzağında olmak da var,
acılarını yaşamak zaman zaman.
Damlasını özlemek yağmurunun,
suyuna kanmak,
toprağını koklamak, bereket gibi..*

*Ellerini uzatmış Üç Tepeler'den Nikomedya,
gözleri deniz deniz.
Bir kar tanesi Keltepe'de,
Yarımca'da kiraz ağacı,
bir tren düdüğü demiryolunda;
sessizliği yırtan..*

*Bu kent buğday tarlası bana.
Denizimde balık,*

Ruşen Hakkı, Güngör Gençay, Ruhan Odabaş, Bedrettin Aykan, Fahrettin Demir.

*dost meclisimde rakı kadehim,
bağımda üzüm,
düğünümde kınam bu kent.
Nefes gibi yaşamımda,
sevda gibi yüreğimde.*

*Ellisinde doğum g n m,
 ld ğ mde mezar taşım, İzmit,
seni seviyorum...*

demıştim. Eksik anlatmış olabilirim. Ne ki, eksik anlatım bir şeylerin yok sayılmasını gerektirmez yine de. Yaşamın içinde ne varsa İzmit'te de o vardı kuşkusuz ve ben var olanlara kısa değinmeler yapmıştım...

Capcanlı bir İzmit

Bir zamanlar capcanlı bir İzmit vardı. Yaşayan insan sayısına oranladığınızda oldukça yüksek bir sosyal yaşam ve sanat etkinlikleriyle  ne çıkıyordu kent. Açık hava sinemaları devri bitti, sinema sanatı birkaç alışveriş merkezinin müşteri çekim

merkezi olarak kullanılmaya başladı ki, SEKA Sineması, Kolor-du Sineması gibi özel yerlere öyle rastgele giremezsiniz.

Ve meyhaneler, onlar da bitti İzmit'te. Kentin önemli buluşma ve sohbet yerleriydi sözünü ettiklerim ve yığınla anı biriktirmiştik o meyhanelerde. Şimdilerde "restaurant" olarak tanımlanan yerlere benzemez, kentin önemli bir gereksinimini giderirlerdi...

Şimdiki Halkevi'nin bahçesinde, çamların altında, bembeyaz örtülerle kurulu masalarda yemek yer, rakı içerdi İzmitliler. Masalarda oturanlar şık giyimli beyler, şık giyimli bayanlar olurdu. İzmit'teki sosyal yaşamın önemli görüntülerinden biriydi Halkevi bahçesinde oturup yemek yemek ve rakı içmek...

Ulaşlı'da "Pratik Hasan" vardı örneğin, salaştı. Giderdiniz, otururdunuz tahta masaya, bardağınızdaki rakı beyazlayana kadar, Pratik Hasan sandalına atlar, yüz metre kadar açılır, yarım kova taptaze istavritle dönerdi. İstavriti de gelen kişi sayısına göre tutardı dersem abarttığımı düşünmeyin sakın!..

Tavşancıl'da Rahmi vardı, o da salaştı, o da tahta bir barakada ağırlardı konuklarını. O zamanlar Hereke bölgesinde bolca bulunan tekir balığından yer, rakı içerdiniz. İkinci kadehten sonra duvardaki bağlamasını indirirdi Rahmi. O çalardı, meyhanedekilerin tümü birlikte türkü söylerdi...

Değirmendere'de Kırık Çatal vardı, ne yazık ki büyük depremde sulara gömüldü...

Hangi birini anlatmalıyız bilemedim. Anılar üşüşüyor her yandan. Güzel insanlarla yaşanan güzelim rakı masaları, güzelim sohbetler sükün ediyor...

Ruşen Hakkı'yla Adalı İbrahim'de

Adalı İbrahim'i bilir misiniz?

Şimdilerde yok artık o da. Eski Garajlar'daki Seçkin İşkembe'nin üst katıydı. Bir Arnavut ciğeri yapardı, parmaklarınızı yerdiniz. Sıkça gittiğimiz Adalı'dan, ikisi doğrudan Ruşen Hakkı'nın yaşadığı üç küçük anıyı anlatmadan geçemeyeceğim. İlk ikisini Ruşen Hakkı'nın ağzından dinleyelim:

Izmit sahilindeki Mercan Restoran'da Hazım Özbay, Ruşen Hakkı ve Ruhan Odabaş.

Adalı'ya gittiğimde, eğer boşsa her zaman aynı masaya otururdum. İstasyona bakan camın demiryoluna bakan camla kesiştiği köşe idi burası. Bir gün yine rakımı içiyordum. Benden üç masa ötede oturan biri dikkatimi çekti. Önünde bir bira bardağı vardı ve o bardak bitmek bilmiyordu. Ertesi gün yine gittim Adalı'ya. Ben oturduktan birkaç dakika sonra aynı genç adam geldi, aynı masaya oturdu. Yan gözle beni izlediğini hissettim. İyice huylanmıştım. Ardı ardına birkaç gün gittim, aynı adamla karşılaştım Adalı'da. Anlamıştım, polisti ve beni izleme görevi verilmişti kendisine. Artık alışmıştım, aldırıyordum ama küçük bir muzırlık yapmadan da edemedim. Birası bitmek üzereydi. Garsonu çağırdım ve genç polise bir bira, yanında da çerez götürmesini söyledim. Garson söylediğimi yaptı ve götürdü masasına. Polis; "ben istemedim" gibi bir hareket yaptı garsona. Garson da beni gösterip "Ruşen Ağabey yolladı" dedi. Anlamıştı genç adam. Masama geldi ve özür dileyerek; "Ağabey kusura bakma, görev veriyorlar biz de yapmaya çalışıyoruz" dedi. Gülümseyerek yanıtladım kendisini; "Hiç

sakıncası yok. Beni koruduğun için teşekkür ederim.” dedim, gülüştük...

Aynı yerde, Adalı’da bir başka Ruşen Hakkı anısını yine kendisinden dinleyelim:

Gündüz rakılarımdan birini içmek için gitmiştim Adalı’ya. Her zamanki masama oturdum yine. Benim karşımdaki masada, cam tarafında, başında fötr şapkası, boynunda kravatıyla bir beyefendi oturuyordu. Tanımadığım biriydi ve ehlikeyif bir görünümü vardı. Mevsim yaz, camlar açık. Camın önündeki sundurmanın çatısında kediler güneşleniyor. Adam kendisine biraz meze ve rakı söyledi, bir de biftek istedi. İstedikleri geldi, adam rakısını içmeye başladı. Kadehini kaldırıp içerken, sundurmanın üstündeki kedilerden biri birdenbire tabağa uzandı ve bifteği kaptığı gibi kaçıp gitti. Adam şaşkındı ama gülüyordu. Garson çocuğu yeniden çağırdı. Çiğ biftek istedi bu kez. Bir de derin tabak istemişti. Bifteği tabağa koydu, şişedeki rakıyı da bifteğin üstüne döktü. Kedinin ulaşamayacağı yere doğru çekti bu kez ve rakısını içmeyi sürdürdü. Aradan epeyce zaman geçmişti. Rakılı biftek tabağını cama doğru sürdü bu kez ve kedinin gelip bifteği almasına göz yumdu. Kedi geldi, bifteği kapıp kaçtı yine ve sundurmanın üstünde keyifle yedi. Sonrasını siz düşünün artık. Rakılı biftek kediyi sarhoş etmişti. Kalktı, yürümeye çalıştı hayvan, ayakları dolandı, olduğu yere uzandı. Adam kahkahalarla gülmeye başlamıştı ya, biz de kahkahadan kırılmıştık...

Donla içilen rakı

Saraybahçe Belediyesi’nin kültürel etkinlikleri vardı o günlerde. İstanbul’dan çağrılı olan konuklarımızdan biri de şair yazar, Gerçek Sanat Yayınları’nın sahibi Güngör Gençay’dı. Adalı’da oturmuş bekliyorduk kendisini Ruşen Hakkı ve diğer arkadaşlarla. Gar’da trenden inen Güngör Gençay sıkı bir yağmura tutulmuş, Adalı’ya gelene kadar sıırılsıklam olmuştu. Nendendir bilinmez, paçalarından dizlerine kadar ıslaktı pantolonu. Oturur oturmaz sordu Ruşen Hakkı’ya:

“Pantolonu çıkarsam içerde kurutturabilir miyiz?”

Ruşen Hakkı yanıtladı:

“Kuruttururuz da ben bunu köşeme yazarım. ‘Güngör Gençay Adalı’da donla rakı içti’ derim.”

Aldırmadı Güngör Gençay. Pantolonunu çıkardı, beyaz patiska donuyla rakısını içti. Ruşen Hakkı’nın bunu yazacağını düşünmüyordu. Ne ki, Ruşen Hakkı dediğini yapmış, ilerleyen günlerde ironik bir dille köşesine taşımıştı bu sevimli anıyı...

“Bunun kendisine faydası yok”

Sıkça otururduk Ruşen Hakkı’yla. Hatırladığımda bugün bile çok güldüğüm küçük bir anımızı hiç unutmuyorum. Hangi meyhanedeydik şimdi hatırlamıyorum. Her zamanki mezelerimiz vardı masada. Maydanoz ve rokayla süslenmiş karides söğüş mezelerden biriydi. Ruşen Hakkı hiç dokunmuyordu karidese. Bunu fark eden arkadaşlardan biri muziplik yapıp: “Yese-ne Ruşen ağabey, iyi gelir” dedi. Ruşen Hakkı bunu söyleyene şöyle bir baktı ve yanıtladı: “Bunun kendine faydası yok, bak-sana eğri duruyor, benim neyime iyi gelecek?..”

“Bugün ilacımı içmedim”

Bir keresinde Şükran Kurdakul’u konuk etmiştik. Etkinlik sonrası KYÖD’te küçük bir rakı sofrası yaptık. Gözleri görmemeye başlayan Şükran Kurdakul: “Ben göremiyorum, anlatın bakalım; buradan bakınca ne görünüyor?” dedi. Biz de dilimiz döndüğünce anlattık gördüklerimizi. Marina’yı, tekneleri, Başiskele sahilinin görüntüsünü. O zaman: “Hadi şimdi rakımı koyun da gördüklerinize içeyim” dedi bize. İlaç alıyordu ve içmesi gerektiğini düşündük, bunu da söyledik kendisine. Yanıtı: “İzmit’teki dostlarla bir duble içerim diye bugün ilacımı içmedim” oldu...

“En iyisini onlar hak ediyor”

Rıdvan Alyörük ağabeyimiz vardı örneğin. Eski bir kasap, uzun yıllar Esnaf Kefalet Kooperatifi Başkanı olarak İzmitlilerin yakından tanıdığı... Sıkı bir rakı içicisiydi. Rakıyı kadehle değil karafakiyle içerdi. En büyük zevklerinden biriydi birlikte içtiği birilerini yıkılınca kadar içirmek. Işıklar içinde uyusun, bende bıraktığı bir izlenimini hiç ama hiç unutmam; rakı içtiği meyhanenin garsonlarına iyi bahşiş bırakırdı Rıdvan Ağabey. Bu herkesin ya da çok kişinin yaptığı bir şeydi belki ya, Rıdvan Ağabey burada da farklıydı ve garson çocuklara hiç ellenmemiş, paketinden yeni açılmış paraları verirdi bahşiş olarak. Günün birinde sormuştum kendisine bu durumu. Yanıt olarak: “Onlar emekçi, bizim ağız kokumuzu çekiyorlar, hizmet ediyorlar. En iyisini onlar hak ediyor” demişti bana...

Eksiliyorlar

“Eksiliyorlar” demek de pek doğru olmadı sanırım. En doğrusu “bitiyorlar” olmalı belki de. Var olan ve 2002 yılından bu yana da süren iktidar anlayışı bitiriyor meyhaneleri, içki kültürünü.

Kocaeli Fuarı’nı bilir misiniz?

Fuar gölünün kıyısında oldukça şık içkili yerler vardı eskiden. Çağlayan Restoran, Şehir Restoran, Liman Restoran ve diğerleri. Öğlen rakısı için giderdik Liman’a, O saatlerde rahmetli “Kelek Erol” henüz gelmemiş olurdu mekâna. Garsonumuz Hüseyin hep orada olurdu ama. Ne varsa iki dakikada hazırlayıp getirir; yaz ise göl manzarasında, kış ise şömine başında rakımızı içirirdi. Şu anda bu saydıklarımın hiçbirisi yok denebilir. Var olanlar da restoran olarak değil, düğün salonu olarak hizmet vermeye, ekmek yemeye çalışıyorlar. Şehir içinde kalanlar da parmakla sayılacak kadar az. Örneğin bir Ömür Restoran var. Rahmetli Ruşen Hakkı ile gazeteden çıkıp öğle yemeğine gitmeden önce telefon eder sorardık İbrahim Usta’ya:

“Aşçı yemeği ne var bugün?”

İbrahim usta o her zamanki saygılı tavrıyla yanıtlardı:

Ruhan Odabaş, Emin Sami Sarısoy, Ruşen Hakkı, Hayrettin Geçkin, İhsan Topçu, Fahrettin Demir

“Bugün nohut var.”

Yanıtımız şöyle olurdu Ruşen Hakkı’yla:

“Ooo tam rakılık!”

İki duble rakı içmeyi kafaya koymuşsak, İbrahim Usta’nın her yemeği rakılık oluyordu o günlerde.

“Geçit” var bir de ayakta kalan. Rahmetli Mevlüt’ün ölümünden sonra da gittiğim oldu Geçit’e. Kalitesinden bir şey yitirmemiş denebilir. Ne ki, Nazif Çanakçılı’nın işkembeli nohut ile rakı içtiği yıllar geride kalmış epeyce...

Karamürsel’de Behçet vardı bir zamanlar. Balık rakı dendiğinde akla ilk gelenlerden biriydi. Özel bir insandı, özel bir ticaret anlayışı vardı. Menüsü belli idi Behçet’in. Bu nedenle de hesap ödeyeceğinizde ne yediğinizi değil, kaç kişi olduğunuzu sorardı, ona göre bir hesap çıkarırdı ki bu da müşterinin işine gelen bir durumdu.

Hüsnü Lokantası vardı bir zamanlar. Alemdar Caddesi’nde, şimdiki Vakıfbank’ın hemen arkasından, dar bir geçitten girilirdi. Kapalı yerinin yanı sıra bahçe bölümü de vardı ve İzmit’in ekâbir takımının yeğlediği bir meyhaneydi. Sonraki yıllarda, Hüsnü Ağabey’in oğlu Mahir de babasının yolunu seçmiş ve “Mahir’in Yeri” adıyla, şimdiki Endüstri Meslek Lisesi’nin karşısında, bodrum katında bir meyhane çalıştırmıştı. Rıdvan Alyörük de uzun zaman Mahir’in müşterileri arasında olmuştu...

Yenileri de saymalıyız

Hereke'den başlayın, Karamürsel'e kadar, İzmit Körfezi'nin sahil bölümünde, deniz kıyısı denebilecek yerde içki içilen yer sayısı çok azdır. Şirinyalı'da Mobidik Restoran var balık yeyip rakı içebileceğiniz. Sonrasında İzmit'e kadar yok diyebilirsiniz. İzmit'te Yelken Kulübü, hemen yakınında Marina ve tekneler var. Devam edin doğuya doğru, balıkçı meyhanelerini görürsünüz ki, o meyhanelerin adı neden "Kumkapı"dır anlamış değilim. İzmit'in, Kocaeli'nin kendine özgü bir adı bulunamaz mıydı acaba!..

Devam edin; Başiskele, Seymen, Kavaklı ve Gölcük. Bu saydıklarım da sahil meyhanesi yoktur. Değirmendere'deki Koruk'tan sonra da sahilde içki içebileceğiniz yer bulamazsınız. Halıdere ve Ulaşlı'da içki satan büfe var mı bilemiyorum. Ve Ereğli, balıkçı köyü. Ereğli'de de meyhane yoktur. Defne Altı'nda "Akşam Sefası" var hepsi o kadar. Karamürsel sahilinde de yalnızca Yalova sınırındaki Pehlivan Sofrası'nı bilirim...

Antalya gibi, dünyanın her yerinden, her dilden, her dinden turistin geldiği bir turistik ilimizde, "helal turizm" gibi, ne anlama geldiği bilinmeyen bir anlayışı oturtmaya çalışan yapıdan daha fazlasını beklemeli miyiz?

Bir başka şey daha soralım: Eskiden daha çok meyhane vardı kentimizde, daha çok içki içiliyordu. Kentteki suç oranı eskiye göre nedir acaba?..

İzmit'in eski meyhaneleri dedim, anılar dedim, giderek eksildiklerini söyledim. Yine de bir şeyin altını önemle çizmeliyim diye düşünüyorum: Anadolu'nun çok yerinden gelen dostlar, birçok ilde ya da ilçede meyhane kalmadığını, rakılarını ancak evlerinde içtiklerini söylüyorlar. Buradan baktığımızda İzmit yine iyi, dostlarınızı ağırlayacak, iki kadeh rakı içirecek yeriniz var.

Buna da sevinmeli miyiz dersiniz?..

Düzenleme
Ny.Ozlem

Bizim pişmaniye

F. YAVUZ ULUGÜN

İzmit'in "pişmaniye" adlı ünlü helvasının yapılması için yağ, un, şekerin yanı sıra sinideki hamuru çekip çevirerek tel tel olmasını sağlayabilecek güçlü kollar gereklidir. *Ana Britannica*'ya bakılırsa, ilk yapıldığı yerin İran'ın Yezd kenti olma ihtimali yüksektir. Bu ülkede "peşmek" diye adlandırıldığı için de sözcük zamanla Türkçede "pişmaniye" biçimini almış olmalı. Ayrıca King's Desert (Kral Tatlısı) adıyla basit bir yapımına Bengaldeş ve Kore'de rastlanıyor olması bu yemek kültürünün sadece Batı'ya değil Doğu'ya doğru da yayıldığının bir göstergesidir. Türkçede pişmaniyenin, "yiyen pişman" veya "yapılan bir işten dolayı incitilen kimselerin gönlünü almak için sunulan tatlı" olduğu sanılsa da gerçek anlamı çok farklıdır. Pişmaniye sözcüğü Farsça "peşmin" sözcüğüne Arapça "-iyye" eki getirilerek türetilmiş "peşminiyye" sözcüğünden gelmektedir. "Peşmin" sözcüğü Farsçada "sade ve süssüz elbise, yünden yapılmış, yapağıdan yapılma, yünlü" anlamına gelmektedir. Tel tel olan pişmaniye tatlısı, yüne benzetildiği için ona bu isim verilmiştir.¹ Yenildiği ülkelerde sağlık ve neşe anlamlarıyla özdeşleşmiş "helva" sözcüğünün de "şekerli, nazik ve güzel" anlamındaki Arapça "hulv" sözcüğünden geldiği söylenir.²

1 Kelimelerin Soy Ağacı, 2009.

2 Berrin Torolsan, "Helva", *New Spot*, İstanbul, 1990, s. 7-9.

Yaz sıcağına dayanamadığı için yalnızca uzun kış gecelerinde evlerde, sini başında toplanan neşeli kalabalıkların sımsıcak helva çektikleri “pişmaniye geceleri” yazık ki artık yaşamıyor. O siniler artık imalathanelere kuruluyor, helvayı da robot makineler çekiyor.

Osmanlı arşivlerinde helva sözcüğüne en erken 1473 tarihli bir tarifte rastlanır. 1478’de Topkapı Helvahanesi’nde 600 helvacının çalıştığı biliniyor. Kayseri, Safranbolu, Eskişehir (Met helvası), Kastamonu ve Çankırı (çekme helva), Mudurnu (saray helvası), Antalya ve Kandıra’da (keten helvası) gibi yerlerde farklı adlandırılmış benzeri tel helvalar olsa da hiçbir pişmaniyenin kazandığı lezzete ve üne sahip olamamıştır. Kimilerince de “pişmaniye” adı bu helvanın yapımına girişenlerin ağdaya kıvam tutturmakta karşılaştıkları güçlüklerden duydukları pişmanlığı ifade eder. İzmitli ustaların bu pişmanlığından haberdar olmayan Anadolu’nun birçok yöresinde ise aynı helva, tel helvası olarak bilinir.

Akşama keten helva

Kandıra’da yapılan keten helvası da pişmaniyeyle benzerliği yanı sıra 1950’lere kadar sini etrafında genç kızların yaz sıcağına dayanamadığı için kış günlerinde yatsı ezanı sonrası maniler ve bil-meceler söylediği eğlencesiyle dikkat çekicidir. Keten helvanın vatanının Saraybosna olduğu ve muhacirlerle ülkemize taşındığı söylenir.³ Radyo günlerinin kısa kış günlerinde “Akşama keten helvası pişecek” lafı bir şenlik çağrısı gibi yapılmış Kandıra’da evden eve. Bileği güçlü delikanlılar geniş sini başında halkalanıp da genci yaşlısı bütün konuklar yerlerini aldığında, kaynatılan şekerli su limonla kestirilerek hazırlanmış. Mermere yayılarak dondurulmuş olan ağda, yuvarlak siniyi çepeçevre sarak biçimde yerleştirilir, halkanın ortasına da kulak memesi kıvamını alıncaya dek tereyağıyla kavrulmuş un (meyane) boşaltılır ve güçlü bilekler, helvada mahir büyüklerinin talimatlarıyla başlarırmış o kaskatı ağdayı unun üzerinde çevirmeye. Sini

3 Midhat Sertoğlu, “Helva Sohbeti”, *Milli Kültür*, s. 17-20.

altında yakılan ateşin ayarının önemi ise büyük; çünkü ısının ayarlanamayıp helvanın tel tel olmak yerine bulgur bulgur dökülüp ellerinde kalması ihtimali, sık karşılaşılan bir durum değilse de her zaman mevcut. Burada hünere, talimatları verende. Halka çevirmekte usta ellerse bu ayarı tutturmayı, gerekli ısıyı ayırt etmekte artık hassaslaşmış avuç içlerine borçlu olurlarmış. Kas gücü gerektiren, ağda halkasını meyane üzerinde çevirmek yanında, her çevirişten sonra ağdayı yeniden halka biçimine getirebilmek de ayrı bir ustalık istermiş; ta ki meyanenin tümü ağdaya yedirilip ağda o bildiğimiz tel tel hali alıncaya kadar.

Bu toplantıların bir başka amacı da uzun kış gecelerinde sohbet etmek, ilimden, sanattan, edebiyattan uzun bahisler açmaktır. Bu toplaşmalar dönemin en önemli kültürel alışveriş ortamlarından biriydi.

Pişımaniyenin tarihçesi

İzmit esnafı içinde pişımaniyeciler, ünü yurtdışına taş-

*İzmit, şekerci Ermeni İzmitliyan ailesi
(A. Oral Arşivi).*

Pişımaniyeci İbrahim Çınar.

Pişmaniyeci Rüştü ve oğlu Turgay Gezer.

miş bu ürün nedeniyle özel bir yere sahiptirler. İzmit pişmaniyesini, 1601-1611 yılları arasında İran ve Ermenistan'dan gelerek İzmit ve çevresine yerleşen Ermeni ustaların getirdiği söylenmektedir. Yakın dönemlerde bu ustalardan biri de şimdiki Ermeni Patriği Mutaflan'ın İzmit'e yerleşmiş olan dedesi Minas Mutaflan'dır.⁴

Bir söylenceye göre pişmaniyeye ilk kez Kocaeli'nin Kandıra ilçesinde Hayrettin (Hayri?) Usta adlı bir şekerçi tarafından bulunmuş ve imal edilmiştir. Üretimin devamı ise yine Kandıra eşrafından Hacı Agop Dolmacıyan ve oğlu Garabet adlı

Ermeni ustalar tarafından sürdürülmüştür. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda diğerleri gibi Dolmacıyan da şekerçi dükkânını kapatarak başka bir ülkeye göçer. Onun becerisinin de kendisiyle birlikte göç etmesini önleyen ise, Dolmacıyan'ın çocuklarına Türkçe ve Fransızca öğretmek üzere dükkânında çalışmış bulunan İzmit Muhasebe Başkâtipliği'nde görevli İbrahim Ethem (Çınar) Efendi'dir.⁵

Kendisine pişmaniyeye yapımının bütün inceliklerini öğretten; hatta memur olması nedeniyle çalışma saatlerini buna

4 Ayhan Orhan, "Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde Coğrafi İşaretlelerin Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği, *Anatolia*", *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2010, cilt 21, sayı 2, Güz, s. 243-254.

5 *Sesim Dergisi*, İzmit 20 Mart 1960'tan naklen *KYÖD Dergisi*, sayı 5, İzmit 1997, s. 113; Orhan Demirağcı, *İktisadi Yürüyüş Dergisi*. Aktaran Atilla Oral, *Özgür Kocaeli*, 23 Aralık 2007; Cemalettin Özbay, "Pişmaniyeci İbrahim Çınar", *KDM Bülteni*, Aralık 2000, sayı 42, s. 2.

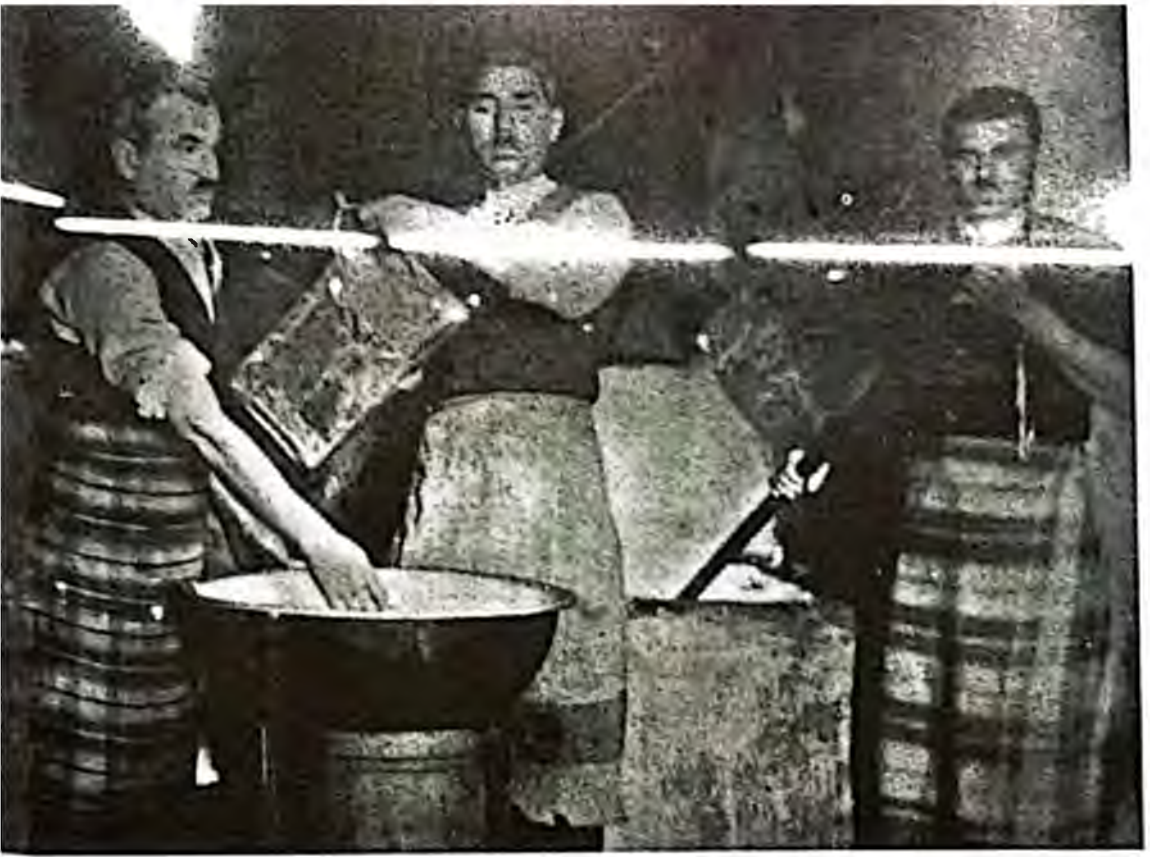

Garda pişmaniyeciler ve faytonlar. 1950 sonbaharı, Ferruh Duygu'nun abisi Micene Ferit ve Fuat İspirli (Ayhan Duygu Arşivi).

göre ayarlayan ve şekerlemeci peştamalını takmasına vesile olan Hacı Agop Dolmacıyan'dır. Onun Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Amerika'ya göçmesi üzerine Ethem Efendi Kapanönü semtinde bir şekerçi dükkânı açar. Kendisi, Osmanlı denizcisi Turgut Reis'in (1485-1565) tarafından İzmit Kabalı Köyü eteklerinde dokuz parça yer ve yedi tekne verilerek iskân edilen denizci bir ailedendi. Botanik kültürü ve müzik yeteneğiyle de tanınan ve 1892-1953 yılları arasında İzmit'te yaşamış bu renkli kişiliğin imalathanesi, başta oğlu Nusret Çınar olmak üzere ilerleyen yıllarda adeta pişmaniye ustası yetiştiren bir okul olmuştur. Halen Hacı Agop'un torunları, bu mesleğe New York'ta devam etmekte olup hatırı sayılır bir servet sahibidirler. İzmitliyan ailesi de İzmit'te şekercilik yapmış ama onlar da cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'a göçerek toptan şekerleme işini tercih etmişlerdir. İşin ilginç olan yanı, İstanbul Arkeoloji Mü-

Pişmaniyeci Selahattin Patır.

*Izmit'te helva yapımı, 1940.
Patır'ların Çarşıbaşı'ndaki
imalathanesi.*

*1950'ler, sagda Patır'ların tahin
helva ustası Mustafa Sarıyıldız
(İbrahim Sarıyıldız Arşivi).*

Zevk Pişmaniye. Kozluk Mahallesi.
Pişmaniyeci Osman ve Kamil Gürgen.
Sapancalı.

Zevk Pişmaniye. Kozluk Mahallesi. Sapancalı Osman Gürgen ve Hakkı Yeten ortaklığı.

Pişmaniye. Emin Patır.

Pişmaniye'nin
İşisi
Şen Şekerci'dedir.
Misafirlere,
Ailebaplara
Nüzhet Çınar'ın
İmal ettiği pişmaniye'yi zevkle
Yedirebilirsiniz.
En lezzetli pişmaniye
ŞEN ŞEKERCİ
'NÜZHET ÇINAR'dadır.
Kemaliye Cad. No. 8-10, İZMİT

Üniversite
Yenil İzmit'ten hediye mi götüreceksiniz?
Üniversite Pişmaniyasını her tarafa taşı-
yan Pişmaniyemiz yeni yeni buluşlarla nefesini
arttırmakta ve müşterilerini memnun etmek için
elden gelen gayret sarfedilmektedir. Bugün için
Üniversite Pişmaniyasını İzmit'te hiç bir
pişmaniye tutamaz. Yalnız pişmaniye mi? Helva,
lokum reçel, her türlü şekerleme çeşitlerini de
Üniversite İmalâthanesinin mamulleri arasın-
da bulabilirsiniz. Evimize ucuz erzak mı lazım,
toplan ve perakende bütün bakkaliye çeşitlerini
Üniversite Ücretlik Pazarından
temin edebilirsiniz.
Üniversite İmalâthanesi
Üniversite Ucuzluk Pazarı
Postâkhane Cad. No : 3/8 Telefon : 1282

Bizim şehirdeki pişmaniyeciler, 6 Ocak 1954.

zesi'ndeki İzmitliyan Biraderler'e ait mühürdür; ancak henüz üzerinde bir çalışma yapılmamıştır. 1930'lu yıllarda İstanbul Arnavutköy'de esnafılık yapmış olan Agop oğlu Artin ve Kirkor kardeşler bu ailenin ardılları olsa gerektir.⁶

Bakırcılar (Kemaliye) ve İstiklâl Caddesi'ndeki şekerlemeci-ler pişmaniye üretimini üstlenmişler, yıllar geçtikçe pişmani-ye üretimi İzmit'te daha da ilerlemiştir. Kemaliye Caddesi'nde

6 Tahakkuk Idare-i Hususiye Tahsildarlarına Mahsus Takibat Defteri 1930-1931, Sene 1930, http://www.megarevma.net/sene_1930.htm, 20.11.2011.

Sayın İzmit Halkına

**Adrese dikkat : Çarşı başı AHMET GÜL kuru kahveci
Refik yanında NUMUNE şeker ve tatlı
evi : No. 27 İZMİT**

NUMUNE Şeker ve tatlı evi her zaman Sayın İZMİT halkını memnun olmaya çalışır.

Dikkat fiatlarımız. Her yerden tazeledir. Şekerlerimiz İstanbul Birinci sınıf kalfalarının ellerinden imal olunur.

İstiklâl Badem Şekeri 300 kuruş.

Malta Badem esmerleri çeşitli 300 kuruş

Fundan ve Bolzamlar çeşitli 300 kuruş

Lokumlarda büyük tenzilat. Çeşitlerimiz sade, sakın, peçen sakın, güllü ve badele. Çeşitli karamela fiatları 300 kuruştur.

Her gün taze çeşitli Ahlat Şeker fiatları 240 kuruş. Kedi imalatı nefis

P İ Ş M A N İ Y E

Nişan, Nikah hediye kutuları büyük bir ilana ile yapılır, namah şekerleri siparişleri kabul eder.

Tatlılarımız :

Nefis yağlarla imal olup fiatlarımız tenzillidir.

Baklava	250	Kuruş
Tulumba	300	"
Burma	300	"
Saray Lokması	220	"
Tel Kadayıf	300	"
Yazın Kadayıf	200	"

Birinci undan : Yufka 80, Yazın Kadayıf 70, Tel Kadayıf 120 kuruştur.

Her sabah Börek, Kuruböğaze de bulunuz.

Numune Şekerci Ahmet Gül, 1950'ler.

Selahattin Patır, Helvacı Hamit, Şekerci Hasan, Tatlıcı Ali oğlu Mustafa Yılmaz, İslam Durak, Şerbetçi Vehbi Dalı, Şekerci Ahmet Gül; İstiklâl Caddesi'nde Şekerci Helvacı Zihni ve Hasan İz, Helvacı Aziz, Şekerci Sıdika; Demiryolu Caddesi'nde Helvacı Sait Başoğlu, Pastacı (Yavuz Pastahanesi) Vehbi Taneli; Kozluk Fabrika (Ruşen Hakkı Sokağı'nda) Osman ve Kamil Gür-

Can Pişmaniye.

Can Pişmaniye, Yaşar Can.

gen'in Zevk Pişmaniyesi; Eski Postahane Caddesi'nde Rüştü Gezer'in Tuncay Pişmaniyesi bu helvanın yaşaması için emek verdiler. Rüştü Gezer daha sonra Cemal Şensoy (Çolak) ve Boksör Kadir'in kardeşi Erdem Güçlü ile birlikte "Uğur Pişmaniye"de ortaklık yaptı. Patır Şekerleme'de usta olarak çalışan ve 1954'te kendine ait Ipek Pişmaniye'yi kuran Lütfü Canıgeniş ve ortağı Cevat Yüce de önce Yavuz Sokak'ta sonra da Çarşıbaşı'nda dükkân açtılar. Mesleğe elli yılı aşkın hizmet veren Hayati Ayta'nın belirttiğine göre; teknoloji, işleri ne kadar kolaylaştırmış olursa olsun, bu helvanın yapımı hâlâ ustaların becerisi-

Can Pişmaniye, Yaşar Can.

Can Pişmaniye. Soldan ikinci Kel Niyazi Usta, sağdan ikinci Yaşar Can.

ne muhtaç. İstasyon pişmaniye satıcıları Micene Ferit, Fuat İspirli ve Fethi Dikici de (daha sonra Yazlık Aile Bahçe Sineması büfesini, sinemanın işhanına dönüşmesi sonucunda da işhanının çay ocağını işletti) unutulmayanlar arasındadırlar.

Öte yandan KYÖD - Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği'nin 1956'dan beri süregelen balosu "Pişmaniye Gecesi" de kentin önemli iki değerinin buluşmasının bir örneği olmuş ve bu baloda pişmaniyenin çekilmesi beklenen bir geleneğe dönüşmüştür. KYÖD'ün Ankara Şube Başkanlığı'nı da yapmış olan Ertuğrul Bozdemir, Ankara'da düzenlenen Pişmaniye Gecesi'ne

İpek Pişmaniye kurucusu Lutfi Canıgeniş ve ustalarını dahi götürerek pişmaniye çektiymişti. Yine derneğin çıkardığı *Pişmaniye* dergisi yıllardır önemli bir kültürel işlev üstlenmektedir. Erol Büyükburç'un pop tarzında yaptığı şarkı ve Kemal Sunal'ın canlandırdığı pişmaniyeci tiplemesini de unutmadan hatırlatmakta yarar var.

KAYNAKÇA

- Demirağcı, Orhan, *İktisadi Yürüyüş Dergisi*, Aktaran Atilla Oral, *Özgür Kocaeli*, 23 Aralık 2007.
- Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı - Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yayınları, 2009.
- Orhan, Ayhan, "Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde Coğrafi İşaretlerin Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği, Anatolia", *Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, Güz: 243-254, 2010.
- Özbay, Cemalettin, "Pişmaniyeci İbrahim Çınar", *KDM Bülteni*, Aralık 2000, sayı 4, s. 2.
- Sertoğlu, Midhat, "Helva Sohbeti", *Millî Kültür*, s. 17-20.
- Sesim Dergisi*, İzmit, 20 Mart 1960'tan naklen *KYÖD Dergisi*, sayı 5, İzmit, 1997, s. 113.
- Tahakkuk İdare-i Hususiye Tahsildarlarına Mahsus Takibat Defteri 1930-1931, Sene 1930, http://www.megarevma.net/sene_1930.htm, 20.11.2011.
- Torolsan, Berrin, "Helva", *New Spot*, İstanbul, 1990, s. 7-9.

*Kenti teğet geçerken:
İzmit'te üniversite öğrencisi olmak*

PINAR ÖZKAN

*Yeni bir ülke bulamazsın
Başka bir deniz bulamazsın
Bu şehir arkandan gelecektir.*

KAVAFİS

Bir şehirden bahsetmek ve bir şehir hakkında yazmak o şehre benzedikçe kolaylaşıyor. Ama İzmit'i anlatmak da İzmit'te yaşamaya çok benziyor. Defalarca başlayıp defalarca bırakılan bir yazı oluyor sonunda. Sanki her başlangıçta üstüne kirli havalar, kalabalık sesler, martı çığlıkları yerleşmiş gibi; aynı zamanda ferah gökyüzü, ağaçlı yollar ve gevrek simitler de... Her başlangıçta "burası Ankara'dan bile daha gri bir şehir" diyen dost seslerini duyarak yine de kattığı, eksilttiği her şeye teşekkür ederek bir şehri anmak yazmayı oldukça zorlaştırıyor. Hele konu üniversite hayatıysa...

Bir şehrin neresinden geçersen şehre dokunursun? Elbette üniversitesinden! Kocaeli Üniversitesi öğrencisinin şehre ne kadar dokunabildiği ise değişkenlik gösteriyor. Şehre (Umut) tepeden giriş yapan bir öğrenci yaşadığı yere entegrasyonunu neredeyse hiçbir zaman tamamlamış hissetmiyor. Oysa üniversiteye uyum sağlamakla şehre uyum sağlamak arasında güçlü bir bağ var. İzmit, yerli gençlerin aralarında "İzmitçe" konuştuğu ve gördüğüm hiçbir şehre benzetemediğim bir yer. İmkânlar ile imkânsızlıkların birbirine çok yakın olduğu İzmit, hiçbir zaman işçi şehri olmaktan çıkıp öğrenci şehri olamıyor, her zaman İstanbul'un rahatlığıyla Sakarya'nın gelenekselliği arasın-

da yalpalıyor. Burada yer etmeye çalışan üniversite öğrencileri de ya bu yalpalamada kendilerine yakın gördükleri yerlere tutunuyor ya şehrin akışına ayak uydurup yerel halka benzemeye başlıyor ya da kendilerine küçük dünyalar yaratıp orada var olmaya çalışıyor.

Yeniliğin kapısına dayanmak

Yeni olan her şey, insanda önce bir acemilik sonrasında ise alışkanlık getiriyor. Kocaeli de işte böyle. Üniversite kampüsünün merkeze olan uzaklığı ve ikliminin bile değişiklik göstermesi göz korkutuyor; ama bu korkuyu, yenilik heyecanı yeniyor üniversitedeyken. Kocaeli Üniversitesi'nde öğrenci olmak aslında her dönem farklılaşıyor. Şehrin farklı noktalarında birçok kampüsü olan üniversitede bazı dönemlerde kampüslerin ya da fakültelerin taşınması öğrencilerin bocalamasına neden olabiliyor. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin Hereke'den İzmit'e taşındığı dönemde düzenleri bozulan ve küçücük bir kampüse sıkışan öğrenciler haftalarca eylem yapmışlardı. Benzer bir durum hazırlık binası İzmit'ten taşındığında da yaşanmıştı; ancak hazırlık aşaması bir yıl sürdüğü için eylemler yerini söylenmelere ve alışmalara bırakmıştı. Fakültelerin kampüs değiştirmesi nedeniyle bir önceki yıl öğrenciliğe başlamış birinin deneyimiyle bir sonraki yıl başlamış birinin deneyimi arasında dağlar kadar fark olabiliyor. Hazırlık bölümü merkezden Umuttepe'nin de ötesine bir yerlere taşındığında aradaki farklar gerçekten dağlardı.

İlk yıl hızlıca geçiyor. Eğer hazırlık sınavından geçilemediyse biraz lisenin devamı gibi hissettiriyor. Bu da işleri kolaylaştırıyor. Derslerin çok yoğun olmaması nedeniyle şehre ve sosyal çevre oluşumuna oldukça fazla zaman kalıyor. Birinci sınıftan başladığında durum biraz daha zor; ama yine de yormuyor. İnsan ilk yıllarda insanları izlemeyi öğreniyor. Yeni doğmuş bir bebek gibi hayretle bakıyor etrafa, büyük büyük umutları da içinde barındırarak. Sanki o yeni şehir sana tüm kapıları açacak, tüm güzel insanları önüne serecek, tüm kolaylıkla-

rı sağlayacakmış gibi. Korkarken bile içinin bir yerlerinde taşıyorsun bu umudu. Sonra bu enerji etrafına yayılıyor. Korkulu, meraklı, heyecanlı gözler birleşiyor ve tutunacak dal aramayı sonlandırıyor. İlk arkadaşlıklar böyle kuruluyor. Henüz bunlar yeni yeni filizlenirken öğrencinin fiziksel olarak şehrin neresinde konuşlanacağına karar vermesi gerekiyor. Seçenekler her üniversitede olduğu gibi devlet yurtları, özel yurtlar ve öğrenci evleri. İzmit'e has olan kısmı ise servis seçeneği.

Özellikle İstanbul'da oturan öğrenciler tarafından tercih edilen servisle gidip gelme hali, part-time öğrencilik hissi yaratıyor. Bu yolu tercih eden öğrenciler, İzmit deneyimlerini servis bekleme saatlerine sıkıştırıyorlar. Bu da İzmit'in, İstanbul'un bir ilçesi gibi görünmesine neden oluyor aslında. Üniversite hayatının sadece eğitim kısmına dâhil olan bu kesimin en çok vakit geçirdiği alan kampüsün içi. Umuttepe'nin yakıcı sıcağından/dondurucu soğuğundan çıkıp tıpkı lisedeki gibi evlerine geri dönüyorlar. Yakın şehirdeki aile evinden servisle gidip gelen trafik yorgunu bir sürü öğrenci... Bu da zaman içerisinde üniversitedeki sosyal çevreden kopmalara neden oluyor. Genellikle bu yolu tercih eden öğrenciler bir sonraki yıllarında diğer tercihlere yönelerek şehre biraz daha geç adım atıyorlar. Diğer yolları tercih eden öğrencilerse okula ve eğitime adapte olmaya çalışırken şehri de keşfetmeye başlıyor. Tabii bu durumu belirleyen şeylerden biri de evinin/yurdunun olduğu yer. Devlet yurtları benim okuduğum dönemde sadece iki taneydi. Biri Umuttepe'nin göbeğinde diğeri otogarın eteğinde; yani ikisi de şehir merkezine mesafeli... Bu konumlanma öğrencilerin kapalı devre arkadaşlıklarını artırıyor. Zaten nispeten küçük bir şehir olan İzmit'te bir de şehir merkezinden uzakta ve kendi tercihin olmayan insanlarla yaşamak bir kısıpoca sokabiliyor öğrenciyi. Özel yurtlarsa şehrin her yerine yayılmış vaziyette. Özel yurdu seçerken bir siyasî tercih de yapmak gerekiyor. Bu tercihe göre yurdun rahatlığı değişiyor. Giriş saati akşam altı olan da var gece on iki olan da. Kısaca her müşteriye (!) göre yurt bulunabiliyor. Tam olarak beklentisini bilmeyen bir öğrenci topluluğu var bu hikâyede. Bol bol deneme yanılma var yani. Bir sü-

rü alışma ve vazgeçme var. Tanıma, tanışma, sevmeye ve uzaklaşma var. Bu yüzden pek fark yaratmıyor aslında ilk yıllarda yapılan bu tercihler.

Öğrenci evi mevzusuna gelirsek... Evlerin pahalılığı ve üflesen yıkılacak hali nedeniyle öğrenciler tarafından merkezde oturmak çok tercih edilmiyor ve dağlara dağlara doğru giden bir öğrencilikle karşılaşırız. Yüksek yüksek TOKİ binaları öğrencilerin yeni evleri oluyor. Belirli birkaç toplu konut seçeneği var öğrenciler için. İlk yıllarda pek tercih edilmese de sonraki yıllarda evler bu konutlardan seçiliyor. Kirası, genişliği, bol bol öğrenci barındırması, okulla şehir merkezinin ortasına ya da ikisinden birine epey yakın olması gibi tercih sebepleri var. Ev arkadaşı seçimi de arkadaş çevresinden, arkadaşlarının çevresinden veya sosyal medyadaki öğrenci grupları üzerinden gerçekleşiyor.

Adım adım monotonluk

Şehirde ilk adımlar atıldıktan ve düzen yavaşça kurulduktan sonra İzmir’te yaşam başlıyor. Hafta içi erken saatlerde başlayan günler genellikle 33-53 numaralı hatlara binmeye çalışarak ve okula ulaşma çilesiyle başlıyor. İlk iş sabah derslerinin hiçbirine rahat bir şekilde gidememeyi kabullenmek. Her sabah yaşanan görüntü Hindistan’da otobüslerden sarkan insanların ya da iş çıkışı metrobüsleri hatırlatıyor. Kimlik ve çanta kontrolünü geçip kampüse girildiğinde aslında bir döngü başlıyor. Dersler, aralar, dersler, aralar... Kampüs içindeki kafelerde arkadaşlarla geçirilen zamanlar. Sosyal tesislerdeki yemekhanede ucuz ve yağlı yemekler, belki tesis içindeki bilardo veya okey masalarında vakit geçirmeler... Sınav dönemiye fotokopide havasızlıktan bayılmamaya ve not bulmaya çalışarak geçen saatler, kütüphanede oturacak yer bulup ders çalışmaları... Hava güneşliyse tıpkı o üniversite tanıtım broşürlerindeki gibi çimenlere yayılmalar... Dönüş yolunun otostopla mı otobüsle mi yapılacağına karar verme. Alınan karara göre otostop durağına veya otobüs durağına gidiş. Şehre dönüş. Bazen evden/

yurttan hiç çıkmama. Bazen eve/yurda olabildiğince geç dönme. Bu sırada arkadaşlarla görüşme, eğer bilet bulma çilesi başarıyla sonuçlandıysa tiyatroya veya sinemaya gitme, başarısız sonuçlandıysa kafelerde, barlarda veya evlerde toplaşmalar veya hiçbiri. Sokaklarda boş boş yürüyüp aylaklık etme. Yeni Cuma Çay Bahçesi'ne veya Tahsin Marmara Sokak'a gidip bir çay içme. Sonra artık alışılmış olan sokaklardan geri dönüş. Uyku. Gece. Sabah. Kent kart yükleme. Otobüs. Okul. Ders. Ara. Otobüs. Yürüyüş yolu... Uzunca bir süre bu döngüde dönüyor aslında İzmit'teki üniversite öğrencisi. İzmit tam bir öğrenci şehri olamasa da aldığı göçlerin de etkisiyle farklılıkları içinde barındırıyor. Bu da öğrencilere nispeten rahat bir sosyal hayat imkânı sunuyor.

İzmit'te öğrenciliğin keyifle geçmesi için en önemli ihtiyaç iyi bir arkadaş grubuna sahip olmak. Genellikle sınıf arkadaşlarından oluşan bu gruplarda sınav dönemi toplanıp ders çalışma dışında sosyal faaliyetler de sürdürülüyor. Bayındırlık, Akçakoca, Kent Konut gibi öğrencilerin yoğun olduğu yerlerde oturuyorsanız temas alanı daha çok genişliyor ve bir aile olma hali ortaya çıkıyor. Gözlemlediğim kadarıyla gerçekten geleneksel modern arasında kalmış aile yapılarına benziyor bu arkadaşlıklar. Yeni bir şehre ve yeni insanlara adapte olmaya çalışan bu grubun üyeleri diğer üyeler tarafından bazen kötü ihtimallere karşı uyarılıyor bazen yanlış yaptığı düşünülmekle dışlanıyor bazen de her şeye rağmen koruma altına alınıyor. İzmit'te arkadaşlık ilişkileri bazen boğucu aile ilişkilerine dönüşebiliyor. Alternatif dostluklar da var tabii; geleneksel aile yerine modern aile haline gelmiş arkadaşlıklar da... Bu arkadaşlıklarda özel alan sınırları oldukça net olduğundan öğrencinin kendini gerçekleştirme ihtimali daha yüksek oluyor. Yurtta kalanlar için bu durum farklılık gösterebiliyor. Bir yandan karşılıklı sorumluluk alanının asgarî düzeyde olması bir yandan da yaşanılan alanın da asgarî düzeyde kalması daha iç içe ve sağlıklı ilişkiler oluşturabiliyor. Yurt arkadaşlıkları genellikle geleneksel bir aileye dönüşemiyor; çünkü sürekli çizilmeye çalışılan kişisel sınırlar buna fırsat vermiyor. Bu karmaşa öğrenci-

yi tek başına itebiliyor. İzmit'te tek başına yapılacak aktiviteler bir elin parmaklarını geçmiyor. Yürüyüşler, bisiklet turları, sinema ve tiyatroları tek başına bitirdiğinde geriye ev, kafe veya bar toplanmaları kalıyor. Zaten çok kısıtlı olan eğlence alanı tekken daha da daralıyor. Kalabalık içindeki alanı daraltmamak için de insanlar arasındaki sınırlar önemli bir hale geliyor. İlk yıllarda bile fark edilen dedikodu sevicilik ilerleyen yıllarda katlanarak artıyor. Zamanla İzmit'teki öğrenci çevresinin küçük bir köyden farkı kalmıyor. İlk zamanlarda önemli görülmeyen sınırlar sonraki dönemlerde çizilmeye çalışılınca daha yorucu oluyor.

Arkadaşlık kurma konusunda İzmit'in çok güzel yanları da var. İzmit'te ortak zevklere ve düşüncelere sahip insanların birbirini bulması çok kolay. Temas alanlarının az olması bu konuda yardımcı oluyor. İlgiilenilen bir etkinlikte veya sevilerek gidilen bir mekânda sürekli aynı insanları görmek ve mutlaka ortak arkadaşların bulunması küçük şehir güzelliği olarak karşımıza çıkabiliyor.

Her üniversitede bulunan önemli sosyalleşme alanlarından biri de öğrenci kulüpleri. Bu kulüpler genellikle üniversitelerin kaynaşma noktalarıyken Kocaeli Üniversitesi'nde pasif kalmış/bırakılmış bir alan. Dağcılık, dans ve kültür sanat kulüpleri KOÜ'nün en aktif kulüpleri; ancak Kültür Sanat Kulübü gibi entelektüel faaliyet yürüten kulüpler son yıllarda üniversite içinde etkinlik izni alamadığından saha dışı bırakılmış durumdadılar. Son dönemde gayriresmî bir kulüp olan Mescid Birliği okulun konferans salonunda etkinlik düzenleyebiliyorken Kültür Sanat Kulübü'ne izin verilmemesi öğrencilerin tek yönlü ilerleyişini destekler nitelikte bir görüntü ortaya çıkarıyor. Benzer bir durum Bahar Şenlikleri için de geçerli. Uzunca bir dönem öğrencilerin kampüs içindeki en önemli eğlence aktivitesi olan ve geleneksel hale gelen bahar şenlikleri Kocaeli Üniversitesi'nde de son yıllarda ortadan kaldırılan bir gelenek haline geldi. Yapıldığı dönemde öğrenciler arası etkileşimi artırılması ve bir eğlence kültürünü sürdürmesi açısından oldukça önemli olan bu şenlikler önce ertelendi, sonra sessizce bitirildi. Böy-

lece öğrencilerin kampüs içindeki müzikli-danslı eğlence alanları da tükenmiş oldu. Bu durum öğrencinin kampüs içindeki varlığını da kısıtlar bir durum oluşturuyor. Kampüs bir yaşam alanından çok bir derslik haline bürünüyor.

Monotonluktan müdavimliğe

İzmit bir öğrenci için en çok var olamama halini ortaya çıkarıyor. Sosyal hayatın monotonlaşması hep bir “orada bir İstanbul var uzakta” avuntusu yaratıyor. Gel gör ki uzak/yakın İstanbul çoğunlukla avuntu olarak kalıyor. Gerek maddî gerekçeler gerek İzmit’in insana verdiği uyuşuklukla ilk başlarda “her hafta giderim” olan İstanbul hayali gitgide ayda bire sonrasında ise birkaç ayda bire düşüyor; çünkü bir kere küçük bir yerde yaşamaya alıştınız mı bir buçuk saatlik yol bile insanın gözünde büyüyebiliyor. Arkadaşlar olmadan kendini var edebilme gücüğü yaşatan İzmit, arkadaşlar varken de belirli birkaç yere seni hapsediyor. Bu nedenle Kocaeli Üniversitesi öğrencisinin en iyi bildiği şey müdavimlik. Yeni yerler bulmak zaman

Yeni Cuma Parkı (Çizim Muhammet Şengöz).

içinde güçleştiği için her öğrenci kendine müdavimi olabileceği bir mekân buluyor. En favori mekân ise Yeni Cuma Çay Bahçesi. Fiyatların uygunluğu ve gökyüzünün hemen tepede olması bu tercihin nedenleri arasında. Kış aylarında da ayrı bir müdavimlik mekânı bulunuyor. Hiçbir zaman tek başına kalamayacağın yerler buralar. Bir yeri ne kadar görürsen orası da seni o kadar görüyor çünkü. Böylece bir sürü sokak “Herkesle Karşılaşma Sokağı” oluyor.

Müdavimlik konusunda bir diğer tercih alanı da Barlar Sokağı... Barlar Sokağı, yürüyüş yolunun en uç noktasına konumlanmış ve mafyatik olaylarla kendinden söz ettirse de öğrencilerin hiçbir zaman elini çekmediği bir eğlence alanı. Türkü barlardan diskolara uzanan geniş ama küçük mekân yelpazesıyla İzmit'teki her yer gibi “yeteri kadar” seviyesinde varlığını sürdürüyor. Çoğu üniversitelinin yine müdavimi olduğu bir mekân var burada da. Aynı bina içinde türkü bar, meyhanesi, disko ve pub bulunabiliyor. Tam bir İzmit karmaşası. Çalışanların çoğunlukla öğrenci olması, Barlar Sokağı'nı hem eğlence hem istihdam alanı haline getiriyor. Öğrencilerin en rahat olduğu yerlerden biri olmasının nedeni de bu. Her öğrenci kendi zevkine uygun bir mekân bulabiliyor(du) Barlar Sokağı'nda. Mesela sakince oturup sohbet etmek ve olaysız bir gece geçirmek isteyenlerin mekânı eskiden Şah Bar'dı. Şah Bar öncelerinde Kocaeli Satranç Eğitim Merkezi olarak faaliyet yürüten, bar olduktan sonra da o dinginliği koruyabilmiş bir mekândı. Öğrenciler tarafından çokça tercih edilen diğer mekân ise Crash Borsa Bar'dı. Adının “borsa” olmasının nedeni bazı saatlerde içkilerin 50 kuruşa kadar düşmesiydi. Öğrencilerin buraya gelmeden önce bütün 50 kuruşlarını bir minik cüzdanda tuttuğunu da es geçmemek gerek. Şimdi dönüp baktığımda beni en çok üzen şeylerden biri de bu bölümde “-di”li geçmiş zaman kullanmak, sanırım. Çünkü şehir için pek de gerekli olmayan bir tramvay merakı bu eğlence alanının tam da ortasından geçerek aslında öğrencilerin kendini var ettiği bir diğer eğlence alanının yarısının yıkımına neden oldu. Müdavimlik ve eğlence alanlarına sahip çıkmak için di-

11. HAZİRAN 2014
YENİ CUMA PARKI

Yeni Cuma Parkı (Çizim Muhammet Şengöz).

renen ve eylemlilik sürdüren insanlar ise yıkım sonrası Barlar Sokağı'nın kalan kısmına tutundu. Her ne kadar alışkanlıkların yerini tutmasa da kendi içinde yeni alışkanlıklar yarattı bu alan da. Yine de işletmecilerin ve öğrencilerin bir kısmında hâlâ daha buruk bir anı olarak duruyor Barlar Sokağı'nın eski ve raysız hali.

Tüm bu müdavimlikler öğrenci için kampüsün şehre yayılması da demek aynı zamanda. Yerleşke üniversitelerinde okumanın zorluklarından biri şehre yayılma halidir; çünkü yerleşke üniversitelerinin amacı, tartışma ve var olma alanını şehrin dışına itelemektir. Kocaeli Üniversitesi bir yerleşke üniversitesi olmasına rağmen öğrenciler tartışma alanlarını şehrin içine taşımayı başarabiliyor. Eylem alanlarını (10 Ekim Ankara Katliamı sonrasında olduğu gibi) Umuttepe Sosyal Tesisleri önünden veya İzmit İnsan Hakları Parkı'ndan çıkararak Umuttepe-İzmit arasındaki 9 kilometrelik yola yaymaları bunun en büyük göstergelerinden biriydi. Yerleşke üniversitesi tartışma alanını işte böyle genişletiyor. Böylece kampüsle şehir hayatı arasındaki farklar kapanmaya başlıyor. Derslikler ve güvenlik görevlileri dışında kampüste ne yapılıyorsa şehirde de aynı akışa devam ediliyor. Akışları farklılaştıran iki önemli değişken var: Kampüs içindeyken hocalar, kampüs dışındayken ise yerli halk. Yerelde en çok iletişime geçilen kesim ise esnaf oluyor. İzmit esnafı da tıpkı İzmit gibi bazen yeşilli bazen grili... Somurtkan ve öğrencilerin acemiliklerinden veya çaresizliklerinden faydalanmaya çalışan bir kesim olduğu gibi güleç ve yardımsever esnaflar da var. Bir öğrenci için en önemli esnaf ise fotokopici... Umuttepe'deki her öğrencinin tanıdığı Bektaş Abi tatlı sert halleriyle sınav dönemlerinin parlayan yıldızı olarak tüm üniversite süresince bir numaralı "öğrenci dostu esnaf" sıfatını hak ediyordu. Tüm bölümlerin derslerini öğrencilerden çok biliyor ve dersler, hocalar, sınavdaki soru tipleri gibi konularda öğrencilere tüyolar veriyordu. Kocaeli Üniversitesi'nde okuyan hemen hemen her öğrencinin başarısında payı vardı. En büyük pay ise şüphesiz ki hocalarındı.

Duymak, bilmek, tartışmak ve sürdürmek

Bir üniversiteyi üniversite, bir liseliyi de üniversiteli yapan üniversite hocaları. Özellikle sosyal bilimler alanında okumaya başlayan bir öğrenciyle bu alandan mezun olan öğrenci arasında fersah fersah farklar görülüyor. Kocaeli Üniversitesi birkaç yıl öncesine kadar bu konuda en iyi üniversitelerden biriydi. Verimli ders, düşünmeyi öğretiyordu ve ben bölümümdeki neredeyse bütün derslerden kafamın içinde açılmış bir sürü pencereyle çıkıyordum. Bu süreç içerisinde sınıf arkadaşlarımda değişimini gözlemleyebiliyordum. Her gün sorulan sorular aklımızı kurcalıyor, meraklandıkça soruyor sordukça ilerliyoruz. Her ders dünyayı anlamaya çalışıyor, başaramasak da çabalıyor, bu çaba içerisinde kendimizi daha öncesinde hiç bilmediğimiz ideolojileri tartışırken ve hatta savunurken buluyorduk. Tartışmayı talep etmeyi, karşı çıkmayı, sonuca ulaşmayı böyle böyle öğreniyor insan. Üniversitenin gerçekten verimli ve demokratik olduğuna inancımız derslerde rahatlıkla tartışabildiğimiz konulara baktığımızda artıyordu. Bir fikri kabul edeceksek bile önce eleştirmemiz gerekiyor; işte bunu öğreniyorduk. Hangi fikri kabul ettiğimiz ise bize kalmıştı. Hiçbirini kabul etmeyebilirdik. Önemli olan tartışabilmektir. Eylül 2016'ya kadar devam eden bu tartışma hali yayınlanan bir KHK ile alan değiştirdi. Birçok üniversitedeki en değerli ve verimli hocaların meslekten ihraç edilmeleri ve görevlerinden koparılmaları Kocaeli Üniversitesi'nde de yeni bir sayfa açtı. Bu sayfa derslerde gördüğümüz mücadelelerin uygulamalı hali gibiydi. Senelerce bize mücadele tarihi anlatan hocalarımızın mücadelesi başlamıştı. Birçok KOÜ öğrencisi bu süreçte "şehri terk etmiyoruz" diyen hocaların yanında durdu ve mücadelelerine destek verdi. Destek eylemlerinde hocalardan gelen dayanışma ve direniş çağrıları yakamızda birer çiçeğe dönüştü. Barış talebinde ısrarcı olan hocalarımızdan hem en iyi dersi hem de en iyi notları aldık böylece. Hocaların üniversite dışına itilmesi ile şehir merkezinde dayanışma akademileri oluşmaya başladı. İhraç edilen hocalar bu akademilerde haftada bir gün ders veriyordu. Böyle-

ce üniversite ile şehir merkezi arasındaki ayrım ortadan kalktı ve şehir merkezi bir okula dönüştü. Akademinin gerçekten ne olduğunu, eğitim alanının sadece kampüslere sıkıştırılamayacağını, sokakların, alanların, sınıfların, parkların yani yan yana geldiğimiz her alanın akademi olduğunu bu süreçte yaşayarak gördük. Her hafta aynı gün ve saatte yan yana gelen bu toplulukta bulunan öğrenciler çoğunlukla ihraçlar öncesinde de eylemlerde aktif olanlardı. Asıl mutluluk verense eylemlerde daha önce hiç görmediğimiz arkadaşlarımızla bu alanlarda karşılaşmaktı. Parçalanmaya çalışılan şey, umut ve dirençle birbirine daha çok bağlanıyordu. Üstelik İzmit gibi istikrarsız bir şehirde bu istikrarı sürdürmek herkese umut vermişti. Hâlâ veriyor. Alanı genişleyen ve değişen akademi öğrencileriyle birlikte üretmeye devam ediyor.

Yeniliğin kapısına eski bir bavulla dayanmak

Tüm bunların, bu gitmelerin, gelmelerin, tükenmelerin ve yeniden doğmaların sonunda mezuniyet töreni adında bir kutlama düzenleniyor. Genellikle üniversitenin spor salonunda gerçekleşen bu törende sahada olan öğrenciler kendilerine epeyce büyük gelen cübbeleri, şıkır şıkır kıyafetleri ve yüzlerinde mezuniyetin verdiği rahatlama ifadesiyle geldiklerinden çok farklı bir şekilde diplomaya benzeyen ama diploma olmayan rulo halindeki o kâğıdı almaya yürüyorlar. Çocuklarının başarılarıyla gururlu aileler de tribünden alkışlayarak izliyorlar birkaç ay sonra “Hâlâ iş bulamadın mı?”, “Ne zaman evleneceksin?” gibi sorularla kenara sıkıştıracakları gurur tablolarını. Sonrası malum... Şenlik dağılıyor ve bir acı yel kalıyor bahçede, yalnız. Tören sonrası ailesini gönderen öğrenci son sınavlarını da verip yıllarca ev bildiği şehirden ayrılma hazırlıklarını hızlandırıyor. Bu durumun ilginç yanı ise İzmit’in aslında kimseyi hiçbir yere bırakmadığı... O evlerden, yurtlardan, odalardan çıkılsa da İzmit’in anlaşılmasız havası bir şekilde geri çağırıyor Kocaeli Üniversitesi öğrencisini. Başka bir şehirde güzel bir hayat kurulsa bile akla İzmit simidinin tadı düşünce veya Yürüyüş Yolu’nda

yürümenin hayali... Bir bakıyorsunuz ki İzmit'tesiniz. Zaman içinde yıkılmış, değişmiş, başkalaşmış anı mekânları içinde... Yani İzmit'ten gitmek hiçbir şekilde mümkün olmuyor. Nasıl diyordu şiirde? "Dönüp dolaşıp bu şehre geleceksin sonunda. Başka bir şey umma!"

*Değirmendere eski Belediye Başkanı
Ertuğrul Akalın'la söyleşi:
“Bilim, kültür ve sanat kenti Değirmendere”*

TUNCAY BILECEN

1989-2004 yılları arasında Değirmendere Belediye Başkanlığı yapan Ertuğrul Akalın, Değirmendere'yi “bilim, kültür ve sanat kenti” yapmak parolasıyla yola çıkmıştı. Akalın, görev yaptığı süre boyunca kentin kendi potansiyelini ortaya çıkartan, diğer sosyal demokrat belediyelere de örnek olabilecek bir belediye-cilik faaliyeti yürüttü. Ertuğrul Akalın'la siyasete girmesini, belediye başkanlığı dönemini ve 17 Ağustos 1999 deprem felaketini konuştuk.

• *Önce siyasete girme serüveninizden başlayalım.*

– Şöyle anlatayım; biz daha lise çağlarındayken, yani 67, 68, 69 yılları, o dönemde CHP'ye çok gider gelirdik; hatta o zamanki Gölcük ilçe başkanı rahmetli İbrahim Terzioğlu bize çok kızardı: “Gelmeyin, başımızı belaya sokacaksınız, yaşınız tutmuyor, daha lise talebesisiniz,” der dururdu; ama biz dinlemezdik. Yaşım tutar tutmaz Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gençlik Kolları'na kaydoldum. Biz üniversiteye başladığımızda Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gençlik Kolları hep sol grupların elindeydi. Yani aynı zamanda bir sol grupla da bağlantımız vardı. Buna CHP'nin daha dışında bir sol diyebiliriz. CHP'yi olabildiğince solda tutmaya çalışıyorduk.

• *Bu sanırım biraz da dönemin ruhuyla ilgili...*

– Evet. CHP’yi olabildiğince solda tutmak ve onun üzerinden bir kitle hareketi yürütmek gibi bir işlevimiz vardı. Daha sonra üniversitede Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi’nde –şimdiki adı Gazi Üniversitesi– sol gruplardan birinin sempatizanıydım. Kimya mühendisliği bölümünü 1973’te kazandım. 1979’da, altı senede bitirebildim ancak. Çünkü okul iki yıl filan kapalı kaldı. Olayların en yoğun olduğu dönemlerdi.

1979’da üniversiteyi bitirdiğimde CHP Kocaeli Gençlik Kolları İl Yönetim Kurulu üyesiydim; ama partiye bile uğradığım yoktu. Ankara’da okuyordum çünkü. O sırada İl Gençlik Kolları Başkanı olan İbrahim Aydın –Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nde genel sekreter yardımcılığı yapmıştı– gıyabımda beni yönetime seçmiş. O sırada üniversite bittikten sonra iş aramaya başladık. 30 Nisan 1980 tarihinde Gölcük Tersanesi Komutanlığı Boya Fabrikası’nda boya üretim mühendisi olarak göreve başladım. Askerî memur statüsünde aldılar beni işe. Askerî memur olunca da parti üyeliğini kesmek zorundasın. Partiden istifa etmek zorunda kaldım. “Tamam,” dediler. “Sen istifanı ver ama yine de toplantılara gel.” Ondan sonra Gölcük Tersanesi yıllarım başladı. O zaman Değirmendere’de oturuyordum. Zaten doğma büyüme Değirmendereliyim. Babam deniz subayıydı. Anne baba tarafım Bursa Harmancıklı. Annem Bulgar göçmeni, oradan yedi yaşında gelmiş.

1988’in sonuna kadar Gölcük Tersanesi’nde çalıştım. CHP ile ilişkim hiç kesilmedi. Ardından SHP kuruldu, oraya da sürekli gittim geldim. 1982’de kısa dönem olarak askere gittim. 1983’te de evlendim.

• *Değirmendere belediye başkanlığına adaylığınız nasıl oldu?*

– 1988’in son günü ben görevimden istifa ettim. O sırada SHP’nin ilçe başkanı, “Değirmendere Belediye Başkanlığı’na ne dersin?” dedi. Aklımdan hiç geçmiyordu. Bana sürekli fikrimi soruyorlar; boyuna bilmem ne amca, bilmem ne abi diyorum. Gençlik kollarından geldiğimiz için herkesi kendimizden büyük zannediyoruz. Sıranın kendimize geldiğini düşünmüyoruz

Sahil düzenlemesi açılış töreni. Sağdan sola: Ertuğrul Akalın, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ve Kocaeli Valisi Kemal Nehrozoğlu, 1992.

hâlâ. Otuz altı yaşındaydım. Lütfi abimiz vardı, Lütfi Onat, eczacı, bizim ilçe başkanımız oydu. “Ne zaman sorsam, ‘abi, amca’ diyorsun, sana daha gelmedi mi sıra?” dedi. “Olur mu, Lütfi abi,” dedim. Zaten bir yere talip olmak bana çok ayıp geliyordu. Nasıl böyle bir göreve talip olunur? Sırası gelince bir şekilde olur o. Lütfi abi, “sen on sekiz yaşından beri partidesin, şu kadar sene gençlik kollarında çalıştın, yönetim kurulu üyeliği yaptın. Sıra senin. Seni aday göstereceğiz,” dedi. “Lütfi abi,” dedim, “bana birkaç gün izin ver. Ailemle bir konuşayım.” Çünkü görevimden istifa etmem gerekiyor. Evli barklı, çoluk çocuklu adamım. Maaş kesilecek.

Eşime sordum, “sen bu işleri seviyorsun,” dedi. “Riskleri var,” dedim. “Katlanırsız n’apalım,” dedi. Rahmetli babama gittim. “Al çoluk çocuğu buraya yerleş” dedi. “Sana otuz sene bakmışım üç ay mı bakamayacağım, gir sen bu işe.” Babam teşvik edip eşim de destekleyince gittim Lütfi abiye “tamam,” dedim. Ondan sonra parti içinde bir eğilim yoklaması yapıldı, birinci sırada çıktım. O zaman Gölcük Tersanesi’nde çalışan işçi arkadaş-

ların yoğun bir desteği oldu bana. Sendikal faaliyetler yoğundu. O zamanlar DISK'e bağlı Asker-İş Sendikası kapatılmıştı. Onun üyeleri Harb-İş'e geçmişlerdi. Harb-İş biraz daha sağ tandanslı bir sendikaydı. O zamanki Doğru Yol Partili ve MHP'lilerin yönetiminde olduğu bir sendikaydı. Orada mücadele ederek önce Harb-İş Sendikası'nı kazandık. Ben askerî memur olmama rağmen sanki onların üyesiymişim gibi faal bir şekilde çalıştım. Hatta bağlı bulunduğum üretim müdürlüğünün işyeri temsilcisi bendim. Oysa askerî memurum. Kimse bilmiyor, Gölcük Tersanesi'nde askerî memur sayısı çok az. Beş bin kişi çalışıyorsa, askerî memur sayısı 10-15'tir. Onlar da hiç bilinmiyordu. Herkes işçilerle gidip geliyor. Beni profesyonel sendikacı olmam konusunda ikna etmeye bile çalıştılar. Memur olduğumu bilmiyorlar. Parti üyeliği de sendikacılık da hep gayriresmî oldu yani.

30 Aralık 1988'de yasal olarak Gölcük Tersanesi'ne istifa dilekçemi verdim. Ertesi gün sakalımı da bıraktım, seçim çalışmalarına başladım. Ön seçimden birinci çıktım. Seçim sonuçları Ankara'ya gidiyor. Eğilim yoklaması olduğu için son karar orada verilecek. O sırada Keramettin Gençtürk de il başkanı. Bir grup CHP'li yönetici "o olmaz," diyor. "Ertuğrul'la biz orada seçim kazanamayız." "Niye?" "İşte," diyorlar "o bir kere komünist, CHP'li falan değil," diyor yani. Keramettin de eski TIP kökenlidir. Sonradan konuştuk bunu, "böyle söylenince," dedi, "oh dedim, içimin yağları eridi." "Sonra, o barlarda gitar çalıyor. Bu halk ona oy vermez," demişler. Keramettin Gençtürk de "bu adam eğilim yoklamasından birinci çıktı, eğer adaylığı ona vermezseniz işte istifa dilekçem," diyerek rest çekmiş. Öyle böyle al takke ver külâh beni aday göstermişler. O zaman da Erdal İnönü genel başkan, Deniz Baykal da genel sekreter.

- *Seçimlere nasıl hazırlandınız?*

– Seçim çalışmaları başladı. O zaman şimdiki gibi baskı teknolojileri yok. Her şey elle yapılıyor. Kalemi kuvvetli bir arkadaş var, o metinler yazıyor. Deseni kuvvetli bir arkadaş, benim resmimi yapmaya çalışıyor. Pankartlar hazırlanıyor, sloganlar belirleniyor. Acayip bir çalışma. Ama genellikle tersane köken-

1994 yılı yerel seçim çalışmalarından.

li, eski DİSK'li arkadaşlar. Onların desteği çok müthiş. Ufacık bir parti binamız vardı. O zaman belde örgütleri vardı. Değirmendere, Gölcük ilçeye bağlıydı. Bir kapı açıldı. Pat Keramet-tin girdi, çok heyecanlı bir adamdır. "Kolay gelsin gençler," dedi. Biz kenara çekildik. Benim bir trençkotum vardı, hâlâ durur bende. Uzun bir trençkot, sakal da bırakmıştım. Saç, sakal, trençkotlu, kot pantolonlu bir adam. Baktı şöyle, "çalışıyorsunuz da başkan yok mu burada," dedi. "Başkan benim, başkamm," dedim. "Ha öyle mi, hadi çalışın çalışın bakalım," dedi gitti. Çıkınca, sonradan anlatıyor bana "eyvah ben ne bok yedim, bu adamdan başkan olur mu hiç," demiş.

• *Seçim nasıl sonuçlandı?*

– Çok yüksek başarı gösterdik. Müthiş bir tempoyla çalıştık. Daha önce CHP'den belediye başkanlığı yapmış Çetin İnce adaylar arasındaydı, o ANAP'ın adayı oldu. DYP adayı İbrahim Kaba o dönemki mevcut belediye başkanıydı. MHP'nin, Saadet Partisi'nin adayları vardı. Seçimi açık ara kazandık. % 38 civarında oy aldığımızı hatırlıyorum. Kimse seçim sonuçlarına itiraz etmedi; çünkü binden fazla oy farkı vardı.

• *Böylece belediye başkanı oldunuz.*

– Seçim bitti, belediyeye gittim ertesi gün. O zamanlar Gölcük'te oturuyorum daha. Mevcut belediye başkanını aradım. “İbrahim abi, bilmiyoruz nasıl olacak bu işler,” diye sordum. Dedi ki “bana cumaya kadar vakit ver, etrafı bir toplayayım, o gün devir teslim töreni yaparız.” Cuma günü gittik. İbrahim abi görevi teslim ediyor, “buyur otur,” diyor. “Esağfurullah,” diyorum, oturamıyorum. “Yahu olur mu, sen başkansın,” dedi. Beni oturttu ama öyle iğreti oturdum ki kenarına koltuğun. Hiçbir şey bilmiyorum, böyle bir deneyimim yok. Doğru Yol Partililer teslim ettiler, bizimkiler geldi. Hadi iyi kazandık, kutlamalar falan. Akşam 10-11 oldu. Çıktım ben dışarıya. O zaman arabam falan yok. Gittim belediye otobüsüne bindim. Gölcük'e döndüm. Kimse de bir şey demedi.

Pazartesi sabahı ben gene gittim durağa, belediye otobüsüne bindim, sabah sekiz buçukta belediyenin önündeydim. Göreve başladım. Akşam yine belediye otobüsüne gidiyorum. Bizim bir Salih abimiz vardı, belediye meclis üyesiydi, en deneyimli-miz oydu, zaten belde başkanıydı. “Ya başkan, sen ne yapıyorsun?” dedi. “Belediye otobüsüyle mi gidip geleceksin? Kapının önünde makam arabası var.” O zaman 280 S Mercedes kapıda duruyor. Şoför de benim ilkokuldan sınıf arkadaşım. “Arabanla git sen,” dedi. “Abi,” dedim, “otobüs var nasıl olsa.” “Olur mu öyle şey?” dedi. “Millet sevmez öyle şeyleri.” Zar zor beni arabaya bindirdiler. Ben hatta şoförün yanına oturdum. Şoför Zeyyat dedi ki, “olmaz senin arkaya geçmen lazım.” “Yav,” dedim “sen buradayken nasıl arkaya oturacağım?” “Olmaz, illa ki arka sağ koltuğa oturacaksın.” Zorla geçtim, yine iğreti bir şekilde oturdum. “Sabah ben seni gelir alırım,” dedi. “Almana ne gerek var” dedim. Sabah geldi aldı beni. İşte böyle, iki gün otobüsle gittim geldim. Ama ne oldu biliyor musun, bu millet öyle bir millet ki, hâlâ ne der Değirmendereli biliyor musun, bu adam 15 sene belediye başkanlığı yaptı, bir gün olsun makam arabasını kullanmadı. O ilk imaj çok önemli. Oysa ikinci günden sonra ben makam arabasını sürekli kullandım.

Şehir efsanesi çok önemli. Ben bir ara Çankaya Belediye baş-

Değirmendere Çınarlık Meydanı'nda ahşap sempozyumunun yanı sıra pek çok sanat etkinliği de yapılmaktaydı.

kanının danışmanlığını yaptım. Ona da söyledim. “Abi bak, ilk imaj çok önemli. Bunu mutlaka yap.” Herkes der ki benim için, “bütün bu yolların taşlarını bu adam kendi elleriyle döşedi”, “biz seninle az taş taşımadık,” diyen var. Allah Allah, düşünüyorum, öyle bir şey yok. Rıhtımda o sahili yaparken, “emek siz-

den, ekmek bizden,” gibi birtakım kampanyalar yapmıştık. Birlikte bir şeyler yaptık. İlk izlenim ve samimiyet gerçekten çok önemli. Ben şimdi Değirmendere’de hakkımda kötü konuşan kimseyle karşılaşmıyorum. Kimi görsem onlara nasıl iyi davrandığımı, nasıl iyilik yaptığımı, nasıl belediye başkanlığı yaptığımı, bunları anlatıyor.

• 15 yıl belediye başkanlığı yaptınız, sizi farklı kılan neydi?

– O zamanlar özelleştirme rüzgârları esiyordu. Bütün gerekçe şuydu: Kamu yeterince verimli çalışmıyor. Ne yapalım, özelleştirelim. Ben de özelleştirmeye son derece karşıyım. Ondan sonra şuna taktım; peki kamu neden çalışmıyor? Kamuda da insanlar çalışıyor, özel sektörde de. Kamuda verimliliği artırmanın yolunu bulalım o halde. Tam o sıralarda SHP’nin belde başkanı bir arkadaşımız vardı, Kamil Bolat. Brissa’da makine mühendisiydi. Onunla çok kafa yorardık. “Abi,” dedi. “Toplam kalite yönetimi diye bir şey var.” “Yönetim sistemleri böyle geliyor. Bunları biz belediyede yapamaz mıyız?” dedim. “Eğitim veririm,” dedi. Toplam kalite tanımını ilk ondan duydum ben. Sonra başladık araştırmaya. Bir baktık ki patronlar üretimi ve verimliliği artırmak için bir sistem geliştirmiş. Üretim artınca ne olacak, patronun kârı artacak. Bir düşündük, bunu belediyeye adapte etmeye kalkarsak üretim de verimlilik de artacak; yani daha fazla iş üreteceğiz. Peki, patron kim? Halk. Benim cebimdeki maaş artmayacak. O zaman biz bunu yapalım, dedik. Ama biz işin insani boyutunu, çalışanların önceliğini çok öne çektik. Toplam kalitede bir gaz verirler, işçi de bu sürecin içine girsin falan diye... Ben de o zaman “burası kamuysa, daha fazla iş üretilirse, Değirmendere halkı kazanır,” dedim. Ölçme değerlendirme işlemlerini başlattık. Ayşe Gökçümen, ben Aksa’da mühendislik stajımı yaparken amirimdi. Onu aradım. Tam da emekli olmuştu. “Bana yardımcı olur musun?” dedim. “Olmaz mıyım, çok sevinirim,” dedi. Karamürsel’de oturuyordu. Devamlı geldi gitti, danışmanlık yaptı. Sonra eşi genel müdür oldu, İstanbul’a taşındılar. Yine de gelmeye devam etti. Bir kuruş para almadı. Bütün eğitimleri verdi.

Değirmendere şiir söyleşilerine birçok şair konuk olarak katılmıştı.

Biz Ayşe Hanım'la birtakım ilkeler belirledik. "Önemli olan insana saygıdır, belde halkının mutluluğudur", birinci maddemizdi. İkinci madde "çalışanlarımızın iş güvencesi güvence altındadır" maddesi oldu.

Toplam kaliteyi özel sektörde uygulayanlar bunu işçi çıkarmak için bir gerekçe olarak kullanıyorlar. "İşçi çıkartmayacağız," dedik. "Bütün işler bilimsel temellere göre yapılır, bilim esastır." Vizyon, misyon belirledik. O zamanlar bunlar bize daha doğrusu işçi sınıfına çok ters gelen kavramlardı. Bizim vizyonumuz; bir bilim, kültür ve sanat kenti olmaktı. Bilimsel temellerden yola çıkarak bir kültür sanat kenti yaratacağız. Bu alanın en iyisi Mimar Sinan Üniversitesi'dir. Düşlerimiz vardı; Mimar Sinan Üniversitesi'yle en kısa zamanda bir protokol yapacağız ve onlarla bütün kültür sanat faaliyetlerini organize edeceğiz. Mesela ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü ile çalışacağız. Onlardan görüş alacağız. O konuda zaten eski TM-MOB genel başkanı Bülent Tanık vardı (Eski Çankaya Belediye Başkanı). Hemen Bülent Tanık, Murat Karayalçın, İlhan Tekeli'den oluşan bir danışma kurulu kurduk. Sivil toplumu temsilen Osman Kavala vardı; İpek Kâğıt Genel Müdürü Baki Gökçümen de Danışma Kurulu üyeleri arasındaydı. Bütün kararlar

buradan çıkıyordu. Ayda bir bu isimler bir araya gelir, bir önceki ayın hedeflerinin gerçekleşme durumuna bakar, ona göre yeni hedefler koyardı. Böylece planlı çalışmaya başladık.

- *Peki, bunun için bir bütçe gerekmiyor muydu?*

– Bu kişilere hiç para vermiyorduk ki biz.

- *Alınan kararları hayata geçirmek için para gerekiyordu.*

– Ama iş yapacağız. Onlara şu kadar paramız var, diyorduk. Bu parayla ne yapabiliriz? Ona göre işler öncelik sırasına konuluyordu. Mesela imar planı yaptırılacaksa ODTÜ Şehir Bölge Planlama'ya yaptırıyorduk. Bu işleri Bülent Tanık'ın başında olduğu bir komisyon yapardı. İmar tadilat planlarını bile bu komisyondan çıkartıyorduk. Danışma Kurulu'nun kararını daha sonra mecliste tartışıyorduk. Çok disiplinli, hiçbir çıkar gözetmeyen bir meclis grubumuz vardı. Mecliste de çoğunluktuk. Muhalefet ilk başlarda ses çıkarmak istedi, ama baktılar ki iyi şeyler oluyor, onlar da sesini çıkarmamaya, kabul etmeye başladılar. Kötü bir şey yapılmıyor, yanlış bir şey yapılmıyor, neye muhalefet etsinler ki?

Buradan yola çıkarak heykel sempozyumunu yaptık. Mimar Sinan Üniversitesi'yle görüşürken, dediler ki “Beraber ne yapabiliriz? İlk olarak bir heykel sempozyumuyla başlayalım.” Ahşap heykel sempozyumu onların önerisiyle düzenlendi. Züftü Müridoğlu o dönemdeki en iyi ahşap ustası idi. “Onun anısına yapalım,” dediler.

- *Bütün bu kültür sanat faaliyetleri o dönemde Değirmendere’de çok ses getirdi. Bunlardan etkilenen bir kesim ortaya çıktı. Daha sonra bu kesim içinden sanatçılar da çıktı.*

– Tabii çok fazla... Sempozyumdan sonra Değirmendere’de bir Sanat Evi kuruldu. Sanat Evi’nde klasik gitar, heykel, resim, piyano, dans dersleri verilmeye başladı. Bunların hepsinin hocaları Mimar Sinan Üniversitesi’nden onaylı hocalardı. Daha sonra buradan çıkan öğrenciler söz konusu sempozyumlarda asistanlık yapmaya başladılar. Her sanatçının yanına iki

öğrenci verirdik. Onlar da bu işin ucundan kenarından tutmaya başladılar. Böyle böyle mikrobu kap- tılar orada. Benim iddiam şudur: Bugün Türkiye’de bir güzel sanat- lar fakültesine gidin, mutlaka büt- ün bölümlerde en az bir Değir- mendereli çocuk vardır ve ben bu- nu en büyük başarımız olarak gö- rüyorum. İnsan yetiştirdik en kötü şartlarda ve bu hâlâ sürüyor.

Biz geldiğimizde bir tek fındık festivali yapılırdı. Cumartesi günü bir konser olur, en iyi fındık üre- ten üreticiye ödül verilirdi. On- dan sonra da biter giderdi. Biz bu- nu önce üç güne yaydık. Sonra ya- zarlar, şairler geldi. İmza günle- ri, söyleşiler düzenledik. Heykel sempozyumu da başlayınca biz bu etkinlikleri bir aya yaydık. Tem- muz ayında yapıldığı için adına da “Değirmendere Temmuz’u” dedik. Ondan sonra bir ay sürmeye başladı. Bu arada resim, müzik, edebiyat etkinlikleriyle o tem- muz zenginleştirdik. Bu sefer sığmamaya haziran ve ağustos- sa sarkmaya başladı. Haziranın on beşinde başlıyor, ağustosun on beşine kadar sürüyordu. Yeni bir slogan üretmiştik: “Değir- mendere’de on iki tane temmuz olacak.” Ama bu arada şu çok önemli, bütün bu işler yapılırken bilimsel belediyecilikten hiç taviz verilmiyordu. İşler tıkır tıkır yürüyordu.

Değirmendere’de 1993’ten bu yana gerçekleştirilen Zühtü Müridoğlu Ahşap Heykel Sempozyumu kasabayı bir açık hava müzesine dönüştürüyor.

• *Siz müzik yapmaya devam ettiniz mi bu süreçte?*

– Tabii tabii, barlarda gitar çalıyordum ben yine. Fuar’da Yıldız Bar’da Anadolu Ekspres diye bir grup vardı. O grupta gitar çalardım. Hafta sonları gider, kenardan eşlik ederdim. Değir- mendere’de müzikli söyleşiler de yaptık.

• 17 Ağustos 1999 gecesine geçelim...

– Önce şunu söyleyeyim: 17 Ağustos günü Değirmendere bütün sorunlarını çözmüş bir kentti. Elektrik ve telefon hatları yer altına alınmıştı. Bütün evler internet alacak durumdaydı. Fiber optik altyapı bile kurulmuştu. Su, kanalizasyon hiçbir sorunu kalmamıştı. Her şey oturmuştu; ama 17 Ağustos sabahı bir kalktık, şehrin üçte biri yıkılmış. O da şöyle; binaların üçte biri ağır hasarlı ya da yıkılmış, üçte biri hafif hasarlı veya orta hasarlı, üçte biri de sağlamdı. Resmî kayıtlar böyledir. Tabii insanlar sadece binaları görüyor. Bunun altında bir yığın altyapı var. Su, elektrik, telefon, kanalizasyon şebekeleri var. Bunlar da ciddi hasar görmüş. İnsanlar iki-üç ay sonra evlerine dönmeye başladılar; ama evlere bir girdiler ki su yok, kanalizasyon çalışmıyor, elektrik yok. Değirmendere’de 70 kilometre yol var. Tamaının yeniden kazılıp yapılması lazım. Biz onu en bilimsel, en doğru şekilde yaptık ama seçimlere kadar yetiştiremedik tabii. Değirmendere 1938’de belediye olmuş, yapılacak çok iş var. Bitmedi. O kadar altyapının bitmesi mümkün değildi. Bir de o zamanki hükümetin düşmanca tavrı, özellikle yapmadılar bir de... Çünkü o zaman Kocaeli bölgesinde bir tek Değirmendere var CHP’li. MHP’li Bayındırlık Bakanı Koray Aydın, “Değirmendere Belediyesi’nin canına okuyacağım, siz ne istiyorsanız isteyin benden,” demiş. Ondan sonra da hakikaten canımıza okudu. Bunu nasıl yaptı, önce Bayındırlık Bakanlığı’ndan bir heyet geldi hasar tespiti için. Değirmendere 3,84 pay aldı. En yüksek orandı bu. İller Bankası bu nispette dağıtım yapacak. Çünkü en yüksek hasar bizdeydi. Sonra bütün belediyeler buna itiraz etti. Tamam, dediler ve bunu geri çektiler. Sonra Bakanlar Kurulu kararıyla afet katsayısı belirlediler. Afet katsayısı bir geldi, bir tek Değirmendere 2, ama bizim dışımızda tüm belediyeler 5. Bu da ne demek, ortalama 100 milyar bize para geliyor. Devletin vergi gelirlerinden düşen pay bu. Kimi zaman 90 oluyor, kimi zaman 105 oluyor. Bunu beşle çarpacaksınız. 500 milyar gelecek. Bize ne oldu? 200 geldi. Hatta ilk depremde sonra Koray Aydın buraya gelip bir toplantı yaptı. Hiç unutmuyorum. Herkes destek istiyor. Para istiyor. Depremden on beş gün sonra falan. Herkes

Yukarı Değirmendere halkını bilgilendirme toplantısı (köy kahvesi).

konusuyor, sıra bana geldi. “Efendim ben Ertuğrul Akalın, Değirmendere Belediye Başkanı, sakın para falan göndermeyin. Bizim şu an parayı koyacak yerimiz bile yok, parayı ne yapacağız,” dedim. “Bize çadır lazım, yiyecek lazım, iş makinesi lazım. Bize aynı birtakım destekler lazım. Para gönderirseniz buradakiler makam araçlarını yenilerler,” dedim. “Başkan çok doğru bir şey söyledi,” dedi. Yanındaki bürokratlara da “duyuyor musunuz arkadaşlar,” dedi. “Çok teşekkür ederim. Çok doğru söyledin,” dedi. Böyle geçti. Ben de sandım ki bakan bizi çok sevdi; ama sonra beynine girmişler demek ki adamın. Tabii o zaman CHP’nin bir milletvekili bile yoktu mecliste.

• 17 Ağustos 1999’da uyandınız, bambaşka bir manzara ile karşılaştınız.

– O gece Donanma Komutanlığı devir teslim töreni vardı. Deniz kuvvetleri komutanı değişiyordu. Donanma Komutanlığı’nın bir kısmı Değirmendere Belediyesi sınırları içinde kaldığı için bütün protokollere bizi de dâhil ederler. O gün bize de davetiye geldi. Üstelik ertesi sabah bizim Ankara’da bir işimiz var. Erken-den gitmemiz lazım. Görkemli bir devir teslim töreni oldu, ora-

dan döndük. Makam şoförü Cengiz diye bir çocuk, “Cengiz,” dedim “araba sende kalsın.” O çünkü Gölcük’te oturuyor. “Sabah 6’da gelip beni alırsın,” dedim. “Tamam, başkanım,” dedi.

Gece saat üç, kıyamet koptu. Evde yatıyoruz. İnsanoğlu hakkında bir yargıya vardım o sırada. Korkunç bir sarsıntı oldu. Hanım dedi ki “deprem oluyor.” Dedim ki “bu deprem değil, başka bir şey bu. Böyle deprem mi olur? Herhalde dünyanın sonu geldi,” dedim. Biz daha önce de deprem gördük. Böyle bir şey değildi yani. Dünya yanılıyor herhalde. Ve hafiften böyle bir mutluluk hissi. İnsanoğlu ölümden şundan korkuyor herhalde kendi gidiyor geride birileri kalıyor ya... İşte dünyanın sonu geldi dünyanın sonunu gördüm. Başka bir şey de yok. Filmin sonunu gördük.

Zar zor kalktık. İçeride küçük oğlumuz yatıyor. Onu kaldırdık. Çağrı’ya baktık, büyük oğlum, yok evde. Onlar o zamanlar sabahlara kadar parkta oturur, gitar çalarlardı. Önce balkona çıktık baktık ortalık toz duman. Aşağıya indik. Biraz duruldu deprem tabii. Bitti. Çıktık Yüzbaşılar tarafından o zamanlar belediyenin başkanlık lojmanında oturuyordum. Baktım o taraftan insanlar kan revan içinde geliyorlar. Don gömlek insanlar var, yaralılar var. Dedim “ne oldu?” “Herkes öldü,” dediler. “Yıkıldı. Bitti. Biz enkazlardan sağ çıkanlarız.” Ne yapacağımızı şaşırdık. Pijamalarla duruyoruz orada. Nereye gitsem bilemedim. O sırada bizim belediyenin zabıta aracı geldi. Beni gördüler. Dedim ki “Hiç olmazsa çay bahçelerinin oraya gidelim. Orada insanlar toplanıyordur.” “Başkanım,” dediler, “çay bahçesi falan yok, oralar deniz.” “Nasıl deniz?” “Otel denizinde şu anda,” dediler. “Nasıl dedim ya?” “Orası göçtü,” dediler ya! “Orası deniz şu an.” Biz iyice panikledik. Zabıta aracına atladık. Dedim bir an önce arabamı alayım. Çünkü araba Cengiz’de Gölcük’te. Gidip bir dolaşayım, ne oluyor, ne bitiyor anlayayım. Gölcük’e bir gittik ki Gölcük’e girmek mümkün değil. Tamamen çökmüş. Cengiz’in evine gittim. Aaa Cangiz’in ev çökmüş. Arabayı gördüm, araba binanın altında. Korku filmi gibi. Enkazdan Cengiz’in oğlu çıktı. Kolu kırılmış. Cengiz falan içerde kalmış. Bütün aile öldü. Bir o çocuk çıktı sağ. Sonra baş-

Yukarı Değirmendere İlkokulu'nda öğrenciler ile buluşma.

kan yardımcısının aracısıyla başladık dolaşmaya. Felaket. Beni gören herkes “başkanım hemen buraya bir makine, çocuğum enkazda kaldı.” Makine gelse ne yapacak? Koskoca beş katlı bina çökmüş. Ondan sonra ilkyardım ekipleri geldi. AKUT geldi. Nasuh Mahruki geldi. “Sakın iş makinesi sokmayın,” dedi. “Can kaybını artırırsınız.” Gel bunu da halka anlat. Herkes diyor ki “iş makinesi getir buraya.” AKUT da “mümkün değil,” diyor, “bütün bu enkaz tek tek elle temizlenecek.” Çok zor bir iş. Buradan da bir sürü düşman edindik. “Benim oğlumun katili sensin,” diyenler çıktı. 3.000 bin küsur binanın 1.800’i anında yıkılmış. Bu kâbus çok uzun sürdü, aylarca... Kalkmadı enkaz. Devlet orada sınıfta kaldı. Yeterince destek olamadı.

Biz de o sırada Değirmendere’nin imar planı üzerinde çalışıyorduk. Kentin üçte ikisi alt tarafta, üçte biri ise üst tarafta idi. Alt taraf tamamen dolmuştu. Bizim yaptığımız planlamaya göre kentin nüfusu 70 bin kişilikti. Çünkü Değirmendere’nin su rezervi bu kadar kişiye yetiyordu. Biz de o yüzden yukarıdaki imar planını binalar için iki kata düşürmüştük. Aşağıda dört

beş katlı binalarda yoğunluk vardı. Buna da isyan edilmişti. “Allah’ın göğünü bizden mi kıskanıyorsun?” Nüfus nispetinde bir planlama yapıyorduk oysa biz. Bunu anlatmaya çalışıyorduk. Deprem olunca bakanlık üç katlı yapılara izin verdi. Dedim ki bunu şansa çevirebiliriz. Aşağılarda ve yukarılarda üç kat olursa bizim hesaplarımız tutuyor. Biz ona sadık kaldık. Sonradan yetkiler belediyelere verilince beş katlı binalar yapıldı.

Değirmendere’nin depremden sonra nüfus yapısı çok değişti. Eskiden kim oturuyordu; Kocaeli sanayi bölgesi biliyorsun. Sabancı’nın üst düzey yöneticilerinin çoğu Değirmendere’de oturuyordu. Bunların hepsi şu anda İstanbul Ataşehir’de oturuyor; çünkü onlar zengin, onların gücü yetiyor. Onların boşalttığı yerlere alt kademe yöneticiler taşındı. Askeriyeden emekli olanlar Değirmendere’yi tercih ediyor. Benim babam da onlardan biriydi mesela.

• *Sonra 2004 seçimleri oldu. Belediye kanunu değişmiş miydi o seçimde?*

– 2004 seçimlerini kaybettik. O zaman belediye kanunu henüz değişmemişti. Ondan sonra değişti. Kocaeli Büyükşehir oldu, ama beldeler henüz kapatılmamıştı. Üzerimizde çok baskılar oldu. O dönem sanayi bakanları hep İzmit’ten çıktı. Nihat Ergün, Fikri Işık... Savunma Bakanı Vecdi Gönül Kocaeli milletvekiliydi. Meclis’te Kocaeli çok güçlü, hepsi de bize düşman.

Daha yeni doğalgaz gelmiş. Biliyorum bize de gelecek. Kalıcı konutlara Millî Savunma Bakanı gidiyor, yıllarca valilik yapmış birisi, diyor ki “eğer CHP’li belediyeyi yine seçerseniz size doğalgaz gelmez kardeşim.” Millet de bana soruyor, “yahu diyorlar böyle böyle diyor bakan buraya doğalgaz gelmeyecekmiş.” “Yahu diyorum Allah aşkına İzmit’ten Karamürsel’e doğru gidecek de Değirmendere’yi atlayıp mı geçecek bu, nasıl olur öyle bir şey?” “Bağlantılarını yapmayacaklarmış,” diyor. Millet bu yüzden oy vermedi.

Bu dönemde siyaset yapma koşulları değişti. Ben 1989’da belediye başkanı oldum. O zaman böyle bir şey yoktu. Bizim bir greyderimiz vardı. Bir belediyeye greyder senede on beş gün la-

zım olur. Bunun için yeni bir greyder almanın anlamı yok. Belediye birlikleri olsun, bir tane greyder olsun. Herkes programını yapsın. Kullansın onu. Biz bunu savunduk. Bütün belediyelere verirdik hiç bakmadan. Destek olurduk. Şu parti bu parti bakmazdık. Onlar da bize verirdi. 1994'ten sonra bu bozulmaya başladı. 1999 seçimlerinde pik yaptı. Ondan sonra belediyeler birbirine düşman oldu.

• *Kalıcı konutların nereye yapılacağı da o dönemde tartışma konusu olmuştu.*

– Depremden sonra konut ihtiyacı hâsıl oldu. Değirmendere'de üç bin hane yıkılmasına karşılık 1.280 hak sahibi çıktı. Çünkü devlet bir kişinin iki evi olsa bile bir tanesini veriyordu. Geldiler, Bayındırlık Bakanlığı'ndan, dediler “şu kadar konut yapılacak. Bize yer göster. Belediyenin tapulu alanlarını göster bize.” “Tapulu alanları Tapu İdaresi'nden siz de alırsınız,” dedim. “Değirmendere Belediyesi'nin tapulu mülkü yok, arazilerin hepsi şahıs arazisi.” “Peki, ne yapacağız?” dediler. “İstimlak edeceksiniz,” dedim. İmar planını çıkardılar, baktılar, şuralar boş, buralar boş. Şimdiki kalıcı konutların bulunduğu alanı seçtiler. Değirmendere halkı ayaklandı. “Biz buraya konut yaptırmayız,” dediler. “Başkan sen bizim önümüze düş.” “Neden?” “Fındık tarlaları heder olacak.” “Peki,” dedim. Ama halkımız da şundan karşı çıkıyor. Kamulaştırma yapılacak burada. Kamulaştırma da şöyle oluyor. Mesela sen arsa bedelini yüz lira göstermişsin. Oysa değeri on bin lira. Yüz liradan devlet orayı kamulaştırıyor. Ne oluyor? Sen mahkemeye başvuruyorsun. Uzun sürüyor. Mahkeme de yüzde kırk, yüzde elli artırıyor bedeli. 140 liraya istimlak ediyor. Halbuki yerin değeri atıyorum 10 bin lira. O yüzden Değirmendere halkı karşı çıktı. Konut alanı daha çok Örcün Köyü civarındaydı. Örcün Köyü muhtarı destek için beni de çağırdı. “Tamam,” dedim “karşı çıkarız hep birlikte.” Devlet burayı istimlak etmeye başladı. Kaç para burası? 10 bin lira. Devlet, ben 15 bin liradan alacağım dedi. Bu sefer bunlar benimkini de al, benimkini de al diye yollara döküldü. Ben kaldım piç gibi ortada. Ben konut yapılmasına karşı çıkıyor-

muşum. Yerler pahalı gelince devlet bir kısmını Yuvacık'tan istimlâk etti. Oradaki hazine arazisine konut yaptılar. Dolayısıyla 1.280 konutun 444'ü Değirmendere'ye, geri kalanı Yuvacık'a yapıldı. Bu sefer ne oldu? Değirmendere'deki hak sahipleri Yuvacık'a taşınmak zorunda kaldı. Bizi Yuvacık'a sürdü diye bütün halk bana düşman oldu. Ama devlet ne yaptı, buraya yaptığı konutlara Halidere ve Karamürsellileri yerleştirdi, Yuvacık'a yaptığı konutlara da Değirmenderelileri yerleştirdi. Bu sefer Değirmendereliler “vay sen bizi Yuvacık'a sürdün,” dediler. Hatta kura çekimi yapıldı. Beni çağırdılar. “Gelmem,” dedim. Değirmenderelileri Yuvacık'a sürgüne gönderdiniz. Ben kura çekilişine dahi gitmedim. O sabah vali aradı beni. “Gelmiyorum,” dedim. “Hiçbir kuvvet beni götüremez. Bu suça ortak olmam,” dedim. Ama orada da çıkıp dediler ki “ne yapalım Değirmendere Belediye Başkanı bize yer göstermedi, biz de yapamadık. Size mecburen Yuvacık'ta yer verdik.” Peki, kardeşim Değirmendere sınırları içinde yaptığınız konutlara Haliderelileri, Karamürsellileri getirip niye yerleştirdin? Tabii buna gücümüz yetmedi bizim. Devletin valisi, devletin bakanı Değirmendere Belediye Başkanı yer göstermedi deyince... Halbuki onlara iki aşamalı bir yer göstermiştik 500'er konut yapılabilecek. Değirmendere'nin hakkım karşılayacaktı. Yapmadılar. Kamulaştırma bedelini karşılayamadılar. Yukarıda sadece 444 konut yapılabildi. Bana “bu işi sen yaptın,” diyenlere, “yahu ben aptal mıyım kardeşim,” diyorum. “Değirmendere'de en çok yıkım Yüzbaşılar Mahallesi'nde oldu. Bizim oy depomuz bu mahalle. Ben aptal mıyım, kendi seçmenimi oraya göndereyim?” Hakikaten Yuvacık'tan gelenlerin hiçbiri bize oy vermedi. Hatta o zamanki AKP yönetimi oradan özel otobüsler kaldırdı oy vermeleri için. Ben ne kadar anlatırsam anlatayım, “sen de haklısın ama sen bu işi yaptırmayacaktın,” diyorlar. Gücüm yetmiyor ki o zaman bütün konutları yapma işi Bayındırlık Bakanlığı'na verilmiş. Yapılan konutlarda kimin oturacağına Kocaeli Valiliği karar veriyor, benim partimin milletvekili bile yok. Ben ne yapabilirim?

Sanayi kenti İzmit

*Emeğin büyükşehirlerinden biri olarak;
küçük bir Kocaeli*

KUVVET LORDOĞLU

İzmit adının hafızama kaydolduğu yıllar bir hayli eskilere dayanıyor. Sanıyorum beş altı yaşlarında, bana bakan yaşlı bir teyzenin yanı sıra yürüyordum. Tahminime göre Beyazıt ile Süleymaniye Camii arasında bir yerdeydik. O esnada denizi gördüğüme göre, İstanbul Üniversitesi'nin arka kapısı yakınlarında olmalıydık. Çok rüzgârlı bir gün olduğunu iyi hatırlıyorum. İzmit'ten kalkan bir vapurun batmış olduğuna dair bir şeyler geldi kulağıma. O sıralar çocuk aklımla havanın rüzgârlı oluşuyla geminin batışı arasında bir ilişki kurmuştum. Unutmadım. "İzmit Faciası" olarak tarihe geçen vapur kazasının o gün gerçekleştiğini sonradan öğrendim. 1 Mart 1958, Körfez'de şiddetli fırtınada "Üsküdar" isimli geminin önce kaptan köşkü uçmuş, daha sonra da çoğunluğunu okuldan eve dönen öğrencilerin oluşturduğu gemi yolcularıyla birlikte batmıştı. Eve dönüş, bu genç insanların trajik sonu olmuştu.

Bundan sonra aklımda kalan ikinci İzmit hikâyesi, üniversite son sınıfta babamın ısrarıyla iş bulmak için İzmit'e trenle gelişime ilişkindi. Sanıyorum haziran ayı idi. Yarımca'da tren-den inip tarlaların arasından kiraz yiyerek bir şirkete ulaştığımı hatırlıyorum; işin en keyifli kısmı olarak zihnimde bu kaldı. Ne mülakattaki performansım ne de babamın torpili işe yaradı.

O şirkette çalışmadım. Bir sanayi bölgesinde iş ararken meyve toplamak bana daha çekici gelmişti anlaşılan. Bu tarihten sonra çoğu insan gibi İzmit bana bir Ermeni ustanın yaptığı pişmaniye adındaki tatlısıyla anımsanan ve daha çok İstanbul'a gerek trenle gerekse otobüsle geri dönüş sırasında menzile yaklaşıldığını gösteren şehir olmak dışında bir anlam ifade edememişti. Sonuç olarak sadece içinden geçilen bir şehirdi İzmit. Tabii İzmit'le bağlantımın bu kadar kısa ve yalın kalmayacağını o tarihlerde henüz bilmiyordum.

Taşrada 10 yıl hocalık yaptıktan sonra İstanbul'a gelince hocalık işinin o üniversitede noktalanacağını düşünmüş olmam mümkün sayılırdı; şayet her şey yolunda gitseydi. Gerçekten tam 20 yıl İstanbul'da mesleği icra ettikten sonra anırsızın Kocaeli Üniversitesi'nde görevlendirilmek gibi bir istek ortaya çıkmıştı. Gerçi orada birçok dostum ve öğrencim vardı. Bu arada İzmit'te değil ama Hereke kampüsünde geçici olarak hocalık yapmaya başlayınca zorunlu olarak Kocaeli il hudutlarına bir kez daha çalışmak için girmiş oldum. Daha sonra üniversitede görevlendirilmem, dostlar arasında olmam ve biraz zorunluluk biraz da "abilik" adına keyifle sürdürdüm çalışmayı. Artık iş için de olsa farkında olmadan İzmit'te yaşamaya başlamıştım. Önce otoyola yakın bir evde oturmak niyetimi eşime beyan ederek İstanbul'la bağlantımın daimi ve kesintisiz olma önceliğine işaret ettiğimi anımsıyorum. İstanbul'un çekim alanından uzaklaşmak çok kolay değildi. Daha sonra yirmi küsur yıllık hocalığın avantajını kullanarak üniversite kampüsüne yerleştik. Daha bol yeşile, daha bol temiz havaya...

2009-2016 arası benim İzmit'i tanıma yıllarım oldu. Bu süre içinde bir kent ne kadar tanınırsa o kadar... İlk kez İstanbul, Bursa dışında bir kentte bu kadar uzun bir süre yaşıyordum. Elbette kent içinden esnaf, hekim tanıdıklarım, hukukçu dostlarım oldu. Ve elbette hoca tanıdıklarım da. Bu kenti birlikte paylaşıyor, birlikte yaşıyorduk. Elbette hepsinin farklı düşünceleri vardı ve çoğunluğu başka kentlerden buraya gelmişlerdi.

İzmit'in bende bıraktığı ilk izlenimlerden biri belki de derinde sosyolojik bir değerlendirmeye dayanıyordu. Büyük kentlere yakınlık İzmit gibi kentlerin genişlemesinin, serpilmesinin kısaca büyümesinin önündeki ciddi engeldi. Aklıma ilk gelen örnekler İstanbul dışında İzmir'e yakın Manisa, Ankara'ya yakın Kırıkkale'ydi. Bu kentlerin kısmî sönüklüğünü büyük kentlere yakınlığıyla değerlendirirdim. İşte İzmit, sanayi kenti, işçi kenti ve en yüksek gelir elde edilen kent gibi oldukça sıradan değerlendirmeler dışında, içinde düzgün bir kitabevi, kaliteli birkaç tiyatro bulunmayan bir kentti; entelektüellerinin bu çelişkiyi hep hissetmiş olduklarını düşünürdüm. Gerçekten, İstanbul'un çekim alanı içinde kalan bu kentte yapılabileceklerin tümünü İstanbul'un sadece Anadolu yakası bile fazlasıyla karşılıyordu. Bu alana yatırım yapacaklar için entelektüel müşteri önemliydi; ama entelektüeller zaten İstanbul sayesinde bu ihtiyaçlarını bir saatlik bir yolculuk sonrasında karşılıyorlardı. O zaman İzmit'te neden kitabevi olsun, isteyen kitabı İstanbul'dan alırdı. Bu akıl yürütmenin söze yansıdığını hiç duymadım; ama mutlaka zihinlerin bir köşesi bu durumu yatırım yapanın kafasına yerleştiriyordu.

O zaman İzmit'te oturan bir hekim dostumun “yahu hiçbir İzmitlinin evine giderken tatlı yerine pişmaniye aldığını görmedim,” demesini, kentlinin kendi kentine bakışını yansıtan bir değerlendirmesi olarak düşünmüştüm. Özet olarak belki de doğma büyüme İzmitli olmak çok yeni bir olgu olmuştu bu kent içinde yaşayanlar için.

İstanbul'a yakın olmak, sadece bu kenti değil birçok kenti de ilgilendiren, hedefe yakınlıkla ilişkili olmayıp beraberinde “geçicilik, eğretilik” gibi olguları da barındıran bir ağırlıktı. Sanki bu kent, içinde yaşanan değil de çalışılan, para kazanılan; dinlenilen ve eğlenilen değil de emek harcanan, yorgun düşülen bir kentti. Bu değerlendirmenin elbette doğru olmadığını biliyorum; çünkü kentler de o kenti oluşturan topluluklardan oluşur. Bu toplulukların da son derece dinamik unsurlarla birlikte hızlı bir değişim geçirmesi bilinen bir olgudur.

Kocaeli ilinin temel ekonomik göstergeleri

O zaman biraz da bu kentin yoğun ter kokan çalışma hayatına yakından bakmaya çalışalım. İşe “çalışma” diye başlayınca ilk akla gelen soru olarak, bu kentin nüfusu ve nüfus artış hızı nedir, gelir; çünkü o kentin nüfusu ve nüfus artış hızı çalışan sayısını belirlemede en temel unsurdur. Kocaeli’nin nüfusu son sayımlarda 1 milyon 830 bin, nüfus artış hızı ise 2012’de binde 20,4 iken 2016’da binde 28,5’tir. Aynı dönemde Türkiye ortalaması ise binde 13,5 düzeyinde olmuştur. Kocaeli’de görülen bu hızlı nüfus artışının en önemli nedeni kentin aldığı yoğun göçtür. 2007-2012 yılları arası net göç hızı binde 7 iken, 2016 sonu itibariyle aynı oranın binde 13,8’e ulaştığını görmekteyiz. Bu durum bize İzmir’in göç için tercih edilen kentlerden biri olduğunu açık olarak göstermektedir. Kocaeli’nin en hızlı net göç hızına sahip olan ilçesi de İstanbul’un hemen bitişiğinde olan Darıca’dır. Bu ilçenin nüfus artış hızı binde 26’dır.¹

Bu anlamda göç, Kocaeli işgücü piyasasını da çok önemli ölçüde etkilemektedir. Göç için neden Kocaeli ve ilçeleri seçiliyor diye bakıldığında kentin sanayi özelliklerinin ağır bastığını söylemek mümkün. Darıca ve Gebze bu açıdan en fazla göç alan ilçelerdir. Gebze bir bütün olarak 60’lı yıllardan itibaren kentsel gelişme endeksi en yoğun ilçe olmuştur. 1950 yılında 100 olan kentsel gelişim endeksi 1980’de 1.151’e ulaşmıştır.² Bugün için Kocaeli ilçeleri arasında Gebze ve Körfez kentsel sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından 2000 yılı verilerine göre 1. derecede gelişmiş ilçeler arasında bulunmaktadır.³ Bilindiği gibi 15-64 yaş arasındaki nüfus faal nüfus olarak adlandırılmaktadır. Bu nüfus açısından Kocaeli içinde tarımda çalışanların payı Türkiye geneline göre daha düşük bir orandadır. Tarımın hep önemli payı olmasına rağmen 1960’lar-

1 <http://www.kocaeligazetesi.com.tr/kocaeli-en-cok-hangi-sehirden-goc-aliyor-684290h.htm>) Erişim: 3.03.2018.

2 *Yurt Ansiklopedisi*, 1983: 5046.

3 <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/299/ilce.pdf>) Erişim: 26.02.2018.

dan sonra il içinde faal nüfusun dağılımında yapısal bir değişim başlamıştır. Özellikle SEKA Kâğıt Fabrikası'nın 1936'da, İP-RAŞ'ın 1961'de açılışı il içinde ara malı ve yatırım malları üretimini hızla artırmıştır. Nitekim tarım dışı alanlarda çalışan faal nüfus 1980'lerde bile % 66 iken bu oran günümüzde % 80 düzeyine ulaşmıştır.⁴

Kocaeli, cumhuriyet öncesi ve sonrası dâhil olmak üzere oldukça eski tarihlerden itibaren sanayi bölgesi olmaya aday bir kent niteliği taşımaktadır. Pazara yakınlık, ulaşım kolaylıkları vb. etkenler Kocaeli'nin sanayi kenti olma şansını hayli yükseltilere taşımıştır. Bölgenin tarihsel verileri sanayi üretimine olanak tanıyan bir tarımsal yapının da bulunduğunu göstermektedir. Özellikle denizle bağlantı, büyük tüketim merkezine coğrafi yakınlık, orman örtüsünün zenginliği, ipekçiliğin ev sanayi biçimindeki örgütlülüğünün bölge içindeki yaygınlığı, demiryollarının 1873'te açılması ve daha sonra Ankara'ya kadar uzaması gibi unsurlar bölgenin sanayisi için ciddi öneme sahip unsurlardır. Nitekim 80'li yılların başına gelindiğinde imalat sanayisinde çalışanların dağılımı açısından en yoğun işçi çalıştıran sektörler bakımından kimya, metal eşya - makine ve taşıt sanayi, kâğıt ve basım sanayi, metal ana sanayi ve taş ve toprağa dayalı sanayi gelmektedir. Aynı dönemde Türkiye sanayisinde çalışanların % 6'sı Kocaeli ili içinde istihdam edilmekteydi.⁵ Ancak Türkiye'de bu alanda çalışanlara oranla çalışan sayısına bakıldığında Kocaeli, Sakarya, Bilecik ve Yalova'yı içeren TR42 bölgesi içinde sanayi ve inşaat sektörleri dâhil olmak üzere önemli bir artış görülmemektedir. Türkiye'deki sanayi ve inşaat sektörlerinde çalışanların yüzde 6,6'sı Kocaeli ili içinde bulunmaktadır. Kocaeli için bu durumun iki ayrı nedeni olduğunu düşünüyorum. Bunlardan ilki özellikle sanayi sektörünün bir bütün olarak istihdam yaratamaması, diğer nedense şehrin özel olarak sanayi ve inşaat istihdamında son 30 yılda genişleyen bir istihdam hacmi yaratamaması-

4 TR42 Bölgesel İşgücü istatistikleri, 2010.

5 DIE yıllık İmalat Sanayi ilgili yılları aktaran: *Yurt Ansiklopedisi*, Kocaeli, s. 5033-5035.

dır. Tarım istihdamının yıllar içinde giderek azalmasına ve sanayi istihdamının ise giderek artmasına rağmen bu durumun özellikle sanayi yatırımlarının bu bölgede artmaya başladığı 2000'li yıllar sonrası için geçerli olduğunu eklemek gerekir. Bu açıdan bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye tarım istihdamının toplam istihdam içindeki oranının Kocaeli'de de benzer değerlerde olduğunu görmekteyiz. Buna karşılık sanayi istihdamı açısından Kocaeli'nin istihdam oranı Türkiye ortalamasının bir hayli üzerindedir.

Özetle, Türkiye'de sanayi istihdam oranı (inşaat dâhil) % 26 iken Kocaeli'de bu oran % 34'e yükselmektedir. Bu durumda kentin sanayi istihdamı yaratamamasına rağmen hâlâ geniş bir sanayi işçiliğini barındırdığını söylemek mümkündür.

Emek hareketliliği ve Kocaeli

Kocaeli'nin dâhil olduğu illerde 15 yaş üzeri nüfusun işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasına çok yakın bir düzeydedir. Bu yüksek katılımın gerisinde kentin İstanbul'a olan coğrafi yakınlığı bulunmaktadır; yaklaşık 90 km otoyol bağlantısı, İstanbul için seyahat süresinin kamu vasıtalarıyla ortalama bir saat ile bir buçuk saat arasında gerçekleşmesine yol açmaktadır. İstanbul ve bağlı ilçelerinde çalışan akşam ve iş saatleri sonunda Kocaeli'ye dönen çok sayıda çalışan kişi bulunmaktadır. Özellikle Gebze, Çayırova ve Darıca ilçelerinin İstanbul'a coğrafi yakınlığı İzmit merkeze göre çok daha kısadır (Ulaşımı düzenli sağlayan minibüs, otobüs ve servis araçları dışında düzenli tren seferleri de bulunmaktadır). Bu nedenle çok sayıda kişi İstanbul'da çalışmakta, ancak Kocaeli'de ikamet etmektedir. Bunun dışında İstanbul'da ikamet edip Kocaeli'de işyerine giden çok sayıda çalışan da bulunmaktadır. Sadece bir otobüs firmasının haftalık yolcu sayılarına ilişkin verileri bile sabah ve akşam saatleri arasında İstanbul-Izmit arasında çalışma amaçlı olduğunu tahmin ettiğimiz yoğun bir yolcu hareketliliği olduğunu kanıtlamaktadır.⁶

6 Işın Ok, Efe Tur, 21.03.2017 tarihli bilgi notu.

Çalışanlarla yapılan görüşmeler bize İstanbul'a çalışmaya gidenlerin çoğunlukla beyaz yakalı çalışanlar olduğunu, İstanbul'dan gelenlerin ise daha çok mavi yakalılardan oluştuğunu göstermektedir. Öte yandan Kocaeli'de sadece İstanbul yönüne değil, Sakarya ve Yalova illerine doğru da karşılıklı oluşan bir yolcu trafiği bulunmaktadır. Bu illere doğru oluşan hareketliliğin ise her iki yönlü ve daha çok mavi yakalı çalışanlardan oluştuğu otobüs firması yetkilileriyle yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Ekonomik ve insanî gelişme açısından Kocaeli

Mevcut sanayi ve iş potansiyeli bakımından diğer illerle karşılaştırıldığında Kocaeli'nin yüksek bir istihdam oranına ulaştığını belirtmiştik. Ancak Kocaeli'yi kendisiyle benzer özellikteki illerle ve Türkiye geneliyle kıyaslırsak istihdam oranı açısından Türkiye ortalamasının altında kalan büyükşehirlerden biridir. Kocaeli istihdamı açısından asıl sorun, göçler nedeniyle artan nüfusa yeterince iş yaratılamamasıdır. Kocaeli, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Kayseri, Gaziantep ve Diyarbakır gibi benzer sanayi ağırlıklı büyükşehirler arasında işsizlik oranları yüksek seyretmektedir. Artan göç işgücünde ve ücretli çalışanlar aleyhine oluşan rekabet istihdam koşullarını güçleştirmekte, kayıtdışı istihdamı arttırmaktadır. İstihdam oranındaki bu olumsuzluğa rağmen ekonomik gelişmişlik kriterlerine göre (32 ölçü dikkate alınmıştır) Kocaeli en gelişmiş iller sıralamasında 6. sıradadır. Önünde yer alan iller İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa'dır. Hemen ardından ise 7. gelişmiş il olarak Muğla gelmektedir. Bu gelişmişlik endeksi 2010-2012 arasında yapılmış ve bu üç yıllık süre içinde Kocaeli 6. sıradaki yerini muhafaza etmiştir. Kocaeli sıralamadaki yerini 2013'te de korumuştur.⁷

İl bazında yapılan araştırmalardan biri de Kocaeli için kalkınmayı ölçmede kullanılan İnsanî Gelişim Endeksi'dir (IGE). Sağlık, Eğitim ve Gelir olarak gruplanan değişkenler o ilin in-

7 https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_07_2015.pdf.

sanî gelişme endeksini açıklamaktadır. Endekste bir ülkenin veya bir bölgenin sağlık alanında hangi seviyede olduğunu anlamak için kullanılan gösterge, “doğuşta beklenen yaşam süresi”dir. Bu gösterge sağlıkla ilgili kapsayıcı bir fikir verdiği için kullanılmaktadır; zira sağlık harcamaları, sağlık hizmetlerinde çalışan sayısı ve hizmetlerin kalitesi gibi faktörler insan ömrünün uzamasına etki etmektedir. Endekste eğitim bileşeni için iki temel gösterge kullanılmaktadır: Bunlar 1) Ortalama okula gitme süresi, 2) Öğrenim görme süresi beklentisidir. İGE’nin üçüncü bileşenini ise kişi başına düşen gayrisafi milli hâsıla oluşturmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1, İGE ölçütlerine göre ilk beş ili göstermektedir.

TABLO 1
IGE Ölçütlerine Göre İlk Sırada Yer Alan Beş Kent (2013)

<i>Sıra</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Sağlık</i>	<i>Gelir</i>	<i>IGE</i>
1	Eskişehir	Tunceli	Kocaeli	Ankara
2	Ankara	Manisa	İstanbul	İzmir
3	Bilecik	Gümüşhane	Ankara	Kocaeli
4	Kırklareli	Muğla	İzmir	İstanbul
5	Artvin	Trabzon	Tekirdağ	Muğla

Kaynak: https://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED-99705-RESEARCH_ARTICLE-YESILYURT.pdf erişim: 20.2.2018.

Yukarıdaki tablo İGE açısından Kocaeli’nin durumunu açıklamaktadır. Kocaeli aynı hesaplamada eğitim ölçütüne göre iller sıralamasında 16. sırada yer alırken, sağlık alanında ise 52. sırada bulunmaktadır. Sadece elde edilen gelir açısından ilk sırada bulunması çarpıcı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum komşu kentlerle karşılaştırıldığında eğitim ve sağlık açısından Yalova ve Bilecik illerine göre bile daha olumsuz bir durumda olduğunu göstermektedir. Kocaeli içinde yaratılan gelirin bu kentin sınırları içinde kullanılmadığı, eğitim ve sağlık değişkenlerinin sıralamasında net olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentte yaşayanlar, kent içinde oluşan gelirin kendilerine yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerine yansımaları gör(e)meden iş piyasalarına katılmaktadırlar.

Kocaeli’de işsiz kalmak

Bir sanayi kentinin istihdam yaratma potansiyeli yüksek olması akla gelse bile aslında Kocaeli sanıldığıının aksine komşu illerden daha az istihdam yaratmaktadır. Özellikle tarım dışı istihdam ve genç işsizliği açısından Türkiye ortalamasına yakın düzeylerde bir işsizlik oranına sahiptir. İşsizlik olgusunun en temel nedenlerinden biri Kocaeli’de sanayiye yapılan yatırımların ileri teknoloji kullanımı nedeniyle yeni istihdam yaratma potansiyelinin düşük oluşudur. Yatırım teşviklerine bakıldığı zaman imalat sanayine 2010’da 81 belge karşılığında yapılan yatırımla yaratılan istihdam bir kişi için 528 bin TL iken 2011’de bu rakam bir kişi için 1.202 TL’dir. Bu basit hesaplama bile yaratılan istihdam başına düşen yatırım hacminin azaldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle iki yıl arasında yatırım hacminde % 88 artış olurken beklenen istihdam hacmi ise % 18 daralmıştır. İkinci neden, başta Gebze ve Darıca ilçelerine yoğun bir göç akınının olmasıdır.

Kocaeli’de işsizlik oranı 2015 itibariyle % 11,8’dir. Bu oran, Türkiye ortalamasına çok yakındır. Nitekim aynı şekilde işgücüne katılım ve istihdam oranı da Türkiye ortalamasının altındadır. Bu tablo yukarıdaki verilerle birlikte değerlendirildiğinde sermaye yatırımlarının yeni istihdam yaratmadığını ve göçlerdeki artış nedeniyle istihdam edilenlerin üstünde bir işsizlik baskısı oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu durum diğer illerden çok farklı değildir.

İlginç bir nokta da Kocaeli genelinde eğitim seviyesiyle istihdam arasında kurulan pozitif bağlantının işlemediğine ilişkindir. İşsizlerin eğitim durumlarına bakıldığında, yüksek eğitimli işsizlerin payı 2010’da % 13’ten, 2011’de % 19’a, 2013’te ise % 21’e ulaşmıştır. Kocaeli’nin içinde bulunduğu TR42 bölgesi içinde istihdam en fazla lise altı eğitilmişler arasında gerçekleşmiştir.

Kocaeli’de 2010’da % 41 olan istihdam oranı 2013’te yaklaşık % 49’a yükselmiştir. Türkiye ortalamasının % 45’ler seviyesinde olduğu düşünüldüğünde Kocaeli’de Türkiye ortalamasına yakın sayılabilecek bir işsizlik oranı bulunmaktadır.

Sanayi üretimi yapan firmaların üretim merkezlerinin toplandığı ilde, kalifiye işgücünün dağılımına bakıldığında, çalışanların % 75'lik kısmının işçi statüsünde, % 20'lik kısmının idari personel ve % 5'lik kısmının ise teknik personel olarak çalıştığı görülmektedir.

İstihdamın cinsiyet dağılımına bakıldığında kadın istihdamının tarım dışında çok az olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni, ücretsiz aile işçisi olarak kadınların yaygın bir şekilde tarımda çalışmalarıdır. Erkek işgücü istihdamı sanayi ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Kocaeli ilinin en önemli sorunlarından biri de kayıt dışı istihdamın yoğun olmasıdır. Bu konuda sayısal tahmin yapmanın güçlüğüne rağmen sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı aktif sigortalı sayısı 15 yaş üstü nüfusun yaklaşık % 38'i kadardır (492.221). İlde yaşayan emekli sayısı toplam Kocaeli nüfusunun yaklaşık % 12'sini oluşturmaktadır (221 bin). İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı ise 50.418'dir ve bu kesim 15-64 yaş arası nüfusun yaklaşık % 3'ünü oluşturmaktadır. Bu sayının gerçek durumla bağlantısı yoktur; çünkü işsizlerin sadece küçük bir bölümü iş bulma amacıyla İŞKUR'a başvurmaktadır.

Kocaeli'de iş kazasına uğramak

Teknik gelişmelerin tümüne rağmen Kocaeli içinde 2013-2017 arasında "iş kazası" olarak adlandırılan ve aslında her biri bir "iş cinayeti" olan olumsuz gelişmelerin artışına tanık olmaktadır. Sanayide yeterince istihdam yaratılmadığı halde iş cinayetlerinin artıyor oluşu cinayete uğrama riskindeki artışı da göstermektedir. Özellikle kullanılan yeni teknolojiler istihdam artışı sağlamazken iş cinayetleri nedeniyle birçok işçi işini ve hayatını kaybetmiştir (2013-2016 arasında Kocaeli'de 241 işçi hayatını kaybetmiştir). Bu kazaların en yoğun olduğu sektörler 2017'nin ilk 9 ayı itibariyle sırasıyla; inşaat ve yol % 29, taşımacılık % 15, tarım-orman % 13, metal % 11 olarak görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta Kocaeli'nin ülke ortalamasının ve Avrupa ülkeleri ortalamalarının üzerinde bir iş cinayet-

leri oranına sahip olmasıdır. Norveç, İngiltere, Fransa ve Almanya’da yüz bin çalışan için ölümlü iş kazası oranı 0,7-2 arasında değişirken, Türkiye’de 2017 yılının 9 ayında 8,02 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’ye en yakın Avrupa ülkesi yüz binde 5 oranıyla Romanya’dır.⁸ Bu karşılaştırmayla 2016’da Kocaeli’de 89, 2018’de ise ilk iki ay itibariyle 48 işçi iş cinayetine kurban gitmiştir. Aşağıdaki tablo, Kocaeli ve yakın illerdeki iş cinayetleri oranını vermektedir. Görüleceği üzere, Kocaeli’de iş cinayetleri oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olması işçi sınıfı açısından tehlikenin boyutlarını da ortaya koymaktadır.

TABLO 2
Nüfus ve Sigortalı Sayılarına Göre Kocaeli İş Kazaları Oranı (2017)

<i>İl</i>	<i>Nüfus (bin)</i>	<i>Sigortalı sayısı (bin)</i>	<i>Ölüm</i>	<i>Nüfusa oranla (yüzbinde)</i>	<i>Sigortalıya oranla (yüzbinde)</i>
Kocaeli	1.830	623	48	2,73	8,02
İstanbul	14.804	5.246	133	0,90	2,54
Bursa	2.901	932	60	2,07	6,44
Türkiye	79.814	21.963	1.485	1,86	6,76

Kaynak: İSG Meclisi.

Kocaeli’de sendikal örgüt içinde olmak

Bir sanayi ve işçi sınıfı kenti olan Kocaeli’de sendikal örgütlenmenin yoğun olması beklenir. Kocaeli’nin bu açıdan öncü bir role sahip olduğunu görüyoruz. 1946’da sınıf temeline dayalı dernek kurma yasağının kalkmasıyla kurulan “Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği” ilk sendikalardan biridir. Daha sonra 1947’de Kâğıt-İş ismiyle Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Sanayii İşçileri Sendikası kurulmuştur. Bu tarihte geçerli olan sendikalar kanunu, grev yasağı ve ödenti sınırlaması getirdiği için Kocaeli bölgesindeki sendikal örgütlenmeler 1963’te yeni sendikalar kanunu çıkana kadar sınırlı ölçülerde kalmıştır.

8 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Accidents_at_work_statistics) Erişim: 24.02.2018.

nüyorum. Aslına bakarsanız bir kenti değil bir semti tanımak için bile orada uzun zaman yaşamak gerekir.

Tahmin edileceği gibi çalışmak hayatın çok önemli bir kısmını işgal etmektedir. Emeklilik sonrası çalışma olduğu gibi okul çağında da çalışma hayatına katılmalar olmaktadır. Bu kent emek süreçlerine her yönüyle katılman ancak elde edilen gelirin bu kentte harcan(a)madığı bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten elde edilen gelirle bölüşülen gelir arasındaki derin uçurumu bu kentin gecekondularına, kırsal alanlarına ve Roman mahallerine bakarak gözlemleyebilirsiniz. İzmit bu anlamda büyük mega kentlerin bir kopyası olarak bugün karşımızdadır. Kentin kültür hayatı birkaç sinema, gençlerin devam ettiği kafeler, barlar sokağı, dışında çok cılızdır. Oysa bu kent yerel basının güçlü olduğu kentlerden biridir. Kent, bir dönem çok canlı bir entelektüel hayata, yayın yapan birçok yayınevine sahipti. Son dönem içinde Ramazanlar daha da muhafazakârlaştı, meyhaneler yerini içkisiz lokantalara bıraktı. Kültür merkezlerinin sayısal artışına rağmen, buralar genellikle dinî sohbetlere yerini bırakan mekânlar haline dönüştü. Veriler doğru ise bir dönem Ermeni köylerinin, Rum köylerinin olduğu mahallerde bugün tek bir azınlık mensubu yaşamıyor. Hatta buralarda doğmuş olan azınlık vatandaşlarımızın çocukları veya torunları da buraları terk etmişler.¹¹ Boş olan yerlerin doldurulması kuralı gereği, bu yerler buranın dışarısından gelen göçmenlerce dolduruldu. Oluşan yeni nüfus hareketleri İzmit kentinin yaşamını, ticaretini ve yeni oluşan ama eski geleceği olan sanayisini etkilemiştir.

Bu bağlamda eski sanayisinden söz ederken İzmit için çok önemli bir sanayi tesisi olan SEKA'dan söz etmek gerekir. Gerçekten bugün sadece adı bir müze ve park olarak kalan SEKA, bir dönemde kente damgasını vurmuş ve bir işçi okulu niteliğinde kamu işletmesi idi. Bugün SEKA'nın bulunduğu geniş sahil bandı parkların, kafelerin, lokantaların (içkisiz) ve bir otelin bulunduğu geniş yeşil alanlara dönüşmüş durumda. Çalışanlarının nerede olduğunu sorarsanız; onların

11 Sessizliğin Sesi IV, 2015: 11.

bir kısmının bu kentin eski kahvelerinde oturup sohbet ettiğini, bir kısmının emeklilik yaşantısı içinde bu kenti terk ettiğini, çok azının da farklı işyerlerinde çalışmaya devam ettiğini söyleyebiliriz.

İzmit bugün görüntüsü itibariyle daha çok hizmet sektörlerine yönelik ağırlığı günden güne artan eski bir sanayi kenti olma yolunda ilerlemektedir. Buna bağlı olarak kentin dokusu da hormonlu bir büyüme göstermektedir. İzmit'in denizden görünüşünde bütün tahribata rağmen, belki de coğrafya izin vermediği için hâlâ gökdelenlere rastlamıyoruz. Yüzyıl önceki fotoğraflara bakınca TOKİ konutları yerine Kapanca Sokağın eski evlerini görüyoruz.

Merkez Bankası önünde veya İnsan Hakları Parkı'nda toplanıp Anıt Park'a kadar yürüyüş yapan işçiler, memurlar ve diğer çalışanlar hâlâ var. Kentte miting yapmak için düzenlenen tek alan olan Anıt Park çok kalabalık olmayan 1 Mayıs misafirlerini ağırlamaya devam ediyor. Özetle emeğin İzmit kenti hızlı bir değişimi kopya ederken biz de kentin çalışan nüfusunun bu değişme ne ölçüde direnç gösterdiğine tanıklık etmeye devam edeceğiz. "İçinden tren geçen kentin" öyküsü elbette burada noktalanmıyor.

KAYNAKÇA

- Balancar, F. (der.), "İzmitli Ermeniler Konuşuyor", *Sessizliğin Sesi IV*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, 2015.
- Balkı, Şakir, "İzmit'te İlk Sendikal Hareketler "İzmit'te Zaman", *Kocaeli gazetesi*, 23 Ekim 1994.
- Çam, Yusuf, *Millî Mücadele'de İzmit Sancağı*, İzmit Rotary Kulübü, 1993.
- DİE, Bölgesel İşgücü İstatistikleri, 2010.
- Erol, Hüseyin, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, 2013.
- Gölcük Belediyesi, *Tarihte Gölcük*, Kültür Yayınları 4, 2014.
- TÜİK, İlgili Yıllara İlişkin İşgücü İstatistikleri, 2013.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 2. Cilt, Kağıt-İş, ve Kağıt İşkolu maddeleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul. 1998.
- Yurt Ansiklopedisi, 7. Cilt, Kocaeli maddesi, 1982-1983.

İnternet Kaynakları

(<http://www.kocaeligazetesi.com.tr/kocaeli-en-cok-hangi-sehirden-goc-aliyor-684290h.htm>) Erişim: 3.03.2018.

<https://www.csgb.gov.tr/media/7516/2016-%C3%A7ali%C5%9Fma-hayati-%C4%B0stat%C4%B0st%C4%B0kler%C4%B0.pdf>) Erişim: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Accidents_at_work_statistics) Erişim: 24.02.2018.

https://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED-99705-RESEARCH_ARTICLE-YESILYURT.pdf Erişim: 20.2.2018.

https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_07_2015.pdf

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/299/ilce.pdf>

Kocaeli'de çevre sağılığı

NILAY ETİLER

Balık tuttuk yiyen ölür,
birden değil, ağır ağır,
etleri çürür, dağılır.
Balık tuttuk yiyen ölür.
Elimize değen ölür.
Tuzla, güneşle yıkanan
bu vefalı, bu çalışkan
elimize değen ölür.
Birden değil, ağır ağır,
etleri çürür, dağılır.
Elimize değen ölür...
NÂZIM HİKMET, 1956

Nâzım Hikmet'in Japon Balıkçısı adlı bu şiirini, 1945'te atılan atom bombalarının ortaya çıkardığı nükleer felaket için yazdığı rivayet edilse de şiir daha çok cıva atıklarıyla kirlenmiş Minamata Körfezi'ni hatırlatır. Şiirin *Bu deniz bir ölü deniz, yürük yumurtadan çürük, benden yapacağın çocuk* dizeleri ise günümüzde dip çamuru bir metrete ulaşmış İzmit Körfezi'ni, kimyasalların bebeklerde ortaya çıkardığı doğumsal bozuklukları tanımlar gibidir.

Tıp fakültesine başladığım 1986 yılının sonbaharında, uzun bir gece yolculuğu için Harem'den yola çıkmış, kısa bir süre sonra da uyuklamaya başlamıştım. Bir süre sonra otobüsün döne döne indiği virajların etkisiyle olsa gerek sıçrayarak uyandığımda, dev boyutlu üç boya kutusunu karşımda buldum. Bunun rüya mı yoksa uyku sersemliğiyle bir yanılsama mı olduğunu düşünürken birkaç dakika içinde durumu kavradım: burası Dilovası idi, o hülyalı dumanları ise fabrikalardan çıkan dumanlar idi.

Daha sonra otobüs, şimdinin Carrefour alışveriş merkezi olan eski İzmit Otogarı'nda durduğunda, İzmit Körfezi'nin kesif kokusunu duymuştuk. Henüz daha uçağın pek seyrek, otobüs yolculuğunun her şey olduğu o zamanlarda her İzmit'ten geçişimde taa Derince'den başlayarak o İzmit Körfezi kokusunu duydum.

Meslek hayatımın ilk yıllarında Dilovası bu kez bir kolera salgınıyla gündemime girdi. Gazetelerin yazdığına göre Dilovası'nın o zamanlardaki Refah Partili Belediye Başkanı, klorun abdesti bozduğunu iddia etmiş, bu nedenle de şebeke suyunu klorlamayı kesmiş, bunun üzerine kasabada kolera salgını çıkmıştı. O dönemin Sağlık Bakanı "o kolera değil eltor" diyerek konuyu savuşturmaya çalışmıştı.¹ Çünkü kolera bugün olduğu gibi o gün de Türkiye'de "bildirilmemesi gereken" bir bulaşıcı hastalıktı ve "ülkemizin turizmini baltalamak isteyen dış mihrakların yalanı idi!"

Çevre kirliliğinin başkenti

Günümüzde Kocaeli, en az pişmaniyesi kadar çevre kirliliğiyle de meşhurdur. Sanayi tesislerinin kenti istilası sonucu ortaya çıkan manzarada artık ne Roma İmparatorluğu'nun başkentliğini yapan Nicomedia'yı ne de Osmanlı saraylılarının çiftlikleri ve av alanlarını hatırlamak mümkün değildir. Bir zamanlar "doğal akvaryum" diye adlandırılan İzmit Körfezi artık bir metre derinliğin bile görülemediği, çok az canlı türünü barındıran kirliliği bir "su" halindedir. Hannibal'ın Roma'dan kaçarken sığındığı Lybissa (Dilovası) ise günümüzde "kanseri kasabası" olarak anılmaktadır.

Bölgede sanayileşmenin yoğunlaştığı 60'lı ve 70'li yıllarda batıda Lüleburgaz'dan doğuda Sakarya'ya kadar uzanan bir "fabrikalar hattı" oluştu. Aslında sanayileşme Cumhuriyet'in ilk yıl-

1 El Tor, kolera etkeni olan mikroorganizmanın (*Vibrio Cholera*) iki biyotipinden biridir. Hastalık şiddeti olarak her iki biyotipin birbirinden farkı yoktur. Ancak, Sağlık Bakanlığı eskiden beri her kolera salgınında "kolera değil eltor" diyerek kamuoyunu yanıltan açıklamalar yapmış, salgınların nedenini başka bir etkenmiş gibi göstermiştir. Aynı durum 1994 Dilovası salgını için söz konusudur.

larında başlamış, önce SEKA (1934), sonra Petrol Ofisi (1941) ve sonradan planlı kalkınma döneminin başlamasıyla İPRAŞ (şimdiki adıyla TÜPRAŞ) (1961) kurulmuştur.

Elbette ki o yıllar çevre meselelerinin henüz gündemde olmadığı yıllar idi. Gerçi çevre meselesinin gündeme gelmesinden sonra da bir şey değişmedi, zira yasalarımız “kalkınmanın her şeyden önce geldiğini” ve “kalkınmanın önünde engel ise çevrenin bile feda edilebileceğini” söylüyordu. Zaman içinde düzenlemeler yapılsa da, kalkınma sözcüğü hâlâ çevrenin kirlenmesi ve doğanın yok edilmesini meşrulaştıran, bu durumu örten sihirli bir sözcük olarak kullanılır.² Çevresel etki değerlendirilmesi (ÇED) amacıyla Bakanlığa başvuran projelerin % 90’dan fazlasında “ÇED gerekli değil” kararı verilmesi, çok az bir kısmının reddedilmesi (% 0,1’den azı) bu politik kararın yaşama geçmiş halini gösteriyor.³ Zaten Türkiye’de sanayileşme alanları planlı olmaktan çok sermayenin kendine en uygun bulunduğu yerlerde, tarım alanı demeden kurulabiliyor. Kocaeli bölgesi de hem karayolu hem demiryolu hem de denizyolu ulaşımı olan ender yerlerden biridir.

Kocaeli’nin doğası için öldürücü darbe, 1990’lı yıllarda Haliç’teki sanayi tesislerinin İstanbul’un iki ucuna yani Trakya ve Kocaeli-Sakarya bölgesine taşınmasıyla geldi. Böylece bir zamanlar Doğu Roma İmparatorluğu’nun başkenti olan İzmit, artık sanayinin başkenti haline gelmişti. Bu durum Kocaeli’ye önemli bir zenginlik sağlamış, Kocaeli uzun yıllar kişi başı gelirin en yüksek olduğu il unvanını taşımıştır. Halen Türkiye’de sanayi üretiminin % 13’ü Kocaeli ilinde gerçekleşmektedir.⁴

Gelinen noktada, Kocaeli’nin Karamürsel ve Kandıra dışında tüm ilçelerinin sanayileşme ve sanayileşmenin arkasından getirdiklerinden nasibini aldığı söylenebilir. Bunlar, kitaplara konu olan, 1800’lü yılların İngiltere’sinde olduğu gibi kırsal bölgeler-

2 Çağlayan, Çiğdem, “Çevresel Etki Değerlendirmesi”, *Kocaeli’nde Sanayi, Doğa ve İnsan* (Ed. O. Hamzaoglu), Kocaeli Tabip Odası Yayını, İstanbul, 2016, s. 338.

3 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *ÇED İstatistikleri (1993-2017)*, Erişim: http://web-dosya.csb.gov.tr/db/ced/menu/ced_karar_2017_28022018_20180228114230.pdf.

4 Kocaeli Valiliği, <http://www.kocaeli.gov.tr/sanayi-kenti-kocaeli>.

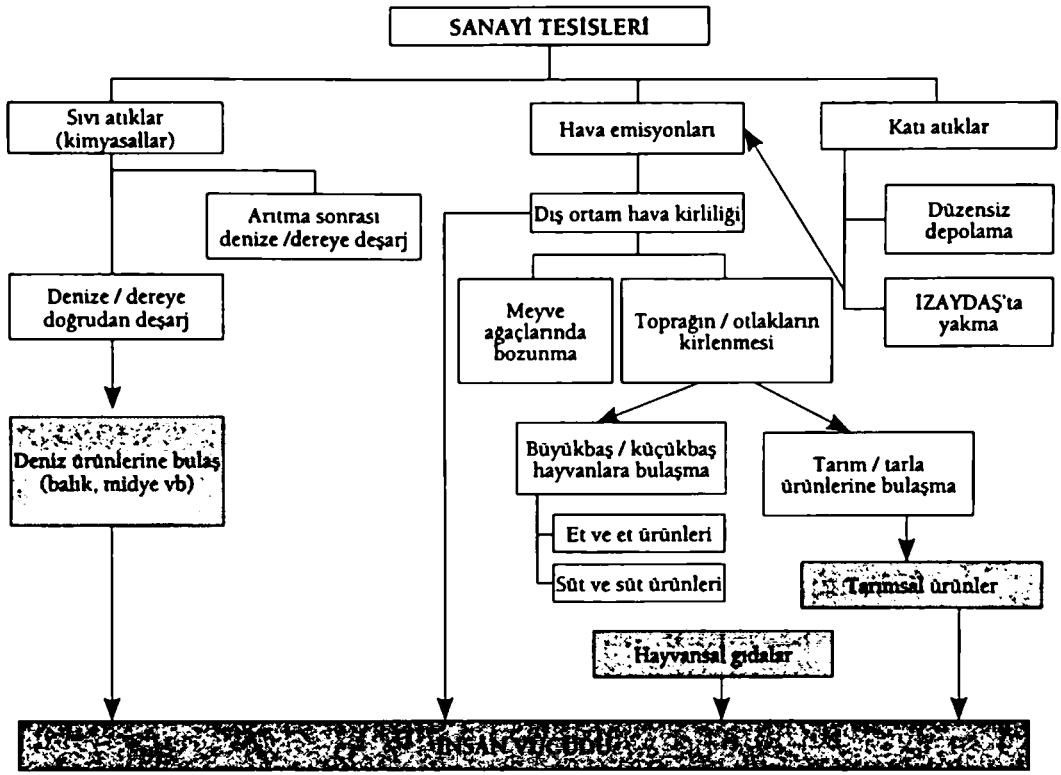
den göç eden nüfus, çarpık kentleşme, gecekondulaşma olarak özetlenebilir. Böylece Türkiye'nin verimli-verimsiz demeden tarım alanları üzerine bir bir fabrikalar, o fabrikalarda çalışan işçiler için konutlar, üretilen malları taşımak için otoyollar, limanlar, gelen gideni depolamak için depolar, antrepolar yapıldı. İşçileri fabrikalara taşımak için daha çok araç, artan nüfus için daha çok ticarî alan, daha çok okul, daha çok sağlık kuruluşu ortaya çıktı. Bu zincirleme reaksiyon sonucunda Kocaeli artık Türkiye'nin sanayi, ticaret, ulaşım ve lojistik merkezi olma özelliklerini bir arada taşıyan nadir illerinden biri haline gelmiştir.

Günümüzde Kocaeli'de 13 organize sanayi bölgesi, iki serbest bölge, yedi küçük sanayi sitesi, üç teknopark ve tamamı sanayi tesisleri tarafından kullanılan 35 liman vardır. Sanayi siciline kayıtlı sanayi kuruluşu sayısı üç bine yakındır. Kocaeli'de en fazla üretim, metal, kimya, petrol ve petrol ürünleri, otomotiv sektörlerindedir. Sanayi tesisleri, üretim sırasında ortaya çıkan toz ve dumanları (hava emisyonları), türlü kimyasal maddeyi içeren sıvı ve katı atıkları ile çevre kirliliğinin önemli bir nedenidir. Sanayi her zaman endüstriyel kazalar açısından da risk taşır. Nitekim Kocaeli, Türkiye'de en çok endüstriyel kazanın gerçekleştiği şehirdir.⁵ Bu çevresel tehlikelerin yanında karayollarının (D-100 karayolu ve TEM otoyolu) neden olduğu tehlikeler, kentleşme sorunları nedeniyle sanayi ile yerleşim alanlarının iç içe geçmesi, yine çarpık kentleşme sonucu sel tehlikesi ve deprem gibi diğer tehlikeleri de göz önünde bulundurmak gerekir.

Görünen köyün kılavuz istemediği noktada aslında durum oldukça net: sadece Kocaeli'de ya da Türkiye'de değil, dünyanın herhangi bir coğrafyasında çevre kirliliği sonrası olacaklar bilinir. Örneğin, hava kirliliği toprak kirliliğine neden olur, toprağın kirlenmesi bölgedeki yeraltı sularının da kirlenmesi demektir.⁶ Aşağıdaki şekil, ise mevcut literatür bilgilerinin Kocaeli'ye uyarlanmış halidir.

5 Deniz, Veli, "Lojistik Köy Kocaeli'nin Bugünü ve Geleceği", *Kocaeli Dayanışma Akademisi'nin İlk Uzun Yılı*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016, s. 192.

6 Yassi A., Kjellström T. vd. (1997), *Basic Environmental Health*, WHO, UNEP, UNESCO, CRE.

Kocaeli’de sağlığı araştırmak: İmkânsızı istemek!

Kocaeli’de çevre kirliliğinin insan sağlığı üzerine etkilerini incelemek eylemini –sanırım– en iyi açıklayan ifade şu olsa gerek: “Ankete gerek yok beni herkes tanır.”⁷ Gerçekten de Kocaeli bölgesinde çevresel kirlilik, bu konuda yapılacak araştırmaları anlamsızlaştıracak bir düzeydedir. Durum böyle olsa da bilimsel kanıt üretmek adına çalışma yapabilmek o kadar da kolay değildir. Kocaeli’de çevresel nedenli hastalık yükünün ortaya konabilmesinin önündeki ilk engel, sanayide kullanılan ham maddelerin ürün bilgisi, kullanıldığı miktar ve işleme yönteminin “ticarî sır”⁸ kapsamında yasalarımız tarafından korunuyor olmasıdır. Hal böyle olunca, olası sonuçların tahmin edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması yerine, ortaya çıkan sonuçların ölçülmesi de bir yöntem olabiliyor. 2004’te Dilovası’nda yapılan ölüm nedenlerinin dağılımı araştırması böylesi

7 Belkis Kümbetoğlu’nun *Niteliksel Araştırma Yöntemleri* adlı kitabında alıntılanmış bir kamyoncu atasözü.

8 Hamzaoglu, Onur, “Ticari Sır”, *Kocaeli’nde Sanayi, Doğa ve İnsan*, Ed. O. Hamzaoglu, Kocaeli Tabip Odası Yayınları, 2016, s. 55.

bir nedenle planlanmıştı. “Kocaeli’de sanayiden kaynaklanan çevresel tehlikelerin analizi”⁹ başlıklı çalışmamızın ticarî sır barierine takılmasının ardından bu çalışma yapıldı. Dilovası’nda yaşayanlarda ölüm nedenleri araştırmasının sonuçları yeterince dramatik idi: Dünyada ve Türkiye’de ölümlerin % 12,5’i kanser nedeniyle olurken Dilovası’nda üç ölümden birinin nedeni kanserdi; bunların yarısı akciğer kanseri, üçte biri mide-barsak kanseriydi.¹⁰ Araştırmanın analizleri, akciğer kanserinde ilk akla gelen etken olan sigara içmenin bu kanser ölümlerinde etkisi olmadığını, Dilovası’nda on yıldan daha fazla geçirilen sürenin etkili olduğunu gösteriyordu. Aslında araştırmanın sonuçları Kocaeli genelinde de kansere bağlı ölümlerin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu gösteriyordu (% 18,8).¹¹ Dilovası araştırmasının sonuçları, TBMM’de Dilovası Araştırma Komisyonu’nun kurulmasına vesile olmuş, konu tartışılır hale gelmiş, önlemler konuşulmaya başlanmış idi.

Sanayiden kaynaklanan kimyasal maddeler, solunan hava, içilen su, yenilen gıdalardan girebilir. Bu maddeler eğer yüksek dozda ise akut etkiler ortaya çıkar. Örneğin Kocaeli’de yapılan bir araştırmada, hava kirliliğinin fazla olduğu günlerde (kükürt dioksitin 10 mcg/m³ artışı olarak alınmış), 65 yaş üzeri kişilerde meydana gelen kalp krizlerinin arttığı gösterildi.¹² Bu durum, kalp-damar ve akciğer hastalıklarının daha sık olduğu yaşlı nüfus için, hava kirliliğinin artışının ölümcül olduğu anlamına geliyor. Yine hava kirliliğinin yoğunlaştığı günlerde astım nöbeti, nefes darlığı gibi sorunların artması, nüfusta alerjik solunum hastalıklarının daha yaygın görülmesi de beklenmelidir.

-
- 9 Erdoğan, S., Yavuz, C. I., Çağlayan, C., Etiler, N., Hamzaoglu, O., “An analysis of the environmental threats posed by industry in Kocaeli”, *Management of Environmental Quality: An International Journal* 2005 cilt 16: 26-36.
 - 10 Hamzaoglu, O., Etiler, N., Yavuz, C. I., Çağlayan C., “The causes of deaths in an industry-densed area: example of Dilovasi (Kocaeli)”, *Turk J Med Sci* 2011, cilt 41: 369-375.
 - 11 A.g.e.
 - 12 Günay, O. ve Yavuz, C. I. (2009), “Bir Case Crossover (Çapraz Vaka Kontrol) Çalışması: Bir Yıllık Myokard Enfarktüsü Nedenli Yatışlar ve Hava Kirliliği İlişkisinin İncelenmesi”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5): 381-388.

Kimyasal maddelerden etkilenim sürekli ve düşük dozda olduğunda çoğunlukla belirtisiz bir şekilde insan bedeninde birikir. Bu biriken kimyasal maddeler, gebelik sırasında aneden bebeğe geçtiğinde, bebeklerin ilk dışkısında (mekonyum) yapılan ölçümlerle tespit edilebilir. 2001'de il merkezindeki iki hastanede doğan 117 bebeğin tümünün ilk dışkısında kurşun, kadmiyum gibi insan vücudunda asla olmayan kimyasal maddeler saptandı, ayrıca vücutta çok düşük miktarda bulunan demir, bakır ve çinkonun normalden yüksek olduğu da görüldü.¹³ Erken doğan bebeklerdeki ölümleri araştıran diğer bir çalışmada da sonuçlar benzerdi. Sonuçlar, ağır metal düzeyi ile erken doğan bebeklerin ölümleri arasında bir ilişki olduğunu, özellikle 30 haftadan erken doğanlarda, dışkıda yüksek düzeyde kurşun bulunması ölme riskini artırdığını gösteriyordu.¹⁴

Çevre kirliliğinin fazla olduğu bölgelerde bebeğin daha doğmadan anne karnında ölme riski de fazladır. Kocaeli'de 2009'da doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası dönemde meydana gelen ölümlerin (perinatal ölümler) coğrafi dağılımını inceleyen bir çalışmada, çevre kirliliğinin en yoğun olduğu Dilovası'nda bu ölümlerin en yüksek düzeyde olduğu saptandı; ancak şaşırtıcı diğer bir bulgu, hiç sanayi tesisi olmadığı halde Karamürsel'de de perinatal ölümlerin fazla olduğu, üstelik bunların doğuma yakın zamanda ve ölümü açıklayacak bir neden olmaksızın meydana gelmesiydi.¹⁵ Sonuçları etkileyebilecek nitelikteki diğer nedenlerinin kontrol altına alınmasıyla ulaşılan bu sonuç, çevre kirliliğinin rüzgâr vb. atmosferik olaylarla diğer yerlere de dağıldığının ipucunu veriyordu.

-
- 13 Türker, G., Ergen, K., Karakoç, Y., Arısoy, A.E., Barutçu, U. B. (2006), "Concentrations of toxic metals and trace elements in the meconium of newborns from an industrial city", *BiolNeonate*, 89, s. 244-250.
 - 14 Türker, G., Özsoy, G., Özdemir, S., Barutçu, B. ve Gökalp, A. S. (2013), "Effect of heavy metals in the meconium on pretermmortality: Preliminary study", *Pediatrics International*, 55(1), s. 30-34.
 - 15 Arslan, O., Cepni, M. S., Etiler, N. (2013), "Spatial analysis of perinatal mortality rates with geographic information systems in Kocaeli, Turkey", *PublicHealth*, 127(4), s. 369-379.

Annenin vücudundaki kimyasal maddelerin bebeğe geçiş yollarından diğeri de anne sütüdür. Sanayinin yoğun olduğu Dilovası ile bir Karadeniz kasabası olan Kandıra'yı karşılaştıran diğeri bir çalışma bebeklerin ilk dışkısının yanı sıra anne sütünde de ağır metal kirliliği olduğunu gösterdi. Çalışmanın sonuçlarına göre; anne sütünde kurşun, kadmiyum, çinko, demir, bakır, arsenik, cıva; ilk dışkıda ise bakır, demir ve çinko düzeyleri yüksek idi.¹⁶⁻¹⁷

İzmit Körfezi'nden gün batımı: Romantizmin ötesi

İzmit Körfezi'ne inci gibi dizilmiş sanayi tesislerinin yarattığı önemli çevre sorunlarından en görünür olanı hava kirliliğidir. Son yıllarda Türkiye'nin her yerine kurulan hava kirliliği izleme istasyonları sayesinde artık Kocaeli'nin pek çok noktasından hava kirliliği göstergeleri web üzerinden anında (online) izlenebiliyor.

Sanayi atıklarının yakılmasıyla pek çok kimyasal atmosfere salınmaktadır: dioksin, furan, poliklorlubifeniller (PCB'ler), poliklorlu naftalin, klorlu benzenler, poliaromatik hidrokarbonlar (PAH'lar), ve ağır metaller (kurşun, kadmiyum, cıva). Ayrıca yanma sonucu oluşan azotoksitler ve kükürtdioksit de baca gazından atmosfere salınan gazlar arasındadır.¹⁸ Yanma sonucunda 200'den fazla dioksin ve furan bileşiği oluşmaktadır. Bu bileşiklerin insan vücudunda da yarılanma ömrü oldukça uzun olup Dünya Sağlık Örgütü'nün bildirdiğine göre

16 Hamzaoglu, O., Yavuz, M., Türker, G., Savli, H. (2014), "Air Pollution and Heavy Metal Concentration in Colostrum and Meconium in Two Different Districts of an Industrial City: A Preliminary Report", *International Medical Journal*, 21(1), s. 77-82.

17 Bu çalışma ayrıca Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı'nın araştırma yürütücülerine "şarlatan" benzetmesi yapması nedeniyle ulusal hatta uluslararası basında yer buldu. Bu itham karşısında hakaret davası açan Prof. Dr. Onur Hamzaoglu mahkemece haklı bulunarak, karşı taraf tazminata mahkûm edildi. Ayrıntı için bkz. "Dilovası Olayı", *Kocaeli'nde Sanayi, Doğa ve İnsan*, Kocaeli Tabip Odası Yayınları, 2016, s. 135-171. <https://yesilgazete.org/blog/2012/03/15/hamzaoglu-sarlatan-davasini-kazandi/>

18 Allsopp, Michelle, Pat Costner ve Paul Johnston, "Incineration and human health", *Environmental Science and Pollution Research* 8.2 (2001): 141-145.

7-11 yıl arasında olabilmektedir.¹⁹ Uluslararası Kanseri Araştırma Merkezi'nin sınıflandırmasına göre; bazı furan ve dioksin bileşikleri "insanlarda kanser nedeni" olan etkenler listesinde yer almaktadır.

Kentte yoksulların ısınma amacıyla her türlü materyalleri yakmaları ve yerel yönetimlerin "sosyal yardım" adı altında dağıttıkları düşük kaliteli kömürü yakmaları nedeniyle evsel kaynaklı bir hava kirliliği de vardır.

Teknolojinin ölçtüğü değerleri bir kenara koyup gözün gördüğünü konuşacak olursak, bölgede yaşayanlar İzmit Körfezi'nin üzerinde her gün değişen renklerde bir pus olduğunu bilir. Bu pus, metal tozları, azot bileşikleri, kükürt vb. maddeleri içinde barındırır. İzmit Körfezi'nin artık yürüyüş yolu haline gelmiş en uç noktasından bakıldığında, ufukta Dilovası'ndan çıkan metal tozları, onun önündeki azot bileşiklerinin ve duruma göre kükürdün güneş ışığını kırdığını, böylece İzmit Körfezi'nde gün batımının eşsiz bir güzellikte olduğu görülür. Melankolik bir hüznün ile romantizmin arasında bir hal yaratan bu durum, Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamasıyla son buldu: zira DSÖ 2013'te dış hava kirliliğini "potansiyel kanserojen" olarak ilan etmekteydi.

Kocaeli'de hava kirliliği en önemli çevre sorunu olarak ön plana çıkmaktadır. Bilindiği gibi hava kirliliği Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Kanseri Araştırmaları Ajansı tarafından 1. grup kanserojen yani "insanlarda kanser yaptığı kesin olarak bilinen" etkenler listesinde yer alıyor.

Hava kirleticileri solunum sistemi yoluyla insan bedenine girmenin yanında toprak kirliliğine de neden olur. Bu şekilde hava yoluyla atılan kimyasal maddeler besi hayvanlarının besin zincirine girmekte ve tarımsal ürünlere bulaşmaktadır. Bu durumun pek çok örneğini Kocaeli'de görmek mümkündür.

Kocaeli'nin hava kirliliği bilançosuna, bölgede sanayi atıklarının bertaraf edilmesi amacıyla kurulmuş Türkiye'nin ilk atık yakma tesisi İZAYDAŞ'ı da unutmamak gerekir. İZAYDAŞ, ku-

19 Dünya Sağlık Örgütü, *Dioxins and their effects on human health*, FactSheet No: 225. Mayıs 2010.

ruduğu ilk yıllarda dioksin ve furan filtresi olmadığı için Çevre Bakanlığı'ndan ruhsat alamamıştı. Baca filtresi kullanıma girip ruhsat alınsa da halen kontrol edilemeyen dioksin ve furan emisyonları söz konusudur.²⁰

2005'te Greenpeace, çevrede halen tarım yapılan köylerden yumurta örneği toplayarak analiz ettirdiğinde, dioksin ve HCB (heksaklorobenzen) saptamıştı.²¹ Bu eylem, bir yandan atık yakma tesisinin çevresel tehlikelerini gösterirken diğer yandan gözden kaçan başka bir sağlık sorununu ortaya koyuyordu: Atık yakma tesisinin emisyonlarının çevre köylerdeki tarımsal ürünleri kirletmesi söz konusu muydu? Bu soru, çevre köylerde halen tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kişilerce de sorulmakta ve davalar açılmaya başlamıştı. Örneğin neden bazı meyve ağaçları (kiraz, erik vb.) bozulmakta ve ürün veremekteydi? Kırk bin ton atık yakma kapasitesine sahip tesisin 2016'da 35 bin ton atık yaktığı, 2017'de ise tam kapasite ile çalışarak 40 bin ton atığa ulaştığı anlaşılmaktadır.²²

Hava kirliliğinden kaynaklanan kimyasalların gıdalara bu-
laşıcılığı konusunda yapılan bir çalışma, İzmit'te 36 süt üreticisinden aldığı çiğ sütlerde kadmiyum ve kurşun düzeylerini araştırdı.²³ Araştırma sonuçları her iki metal için sütte izin verilen kirlilik düzeyinin altında olduğunu gösterse de, ne kadmiyumun ne de kurşunun süttün doğal yapısında olan ürünler olmadığını hatırlatalım. Düşük düzeyde de olsa bu maddelerin tamamen çevresel kirlenme sonucu sütte mevcut olması düşündürücüdür.

20 Karademir, A., Durmuşoğlu, E., Bakoğlu, M. (2007), "Health risk assessment of background PCDD/F exposure levels in Kocaeli, Turkey", *Journal of Environmental Science and Health Part A*, 42(6), s. 729-739.

21 <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/izmit-ten-toplanan-tavuk-yumur/>

22 https://www.izaydas.com.tr/files/documents/izmit_atik_ve_artiklari-aritma-yakma_ve_degerlendirme-2017_yili_aralik_ayi_faaliyet_raporu18_1_2018_11-05-44.pdf.

23 Ay, Ü. ve Karayünlü, S. (2008), "Modification in direct analysis method: metal levels in raw milk at the region of İzmit by graphite furnace atomic absorption spectrophotometer", *International Journal of Food Science & Technology*, 43(2), s. 326-329.

Bitirirken...

Kocaeli’de yaşanan bu çevre felaketinin toplum sağlığı üzerine etkileri konusunda söylenecek daha çok şey var. Daha da ötesi, bu kısa yazıda dile getirilmemiş pek çok konu daha var.

Sapanca Gölü’nü besleyen derelerin hemen hepsinde su dolum tesisleri kurulduğundan, gölün ciddi düzey kaybettiğinden ve gölü bekleyen ekolojik felaketten bahsedilmedi.

Sanayinin ihtiyacını karşılamak için gerekli enerji, bu enerjinin nereden nasıl geldiğinden, bu enerji yerleşim alanlarının üzerinden iletilirken neden olacağı sağlık sorunları da dile getirilmedi.

Kocaeli için ekolojik bir yıkım olması tartışılan Kuzey Otoyolu projesi...

Kent halkının oluşturduğu sivil girişimler, meslek odalarının verdiği kent mücadelesi, açtığı mahkemeler, kazandığı davalar...

Mahkeme kararlarının uygulanmaması, Dubai Port örneğinde olduğu gibi...

Yapılmayan ya da haberli çevre denetimleri...

Doldurulan kıyılar, yeni yapılacak limanlar, denize bırakılan sintine ve balast suları....

Gazetelerin üçüncü sayfalarında yer alan “Kimyasal madde yüklü bir araç TEM’de kaza yaptı” haberleri...

Vesaire vesaire.

KAYNAKÇA

Allsopp, Michelle, Pat Costner, Paul Johnston, “Incineration and human health”, *Environmental Science and Pollution Research* 8.2 (2001): 141-145.

Arslan, O., Cepni, M. S., Etiler, N., “Spatial analysis of perinatal mortality rates with geographic information systems in Kocaeli, Turkey”, *Public Health*, 2013, 127(4): 369-379.

Ay, Ü., Karayünlü, S., “Modification in direct analysis method: metal levels in raw milk at the region of Izmit by graphite furnace atomic absorption spectrophotometer”, *International Journal of Food Science & Technology*, 2008, 43(2): 326-329.

Çağlayan, Çiğdem, “Çevresel Etki Değerlendirmesi”, *Kocaeli’nde Sanayi, Doğa ve İnsan*, ed. O. Hamzaoglu, Kocaeli Tabip Odası Yayını, İstanbul, 2016, s. 338.

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *ÇED İstatistikleri (1993-2017)*. Erişim: http://web-dosya.csb.gov.tr/db/ced/menu/ced_karar_2017_28022018_20180228114230.pdf
- Deniz, Veli, "Lojistik Köy Kocaeli'nin Bugünü ve Geleceği", *Kocaeli Dayanışma Akademisi'nin İlk Uzun Yılı*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016, s. 192.
- Dünya Sağlık Örgütü, *Dioxins and their effects on human health*, Fact Sheet No: 225, Mayıs 2010.
- Erdogan, S.; Yavuz, C. I.; Çağlayan, C.; Etiler, N. ve Hamzaoglu, O., "An analysis of the environmental threats posed by industry in Kocaeli", *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 2005, 16: 26-36.
- Greenpeace. <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/izmit-ten-toplanan-tavuk-yumur/>
- Günay, O. ve Yavuz, C. I., "Bir Case Crossover (Çapraz Vaka Kontrol) Çalışması: Bir Yıllık Myokard Enfarktüsü Nedenli Yatışlar ve Hava Kirliliği İlişkisinin İncelenmesi", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2009, 8(5): 381-388.
- Hamzaoglu, O.; Etiler, N.; Yavuz, C. I. ve Çağlayan, C., "The causes of deaths in an industry-densed area: example of Dilovasi (Kocaeli)", *Turk J Med Sci*, 2011, 41: 369-375.
- Hamzaoglu, O., Yavuz, M., Türker, G., Savli, H., "Air Pollution and Heavy Metal Concentration in Colostrum and Meconium in Two Different Districts of an Industrial City: A Preliminary Report", *International Medical Journal*, 2014, 21(1): 77-82.
- Hamzaoglu, Onur, "Ticari Sır", *Kocaeli'nde Sanayi, Doğa ve İnsan*, ed. O. Hamzaoglu, Kocaeli Tabip Odası Yayınları, 2016, s. 55.
- İZAYDAŞ Faaliye Raporları. https://www.izaydas.com.tr/files/documents/izmit_atik_ve_artiklari-aritma-yakma_ve_degerlendirme-2017_yili_aralik_ayi_faaliyet_raporu18_1_2018_11-05-44.pdf
- Karademir, A.; Durmuşoglu, E. ve Bakoğlu, M., "Health risk assessment of background PCDD/F exposure levels in Kocaeli, Turkey", *Journal of Environmental Science and Health Part A*, 2007, 42(6): 729-739.
- Kocaeli Valiliği. <http://www.kocaeli.gov.tr/sanayi-kenti-kocaeli>
- Türker, G.; Ergen, K.; Karakoç, Y.; Arısoy, A. E. ve Barutçu, U. B., "Concentrations of toxic metals and trace elements in the meconium of newborns from an industrial city", *Biol Neonate*, 2006, 89: 244-250.
- Türker, G.; Özsoy, G.; Özdemir, S.; Barutçu, B. ve Gökarp, A. S., "Effect of heavy-metals in themeconium on pretermmortality: Preliminary study", *Pediatrics International*, 2013, 55(1): s. 30-34.
- Yassi, A. ve Kjellström, T. vd., *Basic Environmental Health*, WHO, UNEP0, UNESCO, CRE, 1997.

SEKA: Bir fabrikadan fazlası

FEYZA TURGAY

Kâğıt, kültürden sanayiye kadar pek çok alanda insanlığın en önemli ihtiyaç maddelerinden biri olagelmıştır. Uygarlık tarihinin en önemli buluşlarından biri sayılan kâğıdın tüketim miktarı bir ülkedeki nüfus artışı, ekonomik ve kültürel gelişme düzeyi ile de doğru orantılıdır. İmparatorluğun son dönemlerinde ve yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde kâğıt üretilmiyordu ancak kuşkusuz kullanılıyordu. Kâğıt, ithalat kalemleri arasında önemli bir yer tutuyordu. Kurtuluş Savaşı sırasında en çok sıkıntı yaşanan mallardan birinin gazete kâğıdı olması ve 1920'lerde basının canlanması ile giderek artan kâğıt ihtiyacı, yaşanan döviz sıkıntısıyla beraber kâğıt ithalatını zora sokmuştu.¹ Bu sıkıntılar yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam etti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, tüketim miktarı uygarlık düzeyi ile ilişkilendirilen kâğıt ihtiyacı ve dolayısıyla ithalatının düzenli artışı kaçınılmaz hale geldi. Bu nedenledir ki özellikle 1920'lerin sonlarına doğru başlayan ulusal sanayinin oluşturulması hamleleri arasında Türkiye'nin yıllık ortalama 27 bin ton civarındaki kâğıt ihtiyacının tümünü karşılayacak bir kâğıt sanayinin kurulması ve geliştirilmesi hedefi yer aldı.

1 Emre Dölen, *Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi*, SEKA Kâğıt Müzesi Yayınları no: 2, Kocaeli, 2015, s. 320.

SEKA'nın kuruluşu

Genç Cumhuriyet'in selüloz ve kâğıt üretecek bir sanayi ihtiyacı fikrinin ortaya atılması ve kamuoyuna benimsetilmesinde en büyük rol Mehmet Ali (Kâğıtçı)'ya aittir. 1922'de Darülfünun Fen Fakültesi'nden kimyager olarak mezun olan Mehmet Ali Bey, Almanya Hannover Teknik Üniversitesi'nde ve çeşitli selüloz ve kâğıt fabrikalarında çalıştıktan sonra Fransa Grenoble Üniversitesi Fen Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı ve 1927 yılında "Yüksek Kâğıt Mühendisliği" diplomasını alarak yurda döndü. Türkiye'ye geldikten sonra bir yandan çeşitli işlerde çalışırken bir yandan Türkiye'de kâğıt sanayi kurulması için çalışmalar yapmaya başladı. Ulusal bir kâğıt sanayi kurulmasının neden gerekli olduğunu verdiği konferanslarda ve *Vakit* gazetesinde yazdığı yazılarda durmadan anlattı. *Vakit* gazetesinde çıkan yazılarının yer aldığı *Selüloz ve Kâğıt: Selüloz Sanayiinde Müstehlik [Tüketici] Değil Müstahsil [Üretici] Olmalıyız* isimli kitapçık 1928'de yayınlandı.²

Mehmet Ali Kâğıtçı'nın Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ulusal bir kâğıt sanayi kurulması yolundaki uzun soluklu ve zorlu mücadelesi sonuç vermiş ve 1934 yılında yürürlüğe giren Birinci Sanayi Planı kapsamında Sümerbank bünyesinde bir kâğıt fabrikası kurulması kararlaştırılmıştı. 14 Ağustos 1934 tarihinde İzmit'te temeli atılan fabrika 18 Nisan 1936'da ilk üretimine başladı. 18 Nisan'ın bayram günü sayılması gerektiğini söyleyen Peyami Safa 21 Nisan 1936 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan "Kâğıt" başlıklı makalesinde gerekçelerini şöyle anlatır:

Izmit Kâğıt Fabrikası iki gün evvel yerli kâğıdı çıkardı. Ek-meksiz yaşaması mümkün olduğu halde kâğıtsız yaşama imkânı olmayan meslek için, yani mesleğimiz için 18 Nisan bir kâğıt bayramı günü sayılmaya değer. Kâğıt bizim her şeyimizdir. Bütün bilgimizi onunla aldık, gene onunla veriyoruz. Kâ-

2 Uygur Kocabaşoğlu, Aydın Bulutgil, Fahrettin Çilöglü, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 46.

ğının aziz delaleti olmasaydı ne öğrenebilir ne de öğretebilirdik; ne haber alabilir ne verebilirdik. Kâğıt medeniyetin derisidir, İzmit Kâğıt Fabrikası'nda yeni Türk kültürünün nesci (dokusu) dokunuyor.

Mehmet Ali Kâğıtçı'nın yıllardır hayalini kurduğu, emek verdiği ve uğruna pek çok engelle mücadele ettiği kâğıt fabrikası nihayet kurulmuş ve ilk kâğıdını üretmişti. Mehmet Ali Bey, 1977'de yayımlanan *Kâğıtçılığımız* adlı kitabında üretilen ilk kâğıdı eline aldığında hissettiklerini şu sözlerle tarif eder:

18 Nisan 1936 Cumartesi günü saat 14.30'da 1 numaralı Kâğıt makinamızdan elde ettiğim ilk kâğıt sahifası, uğruna yıllarca mücadele ettiğim idealime kavuşmanın bir belgesi idi. O mutlu andaki sevinçli heyecanımı, bugün de aynı tazelik ve şiddetle hissetmekteyim.

“Medeniyet hamuru”

Atatürk'ün İzmit Kâğıt Fabrikası'nda üretilen yerli kâğıda basılan 19 Mayıs 1936 tarihli *Ulus* gazetesinin bayram ekini incelediğinde söylediği iki kelime kâğıdın bunca yıllık tarihinin belki de özeti idi: “Medeniyet hamuru...”³

1930'lu yılların Türkiye'sinde ekonomik koşulların güçlüğüne, olanakların kısıtlılığına rağmen başarılan bu üretim, gerek İzmit'te gerekse de bütün yurttaki büyük bir sevince neden olur. Cumhuriyet'in ilk kâğıt fabrikası olan İzmit Kâğıt Fabrikası'nda üretilen ilk kâğıdın öyküsünü o günün tanıklarından biri olan Cevdet Baysal, 1 Mayıs 1966 tarihli *SEKA Postası*'nda “İlk Türk Kâğıdı Nasıl Çıkmıştı?” başlıklı yazısında şöyle anlatır:

O gün bir Cumartesi idi. Kâğıt fabrikamızın kurucusu ve ilk müdürü Sayın Mehmed Ali Kâğıtçı, bana müjdeyi birkaç gün önce vermişti. Müjdeyi alır almaz, İstanbul'da çıkan Cumhuriyet, Son Posta, Vakıf, Milliyet, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye (Ulus) gazetelerine, “Kâğıt fabrikası ilk tecrübe imalatına Ni-

3 Kocabaşoğlu vd., 1996, s. 90.

san'da başlıyor” diye haber vermiştim. Anadolu Ajansı da haberi yayınlamıştı. 18 Nisan 1936 Cumartesi günü, ilk Türk kâğıdına saat 15.03'te kavuşmuştuk. Mütevazı bir tören yapılmıştı. Bu törende o zamanki Kocaeli Valisi Hamit Oskay, Belediye Başkanı rahmetli Kemal Öz, Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı rahmetli Nail Töre, Mehmed Ali Kâğıtçı, Dr. Heller, Sefa Ülgen ve şehrin ileri gelenleri bulunmuştu. Herkeste bir heyecan vardı. Kâğıt hamurları keçelerin üzerinden su halinde geçerken, bu sulu madde nasıl kâğıt olacak diye merak içindeydi. Beyaz beyaz, çarşaf çarşaf kâğıtlar bobinlere sarılırken o buhar dumanının içinde gözlerde sevinç yaşları vardı. Davetliler Mehmed Ali Kâğıtçı'yı tebrik ediyordu. İlk Türk kâğıdını alıp yüzüne gözüne sürüyor, hatıra olarak saklıyordu. İlk Türk kâğıdı 70 gramlık mat bir kâğıttı. Üzerine şöyle yazmıştım: İzmit 18 Nisan 1936 saat 15.03 ilk kâğıdımıza kavuşma hatırası.

İlk yerli kâğıt üretiminin gerçekleştiği güne ait aşağıdaki fotoğraf karesinde yer alan herkesin, bilhassa Mehmet Ali Kâğıt-

İlk yerli kâğıdın üretildiği gün, 18 Nisan 1936.

çı'nın yüzündeki tebessüm, fabrikanın kurulması için uzun yıllar verilen mücadelenin nihayet başarıya ulaşmasının bir yansımasıydı.

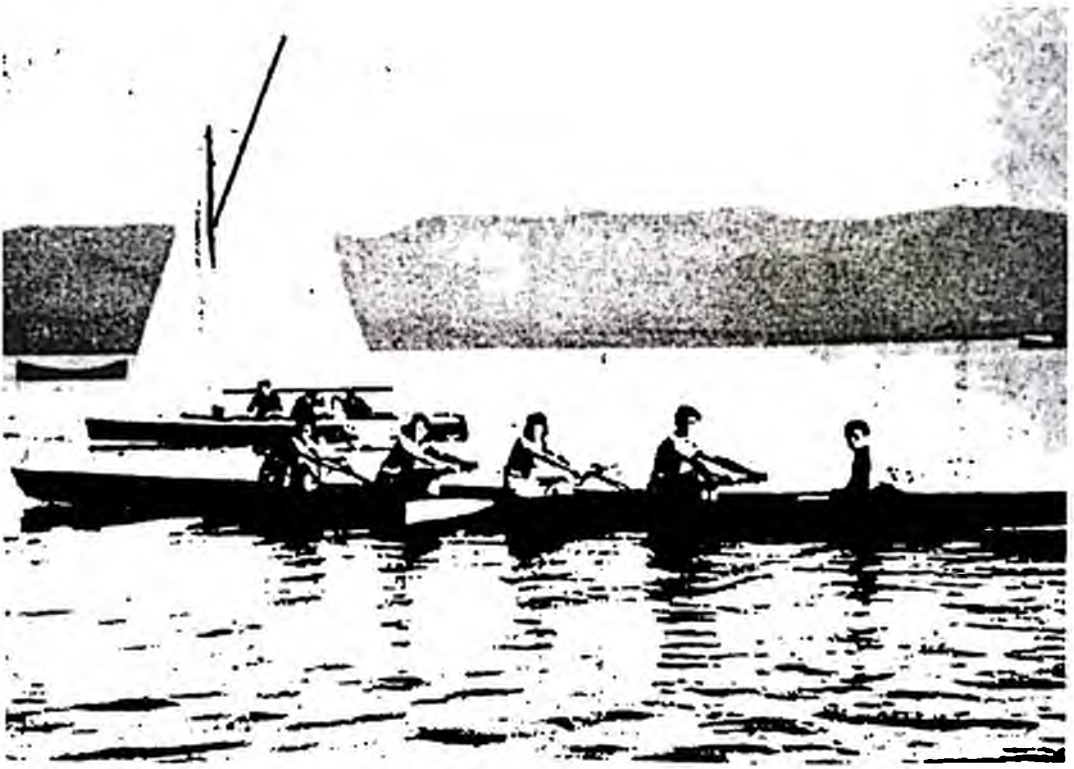
Sümerbank Kâğıt ve Karton Fabrikası adı ile hayata başlayan kuruluş, çeşitli idari değişikliklerden sonra 1955'te selüloz ve kâğıt kelimelerinin ilk hecelerinin kısaltması olan SEKA ile anılır olmuştur. Cumhuriyet'in ilk kamu kuruluşlarından biri olan kâğıt fabrikasının, sanayi planları kapsamında yarattığı ekonomik etkisini bir kenara koyarsak kurulduğu kent olan İzmit ve İzmitliler için sosyal, kültürel ve spor faaliyetleri açısından da bir kalkınma hamlesi niteliğindedir.

SEKA bir şehri değiştirdi

Cumhuriyet'in erken dönemlerinde başlayan sanayi hamlesi için işgücü sağlama sorunu bu süreçte karşılaşılan önemli engellerden biriydi. Makal'a göre cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni kurulan fabrikalarda çalışmak üzere yetişmiş ve hazır bir işgücü mevcut değildi. Çalışmak için gelen işçiler büyük oranda köylerden gelen tarım işçileriydi. Sanayideki çalışma koşullarını benimseyemeyen bu kesim; eğitim, vasıf, çalışma alışkanlıkları, toplumsal davranış kalıpları itibarıyla "sanayi işçisi" tanımına uymamaktaydı. Bu çalışanlar, tarım kesimiyle bağları hâlâ devam eden, daha çok yılın belli dönemlerinde işçi olarak çalışarak ek gelir elde eden kişilerden oluşuyordu. Modern anlamda bir işçi sınıfının doğuşuna ve gelişmesine öncülük eden, hem özel sektöre örnek olmak hem de düzenli işgücü sağlama sorununa çözüm bulmak isteyen bu kuruluşlar, Türkiye'nin yalnızca iktisadî gelişimine değil sosyal gelişimine de katkıda bulunmuştur. Bu kuruluşların eğitim, sağlık, spor, şehircilik, çevre gibi pek çok alanda sosyal faaliyetleri olmuştur.⁴

SEKA, bu gelişmelerin kente olan katkıları dâhil hemen her yönüyle net bir biçimde izlenebileceği fabrikalardan biriydi. Kuruluşundan itibaren başta spor olmak üzere pek çok alanda

4 Ahmet Makal, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, Ankara: İmge Yayınevi, 2002, s. 6.

İzmit Kâğıt Fabrikası'nın kadın ve erkek işçileri su sporlarında, 1938.

hem kendi çalışanları hem de İzmit halkı için sosyal ve kültürel faaliyetlerin gelişmesinde öncü rolü üstlendi.

İzmit'teki ilk spor kulübü 1937'de SEKA Kâğıtspor Kulübü adıyla SEKA'da kurulmuştur. Kâğıtspor Kulübü'nün kuruluşunun dikkate değer ve önemli tarafı 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'ndan (1940) yaklaşık üç yıl önce kurulmuş ve faaliyette geçmiş olmasıdır.⁵ Bu tarihlerde halihazırda SEKA'da futbol, voleybol, basketbol sahaları, atletizm sahası ve tenis kortu bulunuyordu. Bunların yanı sıra güreş, boks, yelken, kürek ve ritmik jimnastik gibi spor dallarında da faaliyet gösteren Kâğıtspor özellikle güreş ve boksta 1950'li yılların başından itibaren çok başarılı olmuş; Türkiye, Balkan, Olimpiyat ve Dünya şampiyonları yetiştirmiştir. Uluslararası başarılarla imza atan Kâğıtspor Kulübü 1940 gibi erken bir tarihte Bulgaristan'da yapı-

5 8 Temmuz 1940 tarihli bu kanuna göre memur ve işçi sayısı 500'den fazla olan müesseselerle fabrikaların, Beden Terbiyesi Kanunu'nun 21. maddesi gereği birer adet açık spor alanı, kapalı jimnastik salonu, yüzme havuzu ve kapalı atış poligonu tesis etmeleri ve hizmete açmaları gerektiği bildiriliyordu. Kocabaşoğlu vd., *a.g.e.*, s. 176.

lan Balkan Atletizm Şampiyonası'nda Galip Yaman'ın üçüncülüğü ile adını duyurmaya başlamıştır.⁶ SEKA'da kurulan ilk kadın kürek takımı ise döneminin çok ilerisinde bir yapılanmaya sahipti.

SEKA'nın sosyal yaşama etkisi spor faaliyetleriyle sınırlı kalmamış, kültür sanat alanında da oldukça önemli katkıları olmuştur. Şakir Balkı SEKA'yı büyük, geniş ve donanımlı bir iş ve ekmek kapısı olmasının yanında bir kültür ve etkinlikler meydanı olarak tarif etmiştir.⁷ Gerçekten de fabrikanın ilk yıllarından itibaren kültür ve sanat etkinliklerine oldukça önem verilmiştir. 1940'lı yıllarda var olan, İzmit'in bir elin parmaklarını geçmeyen salonları arasında en büyüğü olan SEKA sinema salonunda haftada iki film birden gösterilirdi. "Bu sinema çok seçkin bir yerdi. Hep seçkin filmler oynatılıyordu (...) perde ve ses düzeni, koltukları, ışıklandırması da yerindeydi."⁸

1954'te SEKA'da çalışmaya başlayan İsmail Meçkeli SEKA'nın sinema salonundan şöyle bahsediyordu:⁹

SEKA'nın sinema salonuna oturup film izlemek gurur verici bir şeydi. SEKA'ya girmek ayrıcalıktı. İstanbul'daki ünlü tiyatro toplulukları SEKA'ya gelmek için can atardı. Parasını alacağını bilirdi. Düzgün bir seyirciyle karşı karşıya kalırlardı. Salon 478 kişilikti. Dolardı ve kimseden çıt çıkmazdı.

İzmit'te sosyal ve kültürel yaşamın öncüsü sayılıyordu SEKA. Sineması, tiyatrosu, sporun birçok dalı, konferanslar ve diğer etkinlikleriyle bir okul, bir kültür merkezi niteliğindedi. Kentin kültürel ve sosyal yapısı da buna bağlı olarak değişip geliyordu. Özellikle 1950'lerin ortalarından itibaren sosyal faaliyetlerin arttığı, çalışanların fabrikaya olan bağlılığının kuvvetlendiği ve "SEKA'lılık" bilincinin gelişmeye başladığı açıkça gözlemlenmekteydi. 1973-2004 tarihleri arasın-

6 Kocabaşoğlu vd., a.g.e., s. 176.

7 Şakir Balkı, *Atatürk'ün Yaşamında İzmit İmgesi SEKA'nın Trajik Sonu*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2010, s. 160.

8 Balkı, a.g.e., s. 66.

9 Ahmet Akgüner, Tuncay Bilecen, "SEKA çalışanlarıyla yapılan yayınlanmamış sözlü tarih çalışması", 2012.

da SEKA'da çalışmış olan Ömer Akın fabrikayı anlatırken şöyle diyordu:¹⁰

SEKA bir hayat. SEKA ülkenin aydınlanmasına katkı veren bir kurum. Sinemasıyla, tiyatrosuyla, kampıyla, sosyal faaliyetleriyle ülkenin ihtiyacı olan kültürel yapılanmaya katkı veren bir kurumdur. Birçok insan birçok şeyi SEKA'da görmüştür.

SEKA'da işçilerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için lojman, kantin, lokal, tüketim kooperatifi, kreş ve çocuk bahçesi bulunuyordu. Çalışanların aileleriyle birlikte dinlenmeleri ve tatil yapmaları için 20 Temmuz 1957'de Sapanca Gölü'nün Kazakburnu mevkiinde kurulan SEKA Kampı SEKA'lıların anılarında mutlulukla bahsettiği bir yerdi. Halil Karaoğlu'nun¹¹ "O zamanlar Bodrum Marmaris yoktu, o zamanlar bizim SEKA'mız vardı" diyerek tarif ettiği; açık hava sinemaları, konserler, eğlencelerin eksik olmadığı kamp şimdilerde belediyenin piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

Insel, erken Cumhuriyet dönemi devlet girişimlerini "uygar vatandaş" yetiştiren eğitim kurumları olarak tarif eder. Ulus devlet tasarılarından biri olan bu sanayi yatırımları sosyal gelişmenin omurgası olarak kabul edilmekteydi. Devlet girişimlerinin, fizikî varlıklarının yanında, fabrika yerleşiminin bulunduğu yerlerdeki altyapı gelişmeleri ve sosyal tesisler aracılığıyla Batı modernitesinin bir örneğini temsil edeceği düşünülüyordu.¹²

Bir modernleşme aracı olarak SEKA

SEKA İzmit için pek çok alanda öncü rolü üstlenmişti. Sadece fabrika değil çalışanlar da benzer biçimde kentte yaşayanlar için örnek alınan, saygı duyulan bir topluluktu. Şüphesiz eğitimin bunda rolü çok büyüktü. SEKA 1939 yılından itiba-

10 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

11 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

12 Ahmet Insel, "Devletçiliğin Anatomisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, cilt 2, 1984, s. 419-425.

ren okuma-yazma kursları, işçi kursları, çırak kursları gibi çeşitli kurslarla teknik eleman yetiştirmeye başlamıştı. SEKA kurulduğunda ona örnek olacak bir kâğıt işletmesi ve kâğıt sektörü olmadığı için kâğıtçılık mesleği ve sanatının gelişimi bakımından da ülke için önemli bir rol oynuyordu. Bir yandan kâğıt üreterek bir yandan da açtığı çırak okullarıyla kâğıtçılık mesleğinin ve sanatının okulu olarak nitelikli ustalar yetiştiriyordu; ancak verilen eğitim yalnızca mesleki bilgilerle sınırlı kalmıyordu. Çırak okullarında millî eğitim müfredatı verilir ve alanında uzmanlar derslere gelirdi. Ersin Kadir Büyükbaş çırak okulları ile ilgili şöyle diyordu:¹³

SEKA'yı SEKA yapan çırak okuludur. Bize milli eğitimden hoca gelmezdi. Kâğıt dersine kâğıt fabrikası mühendisleri gelirdi. Selüloz dersine selüloz mühendisleri gelirdi. Dersten sonra hemen uygulama için ustabaşlarının yanına götürülürdük. Yaşayarak öğrenirdik.

Ertuğrul Kemaloğlu ise SEKA'yı bütünüyle bir “açık mektep” olarak tarif ediyordu ve İzmit SEKA'nın bir kâğıt fabrikasından çok daha fazlası olduğunu söylüyordu:¹⁴

SEKA işçisiyle memuruyla mühendisiyle açık bir mekteptir. Bizim SEKA'da her şey açıktır. Başka yerde mümkün mü adam seninle bilgisini paylaşsın. SEKA'da prosesi gezersin görürsün ustası sana anlatır. Hatta dinlemeye merak salarsan daha çok anlatır. SEKA İzmit işletmesi için kâğıt fabrikası diyorlar. Yanlış. Burası bir kompleksti. Dökümhanesi, modelhanesi (en-vai çeşit döküm yapıyordu), katrak cihazı (ilk defa SEKA'da gördüm), marangozhanesi. Bugün Türkiye'de selüloz üretimi yok. Bugün bir dökümhaneyi modelhaneyi görmeden üniversiteden mezun olan mühendisler var.

SEKA'lı olmak, SEKA çalışanının çocuğu olmak gurur verici bir kimlik olarak görülürdü. İzmit halkı ve esnafı da SEKA'lıları sever ve saygı duyardı. Soner Kılıç'ın ifadesiyle “SEKA'nının

13 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

14 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

deri ceketi, ayakkabısı iyi bir kredi kartı ve referanstı.”¹⁵ Çalışanların tamamının büyük bir minnetle bahsettiği ve ait olma duygusunu hâlâ çok derinden hissettikleri SEKA, hem SEKA’lılar hem de İzmit halkı için eğitim, kültür ve istihdam yuvası, Balkı’nın ifadesiyle “Üniversitesiydi.”¹⁶ 1970’te 12 yaşındayken SEKA çırak okuluna başlayan Ersin Kadir Büyükbaş’ın sözleri SEKA’lılık kimliğinin gücü hakkında ipuçları verir:¹⁷

Mehmet Ali Kâğıtçı’nın mekânı cennettir inanıyorum. Harika bir insan olduğunu duydum, okudum anlattılar. İyi ki kurmuş SEKA’yı. Gönülüm isterdi ki şuan SEKA’nın hiç olmazsa belirli bir kısmı kalmış olsaydı. Ya benim çocuğum ya torunum ya sizin çocuğunuz SEKA’da hem para kazansaydı, hem de fabrikamız olsaydı, SEKA’mız olsaydı. Şuan SEKA’mız yok. Şuan yaşıyorlar sporla. Olmuyor öyle. SEKA’nın binaları hala duruyor, ben onun önünden geçerken ağlıyorum. Orası benim anem babam. SEKA Türkiye’ye zarar vermezdi ki; eğer SEKA Türkiye’ye zarar verseydi bir SEKA dokuz SEKA olur muydu? Çaycuma’da olur muydu, Balıkesir’de olur muydu, Mersin’de olur muydu?

SEKA’nın kapatılması

Peki, yoktan var olan, İzmit’in sanayi merkezine dönüşmesine büyük etkileri olan, İzmit halkına, ülke ekonomisine bunca katkılar yapan ve kıymetli anılar bırakan SEKA neden kapatıldı? Bu sorunun cevabı bu yazının sınırlarını aşıyor; ancak kapatılmaya giden süreçte SEKA’nın maruz kaldığı siyasî müdahaleleri özetlemek bir fikir oluşturmaya katkı sağlayabilir. Türkiye’nin ilk kâğıt fabrikası olan İzmit SEKA 1936’da 10 bin tonluk kapasiteyle kurulmuştu. Bundan sonraki dönemlerde sürdürülen yatırımlarla 1980’e kadar her on yılda ortalama 2,5 kat büyümüş; 5 kâğıt, 2 oluklu mukavva ve 1 selüloz ve

15 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

16 Balkı, a.g.e., 2010, s. 166.

17 Akgüner, Bilecen, a.g.ç.

1 klor-alkali fabrikasına kavuşarak entegre bir tesis haline gelmiştir. 1980'e gelindiğinde özel sektörün kâğıt sektörüne sağladığı katkı yıllık 20 bin tonla sınırlıyken, SEKA'nın yıllık üretim kapasitesi 150 bin tona yaklaşmıştı. Ülkenin gazete kâğıdı ihtiyacı buradan karşılanıyordu. 20. yüzyılın son çeyreğinde ekonomi politikalarında yaşanan neo-liberal dönüşüm SEKA'yı da çemberine almıştı. 1980 sonrası özelleştirme uygulamalarına zemin hazırlamak için işletmenin öncü rolünü tamamladığı ilan edilmiş ve fabrikaya yatırım yapılmayarak üretim ve kapasite kullanım oranlarının düşürülmesi hedeflenmişti. SEKA için; "Zarar eden", "Çağa ayak uyduramayan" ve "Teknolojisini yenileyemeyen" fabrika tanımlamaları yapılmaya başlandı. SEKA'ya karşı yürütülen tüm bu uygulamalara rağmen fabrikanın yıllık toplam üretimi ilk kez 1991'de özel sektör üretiminin altında kaldı ve 1998'de dünyanın en büyük 150 kâğıt firması arasında yer alan tek Türk firması SEKA oldu. Bu başarıya rağmen aynı yıl SEKA'nın özelleştirme programına alınması, devleti ekonomiden tasfiye etmeyi amaçlayan neo-liberal politikaların bir yansıması şeklinde okunabilir. 1980'lerden itibaren özelleştirme çarkına giren SEKA 2005'e kadar direnebildi ve aradaki yirmi beş yılı anlamlı direniş örnekleriyle doldurdu. "İzmit'te herkes mutlaka SEKA'nın ekmeğini yemiştir," denilerek bahsedilen bir sanayi devi 2005'te kapandı. SEKA arazisinin tamamı kullanım hakkıyla birlikte Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredildi.

SEKA'nın devasa fabrika alanı 2006'dan beri Türkiye'nin en büyük endüstriyel dönüşüm projesi olarak adlandırılan SEKA Park'a ev sahipliği yapıyor artık. 580 dönümlük SEKA arazisi üstünde, dünyanın en büyük kent parklarından biri olarak tarif edilen alanda "marina iskelesi, normal iskele, kâğıt müzesi, kent müzesi, oturma alanları, deniz kıyısında büfe, plaj, dinlenme sahaları, denize inen merdivenler, ışık kuleleri, balıkçı restoranları, su oyun alanları, su ışık gösterileri, denize inen kızak alanları, iskeleler, deniz gözetleme kulesi, koşu, jogging, yürüme bantları, rıhtım ışıklandırması, dinlenme parkları, kongre salonları, ağaçlık alanda oturma alanları, zemin altında otopark

alanı, gösteri ve görsel sanat atölyeleri, sergi salonları, kapalı spor salonları, açık spor sahaları, festival yapımı için mekânlar, gölet, çocuklar için su oyun merkezleri gibi birçok tesis oluşturulmuş, öte yandan, 2 adet basket, 2 adet tenis, 1 adet futbol sahasından oluşan spor kompleksi, 1 adet mini golf alanı, 3 adet mini basketbol sahası, kaykay pisti, kondisyon alanı, çocuk oyun alanları, atlı karınca, bisiklet yolu, çim amfi, uçurma tepesi, kumsal, otopark, 6 adet suni tepe, gül bahçesi, çok amaçlı çim alanları, yürüyüş yolları, ahşap oturma grupları, kafe ve büfeler, 2 kilometre uzunluğundaki yürüyüş yolu ve bisiklet yolu, 2.000 araçlık otopark alanı” bulunuyor.

Arazi içinde fabrika üretim binalarının bir kısmı hâlâ durmaktadır. Bu binaların bir bölümünde 2011’de hazırlıklarına başlanan ve 2016’da açılışı yapılan SEKA Kâğıt Müzesi yer alıyor. Kâğıt müzesi SEKA’nın ve SEKA’lıların yaşamına tanıklık etmek gayesiyle yola çıktı. İşçilerin çalıştıkları alanlar, makineler, kâğıt ve kâğıdın tarihine ilişkin bilgiler, Mehmet Ali Kâğıtçı’nın yaşam öyküsü ve SEKA’nın hikâyesine ait tarihsel süreç görsel ve yazılı olarak sergilenmekte. Müzeyi hayata geçiren ekip üyeleriyle yapılan görüşmelerde onların bu geçmişe sahip çıkma çabalarını görmek mutluluk vericiydi. O nedenle böylesi bir sosyal dönüşüm modelini ve endüstriyel mirası gelecek kuşaklara aktarma noktasında oldukça sınırlı olduğunu düşündüğüm bu müzeyi her şeye rağmen samimi bir çaba olarak görmek taraftarıyım.

...

SEKA, bir fabrikadan fazlasıydı. Cumhuriyet Türkiye’sinin sanayileşme yolunda attığı ilk adımlardandı. Binlerce hayata dokundu, binlerce hikâyenin baş kahramanı oldu. Faaliyet dönemi boyunca iktisadî başarısını hep kanıtlamış olmasına rağmen, daha kuruluş aşamasından itibaren her dönem siyasî müdahalelerin hedefinde yer aldı. Böylesi kritik bir sanayi dalında başarılı bir üretim ve istihdam kaynağı olan, dünyanın en büyük 150 kâğıt fabrikası arasındaki tek Türk fabrikası olma unvanına sahip bir kuruluş neden siyasî engellerle mücadele etmek zorunda kalmıştır?

Mustafa Kemal bu tehlikeyi öngörmüş olmalı ki, 1936'da kendisine sunulan ilk kâğıt örneğini inceledikten sonra Nurullah Esad Sümer'e şöyle demiştir:¹⁸

Çocuğum, bana bu yapılan fabrikaların işlemeyeceğini, memlekete dert olacağını, lüks ve fanteziden ileri gidemeyeceğini açık-kapalı çok söyleyen oldu. En çok ve ısrarlı tenkitleri kâğıt sanayiinde topladılar. Amma ben biliyorum ki, ötekilerden vazgeçilse bile bundan vazgeçilemez. Çünkü bir memleket, kâğıdını yapamadığı zaman ulusal kültürünü yabancı lütfuna bağlar. Kapitülasyonların en tehlikelisi de budur. Ötekilerden önce bütün dikkat ve ilginizi kâğıt sanayiinde toplayın.

KAYNAKÇA

- Balkı, Şakir, *Atatürk'ün Yaşamında İzmit İmgesi SEKA'nın Trajik Sonu*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2010.
- Baysal, Cevdet, "İlk Türk Kâğıdı Nasıl Çıkmıştı?", *SEKA Postası*, 1 Mayıs 1966.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: İmge Yayınevi, 2008.
- Dölen, Emre, *Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi*, SEKA Kâğıt Müzesi Yayınları no: 2, Kocaeli, 2015.
- İnsel, Ahmet, "Devletçiliğin Anatomisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt 2, 1984, s. 419-425.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali, *Kâğıtçılığımız*, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1977.
- Kocabaşoğlu, Uygur, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996.
- Makal, Ahmet, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, Ankara: İmge Yayınevi, 2002.
- Safa, Peyami, "Kâğıt", *Cumhuriyet gazetesi*, 21 Nisan 1936.
- Yeldan, Erinç, "SEKA Gerçeği", 2005, http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan09_26Ocak05.pdf, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

18 Erinç Yeldan, "SEKA Gerçeği", 2005, http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan09_26Ocak05.pdf, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

Sesine kulak tıkanan SEKA işçisi

MURAT ÖZVERİ

İnsan yaşamında dönüm noktaları vardır. Bebeklikten çocukluğa, çocukluktan ergenliğe, ergenlikten yetişkinliğe geçiş gibi. Kabile toplumları bu dönemleri ölüm ve yeniden doğuş metaforu içerisinde açıklamışlardır. Özellikle ergenlikten yetişkinliğe geçiş törenlerinde; geçiş, ergen çocuğun ölümü ve yetişkin olarak yeniden doğup topluma katılmasını simgeleyen ayinlerle yapılmıştır.

Toplumların gelişim seyrinde de bazı tarihler insan yaşamındaki döngülere benzer. Bu bir ölüm ve yeniden doğuş halidir. 12 Eylül darbesi birçok konuda olduğu gibi sendikal yaşamda da bir dönüm noktası olmuştur. 12 Eylül darbesi sonrasında Türkiye'yi şekillendiren yasalar dönemi, 12 Eylül öncesinin sendika, siyasî parti, gibi tüm toplumsal aktörlerini yeniden şekillendirmiş; yeni bir siyaset ve yeni bir sendikacılıkla birlikte, yeni bir sendikacı ve siyasetçi tipini de doğurmuştur.

SEKA işçisinin işçi sınıfı tarihinde görünür olması 12 Eylül sonrasında yeni sendikacılık dönemine denk düşmüştür. 12 Eylül 1980'e kadar SEKA işçisini işçi mücadeleleri içerisinde görmek olası değildir. SEKA'nın kurulduğu 1936'dan 1988 yılına kadar SEKA'da grev, toplu eylem neredeyse hiç yaşanmamıştır. Kocaeli kent yaşamında da 12 Eylül'e kadar SEKA işçi-

si olmak bir imtiyaz olarak görülmüştür. SEKA demek fabrika demektir. Kocaeli'nde "fabrika" sözcüğü çok uzun zaman sadece SEKA'yı anlatmıştır. SEKA demek sigortalı, güvenceli iş, en azından orta gelir grubuna dâhil olmak anlamındadır.

Kocaeli'de dar gelirli aileler için çocuklarını SEKA'ya işçi olarak vermek bir hedef haline gelmiştir. SEKA çırac okulları dönemin gözde okullarından birisi olmuştur. SEKA işçileri bu dönemde hem özenilen hem kıskanılan hem de zaman zaman kızılan bir işçi grubudur.

1980'li yılların sonuna kadar Kocaeli'de elli yıldan fazla yaşamış olan hemen her ailede mutlaka bir SEKA'lı olmuştur. Kimi zaman kart basıp işyerinde bulunmayan, işyerinde bulunması gereken zamanlarda kendi özel işlerini yapan, çalışmadığı halde ücret alan işçi olarak suçlansa da dost sohbetlerinde sık sık "Bir tanıdığım var, sabah gidiyor kart basıyor, bir saat sonra çıkıp taksicilik yapıyor," sözü dillendirilse de SEKA ve SEKA işçisi deyim yerindeyse kentin ağır abisi olarak şanını sürdürmüştür.

Kaderi 12 Eylül 1980 darbesiyle değişen SEKA işçisi

SEKA işçisinin kaderi 12 Eylül 1980'de kökten değişmiştir. Askerî darbe sonrası oluşturulan Millî Güvenlik Kurulu (MGK) yasama-yürütme yetkisini kendi üzerine almıştır. Ülke MGK tarafından yayımlanan bildirilerle yönetilmeye başlamıştır. 14 Eylül 1980 tarihinde MGK tarafından yayımlanan 15 no'lu bildiriyle tüm grev ve lokavt uygulamaları durdurulmuş; DİSK, MİSK, Hak-İş Konfederasyonlarına bağlı sendikalara kapatma davaları açılmıştır. 27 Aralık 1980 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan "Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yürürlüğe Konulması Hakkındaki Kanun"la geçiş dönemi için askıya alınan özgür toplu pazarlık sistemi yerine zorunlu tahkim sistemini getirerek Yüksek Hakem Kurulu'nu (YHK) yetkilendirmiştir.

Askıya alınan toplu pazarlık sistemi SEKA işçisine yoksullaşma olarak geri dönmüştür. 1980-1988 arası dönem SEKA işçi-

si için mutlak yoksullaşmanın yaşandığı yıllardır. SEKA işçisinin üye olduğu Selüloz İş Sendikası'nın 16-17 Aralık 1989 tarihinde yapılan XI. Olağan Genel Kurulu'nda SEKA işçisi arasında yaşanan yoksullaşma dile getirilmiştir. Bu genel kurulda yapılan konuşmalara göre "1980 yılında SEKA işçisinin saat ücreti 1.25 dolar iken 1988'de saat ücreti 35 sente düşmüştür. SEKA işçinin ücreti 8 yılda 6 misli artarken fiyatlar ve dolar 22 misli artmıştır."¹

Toplu pazarlığın askıda olduğu toplu iş sözleşmesi zamlarının YHK tarafından belirlendiği dönemde ücret zamları yüzdeli olarak verilmiştir. Bu nedenle de yüksek ücret alan işçilerin ücreti daha fazla artmış, KİT'ler içerisinde SEKA işçisinin ücreti en düşük ücret düzeyinde kalmış, makas açılmıştır.

Ücretleri eriyen, diğer KİT işçilerinin aldığı ücretlerin yarısına çalışmak zorunda kalan SEKA işçisi bu duruma isyan etmiştir. Üstelik SEKA'da 1977-1987 yıllarını kapsayan on yıl içerisinde işçi sayısı sürekli azaltılmıştır. İşçi sayısının azaltılmasına karşın üretim sürekli artmış, 1977 yılında işçi başına 24 ton olan üretim, 1987 yılında 34 tona çıkmıştır.

SEKA işçisinin sorunu sadece ücretlerinin erimesinden kaynaklanan yoksullaşma değildir. SEKA işçisi özelleştirme tehdidini ilk gören işçi gruplarından birisi olmuştur. SEKA'da yapılan yönetim hatalarının SEKA'nın sonunu hazırlayacağını, zarar ettirilerek özelleştirmeye gerekçe üretildiğini görmüş; ancak derdini anlatacak etkili bir yer bulamamıştır.

1988 SEKA eylemleri

12 Eylül sonrası yaşanan mutlak yoksullaşma, o güne kadar eylemlerden uzak duran, kendisini imtiyazlı ve şanslı gören SEKA işçisinin kendisini öldürüp, hakkını grev meydanlarında, eylemlerde, yürüyüşlerde arayan, yeni bir SEKA işçisini doğurmasını beraberinde getirmiştir.

SEKA işçisinin yaşadığı dönüşüm, sendikanın dergisinde şu sözlerle dile getirilmiştir:

1 Selüloz İş Dergisi, Şubat 1990, sayı 1, s. 4.

O güne² kadar tek ideali sadece çalışmak olan, o güne kadar herhangi bir ek uğraşa girme zorunluluğu hissetmeyerek sendikal çalışmaları dahi bünyesindeki boş gezenlere bırakarak 1965-1980 döneminde yurt sathında, yedi adet komple tesislerin bacalarını tüttürmeye muvaffak olan SEKALI; O günden sonradır ki, işyerinde çalışmanın başarısını sadece geçmişe hiçbir katkısı olmayan kişilerce üstlenildiğini, kendisininse her geçen gün biraz daha unutulmuşluğa ve hiçliğe doğru itilmekte olduğunu görerek, ağlamayan çocuğun aç kalmakla yetineceği zihniyetinin geçerli olmaya başladığını ve bu arada canı gibi sevdiği gurur duyduğu tesislerinin her gün biraz daha yıpranmakta olduğunu tespit ederek, kendisinin ve tesislerin menfaati açısından, bazı çalışmaları artık üstlenmesi gerektiği zaruretinin duyar olmuştur.

Aslında bu kınanmaması gereken bir konudur. Zira SEKALI 50 yıllık geçmişinde grev olayını ilk defa yaşamaktadır. Kimse grev yapma heveslisi değildi, kimse güle oynaya greve çıkmadı...³

50 yıldır greve çıkmayan SEKA işçisi, 1988 toplu iş sözleşmesi görüşmeleri henüz daha sonuçlanmadan eylem başlatmıştır. İlk eylem yemek boykotu olmuştur. Yemek yememe eylemi 62 gün sürmüş, yemek boykotunu 7 gün süren toplu vizite eylemi izlemiştir. İşe giriş ve çıkışlarda, öğle aralarında sürdürülen alkışlı protestolarıyla SEKA işçisi sorunlarını kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır.

SEKA işçisinin eylemlerinin yemek boykotundan toplu viziteye çıkmaya dönüşmesine hükümet sert tepki göstermiş, 22 SEKA işçisi gözaltına alınmıştır. İşçilerin gözaltına alınması SEKA işçisini daha da birbirine kenetlemiş, gözaltına alınan işçilerin serbest bırakılması sonrası protesto eylemleri süreklilik kazanmıştır.

Grev, eylem nedir bilmeyen SEKA işçisi 6 Eylül 1988 tarihinde ilk grevini başlatmıştır. Grev 133 gün sürmüştür. 133 gün

2 1988 SEKA grevi kastedilmektedir.

3 *Selüloz İş Dergisi*, Nisan 1990, sayı 2, s. 6.

içerisinde işçiler genel merkeze karşın İzmit şubesi çatısı altında birleşip yürüyüşler yapmışlardır. 133 günlük SEKA grevi 12 Eylül darbesi sonrası yaşanan ilk büyük grev olarak tarihe geçmiştir. “Bu yasalarla grev yapılamaz” denilen koşullarda SEKA işçisi gözaltılara, polis engellemesine, sürgün cezalarına aldırmaksızın 133 günün her günü şube binasından fabrika kapısına yürüyüşler düzenlemiştir.

133 gün süren grev sonrası sendikanın yapmış olduğu toplu iş sözleşmesi de büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Grev öncesindeki taleplerin çok gerisinde haklara imza atan dönemin sendika genel merkezi, işçiye sırtını dönmesinin bedelini sendika seçimlerini kaybederek ödemiştir.

1988 SEKA grevi sadece SEKA işçisi için önemli olmamıştır; grevin “bu yasalarla grev yapılamaz” diyen Türk İş Yönetimi açısından, 12 Eylül yönetiminin ağır baskı koşulları içerisinde bunalmış işçi hareketinin özgüven kazanması bakımından da çok önemli etkileri olmuştur. Denilebilir ki, 12 Eylül 1980 sonrası ücretleri ve sosyal hakları eriyen kamu işçilerinin, sendikalarına rağmen gerçekleştirdiği ve tarihe “1989 bahar eylemleri” olarak geçen direnişlerin zemininin yaratılmasında SEKA işçisinin yaptığı 1988 grevi önemli ölçüde etkili olmuştur.

Kamu işçisi 1988 grevinde direnmesine karşın beklediği ücretleri alamasa da 1989 bahar eylemleriyle ücretlerini artırır. Toplu iş sözleşmesi dönemine denk gelmediği için bu artışlardan yararlanamayan SEKA işçisi, iki ana konuya odaklanmak zorunda kalmıştır: SEKA işçisi için öncelik, eriyen ücretleri iyileştirme ve kamu işçileri ile aralarında oluşan makası daraltmaya ilişkin iyi bir toplu iş sözleşmesi imzalanmasıdır.

SEKA işçisinin kulak tıkanan feryadı ve SEKA

SEKA işçisinin grev sonrası odaklandığı ikinci konu, SEKA’nın yok edilmesinin önüne geçmektir. 133 günlük grev SEKA açısından da dönüm noktasıdır. Grev süresince kâğıt ve kâğıt ürünlerinin tamamının ithalatında sıfır gümrük uygulanmış,

özellikle yazı tabında yaşanan kalite farkı, kâğıt sektörünün büyük bir darbe yemesine neden olmuştur.

Gerçekten de 1988 grevinde işçinin talep ettiği 90 Milyar/Yıl'dır.⁴ Grevde geçen 133 günde 1988 fiyatlarına dayalı üretim kaybı yaklaşık 133 Milyar TL'dir. Grev nedeniyle uğranılan pazar kaybı % 40 olmuş, grev döneminde 104.268 ton kâğıt gereksinimi ithalatla karşılanmıştır. SEKA grevi süresince gümrük vergilerinde oynanarak kâğıt ithalatı kolaylaştırılmıştır. Bugün iflas aşamasında olan TOPRAK Holding'i 1998'de SEKA grevinde yaptığı stoklar var etmiştir.

SEKA greviyle birlikte ülke, Avrupa'nın eski kâğıt makineleri çöplüğü haline gelmiş, özel sektör aldığı teşviklerle her köşe başında bir kâğıt fabrikası kurmaya yeltenmiştir. SEKA işçisi, sendikası aracılığıyla bu duruma isyan edip SEKA'nın yok edilmesi hazırlığı olarak gördüğü gelişmelere dikkat çekmeye çalışmıştır.

Tüm dünyada kapasiteli makinelere doğru bir yöneliş varken aynı dönem içinde yurdumuzdaki yeni tesis sayısının artmasına mukabil kapasite artışının çok cılız kalmasının tek nedeni ülkemize son yıllarda kurulmuş bulunan kâğıt fabrikalarındaki makinelerin, Avrupa'da rekabet şansları kalmadığı için sökülmüş olan eski makineleri ithal etmek suretiyle temin edilmesinden kaynaklanmaktadır.⁵

SEKA işçinin 1990 yılı Mayıs ayında yaptığı tespit, aradan 10 yıl geçtikten sonra 2000 yılında hazırlanan DPT VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Kurulu Raporu ile doğrulanmıştır. Anılan raporda, kâğıt sanayinde özel sektöre verilen teşviklerin amacına uygun kullanılmadığının altı çizilmiştir. Rapora göre:

Bugüne değin teşviklerle alman makineler çoğunlukla Avrupa'nın ölçek ve standartları ile teknolojisi ekonomik olmayan ikinci el makineleri olmuştur. Gümrük ve fonlarla "kendine yeterli olma" politikaları, yatırım maliyetini düşüren ikin-

4 Bu paragrafta verilen rakamlar TL'den 6 sıfır atılmadan önceki rakamlardır.

5 *Selüloz İş Dergisi*, Mayıs 1990, s. 10.

ci el makinelerin özel sektör tarafından alınmasını teşvik etmiştir.⁶

SEKA işçisi, Türkiye'nin kâğıt sektöründe bir ithalat cennetine dönüştürülmek istendiğini, ithalatın olumsuzluklarını, üretimin kaliteye yönlendirilmesi gerektiğini 1990'da adeta haykırmıştır. Sendikanın 1990'da dergisinde "Uyarıyoruz" başlığı ile yayımlamış olduğu rapora göre;

İthalat olayı doğal bir şekilde ele alındığı takdirde, ilk bakışta basit bir döviz hovardalığı şeklinde görülebilir. Ancak bizim burada belirtmek istediğimiz husus: Ülkemiz Kâğıt ve Karton sektörünün yıllarca altından kalkamayacağı bir darbe yemiş bulunduğu ve salt bu nedenle ülkemiz ekonomisinin gelecekte baş edemeyeceği bir maceraya sürüklenmiş olduğudur.

Yöneticiliği üretim miktarlarını artırmak şeklinde kabul eden bir zihniyetin elinde bulunan SEKA, son yıllarda kalitesini bozmuş olması nedeniyle zaten serbest piyasada son tercih durumundaydı. Bugün ise apar topar çıkmış olduğu Grev nedeniyle serbest piyasadaki en önemli müşterilerini çok zor durumda bırakmış olması yüzünden prestijini yitirmiş durumdadır.⁷

SEKA işçisi ve sendikası Selüloz İş, SEKA gerçeğini ısrarlı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Broşür çıkarmış, paneller düzenlemiş, kitaplar yayımlamıştır.

SEKA'nın kapatılması ve SEKA işçisi

Yapılan konuşmaların, basın açıklamalarının, eğitimlerin, raporların tamamını bu yazıda anlatmak olanaklı değildir. Özetlemeye çalışacağım:

SEKA İzmit İşletmesi'nin 1 Ekim 1998 tarihinde o günkü ANAP-DSP koalisyon hükümetinin kararıyla kapatılmasına karar verilmiştir. Kapatma kararının işletmeye ulaştığı gün başlayan direniş, kapatma kararı kaldırılana kadar 38 gün sürmüştür.

6 VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kâğıt Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s. 42.

7 *Selüloz İş Dergisi*, Eylül 1990, s. 10.

tür. Karar ve direnişin Türk sendikal hareketinde eşine az rastlanır özellikleri vardır.

Kapatma kararı işletmenin arıza nedeniyle duruşta olduğu, tüm sendika yöneticilerinin Ankara'da toplantıda bulunduğu bir cuma akşamı, adeta baskın şeklinde işletmeye ulaştırılmıştır. Kararın işletmeye gönderildiği dönemde sendika genel kurul sürecini yaşamaktadır, İzmit işletmesi çalışanları sendika içerisinde muhalefeti temsilen sendika genel merkezi aleyhine genel kurul iptali davası açmıştır.

SEKA'da işçiyi yönlendirebilecek hiç kimsenin olmadığı, hatta işçinin bulunmadığı ortam fırsat olarak görülmüştür; ancak sonraki gelişmeler hiç de umulduğu gibi olmamıştır. Sendika içi muhalefetin ilk tepkisi sendika içi çekişmeyi askıya almak olmuş, muhalefet önderleriyle birlikte o anda fabrikada bulunan tek işçi grubu olan sosyal tesislerde çalışan işçiler fabrika kapısında barikat kurmuşlardır. Yerel televizyonlar ve basın aracılığıyla işçiler fabrikaya davet edilmiş, yaklaşık iki saat içerisinde bini aşkın işçi fabrikada toplanmıştır. Gelen işçilerden bir kısmı emekli olan işçilerdir. 60 yaşını aşmış SEKA'dan emekli bir teyzenin elinde karınca duasıyla İzmit'in Derbent ilçesinden gelip işçilere moral vermesi, duygusal anların yaşanmasına neden olmuştur.

38 gün boyunca SEKA işçisi Kocaeli halkıyla tek bir vücut olmayı başarmış, işletmede arıza giderilmiş, fabrika üretime geçmiştir.

Kapatma kararına karşın, SEKA'da işletme müdürü dâhil 657 sayılı yasaya bağlı memur statüsündeki çalışanların, işçilere “siz üretin biz satarız” demesi belirleyici olmuş, dünyada eşine az rastlanır bir şekilde kapatılan bir işletme, işçisiyle memuruyla üretime devam edip sipariş almış, satış yapmıştır.

SEKA işçilerinden bazılarının yerel televizyonları aramaları üzerine direnişe gelmeyip evlerinde bekledikleri anlaşılmıştır. Evlerinde bekleyen işçileri de hızla fabrikaya getirmek isteyen direnişteki işçiler evde oturan arkadaşlarına mesaj vermek için dakikalar içerisinde SEKA işletmesinin kapısının üzerine “ONURLU İNSANIN DİRENİŞ KAPISI” yazısını asmışlardır.

SEKA İzmit işletmesinin kapısı 38 gün süresince Kocaeli’de fabrikadan çıkan her işçi servisinin uğramadan geçmediği bir miting alanına dönmüştür. İlk kez işçi sendikasıyla memur sendikası ortak eylemler örgütlemiş, ortak alternatifler yaratmışlardır. O günün muhalefeti bugünün iktidarının içine doğduğu Refah Partisi de eylemlere büyük destek vermiştir. 38 gün sonra SEKA’nın kapatılma kararı kaldırılmış, SEKA yeniden üretime geçmiştir.

Kapatma kararını kaldıranlar ne yazık ki bu kez de SEKA’yı doğal ölüme terk etmişler, hiçbir yatırım yapmamışlardır. Bunun üzerine sendika “yaşasın SEKA direnişimiz” sloganlarıyla bir yere varılamayacağını, SEKA’nın acilen yatırıma gereksinimi olduğunu ilan ederek toplantılar düzenlemiştir.

Doğruları söylediği için hakkında soruşturma açılan SEKA işçisi

SEKA sinemasında işçiler ve memurların katılımıyla yapılan bir toplantıda SEKA, deyim yerindeyse ameliyat masasına yatırılmış, toplantıda söz alan işçi ve memurlar SEKA’nın nasıl istismar edildiğini somut örnekler vererek açıklamışlardır. Bu toplantıda işçiler; SEKA mekanik atölyede işçiler boş otururken atölyedeki arızaların dışarıya milyarlarca lira ödenerek giderildiğine somut örnekler vermiş; atık kâğıtların kantara çıkartılma-
dan ıslatıldığını, SEKA’nın tomruklarının nasıl yağmalandığını vb. anlatmışlardır.

SEKA müfettişleri, bu olayların üzerine gidip gerçek olup olmadıklarını araştırmak ve sorumluları bulmak yerine tam aksi-
ni yapıp işçiler ve memurlara, neden böyle konuştunuz diye soruşturma açmışlardır.⁸

17 Ağustos 1999 depremine kadar çivi dahi çakılmadığı gibi depremden sonra zarar gören su boruları bahane edilerek kendi tesislerinden su alması engellenmiş, Yuvacık Barajı’ndan su

8 Bu soruşturmada müfettişler sendika hukukçusu olmam, konuşmayı organize etmem nedeniyle beni de soruşturmaya kalkmışlar, gösterdiğim tepki nedeniyle beni soruşturmada da tanık olarak nitelendirmişlerdir.

almak zorunda bırakılmıştır. SEKA kendisine ait Sapanca Gölü'ndeki tesislerinden suyu bedavaya alırken, satacağı kâğıttan daha pahalı bir fiyatla Yuvacık Barajı'ndan su almaya zorlanmıştır.

17 Ağustos depreminden sonra dünyanın gözü önünde yaşanan insanlık utancına duyarsız kalınmasından bıkan SEKA işçisi ve Kocaeli Sendikalar Birliği üyesi sendikacılar kamuoyunun dikkatini sosyal devlete çekmek için bir hafta süren bir yürüyüş başlatmışlardır. Bu yürüyüş sonrasında TBMM'ye bir dilekçe sunularak, sosyal devletin neden gerekli olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

SEKA'nın kapatılması ve 51 günlük direniş

2003 yılı Ekim ayında Kocaeli'yi ziyaret eden Başbakan Recep Tayip Erdoğan "SEKA kapatılacak," dediğinde SEKA işçileri ve sendika yöneticileri şok yaşamıştır. Başbakan bu açıklamayı yapana kadar, başta Orman Bakanı Osman Pepe olmak üzere, Kocaeli'nin iktidar partisi bakanları, milletvekilleri SEKA'nın kapatılmayacağını; SEKA'daki arazinin getireceği büyük rantın birilerinin iştahını kabarttığını; ancak heveslerinin kursaklarında kalacağını söylemişlerdir.

SEKA gerçeğini bilerek ya da bilmeyerek tek cümleyle en öz-lü açıklamayı yapan dönemin AKP'li belediye başkanı olmuştur. Başkan özetle "SEKA bizi aşıyor, SEKA'nın kapatılması IMF politikalarının bir gereğidir," demiştir.

SEKA'nın kapatılması kararını alanların minarenin kılıfını çok önceden hazırlamış oldukları ise, basına sızdırdıkları bilgilerden anlaşılmıştır. Kapatmaya gerekçe olarak, 1998 yılında dönemin Belediye Başkanı Sefa Sirmen'in özelleştirme idaresine yazmış olduğu bir yazıyla, o yazının neredeyse noktasına virgülüne kadar aynısı olan şimdiki Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu'nun yazmış olduğu yazılar gösterilmiştir.

Bu yazılarında iki belediye başkanı da SEKA'nın kent içinde kaldığını, çevre kirlenmesine neden olduğunu, kent içi trafik akışını olumsuz etkilediğini ileri sürüp arazinin park yapılma-

sı için kendilerine devrini istemişlerdir. İki belediye başkanının bu yazıları doğru mu diye hiçbir araştırma inceleme yapmayan Özelleştirme İdaresi, belediye başkanlarının yazısına, SEKA'nın teknolojisinin eskidiği, zarar ettiği, üretimi sürdürmesinin çevreye büyük zararlar verdiği, arıtma tesisinin bulunmadığı, satılması halinde arıtma tesisinin de kurulamayacağı, hatta SEKA'nın Kocaeli'de kanser vakalarına neden olduğu iddialarını da ekleyerek SEKA'nın kapatılmasına, arsalarının da Büyükşehir Belediyesi'ne devrine ve 27 Ocak 2005 tarihinde fabrikanın boşaltılmasına karar vermiştir. Bu karara karşı SEKA işçisi 14 Aralık'ta sendikayla birlikte eylemlere başlamıştır. SEKA direnişini anlayabilmek için SEKA işçisinin eyleme başlarken ortaya attığı iki temel argümanı anımsamakta yarar vardır: SEKA'lı 14 Aralık 2004 tarihinde "Ferman IMF'ninse fabrikalar bizimdir" diye sokağa dökülüyor ve o güne değin kendilerine söz veren siyasileri kastederek, siyasilerden vermiş oldukları namus sözüne sahip çıkmalarını istiyordu.

"Ferman IMF'ninse fabrikalar bizimdir" sözü siyasî iktidara, ekonomik sosyal politikalarını oluştururken, tek dikkate alacağı gücün uluslararası finans kuruluşları olmadığını hatırlatıyordu. Demokratik baskı grubu olarak "biz de varız, sendikalar da var, demokrasinin gereği bu güçleri de dikkate al" demek isteniyordu. Siyasilerin vermiş olduğu sözlere yapılan vurgu, "seçmen olarak beni koyun yerine koyma, bana vermiş olduğun sözün takipçisiyim, bunu istemek benim vatandaş olmamdan gelen bir haktır," anlamına geliyordu.

SEKA'lı 14 Aralık'tan sonra her gün Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne yürüdü. Bir yandan SEKA gerçeğini anlatmak, öte yandan "bu ülkede bir şey olmaz" diyenler, kent dinamiklerini harekete geçirebilmek için "Bir nefesten bir fırtına doğar", "SEKA İzmit, İzmit SEKA'dır" diye haykırmaya başladı.

SEKA'lının sesini İzmit'in içerisine hapsetmek ve yok saymak isteyenlere inat, SEKA'lı sesini duyurmaya devam etti. 8 Ocak'ta "Ferman IMF'nin fabrikalar bizimdir" mitinginde İzmit, SEKA'nın rengi olan mavi beyaza boğuldu. Miting alanında konuşmalar bitmiş, katılanlar gitmiş olmasına karşın, SEKA

işçisi saatlerce, birbirine kenetlenip slogan atmış, halaylar çekerek kararlılığını ortaya koymuştur.

Kurban Bayramı'nı SEKA İzmit İşletmesi'nde karşılayan SEKA işçisi o tarihten itibaren 51 gün fabrikalarından dışarı çıkmadan, dünyada eşine az rastlanır bir direniş başlattı. 51 gün boyunca SEKA hakkında söylenen yalanları, özelleştirme gerçeğini, Türkiye'ye hatta dünyaya anlattı.

SEKA'nın sesine Türkiye'de emekten yana olan, kendisini muhalifim diye tanımlayan sağından soluna herkesten ses geldi. Türkiye'de muhalefet güçleri SEKA'lıyla dayanışma için adeta seferber oldu. Kocaeli Tabip Odası, kâğıt üretiminde kullanılan kimyasalları inceleyerek hazırlamış olduğu raporunda, SEKA'nın havaya sadece su buharı verdiğini, SEKA'nın kanser olaylarının artışına neden olduğu iddiasının büyük bir çarpıtma olduğunu ortaya koydu. SEKA direnişinin ülke genelinde duyulmasına büyük bir katkı sağlayan SEKA ziyaretleri belli bir aşamaya geldikten sonra SEKA'lı bir başka sloganla, özelleştirmeye karşı olanlara çağrı yapmaya başladı: "Her yer SEKA, her yer direniş!"

Bu çağrı en anlamlı karşılığını TEKEL işçisinde buldu. TEKEL, Malatya, Yozgat, Adana işçileri, "Her yer SEKA, her yer direniş!" sloganlarıyla işyerlerine kapandı, başbakanın otobüsünün önünü kesti.

SEKA direnişi ülkenin gündemine oturunca siyasîler, her zaman olduğu gibi anayasada hukuk devleti yazdığını, hukuk devletinde yargı organlarının önünde olan bir dava hakkında açıklama yapılmasının siyasî bir skandal olduğunu nenden se unutup maliye bakanından başlayarak peş peşe açıklamalar yapmaya başladılar. Başta başbakan olmak üzere, tüm yetkililer SEKA gerçeğini perdeleyen, rakamları abartan açıklamalar yapmaya, SEKA'lıya gözdağı vermeye çalıştılar.

18 Şubat'ta bu gözdağı fiilî müdahaleye dönüştü. SEKA'ya kolluk güçleri girip fabrikayı boşaltmaya çalıştılar. SEKA işçisi kendisini mekanik atölyeye kilitlerken eş ve çocukları canlarını hiçe sayarak kendilerini kolluk güçlerinin önüne attı. Polis iki saatlik bu denemeden sonra çekilmek zorunda kaldı.

SEKA işçileri gün geçtikçe daha çok “Her yer SEKA, her yer direniş!” sloganına vurgu yapmaya başladılar; artık SEKA’nın kapısının önündeki destek ziyaretlerinin sorunu çözmeye yetmediğini anlatmaya çalıştılar.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 1 Mart 2005’te SEKA gündemiyle Kocaeli’de toplandı. 6 saat süren toplantıdan sonra 4 Mart 2005’te fabrikaları terk etmemek kararı alındı. Daha etkin ve sürekli eylem bekleyen SEKA işçisinde bu karar hayal kırıklığı yaratsa da önemli bir adım olarak görüldü.

SEKA’nının kendisini fabrikaya kapatmasından 51 gün sonra SEKA İzmit İşletmesi’nin; işçileri ve işletme hakkıyla birlikte Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ne devredilmesi, kapatma kararının kaldırılması ve satışa çıkan makinelerin satışının durdurulmasını içeren protokol önerisi geldi. Öneri, işçilerce oylandı ve kabul edildi.

51 gün süren direnişte SEKA işçisinin iki temel talebi vardı; SEKA İzmit İşletmesi’nin üretime devam etmesi ve çalışanlarının işlerinin korunması. SEKA işçisinin 51 günlük direnişi sonrasında SEKA’nın kapatılması engellenemedi. İşçilerin istihdamı hedefine ise ulaşıldı. Bu sonuca bakarak SEKA işçilerinin davayı iş karşılığı sattıkları ya da sendikanın işçileri kandırdığı, sattığı ileri sürülerek 51 günlük direniş eleştirilmeye başlandı. Eleştirilere kuşkusuz saygılıyız. SEKA direnişi hatasıyla sevabıyla tarihe mal oldu. Ancak altını çizmekte yarar var: 700 işçiden, 20 yıldır bu ülkede uygulanan özelleştirme politikalarını durdurmalarını, SEKA’nın kapısına gelip desteğimiz arkamızdadır diye özetlenebilecek bir dayanışmayla bekleyenler için SEKA direnişi gerçekten de bir hayal kırıklığıdır. Ancak en kötü koşullarda dahi direnmenin meşru zemininin bu ülkede bulunduğunu, direnişin risk almak anlamına geldiğini; bu riski almaya hazır işçiler ve sendikalar bulunduğunu, özelleştirmenin altında yatan gerçeklerin ancak özelleştirmeye karşı fabrikalardan mücadele ederek anlatılabileceğini ve 700 işçinin başlattığı direnişin sınırlı bir destekle, ülke genelinde sonuç getirmesinin olanaklı olmadığını görmek isteyenler için büyük dersler vardır.

Sonucun sonucu: Ülkemizde işçilerin üretmiş olduğu sosyal ve ekonomik politikaları, programına dâhil eden siyasal bir hareket doğurmadan, “özelleştirme” adı altında yürütülen cep-heden saldırıya, kıvırmadan, bahane üretmeden, risk almak-tan korkmadan, cep-heden bir karşı duruş örgütlenmeden ba-şarılı olmak olanaklı değildir. SEKA işçisi 1988 yılında çıktığı mücadele sahasında, onuruyla, azmiyle, zekâsıyla, üzerine dü-şeni fazlasıyla yapmış; kapatma kararı sonrası gerçekleştirdiği 51 günlük direnişiyle de ülkenin bugün çok daha net anlaşılan gerçeklerine tercüman olmuştur. SEKA işçisi, sadece bu neden-lerle de olsa tarihe geçmeyi hak etmiştir.

Ben SEKA işçisiyle, fabrika kapılarında, miting alanlarında yan yana mücadele verdim. Onlardan çok şey öğrendim. SEKA işçisinin fabrika kapılarının önüne “ONURLU İNSANIN DİRE-NİŞ KAPISI” yazmasından her zaman gurur duydum. İyi gün-lerine kötü günlerine tanık oldum. Güçlerini güçsüzlüklerini gördüm. Onları hep haklı seslerine kulak tıkanan, haklı dava-ları boğulan onurlu emekçiler olarak anımsayacağım.

KAYNAKÇA

Selûloz İş Dergisi, Şubat 1990, sayı 1, s. 4.

Selûloz İş Dergisi, Nisan 1990, sayı 2, s. 6.

Selûloz İş Dergisi, Mayıs 1990, s. 10.

Selûloz İş Dergisi, Eylül 1990, s. 10.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kâğıt Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, An-kara, 2000, s. 42.

*Yıllardır çok sesli, çok renkli
bir şehirdir İzmit*

DOĞA BAŞAR SARIPEK - ARZU ÖZSOY ÖZMEN
BURCU KÜMBÜL GÜLER

Kolaydır İzmit'e gelmek. Denizle gelir insan, olmadı arabayla, o da olmadı trenle. Haydarpaşa'dan kalkıp da İzmit'e uğramayan tren yoktur zaten; ama yeni değildir İzmit'in bu çekiciliği. Kimler uğramamıştır ki tarih boyunca bu davetkâr topraklara?.. Trakya kökenli Bebrıklar, Bithinyalılar, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar ve tabii Türkler. Hele de Kırım ve Kafkasya Türkleri, bir de Karadeniz'den gelen göçmenler. İzmit hep cömert olmuş, hep ekmek vermiş misafirlerine. Yeni değildir yani İzmit'in hep işle, aşla birlikte anılması.

Her ne kadar konum itibariyle Kocaeli'nin çoğunlukla transit geçilen bir ilçesi olsa da İzmit, Kocaeli'nin hem nüfus açısından hem de yüzölçümü açısından ikinci büyük ilçesidir; nüfus açısından Gebze'den, yüzölçümü açısından da Kandıra'dan sonra gelir. Büyük ölçüde gelişmiş sanayisinin yarattığı istihdam olanakları sebebiyle nüfusu kısa sürede üç yüz bini aşmış ve km²'ye dört binden fazla kişinin düştüğü kalabalık bir kent haline gelmiştir. Nüfus yapısında sanayileşme ve doğal afetler gibi farklı sebeplere bağlı dalgalanmalar olsa da artış eğilimi hep baskın gelmiştir.

Acıklı hikâyeler, zor zamanlar...

İzmit yıkıcı hikâyelere tanıklık etmiş, biraz hüzünlü biraz umut veren bir şehirdir. Tarih boyunca depremlerle, savaşlarla, işgallerle birçok defa yerle bir olmuş ama her seferinde kullerinden doğmasını bilmiş ve ileri sanayisi ve iş olanakları sebebiyle göç almaya hep devam etmiştir. Sahip olduğu coğrafi, iktisadi, ticari ve kültürel üstünlükleri, İstanbul'la Anadolu arasındaki stratejik konumu nedeniyle sürekli aynı yerde tekrar tekrar inşa edilmiştir. 1999 deprem felaketinin ardından sanayi ve ticarete ülkenin gözbebeği kentlerinden biri olarak yeniden ve hızla imar edilmiştir.

İzmit'in günümüzdeki yoğun nüfusuna kavuşmasında en az kendi doğal nüfus artış dinamikleri kadar, göç hareketleri de etkili olmuştur. İster evlilik veya akraba birleşmesi olsun, ister kan davası, töre gibi toplumsal ve sosyokültürel bir sebepten kaynaklansın, birey her zaman daha iyiyi, daha güzeli bulmak için göç eder. İzmit için bakınca asıl sebep, iş bulma ve geçinme kaygısıdır. Diğer il ve ilçelerden gelenler o kadar yoğundur ki Kocaeli doğumlular neredeyse azınlıkta kalır merkez ilçe İzmit'te. İl olarak bakınca; Sakaryalılar, Ordulular, Trabzonlular, İstanbullular ve Bolulular paylaşmaktadır ilk beş sırayı.¹ Dolayısıyla, yurdun her yerinden ama en çok da Karadeniz ve Marmara'dan gelinir İzmit'e.

Kendi yurdunda bir sebepten tutunamayan, daha mutlu bir hayat arayanların mekânıdır İzmit. Bölgenin "Manav" olarak adlandırılan yerli halkıyla birlikte yaşarlar yıllardır. Roman nüfusu da vardır İzmit'in. Özellikle Yenidoğan ve Serdar mahallelerinde yaşayan Romanlar, Selanik kökenli olan "Limoncular" ve "Elekçi" olarak da bilinen "Bohçacılar" olarak tanıtır kendilerini daha çok.² Bir de kendilerini Roman olarak

1 İzmit'te en çok hangi ilde doğanlar yaşıyor? (20.07.2017) *Kocaeli Barış gazetesi*, <http://www.kocaelibarisgazetesi.com/guncel/izmitte-en-cok-hangi-ilde-doganlar-yasiyor-h83747.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018.

2 Burcu Kümbül Güler, Arzu Özsoy Özmen ve Doğa Başar Sanipek, "İç Göç ve Kent ile Bütünleşme: Kocaeli İli Alan Araştırması", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Ekim 2015, cilt 5, sayı 2, s. 45.

Yürüyüş yolu (Fotograf Tuncay Bilecen).

kabul etmeyen, Trakya üzerinden Anadolu'ya geldikleri için kendilerini "Muhacir" olarak tanıtanlar vardır. Çoğunlukla babadan kalma demircilik, kalaycılık, sepetçilik, süpürgecilik gibi zanaatlarını devam ettiremedikleri ve eğitim düzeyleri düşük olduğu için kâğıt ve hurda toplamak, mendil satmak gibi işlerle meşguldür İzmitli Romanlar.³ Kendilerine has yaşam tarzları, gruplar arasındaki kavga ve tartışmaları, üç gün üç gece sürebilen sokak düğünleriyle ayrı bir renk katarlar İzmit'e.

TABLO 1
İzmit Nüfusunun Bölgelere Göre Dağılımı

	<i>Kişi sayısı</i>	<i>% olarak</i>
1 Karadeniz	58.299	17,21
2 Marmara	36.784	10,86
3 Doğu Anadolu	24.064	7,1
4 İç Anadolu	19.052	5,63
5 Güneydoğu Anadolu	9.748	2,87
6 Ege	6.745	1,99
7 Akdeniz	6.580	1,94

Kaynak: <http://www.kocaelikentkonseyi.org>, Erişim Tarihi: 01.03.2018.

İlk resmî nüfus sayımının yapıldığı 1927'den, sanayileşme faaliyetlerinin başladığı 1950'den sonraki yıllara kadar İzmit'in nüfusu hep artmıştır. Yani hep gözdedir İzmit. Nüfus yapısını da şekillendiren sembol fabrikaları vardır. Bunların başında 1936'da kurulan SEKA gelir. SEKA'nın yarattığı istihdam olanağı sayesinde hem yakınlardan hem uzaklardan yoğun bir göç almıştır. SEKA çıraklık okulunun ise yeri bir başkadır; bu okul sayesinde nice yoksul çocuğun okuma ve meslek edinme özlemi dinmiştir. SEKA'dan başka, İzmit ve çevresinde başta kimya, petrol, plastik ve gemicilik sektörleri olmak üzere birçok fabrika kurulmuş ve bu sayede kent çekim merkezi haline gelmiştir. Son yıllarda kişi başı gelir düzeyinin yüksek olması da sayıları giderek artan alışveriş ve eğlence merkezlerinin İz-

3 Örgen Ugurlu, (2013), "Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak", *Mülkiye Dergisi*, 37(1), s. 87-88.

mit'te toplanmasına yol açmıştır. Tüm bu üstünlüklerine bağlı olarak, İzmit 1924'te on üç mahalleye ve yaklaşık on dört bin civarı nüfusa sahipken, günümüzde altmış mahalle ve yaklaşık üç yüz yetmiş bin civarındaki nüfusuyla oldukça kalabalık bir ilçe haline gelmiştir.

İzmit'in ilk nüfus verileri 1523'e aittir. Bu tarihte İzmit kazasının toplam nüfusu yaklaşık yedi bin dört yüz kişi olarak saptanmıştır; ancak İzmit'in nüfusu hiçbir zaman istikrarlı bir seyir izlememiş, hep dalgalanmıştır. O dönemlerden itibaren, İzmit'in doğu ile batı arasındaki coğrafi konumu, ilçenin geçici güzergâh niteliğine sahip olmasını, farklı kültürlerin buradan geçişini sağlamıştır. Ayrıca, 1500-1800 arasında meydana gelen doğal afetler, salgın hastalıklar, göçler ve savaşlar bölge nüfusunun her zaman hareketli, her zaman değişken olmasına yol açmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Balkan ve Kafkas bölgelerinde yaşanan toprak kayıpları, Anadolu'ya doğru yoğun bir Müslüman ve Türk göçü dalgasına yol açmıştır. Bu yoğun göç hareketliliğinden kaçınılmaz olarak İzmit de nasibini almıştır.⁴ İzmit ve çevresine ilk göç 1806-1812 ile 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşları sonrasında olur, hemen sonrasında Kafkaslar'dan, Rumeli'den ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerle İzmit Sancağı'ndaki göçmen sayısı on bini aşar. Kırım Savaşı ve sonrasında yaşanan göç dalgasında İzmit'in geçici güzergâh olma niteliği devam eder. İzmit, geçici iskân bölgesi olup İstanbul'a ulaşan muhacirlerin Anadolu'nun iç bölgelere ulaştırılmasında etkili olur.⁵

İzmit'in adı 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında Boşnak göçleriyle de anılır. 1924 mübadelesinde İzmit'ten giden Rumlar kente özlemlerini yeni yerleştikleri kente "Nea Nikomedia (Yeni İzmit)", Selanik'teki bir kafeye de "İzmit Rüyaları" adını vere-

4 Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskan Siyaseti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26/41, s. 69.

5 Hatice Akan, "Göç Olgusu İçerisinde İzmit Muhacirlerine Dair Kısa Bir Değerlendirme", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, <http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/akcakoca.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018, s. 1367.

rek gidermeye çalışırlar.⁶ İzmit, Millî Mücadele döneminde de ülke içi yer değiştirmelerden etkilenmiştir. “İzmit Muhacereti” adı verilen, İzmit’ten farklı bölgelere göç eden Müslümanların iadesi ancak bölgedeki Yunan işgalinin sona ermesiyle mümkün olur.⁷ Kısacası, İzmit’in nüfus yapısında yerli halkın yanı sıra yoğun bir göçmen varlığının bulunmasının ana sebeplerinden biri bu göç dalgalarıdır. Bu göçmen toplulukları arasında Kırım Tatarları, Rumeli göçmenleri, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar ve Abazalar gibi çok çeşitli topluluklar bulunur. Bunların torunları hâlâ İzmit’in en kalabalık topluluklarıdır. Müslüman nüfusun yanı sıra, Rum, Ermeni, Yahudi, Protestan olan gayrimüslimlere de ev sahipliği yapmıştır İzmit;⁸ dolayısıyla, tarih boyu dinî açıdan da çok renkli bir yapıya sahip olmuştur bu güzel ilçe.

Osmanlı döneminde 1881, 1906 ve 1914 yıllarında yapılan tüm nüfus sayımları hareketli nüfus yapısına işaret eder. 1881-1893 döneminde yaklaşık kırk bin olan İzmit nüfusu, 1906-1907 döneminde altmış beş bine yükselir. Osmanlı dönemindeki son nüfus sayımı olan 1914 sayımına göre ise nüfus bu kez yetmiş binin biraz üzerine çıkar.⁹ Özetle, İzmit için değişmeyen tek şey, ilçenin hep uğrak yeri, nüfusunun da hep oynak oluşudur.

Geçmişî yaşamak, bugünü anlamak...

Günümüze bakıldığında, İzmit’in sadece Kocaeli’nin değil, bölgenin endüstriyel faaliyet merkezi olduğu görülür. 1990’lı yıllara kadar sürekli yenileri açılan fabrikalar, iş olanaklarını artırmış; bölge nüfusunun istihdamında ve bölgeye yönelik göçlerde büyük paya sahip olmuştur. Bu sayede İzmit’in nüfusu sürekli artmış ve nüfus artış hızı 1990’a kadar ‰ 30’un üzerinde kalmıştır. Ancak 2000’lerle birlikte nüfus artış hızı düşmüştür.

6 F. Yavuz Ulugün, (2018), “Kocaeli’de Tarihsel Göçler”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, <http://www.kocaelitarihi-sempozyumu.com/akcakoca.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018, s. 1269.

7 Hatice Akan, *a.g.e.*, s. 1373.

8 Selin Yıldız ve Mehmet Fatih Döker, “İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 32, 2016, s. 39.

9 Selin Yıldız ve Mehmet Fatih Döker, *a.g.m.*, s. 38.

Santral Yokuşu mevkiinde yapılan kentsel dönüşüm (Fotograf Tuncay Bilecen).

Depremden sonra İzmit'te yapılaşma kentin tepelerinde yoğunlaştı (Fotograf Tuncay Bilecen).

Bunun esas sebebi kuşkusuz 17 Ağustos 1999 depremi ve kaybolan canlardır. Bu öyle bir felakettir ki hayatta kalanların da bazıları küser İzmit'e ve hep göç alan İzmit artık tersine göç yaşamaya başlar. O zamana kadar Türkiye'de sanayinin kalbi olarak anılan İzmit, bu sefer bir başka türlü yer eder Türkiye'nin ve dünyanın gündeminde.¹⁰

17 Ağustos 1999 depreminde sadece İzmit'te tam 3.493 can yitirilir. Deprem sonrasında kentten ayrılanlar da eklenince İzmit modern dönemde daha önceleri hiç olmadığı kadar tenhalaşır.¹¹ İzmitlilerin gece 03.02'de yıkılan hayatları rakamlarla ifade edildiğinin çok daha ötesinde yıpratıcı ve yıkıcı olmuştur. Yıkılan evler, kaybedilen anneler, babalar ve çocuklar. İzmit'te kime dokunsanız başka başka deprem acısı duyarsınız. Kurulduğu ilk günden beri hep gözde olan, gelenlere hep kucak açan İzmit, 1999 depremiyle umutların da gömüldüğü, göç veren bir kent görünümüne bürünür.

İzmit'in göç ve nüfus yapısındaki bu değişim farklı araştırmalarda da kendini gösterir.¹² En eski mahallelerden biri olan Yenidoğan Mahallesi, özellikle son 20 yıl içinde göç alan değil, göç veren bir mahalle görünümüne bürünmüştür. İşgücü arzının büyük bir kısmını karşılayan SEKA ile Mannesman Boru Fabrikası'nın kapanması, özellikle genç nüfusun iş bulma amacıyla mahalleyi terk etmesinde doğrudan rol oynamıştır. Kapanan fabrikalar nedeniyle dışarıya giden genç nüfusun yerini deprem sonrası % 75'i yok olmasına rağmen yaralarını hızla sararan Kocaeli Üniversitesi öğrencileri almıştır.

Eski iş olanaklarının azalması nedeniyle dışarıya göç verme, tersine göç şeklinde gerçekleşmez; yani, bir zamanlar köyünü, kentini bırakıp çalışmak için İzmit'e gelmiş insanlar, temelli

10 Yıldız ve Döker, a.g.m., s. 40-41.

11 Bülent Özmen, *17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rahamsal Verilerle)*, TDV/DR 010-53, Türkiye Deprem Vakfı, Ankara, 2000, s. 33.

12 Bu araştırmaların en kapsamlılarından biri olan "Kocaeli'ye İç Göç ve Entegrasyon Projesi (KOGET)", Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiş, aralarında Kocaeli Valiliği İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü ve Kocaeli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nün de bulunduğu çok sayıda paydaşla bir arada yürütülmüştür.

bir şekilde geri dönmemektedir. Bu ayrılmalar, başka bir yere “iş bulmak” amaçlı geçici ayrılmalardır. SEKA’nın ve Mannesman’ın en parlak devirlerinde çevreleri için “çekici” bir unsur olan iş bulma imkânı, daha sonra yakın çevrenin dışarıya göç veren “itici” bir unsuru haline gelmiştir.¹³

Yine de İzmit’in toparlanması çabuk olmuştur. İlk on yıllık şok dönemi atlatılınca, İzmit için yeniden bir yükseliş dönemi başlamış ve sonrasında İzmit nüfusu 2017’ye kadar düzenli olarak hep artmıştır.¹⁴ Sonuç olarak, 2014 yılı öncesi en kalabalık ilçe konumunda olan İzmit¹⁵ bugün 360.409 kişilik nüfusu, % 16,6 yıllık nüfus artış hızıyla, Gebze’den sonra Kocaeli’nin en kalabalık ikinci ilçesidir.

TABLO 2
Yıllara Göre İzmit Nüfusu

<i>Yıl</i>	<i>İzmit nüfusu</i>
2017	360.409
2016	354.464
2015	347.074
2014	338.710
2013	332.754
2012	327.435
2011	322.588
2010	315.734
2009	313.964
2008	306.515

Kaynak: www.tuik.gov.tr. Erişim tarihi: 01.03.2018.

İzmit’in önemli özelliklerinden biri de eğitimli bir nüfusa sahip olmasıdır. Öyle ki gerek lisans gerek lisansüstü eğitime sahip olan nüfus, Kocaeli’nin diğer ilçelerinden farklı olarak, en çok İzmit’te yerleşik durumdadır.¹⁶ Türkiye’nin en kalaba-

13 Burcu Kümbül Güler, Arzu Özsoy Özmen ve Doğa Başar Sanipek, a.g.m., s. 49.

14 Yıldız ve Döker, a.g.m., s. 41.

15 Burçin Boyoğlu ve Oğuz Çağır, “Rakamlarla Kocaeli 2016”, Kocaeli Ticaret Odası Yayın No: 2017 / 1, <http://koto.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/Rakamlarla-Kocaeli-2016.pdf> Erişim Tarihi: 14.03.2018, s. 9.

16 *İstatistiklerle Kocaeli 2010*, Kocaeli Valiliği, TR42 Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve Türkiye İstatistik Kurumu Kocaeli Bölge Müdürlüğü Yayını, s. 62-63.

lık üniversitelerinden biri olan ve 18 fakültesi bulunan Kocaeli Üniversitesi'nin Umuttepe Yerleşkesi'nin burada olması, İzmit'in eğitilmiş bir nüfusa sahip olmasında son derece etkilidir. Nitekim Kocaeli Üniversitesi pek çok gencin yükseköğrenimdeki tercihidir; dolayısıyla, 80 bin kadar öğrenciyi barındıran Kocaeli Üniversitesi sayesinde, ülkenin farklı il ve ilçelerinden gelen gençler, yerleştikleri onlarca öğrenci yurdu, yüzlerce öğrenci evi ile birlikte İzmit'in nüfusunun genç ve eğitilmiş olmasına katkıda bulunmaktadır.

Özetle, İzmit'in nüfus yapısının oluşması sürecinde geçmişten günümüze gelene kadar savaşlar, sanayileşme süreci, depremler, idarî yönden coğrafi sınırlarının değiştirilmesi gibi birçok faktör etkili olmuştur. Bazen deprem gibi doğal afetler nedeniyle, bazen fabrikaların kapanmasına bağlı istihdam imkânlarındaki gerilemeyle nüfus kayıpları yaşamış olsa da İzmit genel olarak Türkiye'nin hemen her bölgesinden göç almaya devam etmektedir. Bu göçler hâlâ esas olarak her dönem olduğu gibi çalışma ve düzenli bir iş bulma amaçlı olsa da akraba ve aile birleşmeleri gibi nedenlerle de sürmektedir. Hatta sırf bu sebepten gelenlerin memleketleriyle anılan mahalleri vardır İzmit'in; Karadenizliler Mahallesi, Vanlılar Mahallesi gibi. Anadolu'dan İstanbul'a geçişteki önemli bir durak olan İzmit, coğrafi konumunun avantajlarını ve aynı zamanda eğitilmiş bir nüfusa sahip olmanın ayrıcalığını muhtemelen gelecekte de devam ettirecek ve dinamik, çok renkli, çok sesli bir nüfus yapısına sahip olmayı sürdürecektir.

KAYNAKÇA

- Akan, Hatice (2018), "Göç Olgusu İçerisinde İzmit Muhacirlerine Dair Kısa Bir Değerlendirme", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, <http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/akcakoca.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018.
- Boyoglu, Burçin ve Çağır, Oğuz (2017), *Rakamlarla Kocaeli 2016*, Kocaeli Ticaret Odası Yayın No: 2017 / 1, <http://koto.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/Rakamlarla-Kocaeli-2016.pdf> Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- İstatistiklerle Kocaeli 2010*, Kocaeli Valiliği, TR42 Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve Türkiye İstatistik Kurumu Kocaeli Bölge Müdürlüğü Yayını, s. 62-63.

- "İzmit'te en çok hangi ilde doğanlar yaşıyor?" (20.07.2017) *Kocaeli Barış gazetesi*, <http://www.kocaelibarisgazetesi.com/guncel/izmitte-en-cok-hangi-ilde-doganlar-yasiyor-h83747.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018.
- Kümbül Güler, Burcu, Özsoy Özmen, Arzu ve Sarıipek, Doğa Başar (2015), "İç Göç ve Kent ile Bütünleşme: Kocaeli İli Alan Araştırması", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 37-69.
- Mehmet Kaya (2007), "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskan Siyaseti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26/41, s. 59-81.
- Özmen, Bülent (2000), *17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle)*, TDV/DR 010-53, Ankara: Türkiye Deprem Vakfı, 2000.
- Öztürk, Mustafa ve Altuntepe, Nihat (2011), "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması", *Journal of Yasar University*, 3(11), s. 1587-1625.
- Uğurlu, Örgen (2013), "Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak", *Mülkiye Dergisi*, 37(1), s. 71-104.
- Ulugün, F. Yavuz (2018), "Kocaeli'de Tarihsel Göçler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, <http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/akcakoca.html>. Erişim tarihi: 14.03.2018.
- Yıldız, Selin ve Döker, Mehmet Fatih (2016), "İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 32, 2016, s. 33-47.

Evvel zaman içinde İzmit

Roma İmparatorluğu başkenti Nicomedia

F. YAVUZ ULUGÜN

Geç Antikite dönemi, Romalıların Pers başkenti Ctesiphon'u zapt ederek attıkları zafer çılgınlıklarından kısa bir süre sonra bir yıldırım çarpması sonucu ölen İmparator Carus'un ardından Nikomedia'da başlamıştır. Carus'un oğlu ve halefi Numerianus, ordusunu Anadolu'ya geri getirmiş; ancak bir göz rahatsızlığı nedeniyle kendisi kapalı bir tahtırevanda taşınmıştı. Söylentilere göre, kayınpederi praetorian prefect (muhafız komutanı) Arius Aper,¹ genç imparatoru da öldürtmüştü; olay tahtırevandan gelen kötü kokular üzerine ortaya çıkmıştı. Antakyalı İohannes'in bu olayın "kataten Nikomedian = Nikomedia'da" olduğu yönündeki anlatımına² karşın –askerler gerçeği öğrenmeden önce hasta imparatoru sorduklarına göre– Numerianus'un öldürülmesi Nikomedia veya civarında olmamıştır.³ Cesedi, 20 Kasım 284'te Nikomedia yakınlarında bulunur. Artık Aper'in ihtiraslarına aldırmayan ve ona kanmayan subaylar, comes domesticorum (süvarilerin ve muhafız alayının komutanı) Valerius Diocles'i imparatorun öcünü almak için seçerler.

1 Bazı tarihçiler Flavius Lucius (ya da Lucius Flavius) Aper olarak adlandırırlar. Ancak, birçok Praefecti Praetorio, Aper adını taşıdığından karışırma doğaldır.

2 Ruge: Johannes Antiokhos, Frag.163 (FHG 4,601); Zosimos, 1,73,2; Chronografia Paschale, 510,15.

3 Ruge, 475: Historia Augusta, Numerianus, 12; y.a.g., cilt 1, say. 2697-6 ve cilt 2, say. 2513-38.

Seçilmiş prefect olarak Diocles, Aper'i kılıcı ile öldürür ve böylece yeni bir çağ kanla açılmış olur. Aynı gün Nikomedia'nın⁴ üç mil doğusunda Jüpiter görüntüsüyle bezeli, anısına dikilmiş bir sütunun bulunduğu bir tepede⁵ daha kırk yaşma varmadan erguvani imparator giysisini giyerek Diocletianus⁶ adını alır. C. Valerius Diocletianus'un (M.S. 284-305) tahta çıkışı da birçok selefi gibi ordu sayesinde olur.

Başkent İzmit

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki tek başkenti olma unvanı ve onuruna sahip olan İzmit, bu açıdan ayrıca irdelenmeye değerdir. Nikomedia'da imparator olan Diocletianus zamanında imparatorluk nihayet kısmen sükûn bulunca, imparatorun ilk işi Nikomedia'yı başkent yapmak oldu. Nikomedia'nın imparatorluk başkenti olmasında başlıca etken, Diocletianus'un burada iktidara çıkmasının yanı sıra, batıdaki Tuna ve doğudaki Fırat nehirlerine eşit uzaklıkta olması, Asya-Avrupa sınırındaki kentin kara ve deniz yoluyla hem kuzey hem batı sınırlarına ulaşım kolaylığıydı. Roma yolları üzerinde bulunan Nikomedia, özellikle askerî ulaştırma bakımından büyük önem taşıyordu. Doğuda Perslere karşı sefere giden Roma lejyonları Nikomedia'dan geçiyorlar, bu geçiş şehirde ticarî faaliyetleri artırıyordu. Boğazlara hâkim olan Nikomedia'da devamlı olarak bir Roma filosu bulunuyordu. O döneme ait kent sikkelerinde savaş ve ticaret gemisi betimlemeleri görülür.⁷ Gotların saldı-

4 Ruge, 475: "Kata ten Nikomedeian"= "Nikomedia'da", Johannes Antiochos, frag 163, FHG 4-601; Zosimos 1-73; Chronicles, Paschale, 510-15.

5 Foss Clive, *Nikomedia*, çev. F. Yavuz Ulugün, dipnot 5: Carus, Historia Augusta, 12-24, Ascension of Diocletian (Diokletianus'un Tahta Çıkışı); Lactantius, MP 19.

6 Yaklaşık 236'da Dalmaçya'da doğdu. Numerianus'un ölümünden sonra İ.S. 284'te Nikomedia'da askerler tarafından imparator ilan edildi. Maximianus'u ortak imparator yaptı. 293'te tetrarşi denilen dörtlü yönetimi kurdu. İmparatorluk iki Avgustus ve iki Caesar (Sezar) tarafından yönetilecekti. Constantius ve Galerius, Caesar olarak atandı. Diocletianus'un en büyük işlerinden biri sikke reformudur. Follis adlı yeni bir sikke bastırdı. 316'da öldü.

7 Fıratlı, N., s. 5-6.

rasında ve depremden sonra Nikomedia'nın yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardı ve Diocletianus büyük bir şevkle bunu bir görev bildi. Özellikle bayındırlığa önem verdi ve tüm hükümler boyunca oturacağı yeni başkenti⁸ Nikomedia'yı güzelleştirmek için çok çaba gösterdi.⁹

Diocletianus vaktini Doğu'nun zenginliklerini Nikomedia'yı güzelleştirmek için harcadı. Nikomedia'yı Roma kadar güzel bir şehir yapmak isteyen imparator, şehrin birçok kısmını yıktırıp yeniden inşa ettirdi. Nikomedia'da kendisine, karısına ve kızına saraylar; tapmaklar, bir darphane, bir armarium fabrika, (zırh imalathanesi)¹⁰ bir arsenal, (tersane) ayrıca duvarları Babil'in kent duvarlarından daha kalın olan bir hipodrom¹¹ inşa ettirdi. Böylece Nikomedia'nın ünü dünyaya yayılmış ve tarihindeki en büyük nüfus artışına sahne olmuştu. 100.000'i aşkın nüfusuyla Nikomedia, Libanius'a göre dönemin en ünlü ve en büyük kentleri arasında Roma, Antakya ve Iskenderiye'den sonra dünyanın dördüncü büyük kültür ve ticaret merkezi haline geldi. Kentte bir Roma Kolonisi statüsü verildiğinde belki de türünün son örneği olarak antik bir onura sahip oldu. 294'e ait bir yazıt, bu olayı belgelemektedir.¹² Ancak kentin dekorasyonunu ve güzelliğini artırmadaki faaliyetlerinde keyfine yenik düşen bir tutum sergiliyordu. İddia edildiği üzere eyaletler, yeni başkentin yeniden imarının finansı için perişan olmuşlardı. Bunu gerçekleştirebilmek için şehrin büyük bölümü yıkılmıştı. Lactancius, imparatorun amaçsız ve düzensiz binalar yaptırmadaki zevksizliğini sürekli eleştirmişti; çünkü Diocletianus her gün kalitesinden hoşnut olmadığı yeni bitmiş ya da bitmek üzere olan bir binayı yıktırır ve yerine diğerini başlatırdı.¹³

8 Ruge: Lactantius, de Martibus Persecutorum 17,4; Khronografia Paskhale, 511, 13 ve 515, 14; Delehay, Asker Azizlerin Efsaneleri, 156-30, Martyr., S.Theodor; Seeck, Untergang, 1-21-33.

9 Ruge: Aurelius Victor, Caesaribus, 39,45; Yazıtlar, 6,324; Lact., de Mart., 7, 8; Sokrates, 1, 6, 33.

10 Ruge, 481, Lactantius, Mort. Per., 7.

11 Ruge, 492: Libanios, Oratio, 61, 17; Malalas.

12 Ruge: Yazıtlar, 6, 326; Liebenam Fasti Cons., 32, 119.

13 Lactantius, 7, 2-10.

Bu dönemde yarış oyunları merakı o kadar ileri gitmişti ki hiçbir kent bundan yoksun kalmak istemezdi. Diocletianus'un yaptırdığı çok görkemli hipodromdan, zamanımıza görünür bir iz kalmamıştır. Kent sürekli geliştiğinden, anıtların mermerleri, yeniden düzeltilerek başka bir eser meydana getirmek için kullanılırdı.¹⁴ Halk bu inşaatta angarya olarak çalıştırılır ve bütün bu koca yapılar, hep kent halkının zararı pahasına inşa edilirdi. Hatta yapıların bir kısmının tamamlandığı bile şüphelidir.¹⁵ Diocletianus kenti yerel ve emperyal anlamda çok görkemli anıtlarla süsleyerek ve ismiyle silinmez bir şekilde özdeşleşecek eğitim ve diğer aktivitelerin merkezi yaparak, bir başkent bütünü üstünlüklerini bağışladı; kenti "urbi Romae coaequale"¹⁶ yani "Roma'ya eş değer" yapmaya çalışıyordu.¹⁷ Bu durum (saray, sirk¹⁸ ve basilika) diğer kaynaklar tarafından da sıkça doğrulanıyordu. İmparator bütün bunlara yeni bir surlar çemberi yapmak sorumluluğunda olduğunu da ekliyordu.¹⁹ Gotların saldırıları esnasında açıkça ortaya çıktığı üzere sur duvarlarının güçlendirilmesi bir gereklilikti ve bunlar aynı zamanda imparatorluk merkezi için görkemlilik göstergesiydi. Kent, parçalı da olsa bugüne ulaşabilmiş görünürdeki tek yapı olan surlarla çevrildi. Akropolis (Orhan Mahallesi) iç surları, sarp yamaçları ve kıyı hattını kuşatacak şekilde yapıldı.²⁰ Olasıdır ki Libanius'un bahsettiği²¹ ve Hristiyanların yargılanmalarında imparatorların da yer aldığı basilikanın yapımından da sorumludur.²² Lactantius'a göre de bir saray (palatium) var

14 Texier, a.g.ç., böl IV, s. 218.

15 Texier, a.g.ç., böl IV, s. 218.

16 Ruge, 491: Dionysos, 1, 2,366; Yazıtlar, 13, 130.

17 C. F., a.g.ç., s. 4, dn 8: Lactantius, Mort. Per., 7.810.cf.

18 Ruge, 492: Lactantius, Exp.; Malalas.

19 Foss, a.g.ç., dn 9: Saray için bkz. Socrates 1.6. (Diocletianus tarafından yapıldı); saray ve basilika için bkz. Socrates, 1.6; circus (sirk) için: Expositio totius orbis 49 ve Lactantius, MP 17: şahsen İmparator tarafından vakfedildi; surlar için: Aurelius Victor, Caes. 39.45.

20 C. F., a.g.ç., s. 4, dn 13: Tetrarşi dönemi bir başkenti olarak Nikomedia'nın diğer başkentlerle karşılaştırması için bkz. Hanfmann (1975) ve Millar (1977).

21 Ruge, 491: Libanius, "to basileion."

22 Foss, a.g.ç., s. 4, dn 10: Hamamlar için: CIL III.324 (=TAM IV.1.29), Basili-

–ki bu yukarıdaki basileia (basilika, devlet sarayı) olmalı– ancak Hristiyanlara karşı yapılan kovuşturmanın geçtiği ve Lausos (olasılıkla Bac) semtinde doğu giriş kapısının yanındaki basilika²³ ile bu saray bir tutulmamalıdır.²⁴ Konumu, kuzeydoğudan gelen Maximianus’un Nikomedia’ya kamu anayolundan girdiği ve kapıdan geçerek basilikaya ulaştığı Aziz Agathonicus’un Acta’sında (tutanaklar) belirtilmektedir.²⁵ Olasılıkla bu yapı, bir yıldırım çarpması sonucu yananlar arasındaydı²⁶ zira Constantinus’un 27. saltanat yılında yanan ve daha sonra onarılan bir saraydan söz edilmektedir.²⁷

Bunların dışında Diocletianus, tümüyle harap olmuş Antoninus Hamamlarını parasını kendi cebinden ödeyerek onardı, genişletti ve halka armağan etti. Darphane ve silah imalathanesi kentin ve tüm bölgenin ekonomisiyle ordu için hatırı sayılır derecede önemli birimlerdi. İmalathane, Tetrarşi (DörtlÜ Yönetim) tarafından temel ihtiyaçları karşılamak için yaptırılmış yapılar ağının bir parçasıydı ve burada kalkan ile ağır zırhlar üretilirdi. İmalathane 7. yüzyılın başında hâlâ çalışıyordu.²⁸ 294’te açılan darphane ise tüm Pontus’un sikke ihtiyacını karşılamaktaydı. Nikomedia’nın karada ve denizdeki stratejik konu-

ca için: AASS Aug, IV.523: Aziz Agathonicus Galerius’dan önce yargılanmıştır; Philostorgius 171: Aziz Artemus Julian’dan önce getirilmiştir. Her iki metin de basilikanın (devlet sarayı) yapımından bahsederler. Bu şekilde yazılmasının olası sebebi basileia ya da Eusebius’un sarayından ayırt etmek HE 8.6.6. ve Constantinus zamanından beri yıldırımla harap olan basilika ile özdeşleştirmek içindi. Buradan tahminle Diocletianus tarafından yaptırıldığı belirtilen Lactantius’un basilikası MP 7.8 bunu ve benzeri yapıları kapsıyordu. Her hâlükârda terminoloji belirgin değildir.; Ruge, 491: Sokrates.

23 Ruge, 491: Acta Sancta; Anonym Martyr; Aitemii Phlos.

24 1967’de Bac semtinde yapılan bir temel hafriyatında bir anıtsal yapı temel kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Aynı yerde İ.S. 4. yüzyıla tarihlenen mermer bir kabartma ve İ.S. 3. yüzyıla ait bir alınlık bulunmuştur (Fıratlı, 1971, levha 7, 9, 12, 14). Ayrıca hemen yanındaki Çukurbağ mahallesinde bulunan 2. yüzyıla ait Herakles heykeli ve diğer buluntular burada önemli bir yerleşimi işaret etmektedir.

25 C. F., a.g.ç., s. 25, dn 81: AASS, August, IV, 522; cf. Acta Agathonici, 103 (bölgenin adını Lampso olarak farklı belirtmektedir).

26 Ruge, 491: Theofanes, Cedrenos.

27 Ruge, 491: Ekspo.tot. Mun.

28 C. F., a.g.ç., s. 4, dn 11: Notitia Dignitatum, Or., II, 25 ff.

mu onu askerî ve sivil ihtiyaç malzemelerinin üretimi için uygun bir yer haline getirdi; böylesi bir noktadan dağıtım çok kolaydı ve dönemi boyunca bu böyle sürdü.

Saray, sirk ve diğer etkileyici kamu binalarıyla Nikomedia'ya emperyal bir başkent havası verdi. Kent, parçalı da olsa surlarla çevrildi. Akropolis surları, sarp yamaçlar ve kıyı hattını kuşatacak şekilde yapılmıştı.²⁹ Umar'a göre de Akça Cami - Belsa Plaza bölgesine "tapmak ve devlet binaları yaptırdı".³⁰ Bugün Soydan, Belsa Plaza ve Tekel binalarının bulunduğu alandaki yapıların temellerinde su biriktirme havuzlarıyla saraya ait Collosal boyutlarda Aedícula heykelleri ve sütunlar bulunmuştur. Bunların bir kısmı halen müzede korunmaktadır. Ayrıca kimilerince Belsa Plaza'nın inşaatı sırasında ortaya çıkan kalıntıların limana ait olduğu düşünülmektedir.³¹

Kent görkemli mimarisinin yanı sıra önemli bir sanat, ticaret, (özellikle tomruk) denizcilik ve transit geçiş merkezi olmuştu. Bu döneme ait kalıntılara, diğer semtler yoğun yapılaşmaya uğradığından, özellikle SEKA alanı ve Çukurbağ Mahallesi'nde ya da temel kazıları esnasında rastlamak olasıdır. Gerçekte yeni başkent, geniş bir ticaret ağının merkezi idi. Diocletianus'un İmparatorluk Ana Denizyolları Maksimum Ücret Listesi ve Bu Yollardan Taşınacak Mallar Hakkındaki Ferman'ı, imparatorluğun her yerinden deniz yollarının Nikomedia'ya çıktığını göstermektedir; Akdeniz, Roma, Salona, Selanik, Akhaea, Pamfilya, Fenike ve İskenderiye ana hatlar olup Karadeniz limanlarından da Sinop, Trabzon ve Tomis hatları görülmektedir.³² Horasius'un dizelerindeki "Karpas Denizi'nde seyreden bütün gemiler ya Bithynia'dan geliyorlar ya da gidiyor-

29 Foss, a.g.ç., dn 13: Tetraşik bir başkent olarak Nikomedia'nın diğer başkentlerle karşılaştırması için bkz. Hanfmann (1975) 75-87, özellikle 78ff ve c.f. Millar (1977) 51ff.

30 Umar Bilge, *Bithynia*, Ak Yayınları, s. 4.

31 Bu konuda Anıtlar Yüksek Kurulu uzmanı Yavuz Reyhan Taşcıoğlu bir rapor hazırladı. Rapor için bkz. Kocaeli Adliyesi 99/199 no'lu dosya. Ne yazık ki bu dosyayı inceleme olanağımız olmadı.

32 C. F., a.g.ç., s. 4, dn 14: Karadeniz limanları için bkz. Robert (1987), 120, n. 105.

Belsa Plaza civarı (Çizim Muhammet Şengöz).

lar” anlatımı boşuna değildir. Varron’un *Gerontodidascola* adlı yapıtında, başka hiçbir yerde yapılmayan Bithynia hançerlerinden, yanı sıra Mecanas’ın Horasius’un hastalığı üzerine yazdığı dizelerinde Bithynia’dan Roma’ya ihraç edilen yüzüklerden

bahsedilmektedir.³³ Mermer, meyve, kereste ve tahıl da Sapanca Gölü'nden Nikomedia'ya sevk edilerek buradan ihraç ediliyordu.³⁴ Bir yük gemisinin adı "Nikomedeia Holkas - Nikomedia Gemisi" idi.³⁵ Birçok Nikomedia sikkesinde de gemi veya gemi pruvası resmedilmişti. Bunların bazıları şunlardır: Claudius dönemi,³⁶ Domitianus dönemi,³⁷ M. Avrelius dönemi,³⁸ Commodus dönemi,³⁹ Valerianus dönemi,⁴⁰ Antoninus dönemi⁴¹ ve Julia Domna dönemi.⁴²

İ.S. 284'te imparatorluk Britanya'dan Karadeniz'e kadar yayılmıştı. Çok geniş topraklara sahip olan bir imparatorluğu yönettiğinin farkında olan Diocletianus, derhal Maximianus Herculus'u önce caesar, Avrupa'da durumunu güçlendirdikten sonra 286'da⁴³ da avgustus yani ortak imparator ilan ederek ülkeyi doğu ve batı diye iki idarî bölgeye ayırdı. İkili yönetim yeni bir uygulama değildi ancak ne zaman ki İ.S. 293'te⁴⁴ I. Constantius ve Galerius mevcut iki imparatora yardımcı ve halef olmak üzere caesar seçildiler,⁴⁵ o zaman Diocletianus, Tetrarchi'yi (dörtlü yönetimi) Nikomedia'da kurmuş oldu. Batı bölümünü kendisine ortak seçtiği arkadaşı Maximianus'a bıraktı; kendisi de doğu kısmını aldı. Hükümet merkezini Nikomedia'da kurdu. Çoğunlukla Nikomedia'da oturdu. Bu dörtlü (tetrarchia), Roma İmparatorluğu'nun idaresini –20 yıl boyunca– Diocletianus'un imparatorluktan feragatine kadar devam ettirdi.

33 Dacier, Oeuvres d'Horace, c. III, s. 127-128, Amsterdam, 1727.

34 Ruge: Plinius, Epis. 10.41.

35 Ruge: Arrian Parthico. 67.

36 Ruge: Recueil, 24.

37 Ruge: Recueil, 33.

38 Ruge: Recueil, 103, 94.

39 Ruge: Recueil, 138, 165, 167.

40 Ruge: Recueil, 406.

41 Ruge: Recueil, 65.

42 Ruge: Recueil, 196.

43 Ruge: Yazıtlar, 14, 2490, 5.

44 Ruge, 475, 502-61 ve 2518-61; Yazıtlar 6-325.

45 Ruge: Y.A.E., 2525, 15.

Diocletianus döneminde imparatorluk kurumuna özgü her şey kutsal sayılırdı. Doğunun geleneksel tören kültürünü, biçimsel görkemini, bürokratik gösterişini yaygınlaştırmaya çalışan imparator, kendi kişiliğini, sözlerini, saray ve hazinesini kutsal ilan etti.

Nikomedia, kent olarak çağdaşlarını çok etkiledi. Bu etkiler 2. yüzyıl kaynaklarında izlenebiliyor. Pausanias,⁴⁶ “Nikomedia He megalé ton en Bithynia poleon” yani “Nikomedia, Bithynia kentlerinin en büyüğüdür” derken Athenaios,⁴⁷ “en hoş, en güzel kent” anlamında “perikalles” ifadesini kullanır. Roma; Iskenderiye, Antakya ve Atina ile birlikte imparatorluğun en görkemli kentleri⁴⁸ arasında sayılıyordu. Hakkındaki kimi tanımlamalar şöyle: “En büyük ve en parlak”,⁴⁹ “Toprağın süsü”,⁵⁰ “Mutlu ve görkemli, zenginliği ile pek ünlü”,⁵¹ “Mutluların ve yükseklerin kenti”.⁵² “Bithynler ülkesinin birinci kenti”,⁵³ “Çok ünlü çevresiyle ölümsüz kent”,⁵⁴ “Soylu yönetim ve eski zamanların zengini”.⁵⁵ Libanios’a göre sadece dört şehir daha büyük idi, ama hiçbirisi daha güzel değildi.⁵⁶ Kentin en görkemli anlatımı Libanios’un söylevinde⁵⁷ bulunuyor: “Eminens et admirabilis in omnibus habundans” yani “her açıdan bakıldığında ender ve hayranlık uyandırıcı”.⁵⁸

46 Ruge, 490: Pausanias, 5, 12.7.

47 Ruge, 490: Athenaios, 1, 20.B’de.

48 2. yüzyıl Civitas Splendissima = En görkemli kentler.

49 Ruge, 490: Ruge: Anonym, Vita Cons. “Megisté kai endoksotate”, 183.7.

50 Ruge, 490: Philostorgios, edit. Bidez.

51 Ruge, 490: Zosimos, 1, 35.1.

52 Ruge, 490: Ruge: Sozomenos, 4, 16.9.

53 Ruge, 490: Bergama Yazıtları, 577; Koi bet Epigrafi Grek, no. 333.a.

54 Ruge, 490: A. Marc.

55 Ruge, 490: Guido. Pind.u Parth: “regalis nobilis et olim opulenta.”

56 Ruge, 490: Lib., Oratio, 61, 7. CIL no.3469’da beş şehrin betiminde Kartaca’dan sonra Konstantinopolis ve Roma dördüncü sırada gelir. Son olarak Nikomedia’nın çok özel bir etiket ile taltif edildiği, bir I.S. 4. yüzyıl yapıtı olan Tabula Peutingeriana 9-2’ye atıfta bulunuluyor. Karşılaştı, Cuntz, Herm, 29, 588.4 ve Guido, 9, 529.9.

57 Ruge, 490: Libanios, Oratio, 61.16.

58 Ruge, 490: Ekspositio Totius Mundi, 49 (GLM 117 Riese).

İşte retorik ustası Libanius'un ağzından Nikomedia:

Hangi kent daha güzeldi? Dört misli büyüdüğü ancak bu gelişimin kent halkının bacaklarını ne denli yorduğu hususunda sözü uzatmayacağım. Güzelliğine ve getirilerine diğerlerinden ancak erişilebildi ama aşılamadı: İleriye doğru toprakları ve kolları ile denizi kucakladı. Sahilde yükseldi ve boydan boya kenti ikiye ayıran sütunlu caddeyle bezendi. Alçak bölgelerden kaleye doğru serviler gibi yükselen kamu binaları görkemli, özeller ise çekici idi. Derelerle sulanan, bahçelerle çevrili evler bir diğerinin yukarısında yükseliyordu. Kurul odaları, hitabet okulları, tapınaklarının çokluğu, hamamlarının muhteşemliği ve limanının büyüklüğü gördüğüm ancak anlatamadıklarım. Tek söyleyebileceğim, İznik'ten oraya sık sık gidişimizde yoldaki sohbet konumuz, her şeyiyle verimli ağaç ve toprakları, ailelerimizle arkadaşlarımız ve eski bilgelik idi. Ancak tepelerin dolambaçlı yollarından geçip 150 stadia uzaklıkta verimli toprak ve bahçeler yanı sıra deniz trafiği ile kent belirince diğer konular sessizliğe gömülüp tüm konu Nikomedia'ya dönüştü. Ayrıca denizciler ve kürek çekmedeki çabaları ile balıkları ağ ya da kanca ile avlamaları doğal olarak gezginlerin ilgisini cezbediyordu. Ama gözlerimize hükmeden güzelliği ile kentin görünümü daha ilgi çekiciydi. Bu kentin surları içinde büyümüş olanlarla onu ilk kez görenlerin duyguları aynı idi. Körfezin üzerinde parıldayan sarayın yanı sıra tüm kenti süsleyen tiyatro ile değişik yapılardan yansıyan daha da parlak ışıkları tanımlayabilmek zordu. Kutsal bir görüntüymüşçesine saygı duyarak yola devam ettik; Khalkedon'a (Kadıköy) doğru ilerlerken yolun yapısı görmemizi engelledikçe dönüp dönüp bakmak zorunda kaldık. Bu bir ziyafete ara vermek gibi bir şeydi.⁵⁹ Bu Akropolde; Zeus, Hermes, Athena ve Tyche gibi tanrıların kutsal günleri kutlanıyor fakat Demeter'in özel bir yeri var. (...) Kentlerin en güzeli ve birinci metropol. Bithynia sizi bekliyor.

59 C. F., a.g.ç., Libanius, Orat. 61.7-10., çev. Duncombe (1784) 11.233-235.

Görsel delillerin bugün yokluğuna karşın sikkeler⁶⁰ ve yazılı kaynaklar geç antikitedeki Nikomedia'nın bir resmini anıtsal kamu binalarını ortaya çıkartacak şekilde sunabilmektedirler. Kent bugün de olduğu gibi körfeze doğru uzanan tepe yamaçlarına kurulmuştu ve Libanius'a göre yoğun olarak bir araya sıkışmış, servi bahçeleri gibi yokuşlardan aşağı inen, gerek özel gerek kamu yapılarını kapsıyordu. Helenistik döneme ve Roma dönemine ait surlar 6. yüzyılda hâlâ ayakta durmakta ve bir keşişler binasını da kapsayarak tüm kenti çevrelemekteydi. Söz konusu bina geri kalan bölümüyle çağdaş bir kuleyi içeriyordu. Libanius'un gözünde en değerli binalar, saray ve kentin ortasında yüksek bir yamaçtaki tiyatroydu.⁶¹

Malalas sütunlu avlulardan bahsediyor. Libanios'a göreyse çift sıralı stoa şehri kesiyor, yani çift sıra sütunlu bir cadde (İnönü Caddesi?) kente yöneliyordu. Kent olasılıkla ortadan birbirlerini dik açıyla kesen iki sütunlu cadde ile karakteristik olarak bölünmüştü.

Diocletianus tarafından yaptırılan saraylardan limana yakın olanı depremden kurtulmuştu. 368 depreminde kütleli duvarları hasar görmeyen sirk olasılıkla saraya bağlanıyordu. Diocletianus tarafından yıkılan ünlü katedral aynı derecede değerliydi, yüksek bir noktada ve yüksek evlerle çevriliydi; Constantinus'un yaptırdığı yeni kilise olasılıkla aynı yerdeydi. En büyük yapılardan biri Diocletianus tarafından kendi parasıyla restore ettirilerek halka armağan edilen Antoninus hamamları (Hacı Hasan Mahallesi), depremde hasar görmüş ve en son Justinianus tarafından tekrar inşa ettirilmişti.

Diocletianus birçok sarayın (basilicae) yanı sıra karısı ve kızı için de saray yaptırdı;⁶² ancak bu sarayların yerleri kesin olarak bilinmemektedir. Kimi antik kaynaklara göre bir burunda⁶³ dolayısıyla deniz kenarında (SEKA alanı) bir imparator-

60 Fıratlı, N., s. 5-6.

61 Ruge, 492: Libanios.

62 Ruge, 491: Lactantius.

63 Ruge, 491: Sozomenos.

luk sarayı vardı.⁶⁴ Ayrıca az önce belirttiğimiz gibi Libanius'un "saray denizden uzak değildi" şeklindeki ifadesi ve 1745'te İzmit'e gelen gezgin Charles de Peyssonel'in bugün SEKA işletmesinin bulunduğu alanı neredeyse kesin bir ifadeyle işaret etmesi saraylardan birinin bu alanda olması olasılığını yükseltmektedir. Bir diğeri de yine yüksek olasılıkla zengin kalıntıların bulunduğu Çukurbağ Mahallesi'nde, üçüncüsü ise 2002-2003 yıllarındaki restorasyonda temelde çıkan blok taşlara ve hâkim konumuna bakarak Hünkâr Kasrı'nın bulunduğu alanda olmalıdır. Kaldı ki Georges Perrot 1861'de Abdülmecit'in sarayının (Hünkâr Kasrı) yapıldığı yerden, içlerinde sıradan (ki bu ifadeyle olasılıkla geç antikite dönemini belirtmek istemiştir)⁶⁵ Roma tarzı bükümlü elbiselerle başları eksik heykellerin de olduğu her türden çok sayıda mimarî parçanın çıktığını ve heykellerin bir kısmının müteahhit bir genç Rum tarafından İstanbul'a götürüldüğünü, inşaat alanında yalnızca müteahhidin döküntü diye bıraktığı korniş parçaları, kimisi oldukça uyumlu sütun gövdeleri ile başlıkları kaldığını, ayrıca yazıtlar çıktığını rapor etmiştir; bir Rum genci tarafından kopya edilmiş olan Latince bir yazıtın dışındakilerin ortada olmamaları ve okunamamaları nedeniyle üzüntüsünü dile getirmiştir.⁶⁶ Daha sonra, işçiler tarafından aynı alandan çıkarılmış Bithynia krallık dönemine, olasılıkla da Roma'nın bağlaştığı olmak isteyen II.Prusias'a ait bir başka yazıtı aktarmıştır.⁶⁷

Helenistik bir kent olarak Nikomedia'nın pazar yeri ve belediye binaları merkezde olmalıydı. Birçok pazar yeri mevcuttu⁶⁸ ve kent, alçak ve engebeli bir alan üzerindeydi.⁶⁹ Pek çok kutsal yer vardı.⁷⁰ İsmen şu tapınaklar geçiyor: Zeus, Magna Mater, Demeter, Asklepios (Burada Memnon'un bir kılıcı korunuyordu), Isis, Augustus, Commodus tapınakları. Libanius'un an-

64 Ruge, 491: Ammianus.

65 C. F., a.g.ç., s. 23.

66 Perrot, a.g.e., s. 4.

67 Perrot, a.g.e., s. 8.

68 Ruge, 491: Libanios, Oratio.

69 Ruge, 491: Plinius.

70 Ruge, 491: Libanios.

latımındaki, Bouleuterion ve Plinius döneminde genişletilmiş olan Agora'ya⁷¹ bitişik Fortune (Kader) Tapmağı bunu doğrulamaktadır. Ruge'ye göre, liman çevresindeki (SEKA alanı) kare alanların birinde bir tapınak temeli bulunur. Dio Chrysostomos'un 101 yılındaki söylevinde Nikomedia anıtlarının yerlerinin değiştiğinden söz açtığı üzere, Plinius zamanında eski foruma (pris forum), yeni forum (forum novum) eklenmiş ve böylece Magna Mater (Büyük Ana) Tapınağı'nın yeri değişmişti.⁷² Demeter'e adanmış bir tanesi⁷³ de dâhil olmak üzere diğer tapınaklar 4. yüzyılın sonunda kenti hâlâ süslemekteydiler. Sykeon'lu Theodoros zamanında ise bunlar kaybolmuş, yerlerini kiliseler almıştı. Düşkünler Evi muhtemelen bir kiliseyi de kapsayacak şekilde Hristiyan yapımı bir yapılar topluluğu idi. Ancak aynı şekilde önemli zırh fabrikası ve darphane tüm dönem boyunca Diokletianus zamanından beri ayaktaydı.

Yeraltı suyuolları şehrin içinden geçiyordu.⁷⁴ Plinius zamanında bu suyuoluna ve kemerine çok masraf edildi; ancak para savurganca harcandığından eser tamamlanamadı. Pek çok resmî ve özel yapı şehri kaplıyordu.⁷⁵ Yerleşimi yöneten Yaşlılar Meclisi'nin de (Gerousia) kendi binası vardı.⁷⁶ Bunun dışındaki yapılardan bazıları şunlardı: Bouleuteria (Meclis Binası),⁷⁷ Mouseia (Kitaplık),⁷⁸ Balaneia, Loutra ve Demosia Hamamları –bu hamamların en büyüğü Caracalla'nın idi–,⁷⁹ Temenos ve Oikos (Denizciler için tapmak alanı ve konut),⁸⁰ Hristiyanlar için kiliseler,⁸¹ Aziz Anthimus Martyrion'u.⁸²

71 Bugün DMO binası ve SEKA camiinin bulunduğu yer. Bkz. Nezih Fıratlı.

72 Ruge, 491: Dio Khrysostomos.

73 Bugün Verem Savaş Dispanseri.

74 Ruge, 491: Libanios, Oratio.

75 Ruge, 491: Libanios, Oratio.

76 Ruge, 481: Plinius, Mektuplar, 10, 33.

77 Ruge, 492: Libanios, Oratio.

78 Ruge, 492: Libanios.

79 Ruge, 492: Libanios; Sozomen; Malalas.

80 Ruge, 481.

81 Ruge, 492: Eusebios; Malalas.

82 Ruge, 492: Malalas.

Diocletianus'un halefleri arasında çıkan mücadeleler yüzünden de Nikomedia çok acı çekti. 313'te Licinius'a yenilen Maximinus Daia, Nikomedia'ya geldi. Kısa bir zaman sonra orada Candidianus'u da öldürten⁸³ ve Maximinus Daia'yı takip eden⁸⁴ Licinius da on yıl sonra Constantinus'a –Chrysopolis (Üsküdar) civarında– yenildi; Nikomedia'da konakladı ve teslim olmak zorunda kaldı.⁸⁵ Bundan sonra Constantinus Nikomedia'da kaldı⁸⁶ ve orada hükümdarlığının yirminci yıl şenliklerini kutladı.⁸⁷ 326'da Nikomedia'da görkemli bir kilise inşa etti.⁸⁸ 20. yılından hemen sonra⁸⁹ 330'da Byzantion'u başkent yaptı ve kente önce Nea Roma daha sonra da kendi adına atfen Konstantinopolis adını verdi.⁹⁰ Doğal olarak bu Nikomedia için ağır bir darbe idi, buna rağmen doğuyla olan ilişkiler önemini korudu. Zira Konstantinopolis'ten doğuya doğru uzanan yol hemen Nikomedia'nın üzerinden geçmekteydi.

Devlet yeniden düzenleniyor

Diocletianus, 297'den itibaren sıkı bir şekilde imparatorluğu yeniden organize etmeye çalıştı. Kendinden önceki imparatorların deneyimlerinden yararlanan Diocletianus, imparatorluk üst yapısını özellikle yönetim, maliye ve hukuk alanlarında oldukça değiştirdi. Yeni sistemde sayıları 116'ya ulaşan eyaletler 12 diokez ve 4 prefect'lik altında gruplandırıldı.⁹¹

83 Ruge, 477: ebd., 50,3; karşılaştırmak yukarıdaki cilt III, s. 1472, 51f, XIII, s. 224, 3f; V.Schultze, I, 278f.

84 Ruge, 477: Lact., de Mort Pers., 47, 5. 48, 1.

85 Ruge, 477: Praxag. frg.1, FHG, IV.2.

86 Ruge, 477: Anonym, Vita Constini, 183,7f.

87 Ruge, 477: Seeck III 420; Euseb., Vita Const., VII, 1, 321,10 ve VII, 2, 724; Chron. min., I, 450,1020.

88 Ruge, 477: Euseb., Vita Const., III, 50, s. 74, 2.

89 Ruge, 477: Chron. Pasch., 528, 3.

90 Ruge, 477: Euseb., ed.,117, 15.

91 Simon Corcoran, The Empire of the Tetrarchs. Imperial Pronouncements and Government, AD 284-324, Oxford, Clarendon Press, 1996.

Diocletianus askerî ve sivil düzen için iki ayrı bürokrasi oluşturdu. Ancak daha sonra bu bürokratlar kendilerini zenginleştirmeye yöneldiler; imparatorluğun can suyunu emen bu yozlaşma her yanı sardı. Yapılan bir vergi reformu sonrası yeni sik-keler⁹² basıldı. Enflasyonla savaşmak⁹³ için 301'de⁹⁴ üst sınırları belirleyen "Fiyatlar Fermanı" yayınlandı ama yürümedi. Yasalar, yaşamsal önemdeki meslek çalışanlarını, mesleklerini sürdürmeye ve konumlarını çocuklarına devretmeye zorladı. Askerin çocuğu asker, çiftçinin çocuğu çiftçi oldu.

Birliklerin sayısı artırıldı, askere alınma hakkında yeni kıstaslar getirildi, kaleler ve askerî yollar inşa edildi. İleri savunma sisteminden sınırlar ardında iyice güçlendirilmiş savaş bölgeleri sistemine geçildi; içerideki hareketli birliklerle sınırlardaki durağan kale birlikleri birbirinden ayrıldı.⁹⁵ Bununla birlikte kent yaşamı geriledi, güçlü aristokratların sahip olduğu ve latifundia adı verilen geniş mülklerde yeni bir yaşam biçimi gelişti. Buralar yönetimin uygulamalarından kaçanlar ve çiftçiler için bir sığınma yeri olurken böylece oluşan koloniler gerçekte asillerin malı oldular.

Hristiyanlar üzerindeki baskı ve şiddet

Nikomedia, Diokletianus ve halefi Galerius döneminde meşhur Büyük Hristiyan Katliamı'na sahne olmasıyla bilinir. Hristiyanlık, Nikomedia'ya İ.S. 180'den önce gelmiş olmalı;⁹⁶ ancak daha 2. yüzyıl başında taban bulduğu çok olasıdır⁹⁷ zira Genç Pilinius'tan gördüğümüz gibi Hristiyanlık Bithynia'da çok ya-

92 M. H. Crawford, "Finance, Coinage and Money from the Severans to Constantine" ANRW (H. Temporini, ed., Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, 2.2 (1975), 560-93.

93 C.R. Whittaker, "Inflation and the economy in the fourth century", in C. King, ed., Taxation, Imperial Revenues and Expenditure in the Fourth Century (Oxford, 1980).

94 R. Duncan-Jones, "Pay and Numbers in Diocletian's Army", Chiron 8 (1978), Structure and Scale in the Roman Economy, s. 541-560.

95 R. Duncan-Jones, "Pay and Numbers in Diocletian's Army", Chiron 8 (1978), Structure and Scale in the Roman Economy, s. 541-560.

96 Ruge, 475: V. Harnack, Hristiyanlığın Misyonu ve Yayılması, 627.

97 Ruge: V. Harnack, Hristiyanların Misyonu, 627; V. Schultze, 1, 263.

yılmıştı.⁹⁸ 4. yüzyılın başlarında Hıristiyanlar Roma İmparatorluğu içinde, bugün yapılan kimi tahminlere göre toplam nüfusun onda birini, kimilerine göre ise altıda birini bulan önemli azınlık gruplarından biri haline gelmişlerdi. Hıristiyan karşıtı yayınlar ve sindirme, Nikomedia Valisi Hierocles'in başlıca işini oluşturuyordu; ancak henüz sistematik bir devlet politikası değildi. Aslında Diocletianus, egemenliğinin ilk 18 yılında Hıristiyanlığın gelişmesine pek dikkat etmemişti. Her tarafta hatta başkent Nikomedia'da büyük kiliseler vardı, saray Hıristiyanlarla doluydu.

Başarılı geçen 302 Pers seferi sonrasında Galerius'un kışı Nikomedia'da geçirmekte olduğu bir dönemde, İ.S. 303'ün ilk günlerindeki gizli bir toplantıda imparatorlar, Galerius'un 296'da yine Aharu Mazda (Hürmüz) adlı tanrıya tapman bir dinin inananları olan İran kökenli Manezeistlere (Zerdüş - Zoroastrianist) karşı yayınlanan eski bir fermanı hatırlatması sonrası Hıristiyanlığa son vermek için en uygun zamanın 23 Şubat 303 Terminalia Bayramı olduğuna karar verdiler. Gibbon, "Belki de imparatorluğun selameti için en şanlı çabanın, uzun süredir serbest kalmasına yanlış bir şekilde müsaade edilen, beslenen ve çoğalan bağımsız kitleden (Hıristiyanlardan) kurtulma gereği Diocletianus'a sunulmuştu", der. Aslında Nikomedia'ya gelen Galerius, Hıristiyanları bu dini bırakmaya zorlamak için en şiddetli araçların kullanılması fermanını imparatorlardan ısrarla isteyerek almıştı.

Komutanlar, subaylar ve bir insan sürüsü eşliğinde Praetorian prefect (askerî vali) 23 Şubat'ta tan vaktinde kent piskoposluğunun ilk yaptırdığı yapı olan katedrale geldi. Kapıları yıktılar, kiliseyi yağmaladılar ve ne zaman basıldığı bilinemeyen ve o güne kadar itina ile saklanmış el yazmalarını yaktılar. Kiliseyi yakma emrini vermiş ya da vermemiş olsunlar, Diocletianus ve Galerius, yüksek ve kente hâkim bir konumda⁹⁹ olan etrafı büyük evlerle çevrili kilisenin yanışını saraydan seyrettiler¹⁰⁰ ve konu-

98 Ruge, 477: Tafsilat için yukarı bakınız. cilt XIV, s. 2523, 56 vd., Seeck, 3, 306; V. Schultze, Kleinasien, 1, 268.

99 Ruge, 492: Lactantius.

100 Olasılıkla saray bugünkü Hünkâr Kasrı, kilise ise Orhan Mahallesi'ndeydi.

yu tartıştılar. Bununla birlikte Diocletianus, kilise çevresi geniş yapılardan oluştuğundan yangının yayılma olasılığına karşı kilisenin yakılmasına karşı çıktı. İmparatoru bu fikirden vazgeçiren tek sebep, alevlerin binadan taşarak dışarı yayılabilmesi korkusuydu.¹⁰¹ Aletlerle donanmış muhafızlar gönderilerek çok yüksek bir yapı olan kilise birkaç saatte yerle bir edilerek yangının yayılması engellendi.¹⁰² Olaylara tanıklık eden Eusebius, şöyle anlatır: “Kendi gözlerimizle ibadet evlerinin temellerine kadar yıkıldığını, kutsal kitapların halka açık alanlarda yakıldığını, rahiplerin çekinerek saklandıklarını ve düşmanlarınca hakarete uğradıklarını gördük.” Hristiyanların toplantıları yasaklanmış ve devlet görevinde çalışan Hristiyanlar derhal işten çıkarılmıştı.

Şubat sonundan önce sarayın bir kısmını tahrip eden bir yangın çıktı. Hristiyanlar, sarayın yanmasından düşmanları Galerius'u sorumlu tuttular; ama İmparator, doğal olarak çılgına dönüp yangından Hristiyanları sorumlu tuttu¹⁰³ ve kaynakların belirttiği üzere bir terör saltanatı başlattı. Galerius, sadıkların bu dini bırakması için en şiddetli araçların kullanılması emrini ısrarla istedi ve aldı. Böylece başlayan Hristiyan zulmü hemen ertesi gün yayınlanan ikinci bir fermanla onaylandı. Kan dökülmesini arzu etmeyen Diocletianus, her Hristiyanın canlı yakılmasını öneren Galerius'un öfkesini dizginlemeye çalıştıysa da cezalar yeterince sertti. İmparatorluktaki tüm kiliselerin temellerine kadar yıkılması emredilmiş ve gizli dinî grup üyesi olmak ölüm nedeni ilan edilmişti. Tutuklanan din adamları nedeniyle hapisanelerde adi suçlulara, canilere yer kalmamıştı. Bu ferman Nikomedia'nın en göze çarpan noktasına asılmış; ama hemen ardından diktatörlere söven bir Hristiyan tarafından yırtılmıştı ve rivayete göre saygıdeğer ve eğitimli biri olan bu kişinin sonu da yavaş bir ateşte yakılarak ölüm olmuş-

101 Texier, a.g.ç., böl. IV, s. 218.

102 C. F., a.g.ç., s. 5, dn 15: Lactantius, MP 12.

103 Burton Edward, *Lectures upon the Ecclestical History-First Three Centuries*, Oxford, s. 606: Lactantius yangından Galerius'u sorumlu tutarken (böl. 14), Eusebius'da bundan konu edilmiyor (H.E., VIII, 6, s. 382). Daha sonra imparator olacak ve o anda Nikomedia'da bulunan Constantinus ise saraya bir yıldırım düşüğünü belirtiyor (Orat. Ad Sanct., bölüm 25).

tu. Kampanyanın bu ilk kurbanı, Evetius adlı bir adamdı.¹⁰⁴ Çok sayıda işkence ve ölümle sonuçlanan, yargıç ve savcılarının olağanüstü yetkilerle donatıldığı mahkemelerde Diocletianus şahsen başkanlık yaptı ve birçok idamın emrini verdi. Derelerden kan aktı. Kurbanlar kalabalıktı: ilkler arasında Doretheus ve Gorgonius imparatorluk hanesi ve Anthymus¹⁰⁵ kent piskoposu vardı. Kentin yarısı Hristiyandı, hatta sarayda bile az önce belirtildiği gibi birçok Hristiyan vardı. Söylentiye göre karısı Prisca ile kızı ve Galerius'un karısı olan Valeria da Hristiyandı¹⁰⁶ ve Piskopos Caius (283-296) da ailedendi.

İki hafta sonra sarayda Diocletianus'un yatak odasına kadar varan bir yangın daha çıktı, canlı canlı yakılmaktan korkan Galerius kenti terk etti. Üçüncü bir ferman sonrası zulüm şimdi daha ağır devam ediyordu. Her sınıftan halk –emperyal hadımlar, papazlar, saray köleleri– tutuklanıyor, sorgulanıyor ve birçoğu idam ediliyordu. Tapmalarda mahkeme başkanlığı yapan yargıçlar herkesi özellikle mahkeme ve duruşma odalarında hazırlanmış sunaklarda adaklar sunmaya ve ibadet etmeye zorluyorlardı;¹⁰⁷ çünkü 303-305 yıllarında yayımladığı toplam dört fermanla Diocletianus, Hristiyanlığı yasaklarken, Roma devlet tanrılarına kurban sunmayı, yerine getirilmediği takdirde ölümle cezalandırılan bir zorunluluk haline getirmişti. Bu esnada Nikomedia'da Hristiyanlara yönelik iki eser yayımlandı: Biri bir filozof tarafından hazırlanmıştı ve amacı Hristiyanları eziyetten kurtarmaktı; imparatora da paganizmi koruduğu için övgüler düzülmüştü. Philalethes adlı diğer yapıt ise iki ciltten oluşuyordu ve Vali Hierocles tarafından hazırlanmıştı. Vali bu yapıtta bu dinin kurucuları ve kutsal kitaplarına saldırıyordu.

Burada ya da başka bir yerde zulümleri değerlendirmek oldukça güçtür. Kilise yerel şehitlerin anısını efsaneleştirerek saklamıştır –düzinelercesi birebir isimlendirilmiş ve otuz binden fazlası isimsiz gruplar olarak şehit edilmişlerdir–, ancak

104 C.F., a.g.ç., Lactantius, MP 13; Eusebius HE 8.5.

105 Texier, a.g.ç., böl. IV, s. 218.

106 Lactantius, böl. 15.

107 C.F., a.g.ç., Lactantius, MP, 14-15; Eusebius, HE, 8.6.13.

idamların sayısı belirlenemez. Nikomedia'nın imparatorluk başkenti ve doğrudan denetime tabi olması nedeniyle hiç şüphesiz buradaki zulüm başka yerlerden daha sert olmuştur.¹⁰⁸

Galerius Nikomedia'da makamına geçti; ancak aynı yıl (311) Nisan sonlarında Nikomedia'da¹⁰⁹ bir "Hoşgörü Fermanı" yayınlayarak zulümleri yasakladı. Hapishaneler açıldı, Hıristiyanlar özgürlüklerine kavuştu.¹¹⁰ Hemen öncesinde Antakyalı bir papaz Lucianus katledilmeden önce hâkim karşısında vaaz verdi. Öldürülenlerin sayısı yüzlerle ifade edilmekteydi. Bu dönemde Nikomedia'da az sayıda da olsa Yahudi köyleri de vardı.¹¹¹

Diocletianus iktidarı bırakıyor

Diocletianus'un başkent Nikomedia'yı terk etmesi de ansızın oldu; 17 Kasım 303'te başlayacak olan hükümlerinin 20. yılı kutlamalarına (*vincennelia*) kadar imparatorluğun eski başkenti Roma'ya hiç gitmediği kesindir. Maximianus'un da katıldığı bu ziyareti bile iki ayı aşmamıştır. Roma halkının laubaliliği ve hırslarından kısa sürede tiksinen imparator, programlanandan otuz gün önce Roma'yı aceleyle terk ederek, 304 yazında Nikomedia'ya hasta bir adam olarak geri döndü. O kış, adına adanan yeni sirkine götürüldü ve yönetimini buradan sürdürdü.¹¹² Tüm başarılarına karşın Diocletianus, sonraki ilkbaharda 5 Mayıs 305'te imparatorluğun yolunu artık Severus¹¹³ ve Maximi-

108 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 23: Nikomedia için bkz. Barnes'in (1981) özet anlatımı. Büyük Zulüm için bkz. Edwar Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire*, cap. XVI ad fin.

109 Ruge, 477: Lactant., *De mart. pers.*, 35. Ruge: Nikomedeia'nın ve onun piskoposlarının Hıristiyanlığın diğer gelişmelerinde oynadığı rolü daha ileriye doğru takip etmek artık bu anlatımın kapsamına girmemektedir. Ben bu konuda sayfa 262f'de Nikomedia'daki Yahudi köylerinden bahseden V. Schultze I 276f'ine atıfta bulunurum.

110 C. F., a.g.ç., s. 5, dn 19: Lactantius, MP 35; Eusebius HE 8.1.

111 Ruge, 477: V. Schultze, I, 262f, 276f.

112 C. F., a.g.ç., s. 5, dn 18: Lactantius, MP 17, 19.

113 II. Severus, 305'te I. Constantius Chlorus tarafından batı caesarı olarak atandı. Maximus Daia da doğu caesarı oldu. Aynı yıl Severus, Constantius'un onu

nus Daia'nın çizeceğini ilan ederek Nikomedia'nın 3 mil doğusundaki geniş doğu ovada ansızın¹¹⁴ Galerius lehine tahttan feragat etti.¹¹⁵⁻¹¹⁶ Kendisine halef tayin ettiği Galerius'un tahta çı-

kabullenmesi onuruna Flavius ve Diocletianus ailesine kabul edilme onuruna da Valerius adlarını aldı. Batı caesarı olarak görevi İtalya, Afrika ve Pannonia eyaletlerini yönetmekti. II. Severus ve Maximinus Daia'nın atanmaları büyük bir sürprizdi. Genel kanı Constantius Chlorus ve Maximianus'un oğullarının tahta geçeceği yönündeydi. Sadece bir yıl sonra 306'da batı avgustusu I. Constantius Chlorus öldü. Galerius, Constantius'un oğlu Constantinus'u caesar yaptı ve ölen Constantius'un yerine geçmesi için Severus'u avgustus düzeyine yükseltti; ancak İngiltere birlikleri yumuşak bir geçiş yerine Constantinus'u tahta geçirdiler. Doğudaki kıdemli avgustus olan Galerius bu işe çok kızmıştı ama bir iç savaşa neden olmak yerine Constantinus'un yeni konumunu tanımayı tercih etti. Bu olay Maximianus Hersulius'un oğlu Maxentius'un Galerius'un vergi politikasına karşı ayaklanarak 306 Ekim ayı sonunda imparator ilan edilmesinden daha kötü idi. Galerius, ayaklanmayı duyduğu an ortak imparator Severus'dan diğer başkent Mediolanum'u (Milano) terk ederek bu ayaklanmayı önlemesi için büyük bir orduyla Roma'ya yürümesini istedi. Destegini Kuzey İtalya'dan alan Severus, İtalya'nın geri kalan kısmı ve Afrika Maxentius'u desteklemesine rağmen derhal olayın içine daldı. Bu arada Severus'un ilerleyişini duyan Maxentius, öz babası Maximianus'u tekrar avgustus olmayı önererek üzerine gönderdi. Bunun amacı, bunu duyan Severus'un ordusunun kendi tarafına döneceği umudu idi. Plan işledi, Severus'un birlikleri Maxentius'a yakınlık hissetmiyorlardı ancak eski imparatorları Maximianus'a hâlâ bağlıydılar. Ayrıca Maxentius, kentin kuşatması esnasında Severus'un askerlerine rüşvet verdi ve Maximianus'un casusları da ordu içinde karışıklıklar çıkardılar. İkiye bölünen Severus'un ordusu, Severus'un praetorian prefect'i karşı tarafa geçmek isteyenlere ikramiyeler teklif etmesine rağmen ayaklandı. Severus kendisini destekleyen az miktardaki insanla Ravenna'ya çekildi. Maximianus ve birlikleri onu izledi ve yalan söyleyerek hayatının bağışlanacağını söyledi. Severus, hayatı bağışlandığı takdirde tahttan çekilmeyi kabul etti. II. Severus önce evinde daha sonra da Roma'da hapse atıldı. Severus'un tutuklanması aslında Galerius'un saldırılarına karşı bir önlemdi. Yine de Galerius her yoldan saldırdı ancak askerlerin büyük saygı gösterdiği Maximianus'a karşı saldırmak oldukça tehlikeli idi ve geri çekilmek zorunda idi. Maxentius, artık rehin tutma ihtiyacı kalmayınca Severus'un öldürülmesini emretti ve II. Severus 16 Eylül 307'de öldürüldü.

114 C.F., a.g.ç., Lactantius, MP 17,19.

115 C.F., a.g.ç., Koloni: CIL III 326 = TAM IV 1.31; Ortak imparatorlar: Chron., Pasch., 511f., Feragat: Lactantius, MP, 19. Constantine aracılığı ile Diocletianus, arkadaşları ve halefleri hakkında geçerli tarihler içinse bkz. Barnes (1982) 49-87. Her ne kadar geç antik kaynaklar Maximinus'un ortak imparator (Lactantius, MP 19.2) ve Galerius ile Constantinus'un caesar (Chron. Pasch. 521) ilan edildikleri yer olarak Nikomedia'yı belirtse de son araştırma yanlış olabileceği izlenimi doğurmaktadır. Barnes (1982) 62n.73.

116 C. F., a.g.ç., s. 3, dn 6: Colony, CIL III, 326; Chronicles, Paschale, 511 f; Lactantius, MP 19; Barnes (1982), 62 n. 73; Texier de 5 Mayıs gününde mutabık

kış töreni, Diocletianus'un imparator ilan edildiği nokta olan İzmit'in doğusundaki geniş ovada yapıldı. Hemen tahtırevanına binerek çekilen Diocletianus, ömrünün geri kalan kısmını geçirmek için vatani olan Solone'a gitti.¹¹⁷ Eş zamanlı olarak Maximianus da tahttan ayrılmış ve Galerius da yeğeni Maximinus Daia'yı Mısır ve Suriye valiliğine atamıştı.

Galerius ve Maximinus Daia

Galerius kısa bir süre sonra öldü ve imparatorluğun doğusu Hristiyanların amansız bir düşmanı olan Maximinus Daia'ya¹¹⁸ kaldı. Maximinus, başlangıçta Galerius'un hoşgörü fermanına bağlı kaldı. Kısa bir süre sonra Nikomedia'da otururken huzuruna ellerinde resimler ve tanrılarla gelen bir yurttaşlar delegasyonu bu kentte Hristiyanlara yaşama hakkı verilmemesini istediler. Seve seve bunu onaylayan İmparator zulümleri yeniden başlattı. Şehir yeniden duruşmalar ve idamlara sahne oluyordu; en önemli kurban, din âlimi Antakyalı Lucianus'tu. Batı'daki yeni muzaffer Constantinus'un etkisini hisseden Maximinus, 312'nin sonunda zulümlerin durdurularak yerine ikna yönteminin uygulanmasını yazılı olarak ilan etti. 313 Mayıs'ında İmparator Maximinus Daia, rakibi Valerius Licinius tarafından mağlup edildi, Nikomedia'ya geri dönüşünde koyu bir putperest olmasına karşın, halkı kazanmak amacıyla Hristiyanlık yandaşı bir politika izlemeye başladı ve genel bir hoşgörü ilan ederek Hristiyanların gönlünü aldı. Nitekim Nikomedia valisinden Hristiyan tutukluları serbest bırakmasını istedi. Bu hoşgörü tutumunu bir fermanla ortaya koymak isteyen Maximinus, Hristiyanlığın resmen kabulünde önemli bir adım at-

olmasına karşın Ruge 1 Mayıs olduğunu öne sürmektedir: Ruge, 475: Epit., De Caesaribus, 39-5; Evsebios 7-1 ve 7-2; Lact., de Mor., 19-2; Evtop., 9-27; Oras. 7-25; Zonaras, 12-32

117 Texier, a.g.ç., böl. IV, s. 218.

118 II. Maximinus Daia (İ.S. 310-313) Galerius'un yeğeni olan Maximinus, 305'te Galerius tarafından Caesar yapıldı. 310'da avgustus oldu. Perslere karşı büyük bir zafer kazandı. Galerius'un ölümünden sonra Doğu'nun yönetimini I. Licinius ile paylaştı.

miş oldu; ancak, putperestler bu fermana karşı çıkararak Hristiyanları Nikomedia'dan sürdüler, hatta bununla da yetinmeyip bir soykırıma kalkıştılar. Bu gelişme sonunda yüksek düzeydeki putperest rahipler yeniden önemli yerlere getirildiler.

Ünlü Milano Fermanı İzmit'te ilan ediliyor...

Haziran'da Licinius, Maximinus'un boşalttığı Nikomedia'ya girdi ve burada Hristiyanlara karşı genel hoşgörü fermanını yayınladı ki şartları Milano'daki Constantinus tarafından da onaylandı.¹¹⁹ Böylesi bir başlangıca rağmen hükümrانlığını Nikomedia'dan sürdüren Licinius, daha sonra Hristiyanları karşısına alarak rakibi Constantinus'un sanki bağlaşıklarıymışçasına onları tırpanlamaya başladı. Zulüm daha önceki dönemlerdeki kadar sert değildi. Sadece iki kurban Nikomedia ile özdeşleşir. Auxentius, Licinius tarafından avlusunda bir Dionysos heykeli ve geniş asma bahçesi bulunan imparatorluk sarayındaki mahkeme salonuna getirilir. Tanrıya bir salkım üzüm sunmayı reddedince görevden alınır; ancak canlı kalır ve II. Constantius zamanında Mopsuestia piskoposu olur. Diğer din adamı ise imparatorun aslanlarından sorumlu Persli Arsacius idi. Eziyetler başlayınca saraydaki görevini bıraktı ve kendini sur duvarlarındaki bir kuleye kapattı. 358 depreminde hâlâ orada idi. İşini kaybetmiş olması bile oldukça sert bir ceza idi, yine de geçmişteki gazaptan kurtulması yumuşamanın bir göstergesiydi.¹²⁰

L. Caecilius Firmianus Lactantius (yaklaşık 250/260-325?)

Lactantius'un bir diğer adı da Lucius Caelius (ya da Caecilius) idi ve öğretmeni Arnobius gibi Lactantius da bir pagan Afrikalıydı. Yaşamı hakkındaki bilgiler kendi yazıları ve Geromius'un *De viris illustribus* ve *Chronicon* adlı metinleriyle sınırlıdır. Diocletianus'un politikalarının ateşli bir karşıtı ve gayretli bir Hı-

119 C.F., a.g.ç., Eusebius, HE, 9.9A; Lactantius, MP, 47.48.

120 C.F., a.g.ç.. Suda, s.v. Auxentius; Sozomen, 4.16.

ristiyan olan söylev ustası Lactantius'un titiz yazıları, hükümdarlık dönemi için başlıca kaynaktır. Lactantius ve meslektaşı Fabius, İmparator tarafından Grekçe konuşulan kentte Latince dersler vermek üzere Nikomedia'ya davet edilmişlerdi. Öğrenciler arasında görünüşte eğitim için kente gönderilmiş ama gerçekte bir anlamda rehine olan, diğer avgustusun oğlu, gelecekteki imparator genç Constantinus da bulunuyordu.¹²¹ Latince ders vermekten yeterince doyum aldıktan sonra kendini yazmaya verebilmiş ve burada Hristiyanlığı kabul etmiş olması nedeniyle de olaylar hakkında yazacak çok şey biriktirmişti. Şehre 303'ten önce gelmişti ve Büyük Katliam öncesinde dersler veriyordu. Kendini yazmaya adanmış için eğitimde büyük başarı gösterememişti.¹²² Sonra Lactantius ya istifa etti ya da işini kaybetti ve 305'te kentten ayrıldı, daha sonraları biraz daha barışın hâkim olduğu dönemlerde 313'te geri döndü ve bu esnada kentte meydana gelen dramatik olayları derlediği *de Mortibus Persecutorum* adlı eserini yazdı.¹²³

Lactantius'un hükümet düzeyindeki bilgileri nasıl oldu da bu denli kesin elde ettiği üzerine düşünmek gerekir. Daha sonraları Constantinus tarafından Crispus'u eğitmek üzere görevlendirildiği hatırlanırsa, bu dönemde Nikomedia'da (rehin) bulunan Constantinus'un devlet işleri hakkında gözlem ve yorum yapacak yaşlarda olduğunu ve olup biteni daha sonra Lactantius'a aktardığını düşünebiliriz.

I. Licinius, Valerius Lucianus (İ.S. 308-324)

Licinius, yaklaşık 265'te Dacialı köylü bir ailenin üyesi olarak doğmuş olmalı. İmparator Galerius'un yakın silah arkadaşıydı ve 297 Pers seferine katılmıştı. Babası Maximianus Herculus'un desteğini alarak 28 Ekim 306'da imparator ilan edildi.

121 Ruge, 475: Praxagoras, frag.1, FHG 4.2.

122 Ruge, 475: Hieron, de Vir., ill, 80 ve grekçe metni (T.u.U.XIV 1); karşılaştı, yukarıdaki cilt XII, s. 351,42f.

123 C.F., a.g.ç., Barnes (1981) 13f.: RE s.v. Konstantin için diğer referanslar ile Lactantius, bkz. Photius. Bibliotheca 1.61.24, 4. yüzyıl ortalarında yazan Atinalı Praxagoras'dan bir duyuru.

Severus ve Galerius'un Maxentius'a¹²⁴ yönelik 306 sonundan 307 yazına kadar süren seferleri birbiri ardına başarısızlıkla sonuçlandı. Licinius, Batı İmparatoru Maxentius tarafından diplomatik görevle gönderilmiş; ama isyankâr Maxentius, kayın-pederi Galerius'un otoritesini tanımadığından görev başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 308 Kasım'ında yapılan Carnuntum Konferansı'nda, Licinius 11 Ekim 308'de avgustus ilan edildi.

Constantinus ile birlikte ortak imparator olan Licinius, doğu eyaletlerini kontrol ediyordu. Hükümranlığı içinde Trakya, Illyricum ve Pannonia da bulunuyordu. Galerius'un ölümünden sonra Doğu'nun yönetimini Maximinus ile birlikte paylaştı.

Licinius başlangıçta Galerius tarafından Severus'un yerine Maxentius'un ayaklanmasını sona erdirmek üzere atanmış olsa da isyankâra karşı bir çaba içine girmemiştir. Aslında bilinen ilk başarısı baharın sonuna doğru 310 Haziran'ından önce gerçekleşmiş olan Sarmatianlara karşı zaferidir. İmparator Galerius 311'de ölünce Licinius, yaz başında Maximinus Daia ile Bosphorus'ta buluşur ve bir anlaşma imzalayarak Galerius'un hükümranlığını aralarında paylaşırlar. Yaklaşık bir yıl sonra 28 Ekim 312'de İmparator Constantinus, Maxentius'u Milvian Köprüsü Savaşı'nda yener. İsyankârın yenilgisi sonrası Constantinus ve Licinius Milano'da bir araya gelirler. Licinius, Constantinus'un ilk kızkardeşi Constantia ile burada evlenmiş ve bu evlilikten Valerius Licinianus Licinius olmuştu. Licinius'un köle bir kadından adı bilinmeyen bir çocuğu daha oldu. İki imparator burada Hristiyanlara serbest ibadet hakkı veren Milano Fermanı'nı imzaladılar. Licinius ve Constantinus'un bu evlilik bağına öğrenmesi ve Maxentius'un ölümünün hemen ardından Daia, Anadolu'yu geçerek Byzantion'u kuşattı, on bir günlük bir kuşatmadan sonra Byzantion'u Licinius'un elinden aldı. 30 Nisan 313'te iki imparatorun orduları Campus Ergenus'ta karşı karşıya geldiler. Sonunda Daia'nın birlikleri çekildi ve Doğu İmparatoru daha sonra Tarsus bölgesinde

124 Maxentius, M. Aurelius Valerius (İ.S. 307-312) Maximian Herculus'un oğluydu. 306 Ekim'inde praetorlar tarafından imparator ilan edildi. 312'de Büyük Constantinus'a yenildi ve öldürüldü.

Temmuz ya da Ağustos 313'te öldü. Hemen Nikomedia'ya dönen Licinius, Milano Fermanı'nı ilan etti. Nikomedia'daki işlerini yoluna koyan Licinius, 313 sonundan 314 başına dek sürececek olan Pers seferini başlattı.¹²⁵

I. Constantinus, Flavius Valerius (Büyük Konstantin) (İ.S. 307-337)

Constantinus, yaklaşık 272'de¹²⁶ Naissus'da (Nis) doğdu. Diocletianus'un başlattığı zulüm döneminde (babasına bir tehlike yaratmaması için rehin olarak) Nikomedia'da ve henüz onlu yaşlarında idi. 293-305 yılları arasında Diocletianus'a doğu cephesi yolculuklarında ve askerî seferlerinde eşlik etti. 305'te Diocletianus'un tahtı bırakması sonrası İngiltere'ye babasının yanına kaçtı. Maximianus'un batı caesarı olan babası Constantius¹²⁷ 306 yılı Haziran ayında York'ta öldüğünde nedendir bilinmez ama varisi olmamasına karşın 306'da imparator ilan edildi. Maximianus'un kızıyla¹²⁸ evlendikten sonra, Maximianus tarafından avgustus unvanı verildi. İmparatorluk başkentini Nikomedia'dan Byzantion'a taşıdı; ayrıca Pontus'u Bithynia eyaletinden ayırarak Pontus Polemoniacus adı ile yeni bir eyalet kurdu.

Licinius ve Constantinus arasındaki ilk iç savaş

Daia'nın bertarafı sonrası Roma dünyasının hâkimi yalnızca Licinius ve Constantinus idi. Aslında Constantinus da Licinius

125 Licinius'un Daia'ya karşı seferi için bkz. Barnes, *Constantine and Eusebius*, 62ff; Seeck, *RE* 4, s.v. "Daia," col. 1989.56ff ve *RE* 13, 233.56ff.; Licinius'un 313 ve 314 başı hükümler için bkz. Michael DiMaio, et al., *AncW*, 21(1990), 74ff, 83ff.

126 Kimi görüşlere göre 280 yılı sonrası 27 Şubat günü doğmuştur.

127 Constantius I. Chlorus, 293'te caesar oldu. Constantinus'un annesi Altınova-Hersekli Helena'dan 289'da ayrılarak Maximianus'un üvey kız kardeşi ile evlendi ve Constantinus birinci imparator Diocletianus'un Nikomedia'daki imparatorluk sarayına sürgün/rehin gönderildi.

128 Fausta, Flavia Maxima. İmparator Maximianus'un kızı. 307'de Constantinus imparator olduğunda onunla evlendi ve Constantinus, Constantius, Constans adlı üç çocukları oldu.

da tetrarşinin ortaklarıydılar. Constantinus, Maxentius'la beraber Batı'da, Licinius ise Maximinus'la birlikte Doğu'da ordularının başındaydılar. 306'dan 311'e kadar Maxentius ve Maximinus saldırılar ve karşı saldırılarla birbirleriyle uğraşırken, Constantinus ve Licinius onları bertaraf etme şartlarını oluşturuyordu. 310'a gelindiğinde Constantinus, soyunun eski bir imparator hanedanına dayandığını yaymıştı bile. Licinius'un Constantia ile evliliği ise açık ki bir gereklilikten doğmuştu. Her iki imparator da birbirine saldırmak için fırsat kolluyordu. Sonunda 8 Ekim 314'te Pannonia'da karşı karşıya geldiler. Savaşın sonunda galip gelen Constantinus'du ancak her ikisi de önceki seferlerinden yorgun düşmüş iki imparator olarak durumu koruyan bir anlaşma yaparak çekildiler. Görüldüğü üzere Licinius, 318 yazında ve 323 Temmuz'unda Byzantion'da idi; ancak 324 yazının ortalarına kadar nerede ikamet ettiği pek belli değildir.

Licinius ve Constantinus arasında ikinci iç savaş

Licinius'un Gotların Trakya'daki topraklarını işgal etmelerini Constantinus'un anlaşmayı bozması olarak nitelemesi üzerine Constantinus, Selanik'te bir donanma ve bir ordu toplayarak Adrianopolis (Edirne) üzerine yürüdü. Licinus, kayınbiraderinin kuvvetlerini toplayabildiği tüm adamları ile 3 Temmuz 324'te Hebrus nehri kıyısında karşıladı. Adamlarından ölümden kurtulabilenleri düşmana teslim oldular. Licinius, Byzantion'a kaçtı ama Constantinus tarafından kuşatıldı. Amiral Abantus komutasındaki Licinius'un donanması kötü hava ve Constantinus'un oğlu Crispus'un¹²⁹ komutasındaki düşman donanması karşısında felakete uğradı. Licinius'un donanması Bizans surlarının önünde yenildi. Bütün gemileriyle birlikte yaklaşık beş bin askeri yok edildi. Byzantion'da fena sıkışan Licinius, kenti rakibine bırakarak gizlice Bithynia'daki Khalkedon'a (Kadıköy) sığındı. Constantinus'un ilerlemesini durdurma görevi-

129 Crispus (İ.S. 316-326'da Caeasar) 316'da Caeasar oldu. Germenlere karşı zafer kazandı.

ni hükümdar olan Martius Martianus'a bırakan Licinus, kuvvetlerini tekrar toplayarak elli bin kişilik bir orduyla bir kez daha yenileceği Khrysopolis'te (Üsküdar) 18 Eylül 324 günü düşmanla karşı karşıya geldi. Bütün bu savaş meydanı, bugün şehirden ta Bulgurlu Dağı (Büyük Çamlıca Tepesi) eteklerine kadar geniş bir Müslüman mezarlığıydı.¹³⁰ Savaş sonunda yenilerek Nikomedia'ya kaçtı ancak kent Constantinus tarafından kuşatıldı. Ertesi gün tahttan feragat eden Licinius, teslim olmak zorunda kaldı.¹³¹ Licinius, yerel piskopos Eusebius'u, Constantinus'tan merhamet dilemek ve iktidardan ayrılma önerisini sunmak üzere göndermişti.¹³² Eusebius İzmit'te o zamanki Doğu İmparatoru Licinius'un kilise işlerinden sorumlu danışmanlık görevini de üstlenmiş olmalıdır; zira Licinius'un emriyle biri Filistin'de diğeri ise Bithynia'da, Ariusçu görüşlere göre iki kilise kurmuştu.¹³³ Licinius oğlu caesar II. Licinius¹³⁴ ile birlikte Selanik'e¹³⁵ sürgüne gönderildi. İki ortaktan Martianus 324 yılı sona ermeden, Licinius ise 325 yılı baharında Constantinus tarafından öldürüldüler.¹³⁶ Licinius'u yenen Constantinus, Nikomedia'da kaldı ve burada görkemli bir kilise inşa etti.¹³⁷

130 Texier, a.g.ç., böl. II.

131 Ruge: V.Schultze, 1,278; Lactantius, de Mart. Pers., 47,5, 48, 1; Praksagoras: frag. 1 (FHG 4, 2); Zosimos, 2, 26, 3, 28, 1; Sozomenos, 1, 7, 5; Zonaras, 13, 1, 22; Anonym, Vita Konstantini/Konstantin'in Yaşamı, 180, 14; Eutropius, 10, 6, 1; Exc. Vales., 27.

132 C. F., a.g.ç., s. 6, dn 22: Philostorgius, 18.183.

133 Kean Roger Michael ve Frey Olivier, a.g.e., s. 190.

134 II. Licinius, Fl. Valerius Constantinus Lucianus (İ.S. 317-324'te Caesar). I. Licinius'un oğlu. Babasıyla birlikte Büyük Constantinus'a teslim oldu ve sürgüne gönderildi.

135 Texier, a.g.ç., böl. 7.

136 Licinius ve Constantinus'un ikinci çatışması için bkz. Barnes, Constantine and Eusebius, 76ff, Seeck, RE 13, col. 229.5ff, idem., RE 4, "Crispus (9).", col. 1723.39ff, Vogt, RAC 3, 337, idem., "Die Vita Constantini des Eusebius über den Konflikt zwischen Constantin und Licinius," Historia, 2(1953), 463ff, and J. Moreau, "Zum Problem der Vita Constantini", Historia, 4(1955), 237ff.; Licinius ve Martinianus'un tutuklanmaları ve öldürülmeleri için bkz. Barnes, Constantine and Eusebius, 214, Seeck, RE 13, col. 230.18ff and F. Görres, "Die Verwandtenmorde Constantin's des Grossen," ZWT, 30(1887), 360ff.

137 Ruge: Eusebios, Vita Konst., 3, 50.

İznik Kurultayı

Constantinus, kiliseye ve Hristiyanlara karşı hoşgörölü oldu, onları korudu. İlk kilise kurultayı da onun zamanında 325'te İznik'te toplandı. Selefleri gibi Constantinus da Nikomedia'ya yerleştiginde burada Arius'un öğretilerinin kilisede yarattığı doktrinel rahatsızlıklardan haberdar oldu. Arius'un taraftarları arasında etkileyici bir kişiliği olan ve Constantinus'un uzaktan akrabası Nikomedia piskoposu Eusebius¹³⁸ da bulunuyordu. Eusebius, bir bela haline gelen ve imparatoru Nikomedia'daki ikametgâhına yakın olan Nicaea'da (İznik) bir genel kurultay toplayarak bir çözüm bulmaya karar verdirten tartışmalara dâhil olmuştu.

İmparator sıfatıyla yaptığı davetle Constantinus, Ariusçu mezhep ile Ortodokslar arasındaki meseleyi çözmek üzere 20 Mayıs ile 25 Temmuz 325 tarihleri arasında İznik Kurultayı'nı topladı. Kurultay, imparatorun huzurunda ve Cordoba Metropolit Hosios'un başkanlığında Senato Sarayı'nda¹³⁹ açıldı. Arius, aralarında Nikomedeia'lı Eusebios'un¹⁴⁰ da bulunduğu

138 Nikomedia'lı Eusebius. Yaklaşık 260-342 yıllarında yaşadı. Hristiyan teolog, piskopos ve 339-342 yıllarında Konstantinopolis patriği. Daha sonra sapkınlık olduğu gerekçesi ile İsa'nın Tanrı olmadığını yani Tanrı ile özdeş olmadığını ancak aynı özden olduğunu savunan Ariusçuluk taraftarı. Olasılıkla Suriye'de doğdu. Antakya'da Arius'un (256-336) yanında teoloji eğitimi aldı. Nikomedia piskoposu (318-339) iken Ortodokslukla olan ilk çatışmada Arius'a destek verdi. Konstantinopolis patriği iken I.Constantinus ve oğlu II.Constantius'a olan yakınlığından doğan nüfuzunu Ariusçu öğretilerin yayılması için kullandı.

139 368 yılının 11 Ekim günü, şiddetli bir deprem Bursa ve çevresinde büyük ölçüde hasara neden olmuş, bu arada I. Konsül'ün toplandığı Nikaia'daki (İznik) Senato Sarayı da yıkılmıştır. Bu sarayın yıkıntıları bugün kısmen su içinde olmak üzere İznik Gölü kıyısında İnciraltı Gazinosu önünde bulunmaktadır. Kimi tarihçiler Arius'un kurultay sonrası öldürüldüğünü ve mezarının İznik Ayasofya Kilisesi altında olabileceğini belirtmektedirler.

140 Ariusçu piskopos Eusebius gerek imparatorla olan ilişkileri gerekse başkent kilise işlerinden sorumlu olması nedeniyle çağının başlıca ileri gelenlerinden. Antakya'da papaz Lucianus'un sınıfından tanıştıkları Arius, İskenderiye'de Hz. İsa'nın tanrılığını inkâr eden doktrinini ilan ettiği zaman, Eusebius, Arius'u İznik'te kiliseye kabul etmek suretiyle tam bir politik destek sağladı. Arius'un yakın dostu ve öğrencisi mürit olarak Ariusçu çekişmelerin içine iyice girmişti. Bu nedenle günümüze ulaşmış Ortodoks kaynaklarca lanetlenerek anılır. Yaklaşık 320'de Nikomedia piskoposu olur ve Arius görevinden alındığında ona hemen sığınma sağlayarak sempatisini gösterir ve onun savunması için Bithynia'da (şüphesiz Nikomedia'da) bir kurultay toplar. Eusebius, İznik

on yedi yandaşının desteği ile görüşlerini savundu. Ariusçular, Hz. İsa'nın babasının Tanrı olduğunu, İsa'nın ise olmadığını savunuyordu. Ortodokslar ise babası gibi Tanrı olduğunu savunuyordu. Uzun bir kapanış konuşması yapan Constantinus Hıristiyanların yaşadığı tüm topraklar üzerinde bir birlik çağrısı yaptı. Kendi yakın çevresinde annesi, Constantinus'un emriyle öldürülene kadar Licinius'la evli olan kız kardeşi, hatta biyografi Eusebius bile Arius taraftarı olan Constantinus, kimi din adamlarının açıkça "sapkın akım" olarak niteledikleri bu felsefi yaklaşıma hoşgörü gösterilmesi taraftarıydı. Bazı düşünce ayrı-

konsülünde kaybedenlerin safındaydı ve itikada imza attığı halde, Arius'un aforoz edilmesini onaylamadığı için, Constantinus tarafından sürüldü ve İzmit piskoposluğunu kaybetti. İznik kurultayında Arius'u savunamayacak zayıflığa düşmesi ve 325'te sürgün edilmesine kadar bu desteği devam eder; ancak üç yıl sonra içtenliği şüpheli bir özeleştirisi ile görevine geri döner. 327'de makamını tekrar elde eden Eusebius, hemen ardından sarayda büyük itibar kazanır ve Arius'un itibarının iadesi için uzun bir uğraşa girer. Constantinus'un iktidarı süresince kilise politikasını "İznikçi piskoposlara" karşı bir cephe oluşturarak önde gelenlerin azil ve sürgünlerini sağlamak olarak çizer. Eusebius, dava arkadaşı Arius'un İskenderiye'ye dönmesini sağlayamaz; ama 335'te Constantinus'un imparatorlukta otuzuncu yılı kutlamaları nedeniyle toplanan Kudüs konsülünde Arius'un kiliseye yeniden kabulü ve rakibi Athanasius'un sürgüne gönderilmesiyle başarıya ulaşır. Dahası, kendisini İznik konsülü esnasında sürgüne yollayan imparator Constantinus'u ölüm döşeginde vaftiz eden de yine aynı Eusebius olacaktır. Bu çalışma Constantinus'un ölümünden sonra da etkisini devam ettirir ve 340'ta İstanbul piskoposu olur. İki yıl sonra öldüğünde Athanasius karşıtlığına başarı ile önderlik etmiş ve Ariusçuları birçok makama getirmişti. (C. F., a.g.ç., s. 8, dn 32: Arius için bkz M. Spannout, DH-GE 15, 1466-1471) Bütün bunların ışığında Eusebius'un İznik konsülünden sonra gönderildiği sürgünden geri dönüşünden itibaren Constantinus'un kilise işlerinden sorumlu danışmanlığını ifa ettiği açık. Olasılıkla bunun en akılcı açıklaması Eusebius'un imparatorun ev halkı ile kurduğu yakın ilişkidir. Eusebius muhtemelen Licinius'un danışmanlığını yaparken, imparatorun eşi ve Roma dünyasının gelecekteki tek hâkimi olacak olan Constantinus'un kız kardeşi Constantia'nın güvenini kazanmıştı. İstanbul piskoposluğu ölümüne kadar Eusebius'un idaresi altında kaldı. Başlangıç dönemi kilisesinde politikalar imparatorun çevresinde oluşuyordu. Bunun bir anlamı da şudur: İstanbul, imparatorluğun doğu yakasının başkenti olarak işlev görmeye başladıktan itibaren böylesi bir gelişmeye hazırlanıyordu; çünkü Roma imparatorluğu Diocletianus devrinden itibaren iki avgustus ve yardımcıları iki caesar tarafından yönetilecek şekilde ikiye bölünmüştü. İmparatorlukta bu politik bölünmeye, zaten halihazırda varolan derin dil ayrılığı da (Grekçe-Latince) eklenince, kilise hiyerarşisinin de aynı modelde bölünmesi sürpriz değildir. Bu bölünme sonraları bilindiği gibi Ortodoks ve Katolik temelinde mezhep ayrılığının derinleştirilmesiyle tamamlanmıştır.

lıklarına rağmen, hedeflenmesi gereken, birlikti. Sonunda 220-250 dolayındaki piskoposun büyük çoğunluğunun oyuyla Ortodoksların inancı kabul gördü. Arius¹⁴¹ ve iki arkadaşı, konsülün kararını imzalamadıkları için “aforoz” edilerek kovuldular. İznik Konsülü gerçeklik, dinî ve ahlâkî değerlerin ele alındığı bir buluşmadan ziyade siyasî nüfuzun vurgulanması olarak öne çıkıyor. Gelecek bin yılın Avrupa’sının entelektüel ve siyasî çatısı burada şekillenmeye başladı.

Kurultay, Arius’un öğretilerinin dine aykırı olduğunu ilan ederek barışı sağladı; bunun sonucu olarak Eusebius Nikomedia’daki görevinden yerel kiliseye yazılan bir imparatorluk mektubu ile azledildi.¹⁴² Sozomen’in ifadesine göre Bithynia’da –ve kuşkusuz Nikomedia’da– Ariusçuların katıldığı bir kurultay toplandı. Kargaşa başlamıştı. İmparator toplantılara başkanlık etti ve kurultay sonunda katılımcıları 25 Temmuz 325’teki hükümranlılığının 20. yılı kutlamaları nedeniyle (vicennelia) Nikomedia’ya¹⁴³ davet ettiğinde bu, yortu ve hediyeler için olduğu kadar teşvik için de bir fırsattı.¹⁴⁴

141 “Ariusculuk” İskenderiyeli Papaz Arius’un (280-336) Hristiyanlık felsefesinde önemli bir yer tutan ve uzun zaman kiliseyi uğraştıran görüşlerine verilen addır. Arius, metafizik düşünce sistemi içinde akılcı bir yaklaşımla şöyle demektedir: “Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi Hristiyanlığı ‘Üç Tanrıcılık’ yoluna sokar; bu ise, hâlâ süregelmekte olan Yunan gök tanrıcılığının devamı demektir.” Geleneksel üçlemede birbirleriyle kaynaşmış varsayılan bir güçler eşitliği öne sürülmektedir. Oysa eldeki İncillerin açık anlamı Baba’yı tek Tanrı olarak belirtir. Oğul (İsa) bir tanrı değil, Baba’nın (Tanrı) yarattığı bir varlıktır. Arius, “Baba ile oğul aynı değildir; aynı olsalardı, aynı derecede yetkin olmaları gerekirdi. Bu ise eşit güçte iki tanrı kabul etmek demektir. Kaldı ki kutsal ruh, değişmez ve bölünmez. Tanrı onu oğluna geçirmez, bölemez. Oğul, sonsuz değil, sonludur; yaratan değil, yaratılandır; etkin değil, edilgendir; neden değil, sonuçtur. İncil’ler bize tek Tanrı olduğunu ve bu Tanrı’nın da kutsal ruh olduğunu söylemektedir” demiştir. Birinci Nikaia (İznik) Konsülü’nde, Arius’un bu akılcı görüşlerinin reddedilişi, Hristiyanlık dünyasında kargaşanın önlenmesi görünümü altında, imparatorluk katuna, Tanrı vekili yetkisinin verilisinin ilk adımı olarak algılanabilir.

142 Constantinus İznik konsülünden sonra İzmit (Nikomedia) Kilisesi’ne gönderdiği mektupta eski piskopos Eusebius’u piskopos katilliğiyle ve ajanlıkla suçlar. (Mektubun metni için bkz. Theodoret HE, 1.19; Opitz 1934: Urkunde, 27)

143 Ruge: Anonym, Vita Konst., 183,7; Sokrates, 1, 6, 33.

144 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 24: Eusebius Nicomedia’da için bkz. Socrates, 1.6; Vicennelia için bkz. Sozomen, 1.25

Nikomedia Kurultayı

Bariş kısa sürdü, Arius'un birçok dostu vardı ve 327 Nikomedia Kurultayı'nda Eusebius kendisini göreve iade edilmiş bulundu; Constantinus yine aktif rol almıştı.¹⁴⁵ Çok zaman geçmeden tartışmalar sürdüğü gibi Arius'un büyük rakibi Athanasius'a karşı yaptırımlar önerildi. Constantinus tarafından Nikomedia köşklerinden birinin bulunduğu Psamathia'da sorguya çekildiler.¹⁴⁶ Bu süreçte Constantinus masrafını kendi üstlendiği ve zaferlerinin bir şükranı olarak muhteşem kiliseyi inşa ettirdi; yeni kilisenin olasılıkla Diocletianus tarafından yıkılan katedralin yerine geçmesi amacını taşıyordu.¹⁴⁷ Ancak bu kez çok uzakta olmayan Byzantion (İstanbul Suriçi) kenti üzerine kendi adıyla anılacak yeni bir başkent inşa etmeye karar vermiş ve bu karar imparator tarafından da onaylanmıştı.

Yeni başkent İstanbul

Tarihe "büyük" unvanı ile geçen I. Constantinus'un 326'da Byzantion (İstanbul Suriçi) şehrinin bulunduğu yerde yeni başkentini temellerini atmasıyla Roma İmparatorluğu'nun 22 yıl özerk başkentliğini ve 20 yıl doğu bölgesi başkentliğini yapan Nikomedia tarihinin hiçbir döneminde tekrar erişemeyeceği görkemini artık yitiriyordu. 20. yıl şenliklerinden hemen sonra 330'da Byzantion'u başkent yaptı ve Nea Roma (Roma Nova¹⁴⁸ =Yeni Roma) adını verdi.¹⁴⁹ Diocletianus, Nikomedia'yı Roma düzeyine ulaştırmaya çabalarken şimdi Constantinus yeni bir Roma inşa etmeyi düşünüyordu. Daha sonra kent, kurucusu onuruna Konstantinopolis adını aldı.

Değişimin bir belirtisi olarak aralarında Diocletianus'un ki-

145 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 25: Letter (mektup): Barnes (1981), 242f, Council (kurultay), ibid.

146 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 26: Socrates, 1.26.

147 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 27: Eusebius, Vita Constantini (Konstantin'in Yaşamı), 3.50.

148 Kean Roger Michael ve Frey Olivier, a.g.e., s. 192.

149 Ruge: Eusebios, Vita Konst., 117,15.

nin de bulunduğu birçok heykel, eski başkentten yeni başkentteki Hipodrom'a dikilmek üzere götürüldü.¹⁵⁰ Sonuç olarak, Nikomedia bu olaydan darbe aldı. Bu devirde eriştiğı imar ve ihtişama bundan sonra hiçbir zaman erişemedi.¹⁵¹ Tabii ki Nikomedia, bir gecede ne terk edildi ne de gözden düştü. Örneğin 332'de basilica bir yıldırım sonucu yandığında Constantinus tarafından yeniden yaptırıldı, hâlâ etkileyici bir anıt olarak görölüyordu.¹⁵² Nikomedia yine de doğu ilişkileri önemli olduğu ölçüde değerini korudu; çünkü Constantinopolis'ten doğuya uzanan yol Nikomedia'dan geçmekte idi.

Constantinus, Nikomedia'ya son kez 337'de Pers (Sasani) Kralı II. Şapur'a karşı büyük bir sefer için gelmişti; ancak ağır hastaydı ve iyileşme umuduyla Marmara Denizi'nin karşı sahilindeki sıcak suları ile tanınan Helenopolis'e (Altınova-Hersek) gitti. Buradan Nikomedia'nın bir varoşu olan Achyron'a (Yukarı Hereke)¹⁵³ geçti ve buradaki evinde sonunun yaklaştığını hissederek uzun bir süre önce piskoposluk görevine iade edilmiş olan Eusebius'u çağırarak kendini vaftiz ettirdi.¹⁵⁴ Hemen sonra da 22 Mayıs 337'de Pentacost'ta sayfiye evinin bulunduğu Achyrona'da (Yukarı Hereke) son nefesini verdi.¹⁵⁵ Eusebios ve Kronografia'ya göre ise 326'da öldü.¹⁵⁶ Ölümünden sonra İstanbul Konstantinopolis olarak anıldı.

150 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 28: Scr. Orig., CP 69, 189.

151 Nezih Fıratlı.

152 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 29: Theophanes 29, Expositio 49.

153 Ruge: Aurelios Victor, Caes., 41, 16; Eusebios, 7.1, 234, 7.2, 732; Vita Kons. 4,61,143; Eutropius, 10, 8, 2; Zonaras, 13, 4, 26; Orosios, 7, 28, 31; Filostorgios, 17, 1, 26; Eksc. Vales., 35; Libanios, Oratio, 59, 72.

154 Ruge: Eusebios, 7, 1, 234, 7, 2, 732; Theofanes, 17, 28, 33, 16, De Boor.

155 C. F., a.g.ç., s. 7, dn 30: Eusebius, Vita Constantini, 4.62; Malalas, 324; Ruge, 477: Aurelius, Vit. Caes., 41, 46

156 Ruge: Kronografia Minora, 1, 450, 1020; Eusebios, 7, 1, 231 ve 7, 2, 724.

*Geçmişten günümüze
Bithynia yöresinde yaşayan
Ermeni toplumuna bir bakış*

HAGOP MINASYAN

İlkokuldaki coğrafya derslerimizde bir şiir gibi ezberlemiştir Anadolu'daki coğrafi bölgelerin adlarını, Karadeniz'den Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne dek. Tarih derslerimizde de sürekli olarak tarihsel olay ve olguları İ.Ö. ve İ.S. sözcüklerini ekleyerek anlatmışız değerli öğretmenlerimizin önünde.

Anadolu'nun geçmişinde yaklaşık 2 bin yıl geriye gittiğinizde coğrafi bölgelerin şu adlarla anıldıklarını görürüz: Doğu Karadeniz - Pontus, Marmara'nın güneyi - Misya, İç Ege - Frigya, Kıyı Ege - Asya İli, Güney Batı Ege - Likya, Antalya ve yöresi - Pamfilya, Batı Konya yöresi - Pisidya, Konya ve güneyi - Likonya, Ankara ve yöresi - Galatya, Orta Anadolu - Kapadokya, Güneydoğu Anadolu - Kilikya. Ve de asıl konumuz olan Batı Karadeniz'deki Bithynia.

Günümüzde Marmara Bölgesi'nin önemli kentlerinden olan İzmit ve çevresinde varlığını sürdüren tarihsel yörenin bilinen adıdır Bithynia ve başkenti Nikomedya. Nikomedya'nın ilk sakinlerine ilişkin çok sayıda kaynağa sahibiz. Bohemyalı Hans Dernschwam (1494-1568) önemli bir kaynak sayılan *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*'nde İzmit ve çevresini ayrıntılı şekilde anlatır. İzmit'e varmadan bir önceki yer olan Gebze'nin o yıllardaki adının "Lybissa" olduğunu ve Hannibal'in gömü-

tünün de burada bulunduğunu söyleyen Dernschwam, Nikomedia'nın adının da "İsminik" olduğunu belirtir; günümüzün Hereke'si hakkında bilgiler verir.

Bu yazıda; Bithynia ve çevresiyle bağlantılı yerleşim yerlerinin, geçmişte ve günümüzdeki toplumsal, kültürel özelliklerinin yanı sıra topluluklarının sahip olduğu etnik ve dinsel görünümlere de değinilecektir.

Bithynia'nın geçmişine yolculuk

Günümüzde Batı Karadeniz kıyısı ve ona koşut iç kesimleriyle, körfezin güney kısımlarını da içeren görünümüyle Bithynia, sırasıyla; Roma, Bizans, Osmanlı kültürleri yanı sıra barındırdığı sayısız etnik kümeyle, yüzyıllar boyunca nice toplumsal, kültürel ve dinsel yansımalara ana toprak olagelmıştır. Bu yansımaların özdeksel olanları, ne yazık ki tarihsel süreç içinde doğal, toplumsal ve bazı kaçınılmaz fiziksel müdahalelerle ya toptan yok olmuşlar ya da kısmen ayakta kalarak varlıklarını sürdürebilmişlerdir. İnanç dışı ve dinsel sistemlerle bağıntılı nice kültürel veri tarihin derinliklerinde yitmiş gitmiştir.

Yöre, imparatorluklarının güç gösterileriyle beraber türlü etnik ve dinsel devinimlere ev sahipliği yapmış; nice göçler sonucu kendine sığınanlara da konukseverliğiyle kucak açmıştır. Öte yandan beklenmedik olaylar sonucu yitirdiği değerler karşısında da adeta yaşlı bir anne görünümüne bürünmüştür. Yörenin geçmişiyle ilgili anlatımlar, Dernschwam'ın yanı sıra Doğan Avcıoğlu, Vital Cuinet, Nezih Fıratlı, Georgios Nacracas'ın yapıtlarında da yer almaktadır. 1922 yılı öncesine ilişkin tarihsel olgular hakkındaysa İzmit'in yetiştirdiği değerlerden biri olan Avni Öztüre'yle birlikte Ermeni tarih yazarlarından başta Baruyr Damatyan, Asdgik Muşegyan, Adapazarlı Vahram Burmayan, Mağakya Ormanyan, Mikael Yeramyan ve Vartan Yeğişeyan da bizleri aydınlatmaktadırlar. Vital Cuinet, 1894'te kaleme aldığı dört ciltlik yapıtında 11. yüzyılda yörenin Selçuklu egemenliğine girdiğini belirtir. Bölgenin 1204-1207 yılları arasında kısa bir dönem Latinlerin egemenliğine girmesinden

Orhan Gazi zamanında mutasarrıflık oluşana kadarki dönemi-
ni anlatır ve merkez kaza nüfus dağılımını şu dizelgeyle verir:

Müslümanlar	18.233
Grek Ortodokslar	14.890
Ermeni Apostolikler	17.770
Ermeni Katolikler	390
Ermeni Protestanlar	390
Museviler	2.500

Yine Cuinet'ye göre mutasarrıfın yanında kale komutanı, jandarma komutanı ve tersane komutanının yanı sıra Grek Ortodoks gözetmeni, Ermeni Apostolik baş gözetmeni, Ermeni Katolik, Latin Katolik ve Protestan dinsel önderler gibi dinsel orunların varlığı da söz konusudur. Cuinet ayrıca 19. yüzyıldaki eğitim kurumlarının varlığına değinerek Müslümanların 3 medrese, 1 sivil yüksekokul, 1 lise ve 23 camiye bitişik okullarının olduğunu söyler. Grek Ortodoksların 1 erkek ve 1 kız ilkokuluna sahip olduğunu, Ermeni Apostoliklerin de bir öncekiler gibi 1 erkek ve 1 kız ilkokuluna sahip olması yanında Ermeni Protestanların 1 erkek ortaokulu ve Musevilerin de 1 erkek ve 1 kız ilkokuluyla eğitim etkinliklerini sürdürdüklerinin altını çizer. 55 cami, 17 kilise, 4 manastır, 2 şapel ve Musevi sinagogunun yanında, Başvezir KöprülÜ tarafından yaptırılan tersane ve o yörenin bilinen ereni Pandleimon adına yapılmış manastıra da dikkati çeker. Sözü geçen eren, Nikomedyaya doğumlu olup şifa dağıtan bir eren olarak ikonalarda elinde tıbbî aletlerle resmedilir.

Roma döneminin ardından Helenistik çağ içinde kendini bulan Bithynia'da doğal olarak Helen dili egemen olmuştur. Doğru düşünmek gerekirse her türden etnik kümenin kendi öz dili vardır ve o dilleri kullanmaları doğaldır. Bu etnik kümelere ilişkin Avcioğlu yapıtının 1. cildinde şu sıralamaya yer verir: Hitit, Urartu, Frigya, Lidya, Karya, Kapadokya, Isauria, Ermeni, Grek ve Yahudi. Avcioğlu'nun saptamalarına göre bu etnik kümeler zamanla kendi öz dillerini unutarak egemen dil olan Grekçeyi kullanmaya yönelmişlerdir.

Hıristiyanların toplu katliamı

Bithynia yöresi İ.S. 313 yılındaki Milan Buyruktusu'yla resmî ve tanınmış din kimliğine bürünen Hıristiyanlığın da temel atıp gelişme gösterdiği bir yerdir; ancak bu yayılma çok pahalıya mal olmuş, nice canların yitmesine neden olmuştur.

Başlangıç yılları İ.S. 1. yüzyıl olan ve başlangıcını miladın 80 yıllarında alan Anadolu Hıristiyanlığı ile ilgili en eski Pagan kökenli kayıt, yine Bithynia damgasını taşımaktadır. Tarihçi Barker'in kayıtlarına göre Vali Plinius devrinde Hıristiyanlık bu yörede yayılırken Pagan tapınakları da boşalmaktadır. Vali Plinius'a göre Hıristiyanlık, "kötü saçma ve boş bir inanç"tır. Plinius, mektubunda şunları yazar: "Kararlaştırılan gün, güneş doğmadan önce toplanıp, bir Tanrı gibi gördükleri Mesih'in adına sırayla ezgi söylemek alışkanlığındadırlar. Toplandıklarında suç işlemezler, hırsızlık, soygunculuk ve zinadan kaçınacaklarına, sözlerini tutacaklarına ve geri istenen emaneti geri verecekleri konusunda yemin ederler."

Bithynia'nın toplumsal olgu ve olaylar tümlüğünün en korkunç görünümü, yeni yayılma evresi içindeki Hıristiyanlığın karşılaştığı büyük toplu kıyımdır. Bu çok büyük ölçüdeki kıyım, sanki 1915-1923 yıllarındaki yerel Hıristiyanlığın yitirilecek oluşunun habercisi gibidir. Bu toplu katliama ilişkin, Josh Mc Dowell, aynı mektubun içeriğinden alıntılarda bulunarak Vali Plinius'un İmparator Trainus'a yaptığı başvurulara değinir. Buna göre Plinius, imparatora Hıristiyanlar için neler yapması gerektiği konusunda sorular yöneltmiştir. Bu soruların kaynağı, öldürdüğü sayısı belli olmayan erkek, kadın ve çocukların hangilerinin Hıristiyan olup olmadıklarına ilişkindir. İmparatora yazdığı mektupta Plinius, bu sorunu çözüme kavuşturmak için, kişileri Mesih'i ilençlemeye zorladığını, bunu yapmayanların Hıristiyan olduklarını belli ettiklerini vurgulayarak onları topluca öldürmeye yöneldiğini yazmaktadır.

Bithynia'ya Ermeni göçleri

Tüm Bithynia yöresi ve başkenti olan Nikomedia, tarih içinde türlü siyasal erklerin etki alanı içinde kaldığı gibi, ırksal ve dinsel toplulukların da bir yerde ana toprağı olagelmıştır. Bu konuyu yapıtlarında genişçe irdeleyen araştırmacıların bazılarının adlarını belirtmiştik. Yöre, Roma ile başlayıp sırasıyla Helen, Bizans, Osmanlı dönemlerini geçirmiş, onların etkilediği sosyo-kültürel, siyasal, dinsel özelliklerini sürdürebildiği ve de koruyabildiği kadarıyla sürdürmüş, bu özellikleri az da olsa zamanımıza kadar getirebilmiştir. Büyük Roma İmparatorluğu'nun İ.S. 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra, zamanla Doğu Roma'da egemen dil Helence oldu. Bu görünüm, İ.S. 476'da Batı'nın yıkılmasıyla daha da belirginleşti. Dildeki bu Helenleşme, ırkları tam olarak saptanamayan, ancak konuştukları ve yazdıkları Grekçe yönünden genelde "Rum" ya da "Anadolu Rumları" olarak betimlenen toplulukların yanında, zamanla başka topluluklarda da yansıma gösterdi. Bithynia yöresi de doğal olarak bundan payını almakta gecikmedi.

Yöre, özellikle İstanbul'un fethi, buna bağlı olarak da İslâm'ın etkilerinin yaygınlaşmasıyla oldukça geniş ölçüde göçlerin de son durağı olmuştur. Anadolu'nun batı yönüne yapılan göçlere ilişkin –özellikle Ermeni– elimizde birçok kaynak bulunmaktadır. Araştırmacı Asbed Mancikyan bu göçlere ilişkin şöyle bir sıralama sunar: İstanbul'un fethinden sonraki göçler, Sultan I. Selim zamanındaki göçler, Sultan I. Süleyman zamanındaki göçler.

İlkinde, fetih sonrasında Kırım'dan; Sultan II. Beyazıt zamanında da Kilikya bölgesinden –1511'deki Safevi ayaklanması sonucunda– geniş bir Ermeni kitlesi bu yöreye göç edip yerleşir. İkinci göç kümesinin ana ve simgesel kişisi ise Yavuz Sultan Selim'dir. Çaldıran Savaşı sonrasında içlerinde çok sayıda Ermeni ögesi olan toplulukları, özellikle sanatçıları Tebriz'den toplayıp İstanbul ve Bithynia'da yerleşik hale getirmiştir. Üçüncü göç, Kanuni Sultan Süleyman zamanındadır. 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Vaspuragan ve Pasinler çevresinde Eğin

(Kemaliye), aynı yerin Abuceh köyünden oldukça kalabalık kümelerle gelen Ermeniler Bithynia'nın Hasgal (Pir Ahmet) köyünü kurarken, Şakşak ve Abuceh'ten gelenler Karsi köyünü, Lale Dere'den gelenlerse o yörede Lala Dere köyünü kurmuş oldular.

Söz konusu göçler ve bu göçlerin 1915-1922'lere varan uzantılarına ilişkin geniş yaklaşım ve açıklamaları o yörenin çok yönlü tarihini kaleme alarak 1913'te Bahçecik'te yayımlanan Minas Kasapyan'ın eserine borçluyuz. Yapıtın giriş bölümünde Batı'ya olan Ermeni göçlerini "Küçük Asya ve Bithynia" başlığı altında ele alıp bu yörenin o yıllarda (1913) Osmanlı Devleti'nin şu kentlerini içerdiğini yazar: Nikomedia, Kastamonu, Bursa ve kısmen de Ankara ve Aydın. Aynı bölümün giriş dipnotunda ise Bithynia'yı oluşturan yörelerin sıralamasını yapar: Bilecik, Bursa, Nikia (İznik), Bolu, Ereğli. Kasapyan da benzer şekilde Batı'ya olan göçleri sırasıyla 1374'teki Kilikya Ermeni Prensiği'nin yıkılmasına ve Lengtimur'un neden olduğu ve bunu izleyen Büyük Ermenistan Bölgesi'ndeki bozgunlara bağlamaktadır. Yine aynı araştırmacının saptamalarına göre, Osmanlı'nın yöreye egemen olmasından itibaren ana yerleşim yerleri ve bunlara bağlı nahiyeler şunlardır:

İzmit - Bardizag (Bahçeçik) ve Armaş (Akmeşe),
Karamusal - (Karamürsel), Nikia (İznik),
Yalova - nahiyesi yok,
Kandıra - Salmalı, Kaymas,
Adapazarı - Sapanca, Karasu, Hendek, Akyazı,
Geyve - Akhisar, Taraklı.

Kasapyan'a göre 1817'de kurulan İznik'in (Nikia) Yeni Köyü'nde yerleşen Ermeniler çok zorlu doğal koşullarda yaşamalarını sürdürmüşlerdir. İznik Gölü'ndeki su seviyesinin belli periyotlarla yükselmesi de önemli bir sorundur. Suların çekilmesinden sonra su basan tarlalarda haşerelerin çoğalmasıyla türlü hastalıklar baş göstermektedir. Kasapyan, bu nedenle köyde oturanların daha uzaklara göç etmeyi düşündüklerini yazar.

Geyve'nin Akhisar'ına varan ilk Ermeni göçü 1860'tadır. O yıldan 1895'e varıncaya dek yaşamlarını burada sürdüren yerleşik Ermeniler, 1895 olayları sonucu büyük yaralar almış, bu yaralar çok geç kapanmıştır.

Gök Göl ya da Gabudik (Mavimsi) köyünün üst ve alt mahallerinde yerleşik olan Müslümanların yanma Ermeniler yerleşmişlerdir. 1808-1908 yıllarında bu Ermeni mahallesine özgü muhtarlık da vardır.

Kasapyan, Eşme'nin salt Ermenilerce meskûn olduğuna not düşüyor ve ev sayısının da 180 olduğunu yazıyor. Eşme'ye yerleşen Ermenilerin Ortaköy'den buraya geldiğini, terk ettikleri yerlere Bizans Rit'li; yani Ermeni-Rum (Erm. Hay-Horom) diye bilinen soydaşlarının yerleştiğini, Eşme'ye yerleşen Ermenilerin bu farklı mezhepteki soydaşlarıyla aralarının pek de iyi olmadığını değiniyor.

Sapanca Yeni Köyü'ne yerleşenler Kurtbelenliler olup buraya 1874'te gelmişlerdir. Aynı yere Kıncılar'dan gelen bazı Ermenilerle Gürcüler ve Laz göçmenler arasında 1880'li yıllarda sorunlar yaşandığına da değiniyor yazar.

Kasapyan, Bithynia yöresindeki diğer Ermeni yerleşim yerlerini Hendek, Geyve İstasyon, Arifiye, Seymen (ya da Sekban), Vartaşen, Kapanca, Kuruçeşme şeklinde sıralıyor. Bunlara karşın, kuruldukları günden bu yana Ermeni yerleşim yeri olma özelliği taşımayan yerleri ise şu sıralamayla sunuyor: Karamursal (Karamürsel), Hereke, Yeni İznik.

Yöre içinde zamanla yerleşik duruma geçerek varlıklarını 1915'e dek koruyan Osmanlı-Ermeni topluluğunun dinsel yönden ayrımı ise şu dizelgededir: Bizans Rit'li Ermeniler (Hay-Horomlar), Protestan Ermeniler, Katolik Ermeniler, Müslüman Ermeniler, Poşa (Roman) Ermeniler.

Bithynia yöresinin iktisadi görünümü

Bölge, iktisadî yönden de bir hayli gelişmiştir. Başta tarım olmak üzere çeşitli zanaatlar, ayrıca ticaret, özellikle ipek böcekçiliği yanında zamanla oluşturulan ticarî örgütlenmeler ve de

parasal sandıklar, yörenin iktisadî görünümünü açık bir biçimde yansıtmaktadır. Kısa bir tablo sunmak gerekirse, Nikomedyada merkezinde ipek böcekçiliği, tütüncülük, bağcılık, kömürcülük, parmakçılık (odun işi), Yalova-Karamursal'daysa yukarıdakilere ek olarak zeytincilik, meyvecilik ve tahıl yer alıyor. Adapazarı ve Kandıra'da tütüncülük başta gelirken, hayvancılığın da daha çok Ermeni-Laz toplumunca yapıldığı yerin Ferizli, süt ürünleriyle gözde olan yerin ise Bahçecik olduğu kaydediliyor.

Bithynia yöresindeki Ermeni yerleşimleri içinde etkin olan iktisadî kuruluşlar şunlar olmuştur:

- 1- Armaş (Akmeşe) Tarımlar Birliği. Kuruluş yılı: 1909
- 2- Bahçecik Köyü İktisadî Birliği. Kuruluş yılı: 1909
- 3- Adapazarı Doğu İktisat Birliği. Kuruluş yılı: 1910
- 4- Adapazarı Marangozlar Birliği. Kuruluş yılı: 1901
- 5- İzmit Vasıtayı Servet Kurumu. Kuruluş yılı: 1908
- 6- İzmit Osmanlı Kazanç Birliği. Kuruluş yılı: 1908
- 7- Bahçecik Dülgerler Birliği. Kuruluş yılı: 1908
- 8- Aslanbeg Osmanlı Kazanç Birliği. Kuruluş yılı: 1910
- 9- Nikomedyada Osmanlı Balık Pazarı Birliği. Kuruluş yılı: 1912

Görüldüğü gibi 1901'de Adapazarı'nda kurulan birliğin dışında, diğerlerinin 1908 ve sonrasında kurulması Meşrutiyet Buyruktusu'nun sonucunda olduğunun belirtisidir. Nitekim 1909'da kurulan Adapazarı Tasarruf Sandığı, Bahçecik'te 1911'de kurulan Tarım ve Ticaret Sandığı'yla, 1910'da kurulan Bahçecik Tasarruf Sandığı gibi parasal kuruluşların varlığı da bunu destekleyen örneklerdir.

Bithynia'da azınlıkların kurdukları okullar

Bithynia yöresi, İstanbul, İzmir ve Harput gibi, türlü aşamalar-daki eğitim kurumlarıyla ayrıcalıklı bir görünüm sergilemiştir. Yöredeki eğitim kurumlarının ortaya çıkması 17. yüzyıla dek uzanmaktadır. 1915 öncesindeki bilinen eğitim kurumlarına bir göz atacak olursak, Gregoryen Ermeni toplumunca yöneti-

len erkek çocuklara ait eğitim kurumlarının sayısının 36 olduğunu görürüz; bunlarda toplam 4.119 erkek öğrenci, 119 öğretmen ve görevli eğitim etkinliklerini sürdürmüştür. Bu cemaatin kızlara ait okul sayısı ise 20 olup 2.861 öğrenci, 89 öğretmen ve görevlisi bulunmaktadır. Topluma ait yuva okulların sayısı ise 10 olup bunlar da 1.170 karma öğrenciye eğitim sunmuştur.

Ermeni Protestan topluluğu okullarına gelince; bunların da o yıllarda (1913) 227 öğrenci ve 8 öğretmenle 5 erkek okuluna, 163 öğrenci ve 5 öğretmenle de 4 kız okuluna sahip oldukları görülür. Ermeni Katolik topluluğunun Mekhitarist tarikatı tarafından yönetilen 2 erkek okulunun yanında Ermeni Katolik rahibelerinin himayesinde de kızlar için bir ilkokulun var olduğunu kayıtlardan anlıyoruz.

Osmanlı'nın fetihten bu yana ayrılmaz bir ögesi olan ve geçirdiği büyük badirelerden sonra da ondan bağını koparmayan, özellikle cumhuriyet döneminde devlete sayısız destekler vermeyi sürdüren Ermeni toplumunun, eğitim yaşamında Rönesans'ını sağlayan kurumların başında yabancı okulların geldiğini söyleyebiliriz. Bu eğitim kurumları da şunlardır:

- 1- Bahçecik'teki Amerikan Koleji
- 2- Favre Boy's Home Okulu
- 3- Adapazarı, kızlara ait Amerikan Okulu
- 4- Nikomedya'daki Rahibeler Okulu
- 5- Bahçecik'teki Alman Yetim Kızlar Okulu

Topluluğun ve yabancılardan kurduğu eğitim kurumlarının dışında, özel kişilerce kurulmuş olan, çoğu anaokulu aşamadaki bazı okulların da varlığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Adapazarı başta olmak üzere, Nikomedya (merkez) ve Geyve Ortaköy'de de bazı özel kişilerce açılan yuva okullarının da varlığı yadsınmamalıdır. Bunlardan Adapazarı'ndakiler Şirinyan Efendi ve Bayan İstepanyan'ın, Nikomedya'daki Bayan Çakıryan'ın, Geyve'deki ise Usta Dudu'nun adlarıyla tanınmaktaydı; ancak anlaşılıyor ki tüm kişisel temelli yuvalar çok kısa sürede eğitim etkinliklerine son vermişlerdir.

Devlet-i Aliye'nin rüştiye (ortaokul) ve idadilerini (lise) de göz ardı edemeyiz. Kasapyan'a göre köylerdeki devlet okullarında da çok sayıda Ermeni öğrenci eğitimini sürdürmekteydi. Nikomedyalı'nın Bahçecik tarafında yer alan ve özel değere sahip olan Armaş (Akmeşe) Tanrıbilimi Koleji'ne daha sonra özel olarak değineceğiz.

Tüm bu merkeze yakın ve gözde yerleşim yerlerindeki genelde ilkokul aşamasında olan eğitim kurumlarına değinmeyeceğiz; ancak Bithynia ve çevresindeki Ermeni eğitim kurumlarına türlü yollardan destek veren kuruluşlara kısaca bir göz atacağız. Bunların toplam sayısı 18'dir:

- 1- Nikomedyalı Hayır Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1864. Amacı: yoksul öğrencilere eğitim gereçleri sağlamak.
- 2- Nikomedyalı Askanazyan Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1875. Amacı: toplumu eğitimle aydınlatmak.
- 3- Nikomedyalı Okul İnşası Destek Komisyonu. Kuruluş yılı: 1908. Amacı: inşaatlar için taş sağlamak.
- 4- Adapazarı Ermenileri Eğitim Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1883. Amacı: kent içinde yüksek eğitimi ve zanaatları geliştirmek.
- 5- Adapazarı Ermeni Okumayı Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1908. Amacı: kütüphane kurarak halka okumayı sevdirmek.
- 6- Adapazarı Kadınlar Eğitimi Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1908. Amacı: Santuğtyan Kız Okulu için taşınmazlar satın almak.
- 7- Adapazarı Rupinyan İlerlemeyi Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1908. Amacı: Lusavoriç Mahallesi'nde eğitim için destekler sağlamak.
- 8- Hasgal (Pir Ahmet) Kadınlar Eğitim Sevenler Seminer Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1910. Amacı: yoksul kız öğrencilere eğitim gereçleri sağlamak.
- 9- Akhisar İyiliksever Kadınlar Cemiyeti. Kuruluş yılı: belirsiz. Amacı okul, kilise ve yoksullara yardım.
- 10- Akhisar Eğitimi Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: yeni-

- den kuruluş yılı 1908. Amacı: eğitimi yaygınlaştırmak, kütüphane açmak, yoksul çocuklara yardım sağlamak.
- 11- Akhisar Yeni Gelinler Okul Severler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1909. Amacı: yuva okuluna destek sağlamak.
 - 12- Kurtbelen Eğitimi Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1910. Amacı: köyün eğitiminin ilerlemesine destek olmak.
 - 13- Aslanbeg Kadınlar Seminer Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1902. Amacı: okul için taşınmazlar sağlamak.
 - 14- Bahçecik Mezunlar Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1907. Amacı: saptanamamıştır.
 - 15- Bahçecik Eğitimi Sevenler Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1910. Amacı: ileri aşamadaki öğrencilere orta öğretim sağlamak.
 - 16- Bahçecik Kadınlar Fukaraperver Anaokulu Cemiyeti. Kuruluş yılı: 1904. Amacı: köy içinde anaokulları kurmak.
 - 17- Bahçecik Kolej Mezunları Cemiyeti. Kuruluş yılı ve amacı belirtilmemiştir.
 - 18- Hasgal Kızlar Öz Eğitim Cemiyeti: Kuruluş yılı: 1910. Amacı: belirtilmemiştir.

Sosyo-kültürel amaçlı dernekler

Sözü geçen cemiyetlerin dışında başka okullardan yetişenlerin kurdukları sosyo-kültürel amaçlı dernekler de o zamanın Bit-hynia nüfusunun ayrılmaz öğeleridir. Bunları da ad ve yıllarına göre şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Adapazarı, Getronagan Lisesi'nden Yetişenler Derneği. Kuruluş yılı: 1909.
- 2- Adapazarı Başmelekler Kayıanyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği. Kuruluş yılı: 1909.
- 3- Kıncılar Okulu'ndan Yetişenler Derneği. Kuruluş yılı: 1908.
- 4- Bahçecik Topluluğu Turyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği. Kuruluş yılı: 1908.
- 5- Bahçecik Amerikan Koleji Mezunları Derneği. Kuruluş yılı: belirtilmemiştir.

Buraya dek söz konusu edilen cemiyetler ve okul mezunları dernekleri Bithynia'nın Gregoryen Ermeni cemaati ve yabancı misyonlarca oluşturulan eğitim ve öğretim kurumlarına ilişkindir. Şimdi ise Osmanlı Devleti içinde Ermeni ve de Katolik milletleri arasında yer alan Protestanlara bağlı okullara değineceğiz. Bu cemaatin tüm derneklerinin temeli esasında Young Men Christian Association (Y.M.C.A.) yani Hristiyan Genç Erkekler Derneği'ne dayanmaktadır. Buna bağlı olarak oluşturulan dernekler şunlardır:

- 1- Adapazarı Kızlar İyilikseverler Derneği. Kuruluş yılı: 1890.
- 2- Adapazarı Hristiyan Gençler Derneği. Kuruluş yılı: 1883.
- 3- Nikomedyalı Kadınlar Hristiyan Derneği. Kuruluş yılı: Belirtilmemiştir.
- 4- Nikomedyalı Hristiyan Gençler Derneği. Kuruluş yılı: 1878.
- 5- Nikomedyalı Kızlar Çaba Sevenler Derneği. Kuruluş yılı: 1886.
- 6- Bahçecik Hristiyan Gençler Derneği. Kuruluş yılı: 1890.
- 7- Bahçecik Kızlar Çaba Sevenler Derneği. Kuruluş yılı: 1890.

Ermeni Gregoryen, Ermeni Protestan eğitim kurumları ve onların türevleri olan kültür dernekleri ve de okul mezunları derneklerinin kuruluş yılları karşılaştırıldığında, okurları düşünmeye yönlendirecek bir bulgu karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; Ermeni Gregoryen okul ve cemiyetlerinin kuruluş yılları büyük ölçüde 1908 yılının hemen sonrasında görülürken Y.M.C.A. kökenli Ermeni Protestan kuruluşlarının ortaya çıkış dönemi 1800'lerin sonuna doğru yoğunluk gösterir. Nikomedyalı merkezinin dışında o yılların adlandırılmasıyla "Bazar Yöresi" içinde yer alan dört Ermeni köyüne ait derneklerse şunlardır:

- 1- Çengiler'de (günümüzde, Sugören)
 - A) Okulsever Kadınlar Derneği. Kuruluş yılı: 1906.
 - B) Eğitim Severler Derneği. Kuruluş yılı: 1907.
 - C) Çengiler, Kamu Yararı Derneği. Kuruluş yılı: 1908.

2- Ortaköy'de olanlar:

- A) Okulsever Kadınlar Derneği. Kuruluş yılı: 1908.
- B) Okulun Erkek Öğrencileri Derneği. Kuruluş yılı: 1909.
- C) Okulun Kız Öğrencileri derneği. Kuruluş yılı: 1910.

3- Büyük Yeniköy'de olanlar:

- A) Toplum Okulunun Öğrenci Mezunları Ararat Derneği. Kuruluş yılı: 1908.
- B) Kız Öğrenciler Derneği. Kuruluş yılı: 1910.
- C) Birleşik Derneklerin Şubesi. Kuruluş yılı: 1908.

4- Keramet'te olanlar:

- A) Okumayı Sevenler Derneği. Kuruluş yılı: 1908.

Üstteki sıralamada ilginç bir görünüm sergileyen öge, kız ve erkek öğrencilerin ayrı derneklere sahip olmalarıdır. Acaba bu durum Osmanlı'daki harem-selamlığın bir yansıması olabilir mi? Araştırmaya değer düşüncesindeyiz. Bu arada günümüzde oldukça yaygın olan gece okullarının o zamanda, o yörede bulunmaları dikkat çekici bir durumdur.

Yetişkinlerin eğitimi için oluşturulan gece ve gündüz okullarından bazıları şunlardır:

- A) Adapazarı Gece Halk Okulu. Kuruluş yılı: 1910.
- B) Yoksul Kadın İşçileri İçin Gündüz Halk Okulu. Kuruluş yılı: Belirtilmemiştir.
- C) Gece Kış Okulu. Kuruluş yılı: 1910.
- D) Bahçecik Gece Kış Okulu. Kuruluş yılı: 1910.

Sanat ve kültür hayatı

Tiyatro ve musikî hayatına ilişkin bazı veriler de bulunmaktadır elimizde. Adapazarı'ndaki Atamyran Tiyatro Grubu yanında, Bahçecik'te de bazı tiyatro çalışmalarına yönelim olduğunu kayıtlarda görebiliyoruz. Bu yerel tiyatro kümeleri arasında İzmit, Bahçecik, Adapazarı'nda türlü zamanlarda gösterilerde bulunan "Armen-Apelyan-Zarifyan" grubu anılmaya değerdir. Tiyatro etkinlikleri gibi Adapazarı ve Bahçecik'teki dinleti küme-

leri (Fanfarlar) de özel bir yere sahip olmuşlardır.

Basın hayatının da Bithynia için özel bir yeri olduğunu belirtmeliyiz. Osmanlı'daki Ermeni toplumu yayın hayatı üstüne sayısız yapıtlar ortaya koymuştur. Osmanlı'nın, İstanbul dışındaki en büyük kentlerinden olan İzmir, Mamuret-ül Aziz (Elazığ, Harput), Sivas gibi kültür birikimlerinden biri olan Bithynia merkez, Adapazarı, Bahçecik ve Armaş (Akmeşe) da Osmanlı'nın yayın hayatının atardamarları olmuşlardır.

Bu yörenin basın hayatını özet olarak şöyle sunabiliriz: Tanınmış öğretmen Murat Dürzyan *Kar Çiçeği* (Erm. *Tzün Dzağig*) adlı bir dergi yayınlamayı planlamış, ancak bu girişiminde başarılı olamamıştır. Daha sonraları Hampartsum Kerovpeyan *Surthantag* adlı bir güldürü dergisi yayınlamaya koyulmuştur. Aynı zamanda Hovhannes Mıgıryan *Panper Bardizagyan* (*Bahçecik Sözcüsü*) adlı bir dergiyi yayımlamıştır.

Basın hayatıyla ilgili olarak bu kısa girişten sonra o yöreye damgasını vuran yayınlara dikkat çekiyoruz şimdi: En eski basılı öge *Hayrenaser* (Yurtsever) adını taşımakta olan ilk iki sayısının eksik olduğu, geri kalan sayılarının da Nikomedyas Askanazyan Derneği'nin kitaplığında saklandığı yazıyor kayıtlarda. Aynı kayıtlarda isteklilerin oraya gidip serileri inceleyebilecekleri de belirtiliyor; ancak günümüzde ne o sözü geçen kitaplık, ne de derginin serileri var ne yazık ki! İkinci önemli basılı yayın Armaş'ta (Akmeşe) yayınlanan *Huys* (Umut) dergisi olup başlangıç yılı 1864'tür. Bu dergi 7-8 yıl yayımlandıktan sonra Mavyan soyadlı kişiye satılarak İzmit'e taşınmıştır. Yörenin gözde üçüncü yayını on günde bir yayımlanan *Püzanti-on*'dur; 1909'da Adapazarı'na, ardından da 1912-1913 yıllarında İstanbul'a taşınmıştır. Dördüncü yayın *Yergir*'dir (*Yeryüzü*). Adapazarı'nda yayın hayatına başlayan dergi, 1911'den sonra İstanbul'a taşındı ve bir süre sonra da tarihe karıştı. Beşinci yayın organı Amerikan Koleji'nin yayın organı olarak çıkan *Bardizag*'tır (*Bahçecik*). Yine Hristiyan Gençler Cemiyeti'nin yayın organı olan *Paros* (*Fener*) Bahçecik'te yayımlanmaktaydı. Tüm bu gözde yayınların yanında, daha küçük ölçekte yayınlar da çıkmıştır yörede. Bunlara da kısmen değinebiliriz: 1895-

1896 yıllarında yayımlanan Bahçecik kökenli *Tarman* (Tedavi), 1908'den sonra çıkan *Avacık*'taki *Kınarig*, ayrıca Bahçecik'teki *Meğu* (Arı) ve *Baykar* (Mücadele).

Bardizag (Bahçecik), Akmeşe (Armaş)

Sosyo-kültürel yönlerden en üst düzeye yükselmişken, birinci öncül deprem olan 1894-1896 yıllarıyla korkunç bir düşüşe geçen; sonrasında ise 1914-1915 yıllarındaki asıl büyük yıkımları gören, 1922'den başlayarak da nice artçılar yaşayan, bir zamanların o görkemli yerleşim yerinin üç önemli bölgesine (Bahçecik, Bursa ve Akmeşe) bir göz atalım:

Kolejiyle ve her üç cemaatin kilise yapılarıyla gelin gibi süslü Bahçecik'ten günümüze çok az anı kalmıştır. Amerikan Koleji'nin ana yapısı tamamen yok olmuştur. Bir-iki eski ve tarihsel yapının yanında, Protestan Kilisesi'nin harap da olsa ayakta kalabilmiş olması avuntu vericidir. Öte yandan Ermeni Gregor-yen Kilisesi ile Ermeni Katolik Mekhitarist Koleji'nin ana yapılarıyla ve kilisenin tümüyle yok olduğu apaçık görülmektedir.

Bursa'ya gelince, oradaki Ermenilerin 1918 yılı itibariyle değil, 1922 sonrasında yerlerini terk ettikleri bazı kayıtlardan anlaşılıyor. Şöyle ki, Ermeni Katolik Cemaati kilise vaftizler kütüğü içinde 1922 yılı vaftiz kayıtları yer almaktadır. Yörenin en çileli yerleşim yeri kuşkusuz eski adıyla Armaş, yeni adıyla da Akmeşe'dir. Uzun yıllar Avrupa'nın Meryem Ana ziyaret yerleri olan İspanya'daki Fatima, Fransa'daki Lourdes ve Slovenya'daki Medgorje'nin bir yerde Anadolu topraklarındaki uzantısı olan Armaş, –kötüyü yenen Meryem Ana göret yerine sahipti– birinci büyük darbeyi 1915 yılında yemiş oldu. 1918 sonrasında sağ kalanların göç yollarından geri dönerek yerleşme çabalarında bulundukları bu yer, 1922'de son ve büyük darbeyi aldı.

Tinsel göret (bir yerde hac) yeri olan ve salt Hristiyan kişilerce değil, sayısız Müslümanlarca içsel istek ve özel dualarla yürüyerek, at sırtında ya da kağrı arabalarıyla geline bu tapınış yerinin bulunduğu köyün aslında İzmit'in merkeziyle özel bağı vardı. Şöyle ki nice zorluklar yüzünden, esas hac yeri olan Armaş'a

gidemeyenler için İzmit Ermeni Gregoryen Kilisesi içinde bulunan Meryem Ana resmine, “Küçük Armaş” adsal yakıştırmasıyla özel görev yüklenmiş bulunmaktaydı. Esas Armaş yerleşim yeri ise elimizdeki kayıtlardan vardığımız sonuçlara göre 1410’da kurulmuştur. Armaş, bugüne dek koruma kapsamında olan Şirince, Doğanbey, Kayakent, Ayvalık ve Gelebeç gibi şanslı ve kismetli olamayacaktı. Yerleşim yeri 1915 itibariyle boşaltıldığı halde, manastır ve kilise içinde bazı görevliler hâlâ bulunmaktaydı. 1921’de, kişisel olarak tanıdığımız bir dostumuzun annesinin Adapazarı’ndan Armaş’a getirilerek vaftiz olduğu gerçeğine bağlı olarak, tarihsel Armaş tapınış yeri ile tüm yerleşim yerinin bir zarar görmeden o yıla dek olduğu gibi durduğu apaçık görülüyor. Ancak Yunan ve Bulgar ülkelerinden zorunlu göçle evlerini, barklarını terk ederek ve de göç yolunda nice canlar bırakarak Türkiye topraklarına giriş yapan çileli ve mağdur İslâm kökenli canlar, Akmeşe’ye yerleşmeden önce on gün kadar İzmit Ermeni Mahallesi’ndeki terk edilmiş evlerde kalmışlar; Armaş’a vardıklarında oturulabilecek tek bir konut bulamamışlardır. Evet, tüm kent, İzmir’in dört gün içinde yanıp kül olduğu gibi harabe haline gelir, başka bir yakıştırmayla İzmir’le “Kardeş Yanginkent” olur. Akmeşe’nin 1899-1914 yıllarını içeren tarih kitabının içinde görülen kolej yapıları, köyün fırın, halkın oturduğu tüm evler ve de 1872’de büyük ve görkemli bir törenle açılan kilise de yok olmaktan kurtulamamıştır. İçinde yıllar boyu binlerce kişinin dua ve yakarışlarının yükseldiği “Anadolu’nun Lourdes’i” olan Meryem Ana Kilisesi içindeki Meryem Ana resmi ile tarihin derinliklerinde yitip gitmiştir böylece.

O günlerden günümüze yörenin aزیyla çoğıyla ayakta kalarak varlıklarını sürdürebilen taşınmazları sırasıyla: Bahçecik’teki Protestan Kilisesi, Akmeşe’deki Işık Çeşmesi, basımevi ve su değirmeni, İzmit’teki Fransız Assompsiyon Koleji ve Kilisesi, Kapanca Sokak’taki tarihsel evler, aşağısındaki Ermeni Protestan Kilisesi, Ankara Caddesi’ndeki üstünde Ermenice yazılar olan üç ticarî binayla Arkeoloji Müzesi bahçesindeki Ermenice yazılı gömüt taşlarıdır. Bu eserler bizleri eskiye doğru düşünmeye yöneltmektedir.

Aile büyüklerimizin bazıları olan Armaş Koleji'nin önderliğini yürüten Osmanlı tiyatrosu sanatçılarından Harutyun Aleksanyan Osmanlı Sultanı tarafından üçüncü aşamada Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Gözetmen Kevork Aleksanyan ve aynı kolejin mezunlarından olan yine akrabamız Rahip Krikor Cebeciyanyan'ın geçmişteki Çengiler (Sugören) yerleşim yerindedir, yine tiyatro sanatçısı Harutyun'un eşi Siranuş da Bahçecik doğumludur.

Teşekkür...

Bithynia yöresi doğumlu bu akrabalarımız kadar yüreklerimizde özel yer tutan candan dostlarımızı da burada anmak durumundayız. 1974 yılında kişisel olarak tanıma şansına eriştiğimiz merhum Yusuf Pala, bir göçmen çocuğu olarak Akmeşe'ye geldiğinde köyün harap, yanmış ve oturulamaz durumunu bizlere en ayrıntılı bir şekilde anlatan saygın kişidir. Merhumun evinde nice kez yerde oturarak sofrasını ev ekmeği ve ev yoğurduyla birlikte paylaştık. Şimdi içtenlikli iletişimimizi oğlu Salif, gelini ve torunlarıyla sürdürüyoruz. Yine aynı yıllarda tanıdığımız ve o yıllarda muhtarlık görevini üstlenmiş olan merhum Ahmet Ögütçen'i de burada saygıyla anmak durumundayız. Yıllar içinde kendi evinde en derin bir şekilde konukseverliğiyle gönendik. Ayrıca yakın yıllarda yitirdiğimiz gerçek bir eğitimci olan merhum Mehmet Sağlam'ı da bu satırlar içinde anmadan geçemeyeceğiz. Kendisi yıllarca ve büyük özveriyle nice kuşaklar yetiştirmiştir. Özel saygıya değer aile dostumuz Yakup Özkan doğup büyüdüğü Akmeşe'nin 1922'den bu yana olan tarihini özveriyle hazırlayarak 1410-1922 yıllarını içeren tarih sunumumuzu birlikte yayınlama olanağını sağladı. On sekiz yıldan bu yana yöreyle bağıntılı akademik ve bilimsel çalışmalar yürüten nice saygın kişiyle yaptığımız çalışmalar ve bilimsel amaçlı iletişimler de kıvanç verici niteliktedir. Bu kişiler sırasıyla Kocaeli Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Oğuz Polatel, akademisyen Nurdan Şeber, akademisyen Candan Kamış'tırlar. Yine bir yıl öncesine dek o yörenin mu-

siki hayatıyla bağıntılı konularda birlikte irdelemelerimizi sürdürdüğümüz Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müdürü Sayın Yrd. Doç. Dr. Gülşen Erdal Hanım da yöre musikisi ile bağıntılı değerli çalışmalar içindedir. Bu saygın kişilerle yöreyle bağıntılı nice tez çalışmalarımıza koşturarak Sayın Süleyman Pekin ve Sayın Murat Bayram'ın Bahçecik'i konu eden çok geniş yapıtı içinde belirli çalışmalarımız oldu. Kendilerine çok müteşekkirimiz, çünkü o görkemli yapıtlarının tanıtım kokteyline bizi öncelikle davet ettikleri gibi katılımcıların önünde bize konuşma sırası da verdiler.

Yöre tarihinin bir yerde üst koruyuculuk görevini üstlenmiş bulunan Sayın Yavuz Ulugün ile tanışmamız yanında ayrıca yıllardan bu yana Osmanlıca ve Yunanca belgeleri araştırıp inceleyen Sayın Muhittin Bakan Bey de özel övgüye yaraşıktır gözümüzde, kendileriyle çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Ömer Akın Bey'in de *Tosbit Dağı* romanı, yörenin geçmişi ni yeni kuşaklara düşündürmeye yönelik olduğu gibi Sayın Av. Hüseyin Ögütçen'in de kaleme aldığı *Akmeşe Tarihi* yapıtı, yine özel bir değer taşımaktadır kanısındayız.

Sayın araştırmacı sosyolog Ali Aktaş'la son zamanlarda tanışmamız da ileriye dönük nice akademik çalışmalarımıza bir ön basamak olmasıyla, o yöre aydınlarının düşünsel artısı olacaktır.

Yazımıza bitim olarak özel teşekkür borçluyuz; sayın öğretim üyesi Tuncay Bilecen'e, şöyle ki bu tanıtım yazısını yazmak için bizleri yüreklendirdi. Tarihsel Nikomedya yöresinde yaşayan, başta tüm tanıdık ve dostlar olarak herkesi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Kadıköy, 9 Aralık 2017

KAYNAKÇA

Armaş Manastırı, 25. Yıl Anı Kitabı (1889-1914), Hovagimyan, M., Yeni Ticaret Basımevi, 1914.

Burmayan, Vahram, *Zavallı Kağıt Parçaları*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Cuinet, Vital, *La Turquie D'asie*, Tome Quatrieme, Paris, 1894.

- Dernchwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Derebeyyan, Sona, *Çengiler Ermenileri Anı Kitabı (1528-1923)*, B. Elegyan Basımevi, Paris, 1973.
- Kasapyan, Minas (Farhad), *Nikomedya Yöresinde Ermeniler*, Azadamard Yayını, Bahçecik, 1913.
- Öztüre, Avni, *Nicomedia, İzmit Tarihi*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1981.
- Umar, Bilge, *Bithynia*, Akbank Kültür Yayını, 1988.
- Yeğişeyan, Vartan, *Adapazarı Tarihi*, A. Der. Agopian Basımevi, Paris, 1938.

Altmışıncı yılında Üsküdar faciası

ATILLA ORAL

Yıl 1958... 1 Mart, Cumartesi... Saat 12.23...

Denizcilik Bankası'nın 72 no'lu Üsküdar adlı köhne teknesi İzmit vapur iskelesinden yolcularıyla birlikte Karamürsel'e doğru hareket ediyor. Üsküdar teknesi İzmit'teki okullarından Gölcük ve Karamürsel civarındaki yuvalarına dönen kız, erkek gencecik öğrenciler ve İzmit halkından insanlarla dolu... İskeleden kalkan Üsküdar, sahilden birkaç kilometre açıkta fırtınaya yakalanıyor... Lodosun etkisi ile yükselen dalgalar hiçbir emniyeti olmayan gemiye dolmaya başlıyor. Rüzgâr, geminin üzerinde bulunan ince tahtalar ve basit demir çubuklarla zemine tutturulmuş olan küçük kaptan kabinini koparıp kaptanla birlikte denize atıyor. Kontrolsüz kalan gemi dalgalarla boğuşmaya başlıyor. Az önce arkadaşlarıyla neşe içinde yola çıkan öğrenciler, bir anda kendilerini ölümün kucağında buluyorlar. Neye uğradıklarını bilemeyen çaresiz genç öğrenciler ve diğer yolcular büyük bir panik içinde, çılgınlıkla İzmit Körfezi'nin soğuk sularına, Üsküdar gemisiyle birlikte gömülüyorlar. Yaşamının en güzel yıllarında, okul kıyafetli, kızlı, erkekli pırıl pırıl öğrenciler, nişan yüzüklü genç kızlar, boy boy delikanlılar, her yaştan insan feci şekilde can veriyor...

1 Mart şehitleri

Türk denizlerinde meydana gelen denizcilik tarihimizin kaydettiği en büyük facianın ardından 60 yıl geçti. Böyle büyük bir deniz faciasının bir daha yaşanmaması için demek ki bunca insanı şehit vermemiz gerekiyor-muş. Üsküdar faciasında ölenlere “şehit” diyoruz. “1 Mart şehitleri” benzeri görülmemiş bir ihmalin kurbanlarıdır. Üsküdar faciasında can veren insanlar, ilerleyen yıllarda meydana gelebilecek deniz felaketlerini önleyen ve geriye, sonraki kuşakların kulaklarında küpe olması gereken bir ibret dersi bırakacak facianın mason kurbanlarıdır.

Deniz ulaştırmacılığının ne kadar ciddi bir iş olduğu konusunda bugüne kadar yaşadığımız en büyük ibret dersi Üsküdar faciasıdır. Denize kıyısı olan her ülkenin tarihinde önemli deniz faciaları yaşandı. İleri Batı ülkelerinde de büyük deniz kazaları meydana geldi; ancak o ülkelerde bu tür olaylar örtbas edilmedi; sorumlular bulunarak ortaya çıkarıldı. Faciaların içyüzünü aydınlatan birçok eser yazıldı.

Üzerinden 60 yıl geçmesine karşılık Üsküdar faciasında yaşanan birçok gerçek ne yazık ki kapalı kaldı. Bütün boyutlarıyla bilmediğimiz, yakın tarihimizin en büyük deniz faciası, belgelerle gün ışığına çıkarılmamış olaylar arasında yerini aldı.

Facia “Geliyorum!” diye bağılıyor!..

Tarih, 16 Temmuz 1957

Faciadan 7 ay önce,

büyük felaketin yaklaştığını haber veren gazete..

Facianın yaklaştığını aylar öncesinden haber vererek tehlike çanlarını çalan gazete. Bizim Şehir tehlike çanını çok önceden çalmış; ancak kulak veren çıkmamıştı. 700 tirajlı ve 5 kuruşluk İzmit'in yerel gazetesi Bizim Şehir'in bütün Türk basınına gazeteciliği öğreten haberi. 16 Temmuz 1957 günkü 1579 no'lu Bizim Şehir gazetesinin tarihe geçen nüshası.

Izmit halkı yardım edebilmek için çaresizce beklerken... 3 Mart 1958. Denizden toplanan cesetler araçların kasasında ve iskelede ellerinde kefenlerle yakınlarının cesetlerini alabilmek için bekleyen facia kurbanlarının yakınları. Ve yardıma koşan Izmit halkı.

*Bahriyeli Mehmetçikler denizden ceset topluyor...
Günlerce süren ceset çıkarma çalışmalarından bir görüntü.*

Kaç kişi öldü?

Türk denizlerinden binlerce kilometre uzakta Japon denizlerindeki Ertuğrul faciasından sonra en fazla insanımızı bu olayda yitirdik. Üsküdar faciası tarih boyunca Türk sularında meydana gelen ölü sayısı en yüksek deniz felaketidir. Bu olayda ne yazık ki ölen insan sayısı tam olarak tespit edilemedi. “Üsküdar vapurunun batışı sırasında kaç kişi öldü?” sorusunun somut belge ve bulgulara dayanan net bir yanıtı yoktur. 1 Mart’ın her yıl dönümünde, gazeteler facia bilançosunu hâlâ birbirinden farklı rakamlarla yayınlamaya devam ediyor.

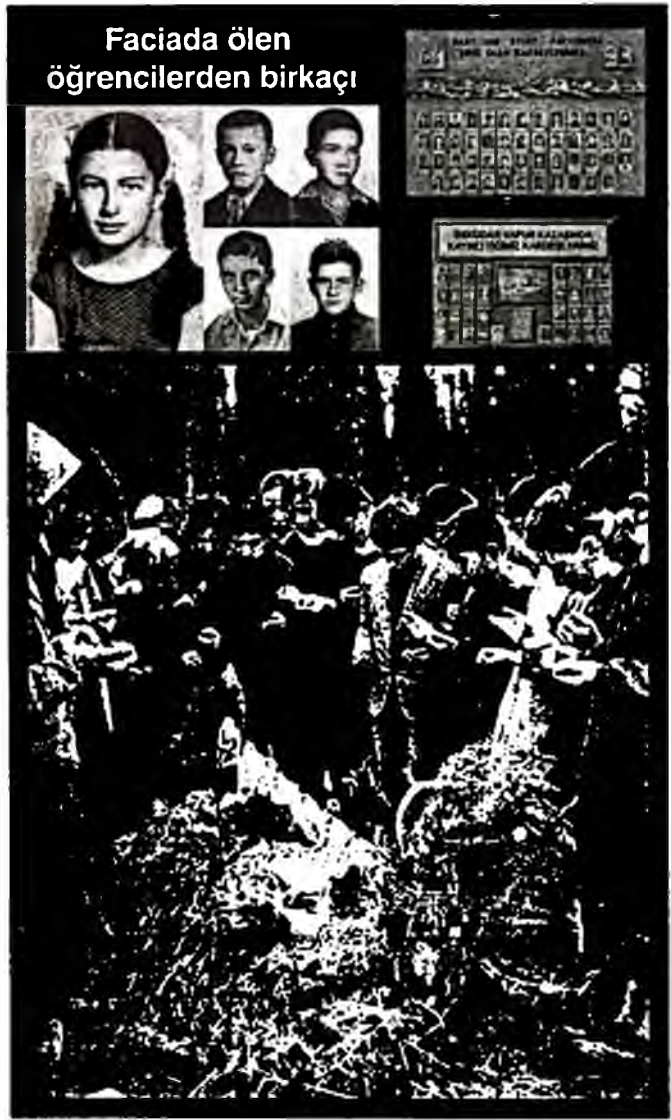
Gazeteler olayın hemen ardından faciada yaklaşık 400 ile 500 arasında insan kaybı olduğunu ve 40’a yakın kişinin de kurtarıldığını duyurdu; ancak olaydan bir gün sonra İçişleri Bakanı Namık Gedik sayılara müdahale etti. Kocaeli valisi verdiği emirle ölü sayısını düşürdü; ölen insan sayısını 400’den 146’ya indirdi; ancak deniz dibinden şişerek kendiliğinden su yüzeyine çıkan ve dalgalar tarafından sahillere sürüklenen cesetler, valinin yaptığı resmî açıklamaları defalarca tekzip etti. Batan Üsküdar vapurunun alt kamaralarının içi cesetlerle doluydu. Donanma Komutanlığı’nın dalgıçları bu cesetleri çıkardıkça facianın boyutlarının İçişleri Bakanı’nın ve Kocaeli valisinin açıkladığı kadar basit olmadığı ortaya çıktı.

İzmit Körfezi’nin balıkçıları daha olayın ilk günü, kendiliğinden kurtarma faaliyetlerine katıldı; fakat sonraki günlerde ceset aramalarına hükümetçe engel olundu. Bunun üzerine balıkçılar bir araya gelerek arama ekibi kurdular. Balık ağılarıyla ceset araması yapabilmek için valilik ve savcılığa dilekçe verdiler. Bir hafta beklediler. Kendilerine arama izni verilmediğini kamuoyuna duyurdular. Sonunda istedikleri resmî izin verildi; ancak olayın üzerinden tam 8 gün geçmişti. Balıkçılar bir haftadan fazla zaman geçmesine rağmen İzmit Körfezi’ni ağılarıyla tarayarak denizden yine de birçok ceset çıkardılar. Bu gelişmeler üzerine Kocaeli valisi utanarak facia bilançosunu bir miktar yükseltmek zorunda kaldı.

Olaydan haftalar ve aylar geçtikten sonra körfezin deği-

şik yerlerinde ortaya çıkan cesetler oldu. Kimliği belirlenemeyecek kadar yıpranmış bu cesetlerin hiçbiri facia bilançosuna eklenmedi. Tıpkı körfezin bataklıklarına saplanan ve su yüzeyine çıkmadan çürüyüp giden diğer cesetler gibi... Resmî makamların açıkladığı ölü sayısı çok düşüktür. Yıllar önce Demokrat Parti (DP) iktidarının bu olayla ilgili açıkladığı facianın resmî bilançosuna körfez halkı da Türk kamuoyu da hiç inanmadı. Çok sayıda insanın ölmesiyle sonuçlanan böyle büyük olaylarda, resmî ağızlardan ilan edilen ölü sayısıyla hal-

kın bizzat yaşayarak tanık olduğu ve halk arasında genel kabul gören ölü sayısı arasında bir miktar fark olması normal sayılabilir; ancak bu oran Üsküdar faciasında neredeyse iki katının da üzerine çıkmıştır. Millet "400 kişi öldü" derken hükümet "146 kişi öldü" diye kesip atmıştır. Dolayısıyla Üsküdar vapurunun batmasıyla can verenlerin yaklaşık 300 ile 400 kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir.

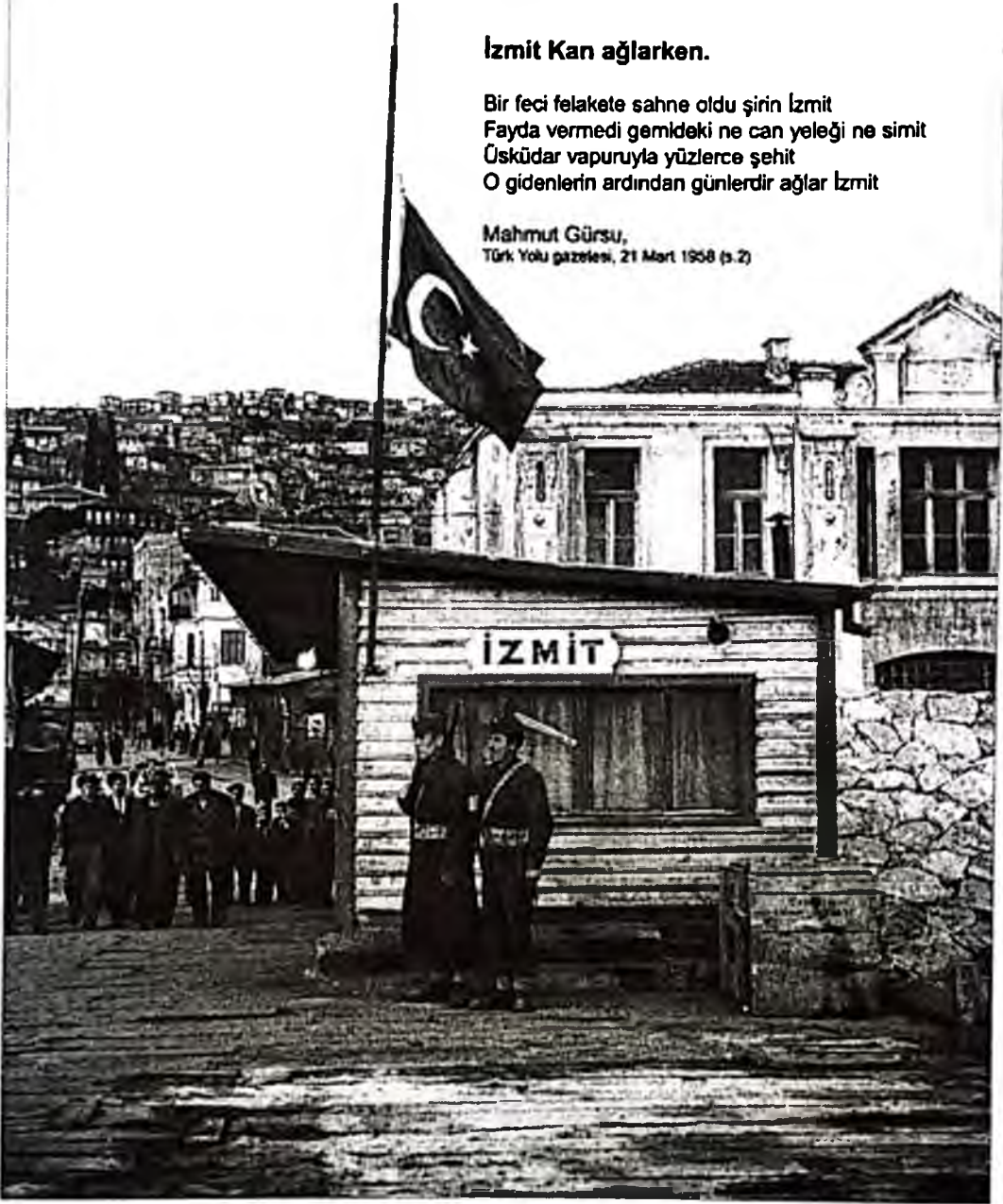

*Üsküdar faciasının masum kurbanları...
İzmit okullarında şehit öğrencilerin fotoğrafları...
Ölen arkadaşlarının mezarı başında dua eden
öğrenciler... Degirmendere İlkokulu dördüncü sınıf
öğrencileri faciada ölen arkadaşları Rezzan Ercanlı'nın
mezarı başında dua ederken...*

İzmit Kan ağlarken.

Bir feci felakete sahne oldu şirin İzmit
Fayda vermedi gemideki ne can yeleği ne simit
Üsküdar vapuruyla yüzlerce şehit
O gidenlerin ardından günlerdir ağlar İzmit

Mahmut Gürsu,
Türk Yolu gazetesi, 21 Mart 1958 (s.2)

İzmit'in acılı günü. İskeleye bayrak yarıya indirilmiş, sabahın alaca karanlığında denizden ceset bulabilmek amacıyla gelen felaketzedelerin yakınları. 3 Mart 1958.

Halk en kara günde dahi “söz sahibi” olamadı

Milletle hükümet yöneticileri arasında bu kadar büyük bir iletişim bozukluğunu Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde görmemiz mümkün değildir. Üstelik o tarihte iktidarda olan siyasetçiler 8 yıl önce “Söz milletindir” diyerek iktidara gelmişlerdi. Buna rağmen İzmit halkı, hükümetin çok açık ihmali nede-

niyle başına gelen büyük felaketi yaşadığı en kara günde bile “söz sahibi” olamadı.

İçişleri Bakanı Namık Gedik henüz batan geminin yeri bile bulunmadığı bir sırada ve daha hiç kimsenin bir şey bilmediği bir anda, olayın bütün sorumluluğunu fırtınaya bağlayarak, fırtınayı “facianın tek nedeni” olarak gösterdi. Namık Gedik’in emrindeki resmî makamlar ise meydana gelen faciayı küçük gösterebilmek için ellerinden geleni yaptılar.

Ulaştırma Bakanı ise “adeta tayfun” adında yeni bir fırtına cinsi icat etti. Facianın bütün suçunun “adeta tayfun” şeklinde esen fırtınada olduğunu gazetecilere söyledi; oysa vapurun batmasına neden olan fırtına körfezin normal lodos fırtınalarından biriydi.

Adalet tarihine geçen hukuk faciası

Bakanların ağızından çıkan gerçek dışı sözler olayın mahkeme aşamasını büyük ölçüde etkiledi. Üsküdar faciasının mahkemesinde, Denizcilik Bankası’nın savunmasını üstlenmiş olan avukat ordusunun yaptığı savunmalar çok hazin ve ibret vericidir. Üsküdar faciasında yaşanan haksızlık ve hukuksuzluklar sayılmayacak kadar çoktur ve olayın hukukî yönü adalet tarihinde kötü bir örnek olarak yer almış bir hukuk faciasıdır.

Denizcilik Bankası avukatları Üsküdar gibi köhne bir teknenin aslında ne kadar sağlam bir vapur olduğunu kanıtlayabilmek için hiç olmayacak şeyler iddia ettiler. Ve davacıların avukatı tarafından öne sürülen çok haklı iddialara karşı yaptıkları savunmada olayın baş sorumlusu Denizcilik Bankası’nı mahkûm olmaktan kurtardılar. Yasal boşluklar Üsküdar faciasında kimsenin ceza almamasında en büyük etkenlerden biri oldu.

Üsküdar vapurunun batmasına neden olan suçların hepsini, olay sırasında görevi başında ölen zavallı kaptana yüklediler. Olayın meydana gelmesinden sorumlu olduğu çok açık bir şekilde görülen yöneticileri görevinden almaya bile gerek duymadılar. Hükümetin yargıya müdahalesi sonucu asıl suçlu ve sorumlular hakkında yargı üzerine düşen görevleri yapamadı

ve bağımsız karar veremedi. Mahkemenin ilk duruşmaları Denizcilik Bankası'ndan tazminat talep eden facia mağdurlarının aleyhinde sonuçlandı.

Facianın mağdur ettiği aileler Denizcilik Bankası'ndan maddi tazminat alabilmek için yıllarca hukuk savaşı vermek zorunda kaldı. Bazı aileler zamanında dava açmadıkları gerekçesiyle hakları olan tazminatı alamadı. Konu TBMM'ye kadar götürüldüğü halde yine de tazminat ödenmedi. Tazminat almaya hakkı olanların içinde yaşlılık nedeniyle ölenler çoktur.

Diğer deniz facialarından farkı

Ertuğrul, Refah ve Dumlupınar gibi diğer deniz facialarındaki şehitlerimiz, mesleği denizcilik olan, denizlerde görev yapmak için eğitim almış subay ve astsubaylar ve vatan borcunu ödemek için ordumuzun deniz kuvvetlerinde görev yapan bahriye eri Mehmetçiklerdi. Üsküdar şehitleri ise, genç ihtiyar her yaştan insandan ve okullarından evlerine dönmekte olan öğrencilerden oluşuyordu; sadece bu yönüyle bile Üsküdar faciası başımıza gelen diğer deniz facialarıyla kıyaslanamayacak kadar farklı özelliklere sahiptir.

Üsküdar vapuru ne Karadeniz'in hırçın dalgalarında ne de Ege ve Akdeniz gibi bir başka açık denizde battı. Bu facia üç yanı denizlerle çevrili yurdumuzun açık denizlerin tahribatlarına maruz kalmayacak kadar korunaklı, Marmara gibi bir iç denizin kıyısında, İzmit Körfezi'nde meydana geldi. İzmit Körfezi ki dünyanın en dar körfezlerinden biridir ve ülkemizin gölden farksız bir yeridir. Bu iklim ve coğrafi özellikler nedeniyledir ki Türk denizciliğinin kalbi olan Donanma Komutanlığı ve savaş tersanelerimiz İzmit Körfezi'nde, Gölcük'te kurulmuştur.

Ertuğrul ve Refah gemileri, kurtarma vasıtalarından kilometrelerce uzakta bulunan açık denizlerde batmıştı. Bu facialardaki ölü sayısının yüksek olmasının nedeni, can kurtarma imkânlarının çok uzakta olmasıydı; oysa Üsküdar vapurunun battığı yer, kurtarma vasıtalarından uzakta değildi. Türk denizlerinin hiçbir yerinde olmadığı kadar yoğun can kurtarma olanak-

ları bu bölgede mevcuttu. Bütün bunlara karşın Üsküdar faciası kurbanlarının sayısı, açık denizlerde meydana gelen facialardaki can kayıplarını aratmayacak kadar yüksektir.

Bu faciayı diğer deniz kazalarıyla aynı kefeye koymak, o köhne vapurda can veren, çaresiz ve zavallı insanlara haksızlık olur; çünkü Üsküdar faciasında ölenlerin içinde, bir buçuk iki yaşında bebekler, on ile on sekiz yaş arasında öğrenciler vardı. Ak sakallı ihtiyar adamlar, iki büklüm yürüyen yaşlılar ve hamile kadınlar vardı.

Apaçık bir ihmalin, görülmemiş bir sorumsuzluğun kurbanı oldular...

Suçluları görevinden almaya bile gerek duymadılar!..

DP iktidarı faciaya neden olanlardan hesap sorması ve olayın sorumlularını ortaya çıkarması gerekirken onları korudu. Bütün suçu, olay sırasında görevi başında ölen zavallı kaptana yükledi. Olayın meydana gelmesinden sorumlu olduğu çok açık bir şekilde görülen yöneticileri görevinden almaya bile gerek duymadı. Ve bu kişiler neden oldukları büyük facianın ve işledikleri ağır suçun karşılığında ceza görmeden serbestçe yaşadılar.

DP iktidarının bakanları facianın meydana gelişinin ertesinde olaydan zarar gören insanlara verdikleri sözleri çok çabuk unuttular. İçişleri Bakanı Gedik, "Suçlular bulunacak ve en ağır cezaya çarptırılacaktır" diyordu. Millî Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, olaydan bir gün sonra: "facia kurbanlarının anısına şehitler abidesi" yapılacağını ve 1 Mart şehitlerinin anısını yaşatmak için "kitaplar bastıracağını" vaat ediyordu. Hükümet yetkililerinin hemen hepsi hiçbir zaman yerine getirmeyecekleri sözler veriyordu.

Üsküdar faciasının en hazin tarafı, köhne teknenin batışından sonra bu olayda yakınları ölenlerin başına gelenlerdir. Faciaya kurban giden insanların yakınları çok büyük acılar yaşadı. Hükümetin şefkatli ve sıcak yardım elini bekleyen felakettede yakınları, polis copuyla karşı karşıya kaldı. En acılı günün-

Polis aldığı emir gereği facia mağdurlarını dağıtırken... İzmit'te Cenova Otelі önünde kalabalığı dağıtan polisler. Felaket üstüne bir başka felaket!.. Üsküdar faciasında kaybettiği yakınlarının cesetlerini bulamayan ve ellerinde kefenlerle gezen kalabalıkların nasıl dağıtıldığına dair haber... (Zaman, 5 Mart 1958, s. 1.)

de itilip kakılarak tartaklandılar. Acılar içinde kıvranan ve faciada kaybettiği yakınının cesedini bulamayan insanlara hükümet tarafından şefkat ve merhamet gösterilmedi. Faciazedelere "Toplantı-gösteri yürüyüşleri kanunu" uygulandı. Yakınlarının cesedini bulmak isteyen kederli ve çaresiz insanlar Körfez sahillerinde günlerce bekleyip durdular. Körfezin bulanık ve soğuk sularında boğulan yolculardan bazılarının cesedi, haftalar sonra balıkçılar tarafından bulunabildi; bazıları ise hiçbir zaman bulunamadı ve körfezin bataklıklarında çürüyüp gitti.

Kaza ve kader değil apaçık bir cinayettir

Bu olaya bir kaza demek çok yanıltır. Üsküdar gemisinin bağlı olduğu Denizcilik Bankası yöneticilerinin hiçbiri denizci değildi. Ve denizcilikten anlamayan bu yüksek maaşlı ve iltimaslı yöneticiler, ömrünün en güzel çağındaki öğrencilerin ve birçok sivilin ölümüne neden oldular. Denizcilikten biraz anlayan bir yönetici, Nuh devrinden kalma Üsküdar teknesinin İzmit Körfezi'nde facia yaratacağını anlar ve bu sulara sefer yapmasına asla izin vermezdi. Bu olaydan çıkarılacak en önemli ders, insan hayatının birinci derecede önem taşıdığı denizcilik işletmeleri gibi kurumları, denizcilikten anlayan uzman kişilerin yönetmesi gerektiği sonucudur.

Günümüzde sadece bir bayram tatilinde Üsküdar faciası kurbanı kadar insanımız trafik kazalarında can veriyor. İhmal ve tedbirsizlik nedeniyle meydana gelen kazalar sonucu çok sayıda insan yaşamını yitiriyor. Yıllar öncesinde olduğu gibi kadere razı olup sessizce ona boyun eğmeye devam ediyoruz.

Aydınlar olaydan sonra Üsküdar faciasının nedenleri konusunda çeşitli yorumlarda bulundu. Bu yorumlarda hemen herkesin birleştiği ortak nokta şuydu: Bizi dikkatsizliğe, ihmale, sorumsuz davranmaya sevk eden kafa yapımız. Üsküdar faciasının bize öğrettiği gerçekleri görmeli ve bu acı tecrübelerden mutlaka yararlanmalıyız. Benzer facialarla tekrar karşılaşmamak ve masum kurbanlar vermemek için buna mecburuz.

Eğitim ve öğretim ordumuzun gencecik şehitlerini ve bu ihmal faciasının bütün kurbanlarını saygıyla anıyorum...

Aydınların Üsküdar faciası hakkındaki yorumları

... Üsküdar teknesinin İzmit körfezinde devrilip batışı ve yüzlerce vatan evladının topluca sulara gömülüp kurban olmaları olayı, denizcilikte eşi olmayan bir faciadır.

"Facia, Allah tarafından gelmiştir!?"

İzmit Valiliği tarafından okutulan Mevlûta hoca Yeşilçay "Facianın Allah tarafından gelmiş olduğunu," söyledi

(NAIL GÜRELİ telefonla bildiriyor)

İZMİT, 7 — Üsküdar vapurunun çıkarılma işine, batırgındah tam bir hafta önce, yarı başlanacaktı. Kurtarma işinde Denizcilik Bankası ile deneme birlikte çalışacaktır.

"Facia Allah tarafından gelmiştir!.." Valilik tarafından okutturulan mevlitte Hoca Efendi tarafından verilen vaazda yapılan açıklama... (Akşam gazetesi, Nail Gürelî'nin haberi, 1 Mart 1958, s. 1-5.)

Hükümetin olayı kapatmak istediği, halkın faciaya neden olanlardan hesap sormak için sesini yükselttiği, olayın sorumlularının ise gizlenmeye çalıştığı bir zamanda camide yapılan bu açıklamalar minarelerden hoparlörlerle İzmit şehrine dinlettiriliyordu.

İzmit'te Üsküdar faciası kurbanları için okutulan mevlide katılan halk, İzmit Fevziye camii avlusu ve arkada Demiryolu Caddesi.

Gidiyorlardı, yürekleri dağlayarak; kalanlardan bir şeyler kopararak... Bütün Körfez kan ağlıyordu. Yakınlarının gözyaşları arasında omuzlanarak götürülen ihmal kurbanlarının tabutları... İzmit'te cenaze törenleri günlerce sürmüştü.

Bu facia cidden eşsizdir. Çünkü kurbanları, günlük hayatlarının bir icabı olarak, önlerine çıkarılan bu ölüm teknesine, her gün gibi, o gün de "bile bile" binmişlerdi ve böylece esasen bükülü olan boyunlarını kaderlerine uzatmışlardı. Facianın bütün kurbanları bindikleri geminin bir gün batacağını pek güzel biliyorlardı. Zavallı kaptan da, çarkçı, ateşçi, biletçi, lostromo da biliyordu. Kasabanın gazeteleri bunu defalarca yazmışlardı; Körfez halkı hep biliyorlardı. Ama ne yapabilirlerdi?.. Kime dert dinletilebilirdi?. Üst alâkahlar ve Denizcilik Bankası durumu pek güzel biliyordu. Demek oluyor ki bu körfez teknesi sadece "mukadder günü" bekliyordu. O mukadder gün de: 1 Mart 1958 Cumartesi imiş...

Tahsin Demiray

Hafta, 7 Mart 1958, sayı 10, s. 3

... Bütün ikazlara rağmen düz denizler için yapılmış, alçak bordalı bir çelimsiz gemiyi üst güvertelerini kapayıp büsbütün havaleli ve netameli hale getirmese idik, yüzlerce yavrumuzu İzmit körfezinde yoku yokuna harcamazdık.

Haldun Taner

Tercüman, 9 Mart 1958, s. 2

* * *

... Kaptan değiliz ama fizik okuduk. Dâva, ağırlık merkezi meselesi ve Arşimet kanununu bilmekten ibarettir. Bunlara karşı gidenler, tesadüfen yaşarlar...

Burhan Felek

Cumhuriyet, 4 Mart 1958, s. 3

* * *

... Bizim için ölüm değil, hayat, bir tesadüftür. Biz, tesadüfen ölmüyoruz, tesadüfen yaşıyoruz.

Hasan Âli Yücel

Cumhuriyet, 8 Mart 1958, s. 2

* * *

... Üsküdar vapuru faciasından alınması gereken çok ders var. Ama ders almayı bilmekte kolay değildir. Olaylardan bir şeyler öğrenen kişi belirli bir olgunluğa varmış sayılır. Biz her faciadan sonra birbirinin eşi sözler söyler, sonra hepsini unuturuz. Ama bu defa 400 vatandaşımızın ölümü unutulmaz bir ders olmalı. İhmallerimizin, kayıtsızlığımızın yarattığı bir sonuç olarak daima hafızamızda canlılığını muhafaza etmeli...

Oktay Akbal

Vatan, 6 Mart 1958, s. 8

* * *

... Üsküdar vapurunu, filan kaptan, falan şirket, fişmekân fırtınası değil, bir zihniyet batırmış, bir zihniyet alabora etmiştir. Bu zihniyet, neme lazımcılık, mesuliyetsizlik, ihmalcilik,

savsakçılık, laubalilik ve insan değeri bilmemek esaslarına dayanır.

Nezihe Araz

Yeni Sabah, 4 Mart 1958, s. 3

* * *

... Bu bir kazadır diye kabahati kaderde bulmayalım. Ölenler kaderin kazası değil sadece kayıtsız başlarımızla beceriksiz ellerimizin cezasıdır.

Çetin Altan

Akşam, 2 Mart 1958, s. 5

* * *

... İzmit faciası gibi bir tokmak yedikten sonra da uyanmazsak, eski rehavet uykusuna, eski kırtasiyeciliğe, eski sahipsiz mesuliyet sistemine yeniden dönersek, acı tecrübeden hiç ders almazsak, bu kadar bozuk ve geri bir mekanizma ile kalkınma hareketine girililmeyeceği düşüncesinin üzerinde hiç durmazsak; çok yazık olur. Felaketlerin her türlüşünü tamamıyla önlemek elimizde değildir. Fakat bir defa İzmit körfezi faciası gibi bir felaketle karşılaştıktan sonra bundan hiçbir ders almazsak, cidden çok yazık olur. İşte o zaman felaketlerin masum kurbanları bizi affetmezler. Aziz ruhları hırpanılır. Geride kalan sevdiklerinin ruhunda ukde üzerine ukde kalır...

Ahmet Emin Yalman

Vatan, 5 Mart 1958, s. 1

* * *

... Üsküdar vapuru esasen açık denizlerde çalışmak için değil, Boğaziçi'nin sakin suları arasında seyrüsefer yapmak için yapılmış. Uzun yıllar Üsküdar ile Beşiktaş arasında işlemiş. Böyle zayıf yapılı bir gemiyi bilhassa baş tarafına bir ek ilave edildikten sonra İzmit ile Değirmendere arasındaki açık sahillere göndermek hata idi. Bunun hatalı olduğu gerek resmi raporlar ile gerek İzmit'teki gazetelerin neşriyatı ile ısrarlı surette alaka-

lı makamlara ileildiği halde bütün bu ihtarlara kulak tıkanmış olması hayret edilecek bir vurdum duymazlıktır...

Asım Us

Vakit, 5 Mart 1958, s. 1

* * *

... Bugün büyük küçük herkesin kalbi Üsküdar vapurunda hayatlarını kaybedenlerin ailesi ile beraber çarptığı bir gerçektir. Bütün gazetelerin de baş havadisleri bunun matemi ile perişan olan vatandaşlara aittir. Fakat burada alelade bir vatandaş olarak beni alakadar eden ve bu satırları yazmaya sevk eden mesele şudur: Herkes bunun kabahatini bir başka insana veya saike atfetmektedir. Ben merhum kaptanın da, deniz mürettebatının da bunda kabahatleri olmadığına inanıyorum. Eğer bir kabahat varsa o da yıllar yılı devam etmekte olan bir ihtiyatsızlığımızdır...

Halide Edip Adıvar

Yeni İstanbul, 10 Mart 1958, s. 2

* * *

... Üsküdar vapuru öteden beri, körfezlilerin şikâyet ettiği bir vapurdu. Başta İzmit gazeteleri, bütün sahilliler Denizcilik Bankası'nın defalarca dikkatini çekmiş, bu küçük vapurun değiştirilmesini istemişlerdir. Şikâyetler dikkate alınmamıştır.

Avuç içi kadar İzmit körfezinde bir vapur kazasında bir meydan savaşında, bir bombardıman esnasında kaybedilecek sayıda insan kaybetmek, Türkiye'de insana kıymet verilmediğini gösterir. Kıymet verilse idi İzmitlilerin şikâyetleri daha önce dikkate alınır, bu mukadder kaza önlenirdi...

Müşerref Hekimoğlu

Akşam, 3 Mart 1958, s. 2

* * *

... Koskoca bir körfezde minnacık bir tekne işletmek hatası, bu tekneye taşıma gücünden çok yolcu almak hatası, içinde ye-

ter derecede cankurtaran yelegi ve simidi bulundurmamak hatası, gemiyi gözle görülür bir fırtınanın tehlikelerini idrakten aciz ve yapılan ihtarlar kulak asmayan bir acemi kaptana teslim etmek hatası, bugüne kadar başımıza gelen büyük yangın, sel baskını, bina çökmesi, tünel ve deniz kazası felaketlerinden mesul makamların hiç, ama hiçbir ders almamış olduklarını ve milli felaketler karşısında tamamıyla vurdumduymaz ve tasasız kaldıkları şüphesini uyandırıyor.

Başımıza gelmiş ve gelebilecek bütün felaketlerin asıl amili bu mesuliyet şuursuzluğudur. Bu şuursuzluk devam ettikçe bu memlekette hiçbir zaman can emniyeti olamaz.

Peyami Safa

Milliyet, 4 Mart 1958, s. 2

* * *

... İzmit faciası ile gönüller sızlıyor. Millet günlerdir matem ediyor. Felaketzede aileleri şefkatle bağrımıza basarız. Ölenlerin arkasından dua ederiz.

Fakat her felaketten bir ders almalıdır. Nitekim bütün dünyada gemilerdeki emniyet tertibatı, sigorta usulleri daima büyük kazaların ardından gelişmiştir. Biz acaba ne ders alacağız?

Deniz işletmeciliğini laubali aldığımızın ispatı, miadı dolmuş vapurları kullanışımız, örneğin istiap haddinden fazla yolcu almayı itiyat edişimiz, örneğin çökmeye müheyya iskeleler örneğin basamaklarının pirinç kısımları sökülük merdivenler, mesela kırık kanepeler, mesela boyası sönükleşmiş levhalar, örneğin biletçilerin gözü önünde yere tüküren, yasak yerlerde sigara içen, yatıp uyuyan müşterilerdir.

Görünür işlerde bu derece Allahlık olan bir işletmecilik makine, tamir ve türlü alet edevatta da elbet Allahlık olur. Ve işte ikide bir başımıza böyle kazalar, belalar gelir...

Kabahat ne tayfunda, ne kasırgadadır.

Kabahat ne şu kaptanda, ne bu çımacıdadır.

Kabahat zihniyetimizdedir.

İşletmecilik anlayışımızdadır.

Allah büyüktür, fakat tekne küçüktür.
Kabahat bunu idrak edemeyişimizdedir.

Vâlâ Nurettin
Akşam, 4 Mart 1958, s. 3

* * *

Bunun adına “kader” diyeceksiniz öyle mi?

... İzmit körfezinde, 400 vatandaşı boğan facianın sebebi nedir? Kader mi, ihmal mi? Tam bir “kalender” gibi düşünürsek “kader” deriz. Fakat, bizzat Peygamber ve batılı kafası kadere sınır çizmiştir. En ufak bir ihmal gölgesi taşımayan, tamamen insanüstü ve tedbir üstü olaylara biz, “kader” demeliyiz. İlim ve tedbir ile önlenmesi belki de mümkün olan facialara, rahatça kader diyemeyiz.

İlim ve tedbir, geçmişte “kader” denilen nice olayın başa gelmesini önlemiştir.

Eskiden şehrin sokaklarında köpekler serbest dolaşır, kudurunca insanları ısırır ölümlere sebep olurlardı. O zaman “kader” sayılan kuduzdan ölümler bugün pek basit belediye tedbirleri ile önlenabiliyor.

Dün, Atlantik ortasında batan bir geminin yolcusu, ecel kanatlarından başka ne beklerdi? Bugün ise helikopter bekliyor, insan tedbirleri, değil İzmit körfezine, artık Akdeniz’e, Ummanlara, çöllere, kutuplara uzamıştır. Onun için “İzmit faciası” karşısında mağara adamları gibi ine kapanıp kusuru kadere vurmak hayasızlık, tembellik ve çağdışı yaşamak olur.

Üsküdar gibi ölüm kutusu salhurda tekneler sefere konulmaz. Pusulasız, emniyetsiz gemilerle kaptanlar tayfunun üzerine yürümez. Hûlâsa 400 ecelin birden gelmesi için kadere alkış tutulmaz. Canavar ağzını açmış, siz körpe çocukları önüne sürüyorsunuz. Acaba yutar mı yutmaz mı? Yutarsa eğer, bunun adına “kader” diyeceksiniz öyle mi?

Ahmet Kabaklı
Tercüman, 6 Mart 1958, s. 3

Arafta kalmak

TÜLÜN LIMAN

“İzmit’e yaşadıklarımızın kefareтини ödeme zamanı geldi,” dedi eski bir dostum. Acısıyla tatlısıyla dile kolay on yıl tüm kapılarını açmıştı bana bu kent.

İzmit benim ilk göz ağrım, şehrin ortasından geçen tren, Fethiye Caddesi’nde turlamalar, Edebiyat Kulübü’nde heyecanla buluşmalar, Kocaeli Amatör Tiyatro Topluluğu ile başlayıp İzmit Halk Eğitim Deneme Sahnesi’yle devam eden tiyatro maceram, KOÜ Gündüz Hastanesi’ne gönüllü olarak katıldığım gruplardan edindiğim son derece değerli deneyimler ve her şeyi yerle bir eden 1999 İzmit depremi...

Hep mutluluklarınızı anlatmak istersiniz karşınızdakilere ve karşınızdakilerin de anlattıklarınıza gülümsemesini istersiniz. Acılarınız ve hüzünleriniz sorulmadığı müddetçe öylece durur içinizin en kuytu köşelerinde.

17 Ağustos 1999’da kıyamet koptu benim için

Gecenin üçüymüş ve deprem olmuş. Öyle söylediler dışarı çıktığımda. Bana sorsanız kıyamet kopmuştu. Hani çocukluğumuzda bize anlatılan kulakları sağır edercesine bir ses, gökyüzünü saran alev topu ve insanların anadan üryan dolaşıp kim-

senin birbirini görmemesi... Hepsine şahit olmuştum. Deprem gecesi özel bir sağlık merkezinde nöbet tutuyordum. Hastalar gelmeyince sırayla dinlenmeye çekilmiştik. Gecenin üçünde birden o sesi işitip alev topunu gördüğümde işte dedim kıyamet kopuyor. Salavat getirerek son nefesimi vermeliydim. Kaç dakika salavat getirdiğimi hatırlamıyorum. Arkadaşlarıma göre beş dakikadan uzun sürmüş. İkinci artçı depremde de çıkmadığımı fark ettiklerinde başıma bir şey mi geldi diye merak edip beni dışarı çıkarmaya çalışmışlar. Sanırım şoktaydım. “Deprem oldu,” diyorlar; ama ben bakıyorum etrafa; anadan üryan insanlar birbirlerine bakmadan sadece kaçışıyor. Bir ben olanları durup izlediğimi fark ettiğimde bu bir rüya olmalı dedim kendi kendime, bu bir rüya olmalı!

Ama bu bir rüya değil. Çıglıklar sarsıyor beni. Yaralanan insanları, çöken binaları görünce bunun bir rüya olmadığını anlıyorum. Hadi kendine gel diyorum. Ekip olarak yaralılara müdahale ettikten bir süre sonra, sanırım saat beş küsur radyodan bir anons: “Yahya Kaptan yerle bir olmuş!” Elimi kalbime koyuyorum. Ablam orda, ama ona bir şey olmamış hissediyorum. Doktor arkadaşım uzaklaşmaya çalışıyor bulunduğumuz yerden. “Nereye gidiyorsun?” diyorum. “Yahya Kaptan’da eşim ve çocuklarım var, onları bulmaya” diyor. Nedense “gidemezsin,” diyorum birden. “Hiçbir yere gidemezsin. Yahya Kaptan’da benim de ablam var,” diyorum. “Ve ona bir şey olsa muhakkak hissederim, Yahya Kaptan’da bir şey yok!” Doktor arkadaşım bakakalıyor bana öylece. Zaten bir şey olduysa da bizim yapacağımız bir şey yok. “En azından buradaki yaralı insanların bize ihtiyacı bitene kadar burada olalım,” diyorum. Kabul ediyor.

Saat 10 ve gerek yolların darmaduman olması, gerek kazalar, gerekse de mesafenin uzunluğundan dolayı anca varıyorum Yahya Kaptan’a. Binalara bir şey olmamış. Haberin yanlış olmasına o kadar çok seviniyorum ki koşa koşa bizim evin oraya gidiyorum. Ablam da ben gelmeyince o saate kadar başıma kötü bir şey geldiğini zannedip yola koyulmaya karar vermiş. Yahya Kaptan girişinde karşılaşıyoruz. Ablamın benzi sapsarı. “Sen öldün sana kötü bir şey oldu zannettim,” diyor. Sarılıyo-

Deprem ve çocuk (Çizim Muhammet Şengöz).

ruz birbirimize. Ama ben sana bir şey olmadığını biliyordum zaten, “hadi,” diyorum “vakit kaybetmenin zamanı değil! İzmit merkezde çok yıkım, yaralı ve ölümler varmış, ben gitmeliyim.” Ablam “ben de gelicem,” diyor. “Sen ne yapacaksın sen burada kal,” diyorum. O da “ben tansiyon ölçebilirim, bir şeyler yaparım,” diyor. Böylece İzmit merkeze yol alıyoruz.

Ben olsam pijamalı çocuk olurdum

Yolda pijamalı bir arkadaşşıma rastlıyorum. Beni görünce sevincinden sarılmak istiyor. Tepkisine şaşıyorum. “Görmüyor musun, ben yaşıyorum,” diyorum. “Bir şey yok bende. Sen ner-

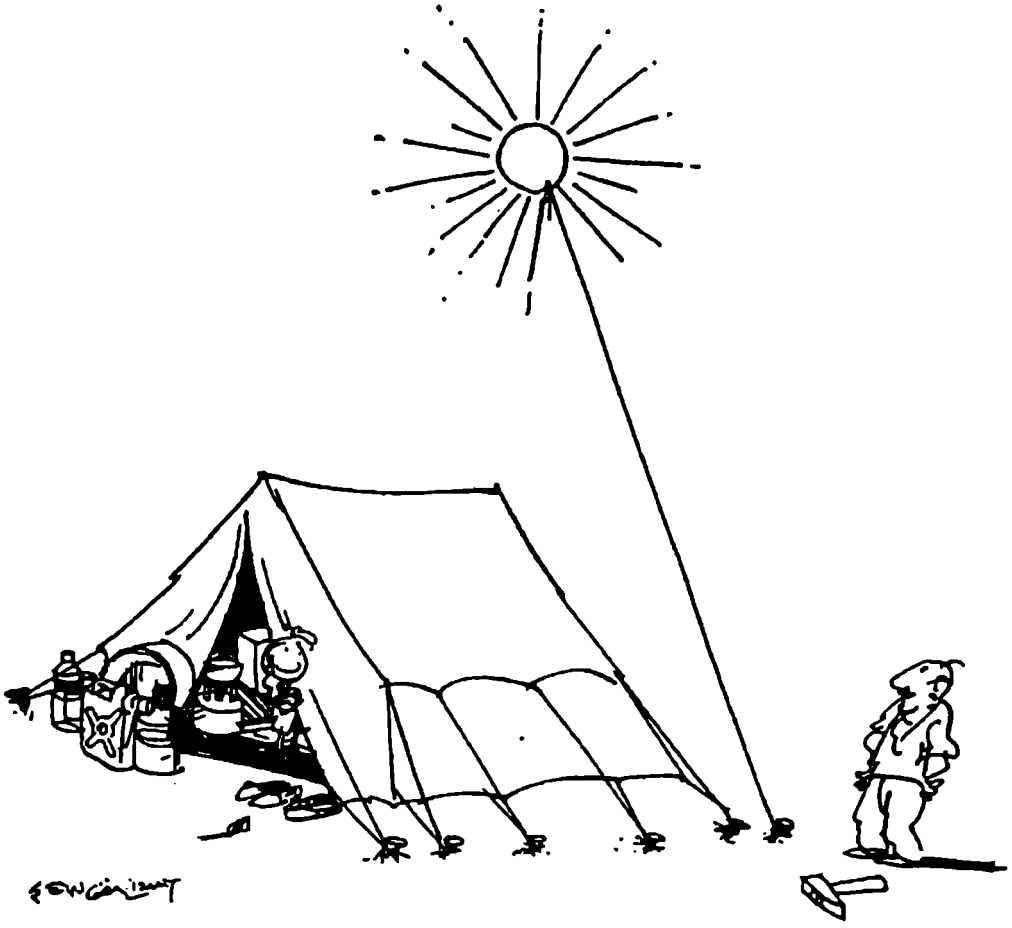
den, nasıl geldin?” İstanbul’dan haber ona da ulaşıyor. Yahya Kaptan yerle bir. Uyandığı gibi yataktan pijamalarıyla beni bulmaya gelmiş. O an çok iyi hissediyorum kendimi ama o kadar. “Ben iyiyim, beni merak etme, yaralı insanlara ulaşmam gerek,” diyorum ve yanından ayrılıyorum.

Ve pijamalı arkadaşımın yataktan kalkıp İstanbul’dan beni bulmaya gelmesi bende ayrı bir deprem yaratıyor, sonrasında. Benim dost dediğim, çok değer verdiğim insanlar neden gelmedi hâlâ? Bir gün değil, beş gün değil, aylar boyunca neden gelmediler? Önceleri korkmuşlardır diyorum kendi kendime. Ancak aylar birbirini kovaladıkça hiçbir açıklama kâr etmiyor, öfke duyuyorum her birine. “Ben olsam”la başlayan cümleler kuruyorum kendi kendime. Ben olsam pijamalı arkadaşım olurum diyorum... Yıllar sonra öfkem azalıyor ve insanî bir duygu olan korkuyu kabulleniyorum. Herkes pijamalı çocuk olmak zorunda değil...

İnsanlığın göçük altında kalması ve silah sesi

İzmit merkezden manzaralar... Yerle bir olmuş binalar, çığlık atan, yardım isteyen insanlar. Hastane bahçesinin etrafı hep kolu, bacağı kopmuş insanlarla dolu. Su yok. Yaralardaki beton kalıntılarını ellerimizle temizlemeye çalışıyoruz. Birileri bir yandan yaraları sarmaya çalışırken, birileri tansiyon ölçmeye diğerleri de ağrı kesici vurmaya çalışıyor. Yaralı olmayan herkes canla başla bir şeyler yapmak için koştururken bir silah sesi duyuyorum. Göçükten çıkmaya çalışan bir kadının kolundaki bileziği almak için onun kolunu kesmeye çalışıyor bir insan müsveddesi. Bu olayı gören vatandaşın biri orada duran jandarmalardan birinin silahını kaptığı gibi vuruyor onu. Vuran adam, ben, jandarma ve bu olaya tanıklık eden herkes görmemezlikten geliyoruz. Kadın güçlkle çıkartılıyor göçük altından.

Saatler kaçı gösteriyor bilmiyorum; ama “TÜPRAŞ yanıyor!” diye haber geliyor. Bu sefer de çok sevdiğim bir arkadaşımın durumunu öğrenmek ve yardım edebilmek telaşıyla TÜPRAŞ’a

Deprem ve çocuk (Çizim Muhammet Şengöz).

doğru gidiyoruz. Patlama tehlikesinin geçtiğini haber aldıktan sonra tekrar dönüyoruz İzmit merkeze. Uzun uzun sarılıyoruz birbirimize; şükür hiçbir şey olmamış, diyorum içimden.

Deprem öldürmedi diyorum size, çürümüş zihniyet...

“Aaa bak en fazla yıkımın Gölcük’te olmasının nedeni askerler Kur’an’ın üzerinde içki içiyorlarmış da ondanmış...”

“Eee, tabii insanlar bu kadar dinden çıkarsa olacağı buydu, Allah bizi uyardı.”

“Canım herkes açık saçık giyinmeye başladı; ahlâk, namus falan kalmadı. Deprem vesilesiyle insanların içine Allah korkusu girer de bir daha böyle kara bir gün yaşamayız inşallah!”

Artık çıldıracağım bu insanlara laf yetiştirmekten: “Teyze, amca yaşıınıza başınıza hürmeten kalbinizi kırmak istemiyo-

rum.” Anlamayacaklarını bildiğim halde bunun bir doğa olayı olduğunu söylüyorum. “Bütün dünyada yaşanıyor; ama bizdeki kadar ölen olmuyor,” diyorum ısrarla. “Önemli olan deprem değil, binaları çürük yapan zihniyet.” “Bak etrafına,” diyorum “neden şu binalar ayakta da geri kalan tüm binalar çökmüş”. Teyze, amca her kimse hemen cevap veriyor: “Kader!”

Sağlıklı olmaktan utanmak

Göçük altında kalanları kurtarma çalışmaları devam ederken (AKUT’a sonsuz teşekkürler) günler geçtikçe etrafı ölülerin kokusu sarmaya başlıyor. İnsanın beynini felç eden bir koku. Hâlâ dün gibi burnumun bir kenarında duruyor sanki. On yedi yıldır hemşirelik mesleğini sürdürüyorum. Hayatımda o kokuya benzer bir koku duymadım ve umarım bir daha da duymam.

İnsanlar evlerinin önünde nöbet tutuyor, göçük altında kalan ölülerini toprağa gömmek için. Bazı ölüler tanınmaz halde, bazıları sahipsiz bekliyor ve bazı ölülere sadece bir numara veriliyor. Sadece bir sayıdan ibaret olan bir son. İlk kez yaralı olmadığımndan ve tüm bu acıları izleyen olduğumdan utanıyorum.

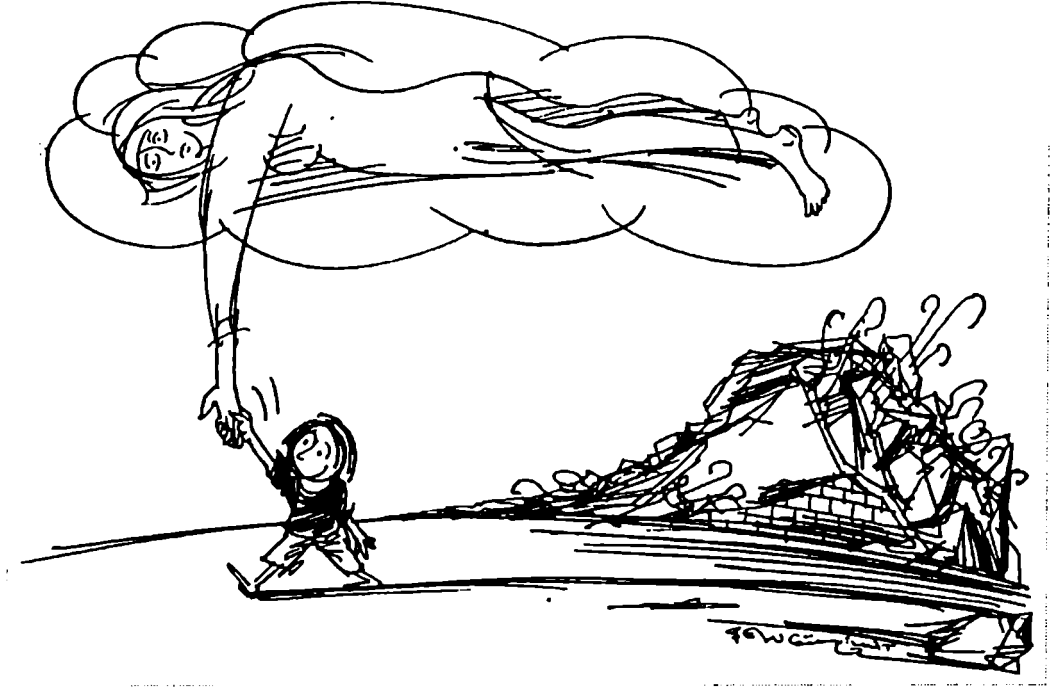
“Depremde yaralandın mı?” “Hayır.”

“Depremde yakımların öldü mü?” “Hayır.”

“Depremde evin yıkıldı mı?” “Hayır.”

“Depremde sadece binlerce acıya şahitlik ettim ve yaraları sarmada elimden geldiğince yardım edebildim,” diyebiliyorum. Belki de yaralansaydım başkalarının acılarını bu kadar görmezdim, kim bilir? Burası cehennem desen değil, cehennemle dünya arası bir yer: ARAF. Ve ben aylarca Arafta kalıyorum.

Günler sonra su geliyor, nihayet banyo yapabiliyorum. Ellerimden ve burnumdan ölüm kokusu gitmiyor, sanırım uzun süre de gitmeyecek. Annem aralıklı olarak bana ulaşmaya çalışıyor, Çanakkale’ye dönmem için beni ikna etmeye. “Anne,” diyorum; “bana hakkımı helal etmem, deme sakın! O kadar çok ölüme şahit oldum ki anne. Hayatımda ilk defa senin bile ölebileceğini kabul ettim.” Deprem olana kadar kendi kendime

Deprem ve çocuk (Çizim Muhammet Şengöz).

hep derdim ki annem ölse ben kafayı yerim, yaşayamam. Ama anne öyle acılara şahit oldum ki sağlıklı olmaktan, başıma bir şey gelmemesinden utandım. Kim ölürse ölsün aynı senin küçüklükten beridir bize öğrettiğin dua gibi olsun diyorum: Her şeyin hayırlısı, ölümün bile hayırlısı. “Aklının bile alamayacağı ölümler gördüm ben anne!” diyorum “ne olur ısrar etme! Ben dönmeyeceğim! Eğer buradan uzaklaşırsam ben kafayı yerim, sakın ısrar etme!”

Çadırkentlerde yaşam, Dayanışma Gönülleri ve çocuklar

Depremden kısa bir süre sonra çadırkentler kuruldu İzmit’in her yanına. Depremde evi yıkılmış ya da artçı depremler yüzünden evlerine girmekten korkan pek çok insan çadırkentlerde yaşamaya başlıyor. Türkiye’nin ve dünyanın dört bir yanından yardımlar yağıyor. Duygulanıyorum. Yalnız olmadığımızı hissediyorum

Ablamla beraber bir çadırkentte Türkiye’nin her köşesinden gelen; her biri mimar, öğrenci, avukat, şair, öğretmen, hemşire, oyuncu, serbest meslek sahibi, fotoğraf sanatçısı olan insanla-

Deprem ve çocuk (Çizim Muhammet Şengöz).

rın bir araya gelerek kurdukları Dayanışma Gönüllüleri'ne katılıyoruz. Gerek yurtiçi ve gerekse de yurtdışından finanse edilen, gönüllülük esasına dayalı bu oluşum, çadırkentte yaraları sarmak için çeşitli sivil toplum örgütleriyle birlikte hizmet vermeye başladı. Dayanışma Gönülleri, yardımların depremzedelere ulaştırılmasında hem arabulucu hem organizatör olarak yer aldı, uzman kişileri onlarla buluşturdu.

Dayanışma Gönüllüleri gerek çocuklar için oyun çadırları (resim, tiyatro, müzik faaliyetleri) gerekse de kadınlar için meslek edindirme kapsamında el işi atölyeleri kurdu. Sonrasında ortaya çıkan ürünler İstanbul'da sergilenip geliri depremzedelere verildi. Çeşitli organizatörlerle iletişim kurarak depremzedeler için ücretsiz konser ve etkinlikler düzenledi. Bu oluşumda tanıma fırsatı bulduğum pek çok insanla ilişkim güzel dostluklara dönüştü zamanla.

O dönemde beni en çok etkileyen sivil toplum örgütlerinden biri de Fransız Sivil Toplum Örgütü L' Enfants Du Monde idi.

Dayanışma Gönüllüleri çadırkentlerde.

Aradan yıllar geçmesine rağmen hâlâ minnetle anıyorum. Her şey için sonsuz teşekkürler! L' Enfants Du Monde ve Dayanışma Gönüllüleri birlikteliğinde çocuklar için fotoğraf atölyeleri, oyun çadırları (satranç, masa tenisi, çeşitli animasyonlar) kurdular. Belki de pek çok çocuğun hayatında bir ilk yaşıyordu. Dillerini bilmedikleri bir ülkenin insanları, Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen gönüllülerle birlikte oyunlar oynatıyor, hediyeler dağıtıyor ve gösteriler düzenliyordu.

Ve çocuklar dünyayı iyilik ve güzel insanlar kurtaracak diye

Dayanışma Gönüllüleri, 17 Ağustos 1999 depreminden sonra İzmit'te özellikle çocuklara yönelik birçok faaliyet yürüttü.

tam inanmışken! zaman ilerlemeye başlamış ve tüm sivil toplum örgütleri yavaş yavaş çadır kentleri terk etmeye başlamıştı. Dayanışma Gönüllüleri ve Enfans Du Monde dahil...

Bunun çocuklar üzerinde yarattığı etkiyi düşünün! Yeniden hayatın tüm acımasızlığıyla karşı karşıya kalacaklardı. Çocuklar için asıl deprem! aslında gönüllüler gittikten sonra başlayacaktı. Son günlerde Dayanışma Gönüllüleri olarak toplantılarında bu konuyu konuşur olmuştuk. Acaba biz yanlış mı yapmıştık?.. Gerçek dünya bizim onlara yaşattığımız dünya değildi aslında. Acaba bizden nefret edecekler miydi, yaşamlarının devamında da yanlarında olamadığımız için?

Ne olur nefret etmeyin çocuklar bizim gibi insanlardan, o kadar çoğuz ki aslında!.. Sadece hayatın acımasızlığına karşı yalnız olmadığınızı ve bir olduğumuzu unutmayın. Deprem sürecinde gördük ki tek başımıza çok çaresiziz, ama birlikteyken başaramayacağımız hiçbir şey yok... Ne olur bir olmaktan vazgeçmeyelim...

YAZARLAR

TUNCAY BİLECEN Tekirdağ'da doğdu. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Kocaeli Üniversitesi'nde tamamladı. Yüksek Lisans tezinde Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan göç hareketlerinin Osmanlı iç siyasetine yansımalarını inceledi. Doktorasını Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde *Birikim* dergisi üzerine yazdığı tezle tamamladı. 2003-2015 yılları arasında düzenli olarak *Özgür Kocaeli* gazetesinde röportajları ve yazıları yayınlandı. Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD) üyesidir. Çeşitli gazete, dergi ve kitaplarda yazı ve makaleleri yayınlanmaktadır. Kocaeli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İletişim'den, İbrahim Dizman'la birlikte derlediği *Aşrı Memleket - Trakya'nın Renkli Dünyası* adlı kitabı 2017'de yayımlandı.

S. İSMET ÇIĞIT 1958 İzmit doğumlu. Ulugazi İlkokulu, İstanbul Özel Moran Koleji (ortaokul), İzmit Lisesi (1976) mezunu. Yıldız Üniversitesi KDMMA Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. 1976 yılından beri sadece gazetecilik yapıyor. Sürekli Basın Kartı sahibi, gazetecilikten emekli. İkisi de Kocaeli Üniversitesi mezunu, iki erkek çocuk babasıdır.

EFNAN DERVİŞOĞLU 1970 yılında Trabzon'da doğdu. Trabzon Lisesi'nin (1986) ardından Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. "Türk Edebiyatında Mensur

Şiir” adlı teziyle aynı üniversitede yüksek lisansını (1995); “Cevdet Kudret / Hayatı ve Eserleri” adlı teziyle de doktorasını tamamladı (2005). Yayına hazırladığı *Kadın Öykülerinde Ankara* seçkisi 2008’de, *Kadın Öykülerinde Karadeniz* seçkisi de 2009’da okurla buluştu. Bir makalesine de yer verdiği *Oyuncaklı Öyküler* derlemesi 2013’te, çocuklar için yazdığı şiirlerden oluşan *Bulutlu Bahçe/ Meraklı Çocuğun Şiir Defteri* 2014’te yayımlandı. Kocaeli Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta, çeşitli dergilerde yazıları, makaleleri yayımlanmaktadır.

ESİN HAMDİ DİNÇER 1977 yılında İzmit’te dünyaya geldi. Yüksek lisans ve doktora öğrenimini Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde tamamladı. Siyaset teorisi ve siyasal düşünceler tarihi konularında çalışmalarını sürdürmektedir. 2017 yılında *Şiddetin Tahakkümü Karşısında Konuşmanın İktidarı/ Hannah Arendt Düşüncesinde Siyasal Olan* isimli kitabı Doruk Yayıncılık tarafından basıldı. *Felsefelogos*, *Doğu Batı*, *Düşünen Siyaset* gibi dergilerde makaleleri yayınlandı. Halen Artvin Çoruh Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesidir.

NILAY ETİLER 1969 yılında Gölcük’te doğdu. 1992 yılında Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden mezun olduktan sonra Rize ve Denizli illerinde çeşitli kuruluşlarda pratisyen hekimlik yaptı. 1994 yılında Akdeniz Üniversitesi’nde başladığı halk sağlığı uzmanlık eğitimini 1999 yılında tamamladı, 2000 yılında Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak göreve başladı. “Bu Suça Ortak Olmayacağız” adlı bildirinin imzacılarından biri olan Nilay Etiler, 1 Eylül 2016 tarihinde KHK ile kamu görevinden uzaklaştırılana kadar yaklaşık 17 yıl Kocaeli Üniversitesi’nde görev yaptı. Bu süre içinde ABD’de University of Nevada Reno (UNR)’da halk sağlığı okulunda misafir öğretim üyesi olarak bulundu, okulun Türkiye’deki saha eğitimlerinde görev aldı. Türk Tabipleri Birliği ve Kocaeli Tabip Odası’nın çeşitli kurullarında, Çevre İçin Hekimler Derneği yönetim kurulunda görev aldı. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*’nde bölüm editörü ve *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* yayın kurulunda çalışmaktadır. Halen halk sağlığı ve çevre aktivisti olarak Türk Tabipleri Birliği’nde faaliyet göstermekte, eğitim ve araştırma faaliyetlerini Kocaeli Dayanışma Akademisi’nde sürdürmektedir.

BURCU KÜMBÜL GÜLER 1976 yılında İzmir’de doğdu. Lisans öğrenimini Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikolojisi Bölümü’nde tamamladı. Dokuz Eylül Üniversitesi İnsan Kaynakları alanında yüksek lisans ve yine aynı üniversitede Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri alanında doktora öğrenimi gördü. 2000-2009 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2006-2007 yılları arasında Tübitak yurtdışı doktora bursu alarak ABD’de Boston Üniversitesi’nde doktora çalışmalarını yürütmek üzere misafir öğretim üyesi olarak görev aldı. 2009 yılında Kocaeli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’ne Yardımcı Doçent olarak atandı. 2013 yılında Sosyal Politika Bilim dalında Doçent unvanı aldı. 2015 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yönetim ve Çalışma Psikolojisi Anabilim Dalı’na Doçent olarak atandı. Halen aynı üniversite ve bölümde görev yapmaktadır. Akademik çalışmaları çalışma psikolojisi, iş sağlığı psikolojisi, sosyal girişimcilik ve insan kaynakları alanlarında yoğunlaşmıştır.

AYŞEGÜL KANBAK 1994 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü’nden mezun oldu. Bir süre özel sektörde çalıştı. 2007’de Kocaeli Üniversitesi Kentleşme ve Çevre sorunları programından “İzmit Kentinin Dönüşüm Sürecinde Yaşanan Toplumsal Değişim ve İzmitliler Derneği” adlı tez ile yüksek lisans derecesi, 2011’de İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden “Organize Sanayi Bölgelerinin Kentsel Gelişimdeki Yeri; Dilovası” adlı teziyle doktora derecesini aldı. 2015 yılından beri Batman Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Bir oğlu var. Üniversiteden mezun olduğundan beri ailesiyle birlikte İzmit’te yaşamaktadır. Kent mekânı başlıca çalışma alanıdır.

İŞİL KASAPOĞLU Galatasaray Lisesi’ni bitirdikten sonra Paris’te Sorbonne Üniversitesi Tiyatro Bölümü’nden 1981’de mezun oldu. Paris Devlet Konservatuarı’nda Pierre Vial atölyesinde çalıştı. 1978-1983 yılları arasında Paris’te birçok yönetmene asistanlık yaptı. 1983 yılında Theatre a Venir’i kurdu. Bunu takip eden yıllarda Paris’te kendi yazdığı *Bir Varmış Bir Yokmuş*, *Nasreddin Hoca*, *Rock a*

Fils ve Zaman Zaman İçinde adlı oyunlarını sahneledi. 1987 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda sahneye koyduğu Goldoni'nin *İki Efendinin Uşağı* ile Kültür Bakanlığı En İyi Yönetmen Ödülü'nü aldı. Bunu izleyen yıllarda Paris'te Bilgesu Erenus'un *Misafir*, S. Wenström'ün *Benim Küçük Üç Kağıtım*, R. Duncan'ın *Abelard ve Heloise*, H. Pinter'in *Paris* ve *Bir Tek Daha* oyunlarının rejisörlüğünü üstlendi. 1990 yılından sonra çalışmalarını daha çok Türkiye'de sürdürdü. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda sahnelenen Shakespeare'in *Kral Lear* adlı oyunuyla "Avni Dilligil En İyi Yönetmen Ödülü"nü, Bakırköy Belediye Tiyatrosu'nda Aristophanes'in *Barış*'ıyla "Tiyatro Eleştirmenleri Birliği İstanbul Jürisi Ödülü"nü kazandı.

MUSTAFA KÜPÇÜ 1950 İzmit doğumlu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın Yayın Yüksek Okulu 1974 mezunu. Özel ve kamu sektöründe çeşitli kademelerde görev yaptı. Sendikal eğitimler verdi. Uluslararası İlişkiler-Siyasi Tarih dalında Yüksek Lisans yaptı. Kocaeli Üniversitesi'nde 16 yıl Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Kurumsal Kimlik, Etkili Sunum Teknikleri dersleri verdi. 1991'den bu yana yerel *Kocaeli* gazetesinde köşe yazarı. Köşe yazıları dışında öykü ve şiir alanında yayınlanmış kitapları bulunmaktadır.

TÜLÜN LIMAN 1978 Almanya Mainz doğumlu. Kendini anlamaktan yola çıkıp insanları anlamaya çalışan bu yolda gönüllü pek çok faaliyetin içinde bulunduktan sonra şu anda İstanbul Üniversitesi Florance Nightingale Hemşirelik Fakültesi'nde Psikiyatri hemşireliği doktora öğrencisidir, aynı zamanda meslek olarak ruhunu beslediği ve kendini şımarttığını söylediği çocuk hemşireliği yapıyor.

KUVVET LORDOĞLU İstanbul doğumludur. İ.Ü. İktisat Fakültesi ve İşletme İktisadi Enstitüsü'nü bitirdi. 1981 yılında Bursa Üniversitesi'ne Asistan olarak girdi. 1994 yılında Marmara Üniversitesi'nde Çalışma Ekonomisi bilim dalında Profesör oldu. 2007 yılında Toulouse 2 Mirail Üniversitesi'nde, 2011 yılında da Montpellier 3 Paul Valery Üniversitesi'nde Misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Çalışma ve ilgi alanı içine giren konular genel olarak İktisat, ve Çalışma Ekonomisi alanlarında içinde olmakla birlikte, 2000 yılından bu yana göçlerin işgücü piyasalarına etkilerini ele alan konular üzerinde çalışmaktadır. Özellikle Türkiye'de bulunan göç-

menlerin çalışma ilişkileri ve çalışma ağırları ve Mevsimlik Tarım işçileri ve çocukların işgücüne katılımları ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Çalışma alanına giren konularda 1982 yılından bu yana İstanbul, Anadolu, Uludağ, Marmara ve Kocaeli Üniversitelerinde lisans ve lisans üstü dersler vermiştir. 1 Eylül 2016 tarihinde “Bu suça ortak olmayacağız” adlı bildiriye imzaladıktan sonra 18 arkadaş ile birlikte herhangi bir soruşturma yapılmadan ve hukuksuz olarak Kocaeli Üniversitesinden 672 sayılı KHK ile ihraç edilmiştir. Halen Kocaeli Dayanışma Akademisi’nde (KODA) çalışmalarını sürdürmektedir.

HAGOP MİNASYAN İstanbul, Kadıköy doğumludur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde, Sanat Tarihi ve Pedagoji eğitimi almıştır. ICI University, B.A. in Bible Theology ve Whitefield Theological Seminary’den master derecesi (Master of Theology in Islamic Studies) almıştır. Yıllar içinde çeşitli Bible College ve Bible Institute’lerden 10’u aşkın sertifika almış, Türkiye’nin çeşitli yerlerinde düzenlenen Hristiyan-İslâm Teolojisi ağırlıklı konferans, seminer ve sempozyumlara katılmıştır. Özel araştırma alanları, Nikomedyaya ve Küçük Asya tarihini kapsayan Anadolu tarihi ve kültürü ile Kuzey Karadeniz, Doğu Avrupa Turan kültürü tarihleridir. Bu konuyu inceleyen kitabı iki kez yayımlanmıştır. Ailesinin Çengellerli (Su Gören), Bardizaglı (Bahçecik) ve Armaşlı (Akmeşe) kökleri nedeniyle Nikomedyaya yöresinde yaşayanlara özel saygı beslemekte olup yöreyle ilgili çalışmalarını yörenin saygıdeğer akademisyen ve araştırmacılarıyla sürdürmektedir.

RUHAN ODABAŞ 1948 Artvin Borçka doğumlu. Artvin Öğretmen Okulu mezunu. Öğretmenlik ve petrokimya teknisyenliği yaptı. *Kocaeli*, *Özgür Kocaeli*, *Bizim Kocaeli* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. Şu anda *Time Kocaeli*’de köşe yazarı. Kısa öykülerini topladığı bir kitabı, şiirlerini topladığı 5 şiir kitabı var. 1974 yılından bu yana İzmit’te yaşıyor. Türkiye Yazarlar Sendikası ve Edebiyatçılar Derneği üyesi.

ATILLA ORAL Araştırmacı, yazar. 1962 yılında Kocaeli ili Karamürsel ilçesinde doğdu. 93 Harbi sonrasında Karamürsel’de iskân edilen Saraybosna göçmeni aileye mensuptur. İlk ve orta öğrenimini Kocaeli ili Hereke beldesinde, lise öğrenimini ise İzmit’te tamam-

ladı. İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden mezun oldu. Evli ve iki çocuk babasıdır. Serbest araştırmacı ve yazardır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait eski fotoğraf koleksiyonu yapmaktadır. Kurucusu ve yöneticisi olduğu Demkar Yayınevi'nde yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Osmanlı Devleti'nin son yılları, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet Dönemi, Atatürk Devrimleri ile ilgili çeşitli konular üzerinde belgelere dayanan araştırmaları mevcuttur. Türk ticaret ve sanayi tarihi ile ilgili araştırmaları çeşitli gazete ve dergilerde makale olarak yayınladı. *Özgür Kocaeli* gazetesinde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

PINAR ÖZKAN 1993 yılında İstanbul'da doğdu. Kocaeli Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi okudu. Kent, kadın, göç, engellilik, mimari ve sanat alanları ile ilgili. *Kamyon Dergi*'de ve Seppuku Edebiyat Portalı'nda çeşitli yazıları yayımlandı. Yollardan hikâye ve fotoğraf toplamaya devam ediyor.

ARZU ÖZSOY ÖZMEN 1980 yılında Karadeniz Ereğli'de doğdu. Lisans eğitimini Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi programında tamamladı. Doktora eğitimini 2015 yılında yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika programında tamamladı. 2003-2016 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yaptı. Nisan 2017 itibarıyla Kocaeli Üniversitesi Yönetim ve Çalışma Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürütmektedir. Akademik çalışmaları çalışma psikolojisi, endüstri ilişkileri ve sosyal politika alanlarında yoğunlaşmıştır.

MURAT ÖZVERİ 1964 yılında Sivas-Şarkışla'da doğdu. 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1998'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda "Ekonomik Kriz Koşullarında Toplu İş Sözleşmesi Özerkliği ve Uyarlama Sorunu" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2012 yılında aynı bölümden "Türkiye'de Uygulanan Toplu İş Sözleşmesi Yetki Sistemi ve Sistemin Sendikalaşma Üzerine Etkisi (1983-2009)" başlıklı doktora te-

zini vererek mezun oldu. Doktora tezine Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından 2012 yılı Prof. Dr. Cahit Talas Sosyal Politika ödülü verildi. 1990 yılında başladığı Selüloz-İş Sendikası Genel Merkezi Hukuk Müşavirliği görevini sürdürmekte, Kocaeli Barosu'na bağlı serbest avukat olarak çalışmaktadır. 2004 yılında yayımlanmaya başlayan 3 aylık-hakemli *Çalışma ve Toplum Dergisi* Genel Yayın Yönetmenliği görevini yürütmektedir. Çalışma yaşamı ve sendikalara ilişkin yayımlanmış, makale, tebliğ ve kitapları bulunmaktadır. 2004-2016 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde Sosyal Güvenlik Hukuku dersleri vermiştir. 2001 yılından 2010 yılına kadar Kocaeli'de yayımlanan yerel gazetelerde çalışma yaşamına ilişkin köşe yazıları yayımlamıştır. 2014 yılı Haziran ayından itibaren *Evrensel* gazetesinde "Adaletin İş Yüzü" başlıklı köşesinde haftada bir gün çalışma yaşamının güncel sorunlarına ilişkin köşe yazıları kaleme almaktadır.

DOĞA BAŞAR SARIPEK 1980 yılında İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde, yüksek lisans ve doktora eğitimini aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Doktora sonrası çalışmada bulunmak üzere University of Bath, İngiltere'de bulundu. 2004 yılından bu yana Kocaeli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde önce Araştırma Görevlisi, sonrasında da Yardımcı Doçent Doktor olarak görev yapıyor. Akademik çalışmalarını sosyal politika alanında yürüten Sarıpek, esas olarak refah teorisi, hak/hayırseverlik temelli sosyal koruma ve yoksulluk konularına yoğunlaşmıştır.

MUHAMMET ŞENGÖZ 1964 yılında İzmit'te doğdu. 1987'de Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl yüksek lisansa başladı. 1990'da "Tahta Oyma-Basma Tekniği" konulu tez çalışmasıyla yüksek lisansı bitirdi. 1995'te "Türkiye'de Yüksek Oyma-Basma Tekniği ile Eser Veren Sanatçılar" konulu tez çalışmasıyla (Sanatta Yeterlik) doktorasını tamamladı. Karikatürleri çeşitli dergi ve yerel gazetelerde yayınlandı. Profesyonel anlamda ilk karikatürü 1979'da *Gırgır* mizah dergisinde yayınlandı. Ulusal ve uluslararası Karikatür ve Baskıresim yarışmalarında 66 ödül kazandı. Yerel bir gazetenin (*Kocaeli*) dü-

zenlediği “Doruktakiler 95” seçiminde sanat alanında “Yılın Sanatçısı” seçildi. Karikatür Vakfı tarafından 1995’te “Yılın Karikatürçüsü” seçildi. Ödül olarak ilk karikatür kitabı basıldı. İkinci kitabı, 17 Ağustos 1999 depremine ilişkin çizdiği karikatürlerini *Orada kimse var mı!* adlı kitapta toparlayarak 17 Ağustos 2001 tarihinde yayımladı... *Özgür Kocaeli* gazetesinde 2001-2015 yıllarında ÇİZDİM-GİTTİ başlığı altında günlük karikatürler çizdi. Bu karikatürlerini 2003 Mart ayında bir araya getirerek *Çizdimgitti* adlı üçüncü kitabını Özgür Kocaeli Yayınları arasından çıkardı. 2016’da *Aşk Çizisi* adlı dördüncü karikatür kitabını çıkarttı. *Notos Öykü Edebiyat Dergisi*’ne illüstrasyonlar çizmeye devam etmektedir. 1994-2009 yılları arasında Kocaeli İl Kültür Müdürlüğü’ne bağlı olarak kurulan Fikret Mualla Resim Atölyesi’nde Güzel Sanatlar Fakültelerine öğrenci yetiştirdi. Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü’ne bağlı Özgün Baskıresim Atölyesi’nde 2014-2017 arası misafir öğretim üyesi olarak ders vermiştir. İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Grafik Bölümü’nde 2016’dan beri Yrd. Doç. olarak görev yapmaktadır.

FEYZA TURGAY 1987 yılında Gölcük’te doğdu. Lisans eğitimini 2009 yılında, Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nde; yüksek lisans eğitimini 2012 yılında aynı üniversitenin Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı programında tamamladı. Halen Kocaeli Üniversitesi Sosyal Politika programında doktoraasına devam etmektedir. 2010 yılından beri aynı üniversitenin Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Emek tarihi, çalışma sosyolojisi, sosyal politika ve endüstri ilişkileri alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

F. YAVUZ ULUGÜN 1956 İzmit doğumlu. İzmit’in ilk milli futbol hakemlerinden kuyumcu Ahmet Ulugün ve Meral Hanım’ın iki oğlundan biridir. 1967 Ulugazi İlkokulu, 1976 Galatasaray Lisesi ve 1981 İTÜ Denizcilik Fakültesi Güverte Bölümü mezunu. Üniversite yıllarında rehberlik ve turizmcilik yaptı. Müdürlüğünü yaptığı TMGT - Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı döneminde Gençlik Turizmi dalında ülkemizi birçok kez yurtdışında temsil etti. Gerek Kocaeli gerekse İstanbul’da birçok sivil toplum örgütü üyesi olup yönetim kurulu üyelikleri ve başkanlık yapmıştır. 1996-98 dönemi

KYÖD başkanlığı yapmış olup KYÖV ve Radyo KYÖD kurucularındandır. Yerli ve yabancı gemilerde kaptanlık ve kılavuz kaptanlık yaptıktan sonra bir süre şahıs şirketi olarak yürütmüş, ardından 1992’de ortakları ile birlikte Melody Gemi Acenteliği ve Turizm Ltd. Şirketi’ni kurmuş, halen bu şirketin Genel Müdürlüğü’nü yapmaktadır. 1994-98 İzmit Saraybahçe belediye meclis üyeliği yanı sıra SHP il sekreterliği ve CHP il başkan yardımcılığı yapmıştır. Kent Kurultayı’nın kuruluşunda öncülük etmiştir. Denizcilik sektörüyle ilgili *Guide to Turkish Ports/Türkiye Limanları Rehberi* adlı bir eseri bulunmaktadır. Tarih araştırmaları da yapmaktadır. Kocaeli ve çevresi (Bithynia) tarihiyle ilgili makaleleri ve 14 adet kitabı bulunmaktadır. Kocaeli tarihi üzerine geniş bir arşive sahiptir. 2016 Özkan Mert Tarih Ödülü sahibidir. *Kocaeli Şehiriçi* dergisi ile *Demokrat Kocaeli*, *Özgür Kocaeli* ve *Kocaeli Haberci* gazetelerinde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır.

KADİR YÜKSEL 1968, İzmit doğumlu. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’ni bitirdi. 1986 yılından bugüne tiyatro uğraşını sürdürüyor. Amatör, profesyonel, birçok tiyatrodan çalıştı. Dramatik Sanatlar dalında yüksek lisansını yaptı. On yıldır Kocaeli Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor. Aynı zamanda özellikle öyküye odaklanan yazılarını sürdürmektedir. *Fayton Öykü*, *Üçüncü Öyküler* ve *Yelkovan* dergilerini çıkardı. Pek çok dergide öyküleriyle, yazılarıyla yer aldı. *Bağcı Şeylere Öyküler* ve *Fay Boşluğu* adlı öykü derlemelerini yayına hazırladı. Halen birlikte çalıştığı Oyun İstasyonu ekibi 2013’te Yeni Tiyatro Dergisi Emek Ödülü’ne değer görüldü. 2013’te Direklerarası Seyircileri Ödülleri’nde Yılın Yönetmeni ödülünü aldı.

